This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Theologisk Bibliothek

udgivet

af

Jens Møller,

Doctor og Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet.

Femte Bind.

Kjøbenhavn, 1813.

Trykt paa Andreas Seidelins Forlag hos Christopher Græbe.

141 72

Indhold.

		Side
I.	Kong Salomons Reise til det fortryllede Slot. En østerlandsk Fortælling, overs. fra det X. ab. af Dr. Rasmussen	1
II.	Caput III Jobi versibus elegiacis expressum a Dalhoff	33
III.	Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed, af Pastor N. F. S. Grundtvig	39
IV.	Efterretninger om Christendommens nærværende Forfatning i adskillige asiatiske Lande. Af det Engelske ved Udgiveren	60
V.	Biskop Herlebs Indberetning om Kirke-Inspections-Collegium. Ved Udg.	146

Side

VI. Om Apostelen Paulus og hans Reiser. Af Eichhorn, oversat ved Udg. 182

VII. De commodis nonnullis, quæ ex Islamismo ad rempublicam Christianorum redundarunt. Autore J. Möller 242

VIII. Anekdoter og Træk af Kirkens og Literaturens Historie. Samlede af Udg. 325

IX. Breve fra Udgiveren til en Landsbypræst om adskillige Geistligheden vedkommende Anliggender. (Første og andet Brev) 338

I.

Kong Salomons Reiſe til det fortryllede Slot.

En Oſterlandſk Fortælling

overſat af det Arabiſke *)

(efter et Manuſkript i det Kongelige Univerſitets-Bibliothek i Göttingen).

af J. L. Rasmuſſen,
Doctor i Philoſophien.

I den ſande, uforanderlige, evige Guds Navn.

Vi begynde her paa en Hiſtorie om Kong Salomon, Davids Søn, og om hvad der hendtes ham

*) Ubg. ſom ønſker at aabne hvert Bind med et poetiſk eller oratoriſk (dog til hans Videnſkabscyclus henhørende) Stykke, faae ſig juſt om efter

paa Slottet, for at forſtandige Mænd kunne overlægge det:

I det nemlig den ſtore Gud havde givet Salomon et ubeſkriveligt ſtort Rige, et Rige, ſom hverken nogen før ham, eller efter ham blev Herre over, underlagde Gud hans Scepter Menneſkene, Aanderne, Fuglene, de vilde Dyr, Luften, og alt det øvrige, ſom den almægtige Gud havde ſkabt. Dertil gav Gud ham et udſtrakt Teppe af grøn Silke, af 70 Paraſangers Længde, og førte det til ham. Oven paa dette Teppe ſatte Salomon ſig paa ſin Trone, omgivet af ſine Vezirer og de Lærde i Iſrael, der ſadde paa Teppet: Menneſkene paa hans høire Side, Genierne paa hans venſtre, de vilde Dyr bagved ham, og Fuglene over hans Hoved; Derpaa befalede han Vindene, at de ſkulde bære Baaren, og de løftede ham og hans Armee op imellem Himlen og Jorden; en ſaadan Reiſe kunde vare omtrent 2 Maaneder. Han havde 4 Vezierer: af Menneſkene een, ved Navn Aſaf; af Genierne een, der heed Addumziath; blandt Fuglene

et ſaadant, da han paa en behagelig Maade overraſkedes ved Meddelelſen af ovenſtaaende Priviligier af vor lærde Landsmands Udenlandsreiſe.

Udg.

Alökab (ɔ: Ørnen); og blandt de vilde Dyr een, ved Räven Alaſd (ɔ: Løven).

Nu fortælles der, at Salomon en Dag ſatte ſig paa ſin Baare, han og hans hele Armee, omgivet af ſine Vezirer og de Lærde i Iſrael; Menneſkene ved hans høire, Genierne ved hans venſtre Side, de vilde Dyr bag ved ham, og Fuglene over hans Hoved, hvilke ſidſte ſaaledes udbredte deres Vinger, at de bortdrev fra ham Solens Hede. Derpaa befalede han Vindene at bære Baaren og oplöfte den mellem Himlen og Jorden.

Paa denne Fart kom den over Myrenes Dal. Da Myrene ſaae Salomon komme i ſin hele Majeſtæt, oplöftede den fornemſte Myre, der ſad paa en höi Steen, ſin Stemme, og ſagde: gaaer ind, o Myrer! i eders Boliger, at Salomon og hans Hær ikke ſkal nedtræde Eder og I omkomme. Da Salomon hörte diſſe Ord, befoel han Vindene at nedlade Baaren til Jorden, og ſelv gik han hen til Myrernes Plads, og ſpurgde dem, hvem det var, der havde talt. Den fornemſte Myre, der ſad paa Stenen, gik frem og ſagde: det var mig, o Guds Profet! Salomon bad derpaa Myren komme nærmere. Den kom, og hilſede Guds Prophet. Salomon hilſede igien, og ſpurgde, hvad Aarſagen

var, hvorfor den havde befalet Myrerne gaae ind i deres Boliger, at Salomon og hans Hær ei skulde nedtræde dem, thi sagde han, hvorledes kunne vi sønderstræde Eder, da vi ere oppe i Luften. Myren svarede: visselig, o Guds Profet! sagde jeg dette, fordi Gud vil fordre enhver Hyrde til Regnskab for sin Hiord, og jeg er Hyrde for disse Myrer her i denne Dal. Derfor da du kom i al din Magt og Storhed, og det just da var Myrernes Bedetid, frygtede jeg for, at de skulde forledes til at betragte dit majestætiske Optog, og afholdes fra at prise Gud, og omkomme. Tillige frygtede jeg for, at der af den Aarsag kunde ramme dig selv noget ondt; thi dig beundrer jeg af Hierter, men den, der beundrer Gud, nedslaaer Giganter. Salomon forundrede sig over disse Ord, og udbrød smilende: lovet være du, o Herre Gud! formedelst din Naade du haver viist mig, og ført dine troe Tienere til mig; sagde derpaa til Myren: jeg vil fremsætte dig endeel Spørgsmaal, o Myre! Myren svarede: o Guds Profet! du er høi i Magt og stor i Sind, ei kan du spørge, da du sidder saa høit; den Spørgende maa ikke være større end den Spurgte; men du sidder paa din Trone og jeg paa den flade Jord. Salomon lod altsaa Myren tage op og sætte paa Baaren; men den vilde ei svare,

ſørend han ſatte den op i ſin ſlade Haand. Da begyndte følgende Samtale: Sal. Har du nogensinde hørt, o Myre! at en eneſte af de gamle Konger har havt et Rige og en Magt, ſom Jeg. Myren: Hvem har vel faaet et ſtørre Rige, end du? Sal. Vifſelig har den almægtige Gud lagt Menneſkene, Genierne, Fuglene, de vilde Dyr, Vindene og det øvrige, ſom Gud har ſkabt, under mit Herredømme. M. Men jeg kiender dog een, hvem Gud har givet mere, og ſom altſaa er ſtørre, end du. S. hvem er da det? M. det er mig. S. Tag dig i Agt! hvem har givet dig et ſtørre Rige, end mig? og hvad er du? M. o Guds Profet! Gud har underlagt dig alle ſkabte Ting, men dig ſelv har han underlagt mig, ſaa at du maa bære mig paa din Haand, efterat have taget mig op og ſat mig høiere, end dig ſelv. Over diſſe Ord blev Salomon fortrydelig og kaſtede Myren ned paa Jorden, ſigende: lær at kiende, hvem jeg er! Jeg ſkal kiende, ſvarede den, hvem du er; uden Guds Hielp, hvad var du da? viid, o Salomon! at glimrende Perler henſmuldre, og Magt er et magteſløſt Aadſel. Dertil vil jeg ei ſvare, ſagde Salomon, og virkeligen havde Undſeelſe giort ham ſtum; og Samtalen endte Myren med diſſe betydningsfulde Ord: reis, o Salomon! og

ikke er der Tvivl om, at jo dig skal hændes noget, hvoraf du skal lære Skiæbnens Slag og Lykkens Ustadighed. Derpaa gik den sin Vei.

Atter befoel Salomon, der sad paa sin Trone, Vindene at hæve Teppet op og føre det mellem Himlen og Jorden. Efter 10 Dages og 10 Nætters Reise kom han paa den ellevte Dag nær til et Slot, omgivet med en høi Muur, med Støtter overtrukne med Gibs, og tækket med Taastene af Sølv og Guld; det kneisede høit i Luften, var langt borte, kunde ikke naaes. Da Salomon saae det, forbausedes han saare, og befoel Vindene at nedlade Baaren til Jorden. Derpaa gik han hen til sin Vezier Asaf, og sagde til ham: Jeg har, o Asaf! bereist alle Jordens Lande i Øst og i Vest, og er kommet derhen, hvor Alexander ei er kommet, men jeg har aldrig seet noget forunderligere, end dette Slot; og dersom Gud giver mig Lykke, kan jeg ei holde mig fra, at jeg jo maae lære at kiende, hvem der har bygget det, og dets nuværende Eier. Han steeg derfor ned af sin Baare, tog sin Vezier, Asaf og de Lærde i Israel med sig, og gik med dem hen mod Slottet; paa Veien saae han rundt omkring Jorden forbrændt i en vid Strækning, og sagde derfor ved dette Syn til Asaf: du seer tydelig, at Ds.

den har raset her blandt dette Slots Beboere, Sandheden, o Guds Profet! svarede Asaf, vil vi saae at vide af Indbyggerne, thi ske kan Slottet aldrig være; Beboerne vil altsaa give os Underretning. Fulde af Beundring over den stolte Bygning, fortsatte de Gangen omkring Slottet, men fandt hverken Portklokke eller Port, eller nogensomhelst Indgang. Imidlertid, da Salomon atter havde yttret sin Forundring og sin Lyst til at komme derind, gik hans Vezier Addumriath, Aandernes Konge, hen til ham, og sagde: overdrag til mig, o Guds Profet! hvad du ønsker, vær ei bekymret; jeg skal bringe dig den sande Efterretning om Slottet. Med Salomons Tilladelse tog Addumriath derpaa med sig 3 Vidunderer; de fløi op i Luften, vare borte en Timestid, og lode sig ned mod Slottet, men maatte, uden at kunne komme derned, vende tilbage. Salomon spurgde dem, hvad de havde seet. Addumriath svarede: Ved dit Liv! o Guds Profet; vi steg op, indtil vi kom til den nederste Himmel, og vare tæt over Slottet, men da vi vilde nedlade os i det, var der noget, der stødte os tilbage, og saa ofte vi saae ned i det, var der et Tilbageslag, der bortdrev os, og et Skiul, der formørkede vore Øine. Saae I da ingen Fugle ovenpaa det? spurgde Salomon. Jo, svarede Addum-

riath, vi saae paa den ene Side af Slotstaarnet en Grib, der madede sine Unger. Salomon lod hente sin Vezier Ørnen, og befalede den at opsøge Gribben. Ørnen fløi op i Luften, var borte en Timestid, og kom tilbage med en stor Grib, hvilken Salomon spurgde, hvad den heed.

Gribben: Alârbar (ɔ: den støvfarvede).

Salomon: Hvor gammel er du?

Gribben: 700 Aar, og dem har jeg levet i dette Slot.

Salomon: Har du nogensinde, o Grib! seet Mennesker i dette Slot, eller hørt en Lyd i det.

Gribben: Nei, ved dit Liv! o Guds Profet! men der er en Grib paa et andet Taarn, som er 2 Aar ældre end jeg, og overgaaer mig langt i Forstand. Lad ham komme til dig, saa vil du faae alt at vide. Salomon befoel derfor Ørnen at hente ham; denne fløi op med Gribben i Luften, kom tilbage efter en Timestid, og bragde med en endnu større Grib, der heed Alahjaf (ɔ: den tyndlivede). Denne giorde Salomon samme Spørgsmaal, som den forrige, og fik samme Svar. Begge Gribene og Ørnen bragde derfor den tredie Grib, der var langt større end begge de andre; ja saa uhyre, at de maatte bære ham paa deres Vinger, hvorved han mistede endeel af sine Fiær, og kom til at see ud, som en Unge med Duun, inden den stod for Salomon.

Gribben: Fred med dig, o Guds Profet!

Sal. Med dig igien Fred, o Gribbenes Fader! hvad er dit Navn?

Gr. Mit Navn er Almoamar.

Sal. Hvor gammel er du?

Gr. 1500 Aar.

Sal. Hvorlænge har du været i dette Slot?

Gr. O Guds Profet! da jeg kom hertil, var jeg i min bedſte Ungdom, thi nu har jeg opholdt mig her 1200 Aar.

Sal. Har du feet Menneſker i dette Slot, eller hørt en Lyd i det? eller veed du ei, hvor Porten og Porthammeren er?

Gr. Jo viſt veed jeg, o Guds Profet! at Slottet har en ſtor Jernport, prydet med Sølv, med en Laas af det røde Guld, og at der paa venſtre Side af Porten er en Grav og ved Siden af Graven en Dam, indcirklet med hvidt Marmor, over hvilket der ſkirligen er ſkrevet nogle Vers. Du ſpurgde mig ogſaa, om jeg havde hørt nogen Lyd der, eller feet noget Menneſke; vid da, at jeg har boet oven paa dette Slot i lang Tid, men ſaa ofte jeg vilde ſee ned i det, var der immer noget, der ligeſom ſtødte mig tilbage, og en Taage, der formørkede mine Øine, men ofte har jeg der hørt en larmende Tummel.

Sal. Jeg forundrer mig höilig over, at du siger, Slottet har en Port, thi jeg har gaaet omkring det, men ingen fundet.

Gr. Det kommer af, at de onde, sövnvækkende Vinde have omgivet det, og i mange Aar skiult hvert Spor af Indgang. Men vil du, at det skal aabenbares, hvad jeg har beskrevet dig, saa lad Vindene blæse omkring Slottet, da skal du see alt, hvad du ønsker. Salomon befoel derfor Vindene blæse mod Slottet; og strax udgik der en saa voldsom rivende Kraft, at Jorden rystede, og Porten laae for Salomons Øine. Og see! den var af det reneste Jern, prydet med Sölvplader, forsynet med en Laas af det röde Guld, og over dens Affats (pinna) sad en Beryllus, indfattet i Guld. Tæt ved var en Grav og ved Siden af Graven en Cisterne af Marmor. Salomon gik hen imod Porten, og med ham hans Vezier Asaf, de Lærde i Israel, og Geniernes Konger og Fyrster. Fuld af Beundring over Slottet, dets Bygning og uhyre Kolonner, vendte han sig til sin Vezier Asaf, og sagde: O Asaf! Gud give, jeg vidste, hvem dette Slot tilhører, og hvem der har bygget dette Underværk, og hvorledes det er gaaet Indbyggerne. Han stod just og grublede paa dette, da han fik Øie paa et Vers, skrevet i det gamle Pehlviske Sprog, som de

lærde Israeliter udtydede ham paa følgende Maade:

Sporene af dem og af deres Bedrivter ere blevne tilbage.
Spørger os, deres Magt have vi Efterkommerne skiænket.
O du som boer i Slottets Varetægt og haaber
At spørge Folket om deres Konger, som ere bortrykkede!
Gak ind i Slottet, hent der Efterretning
Om de vældige Fyrster, der ere nedslagne;
Samlede vare de, men Døden kom, og adskilte dem.
Naar du seer dem om Dagen, da seer de saaledes ud,
Som om de aldrig havde nydt en glimrende Lykke.
Hverken holde de Selskab sammen, ei heller skade, eller gavne.
Fra deres høie Sæde de ere nedstyrtede.
Aabenbart er det: de stege ned, men ei hævedes mere.

Salomon, høist forundret over disse Ord, gik videre til Graven, og see! ved Siden af den var en Vandbeholdning af hvidt Marmor, 20 Alen i Længden, i hvilken svømmede mere, end 1000 Pandeskaller, der saae ud, som Strudseæg, og vendte sig om mod Tilskuerne. Salomon sagde til Asaf: seer

du, o Asaf! her i dette Palads maae have været Folk af alle Stænder og Forfatninger; men neppe havde han talt ud, forend han saae Pandeskallerne med en brummende Lyd bevæge sig, den ene mod den anden, og oprøre Vandet. Forbauset herover saae han ved Enden af Vandbeholdningen en Tavle, sat paa Jernstotter, hvorpaa var skrevet paa Græsk følgende Linier:

O du, som søger Livets Klarhed, hvor ofte bliver det plumret!
Jeg har ladet dit Liv forsvinde, da du vented' det mindst.
Hvad Svar skal du kunne give mig paa mine Spørgsmaale?
For dine Synders Skyld er du bortveiret, som Sandet og Regnen,
Thi du var betynget med Synd, og belæssede dig med den.
Borte er nu din Høihed, hvert dens Spor er forsvunden.

Med Taarer i Øinene gik Salomon hen til Porten, og sagde til Vezieren: o Asaf! lad os gaae ind i selve Slottet, for at see dets Forunderligheder, thi er her saadanne Ting uden for, hvorledes maa da ei dets Indre være? De gik da hen, for at aabne

Porten, hvorpaa var ſkrevet følgende i det Puniſke Sprog:

Her nedſatte vi os, o Mennesker! mægtige og rige.
Dog bræbte Hunger os, af Mangel omkom vi.
Vi boede i Slottets Skygge til en Tid, og vare dets Herrer,
Med et Gode efter det andet, men fandt intet mod Enden.
O du, ſom ſpørger Ravnen om Slottet og hvem der har bygt det,
Vid, at vi fandt det opbygget, og at enden af Verden
Og ſine Midler bedragne har anlagt det. See her er Udviklingen.

Over Porten paa venſtre Haand var ſkrevet: „I dette Slot maa ingen komme, uden en Prophet og Konge, og naar denne vil gaae derind, ſkal han grave paa høire Haand af Porten, 2 Alen dybt. Han finder da en Marmorkaſſe, ſom han ſkal bryde itu, og tage Portnøglerne ud af. Naar Porten altſaa er lukket op, og han er gaaet ind i Slottet, ſkal han blandt Mærkværdighederne ſee følgende: En Dam af Hyacinther og Perler i Midten af Slottet; et Taarn af grønne Smaragder, og til Taarnet 4 Porte; Tæller han til 30, men ſeer til, at han ikke

tæller feil, skal han see en Skorpion af Kobber, liggende paa hvide Perler. Tæller han videre til 21, finder han en Skorpion af det hvide Sølv, som han skal stryge med Hænderne. Dens Forbeen aabner en Faldør, hvorigiennem Propheten stiger ned under Jorden i en uhyre stor Jiskielder, og seer der en Grav, 50 Alen i Længden, og ved Graven en Afgud, besaaet med Smaragder og Perler, med Øine af rød Hyarinth og فيروزج af grøn Smaragd, siddende paa en Throne af rødt Guld, hvis Stotter ere af hvidt Sølv. Ved Hovedet af Graven er en Tavle af Smaragd, hvorpaa dette Slots Historie er opskrevet." Salomon lod strax sine Folk grave efter Kassen, tog Nøglerne af den, aabnede Porten, og gik ind i Gaarden, han, hans Vezirer og de Lærde i Israel. Paa Gaardens indre Muur var skrevet følgende Vers:

Visselig i Herlighed og Glæde levede dette Slots Eyer.
I Hans Lykkes Flor frygtede selve Løven hans Vælde.
Men imedens hans Beskiæftelse var allene hans Penge,
Forlystende sig ved Giæstebudde, og hensyggende Tiden,

Overkom ham en uventet Ting, der nedſlog hans Vælde:
Vellyſtlingen døde, og Kronen faldt ned af hans Hoved.
O du ſom gaaer ind i Slottet, betragt dets herlige Sager!
Nu ſtaaer det øde og tomt; ikke et Menneſke boer der.

Salomon gik derpaa over Gaarden til Slotsdøren, og da han vilde aabne denne, læſte han følgende:

Rigdomme ſamlede du dyngeviis.
Efter din Bortgang fra Huus til Huus:
Men Næſtens Nød kunde ei aabne dit ſteenhaarde Hierte:
Derfor gyſte ved din Vandel Døden og de Viſe blandt Menneſker.
Nu er og forſvunden, hvad der før var herligt i dine Øine.

Jeg bevogter min Skat, med ſkarpæggede Sværd, der ryger af Blod.
Gieſtfrie modtager jeg ingen, og et Sennepskorn ikke bortgiver,
(Deri er min Gierrighed Skyld), omendſkiønt jeg ſkal kaſtes i Ilden;

Skiønt en undgaaelig Dom skal over mig holdes
Af Gud, den eneste, almægtige, Verdens Skaber og Herre.
Ikke gavnede mig Armeerne, jeg havde udrustet,
Ei heller udfriede mig en ærlig Ven, eller Naboe.
Pludselig overraskede mig Døden; den kom, som et Lyn.
Og paa eengang skilte mig ved al min jordiske Rigdom.

Din hele Levetid er besmittet med Synder og Laster.
Paa Reiser og hiemme har du plyndret den arme og den rige,
Indtil du fik hele Kister med Guld sammenskrabet.
Den Reisende forfulgde du til skidig paa Natten.
Men — før Dag har en fremmed din Rigdom.
Nu skal du møde Herren, din Gud, paa Dommens Dag ene.
Og bære dine Synders og Misgierningers Byrde.

Lad Verden og Verdens Herligheder ikke bedrage dig!
Men see her, hvorledes det gaaer et ugudeligt Folk!

Med Taarerne i Øinene gik Salomon ind i det indre af Slottet, og saae, at det var skiønt bygget med mange Gemakker og Kamre, hvor Hyacinther, Perler, og andre kostbare Sager i ubeskrivelig Mængde laae spredt om paa Gulvet. Salomon lovpriſede den naadige Guds uendelige Godhed, og gik længere frem hen til et Kammer, der var, som en hvid Perle, hvis ubeskriveilige Pragt og Skiønhed han betragtede med Forbauſelſe. Paa Væggen var skrevet: „Dette er et Folks Boliger, hvis Vane det er at regiere og nyde Livets Glæder i Skyggen.“ Salomon gik længere ind i Kammeret, og saae da et stort Kar af det røde Guld, hvori var Meel af en forunderlig Hvidhed. O Asaf! sagde han, har du nogentid seet Meel, skiønnere, end dette? hvorledes have Indbyggerne i dette Slot kunnet klage over Hunger? Asaf svarede ham: O Guds Profet! det er ikke Meel, men Hyacinther og Perler, som Kiempernes hovmodige Konger have ladet male, uden dog at kunne beskytte sig for Hunger, eller forskaffe sig Levnetsmidler. Salomon undrede sig saare, prisende den almægtige Gud. Derefter gik han videre omkring og kom til et Taarn, hvis Mage ei Verden har seet. Det var af grøn Smaragd, og

havde 4 Porte. Han gik hen til den første Port, paa hvilken var skrevet:

O Menneskens Søn! sæt ei dit Haab til Forfængelighed!
Pludselig nedstyrter det, hvorpaa du byggede Haabet.
Jeg seer dig opføre Bygninger af al din Magt.
Forfædrene have ogsaa bygget, een Slægt efter den anden.
Men ei har det gavnet dem, hvad de udrettede.
Deres Rigdom og Magt er gaaet over til andre.

Salomon gik derpaa hen til den fierde Port, og aabnede den. Indenfor var et Dække, indvirket med Perler og Hyacinther, som han maatte løfte op, for at komme ind. Paa dette var skrevet følgende Strofer:

Du jager efter Verden, i hvor flakket Tid den end varer.
Sig Farvel til den svindende Herlighed; du har annammet dit Gode.
Jeg regierede over Riger, mishandlede Dyr og Mennesker,
Som jeg drev om i Østen, og i Vesten adspredte*).
Men pludselig Dødens Gesandt mig overrumplede.

*) Nemlig: paa mine Krigstoge.

For var jeg mægtig og ſtor: nu blev jeg et Bytte for Graven.
I Stedet for Tronen mig eier den mørke, eenſomme Grav.
Hvad har jeg giort? hvor ulykkelig er jeg?

Derpaa tog Salomon Dækket op, og gik ind i Taarnet, hvor der var en Trone, 50 Alen lang, beſaaet med røde Hyacinther, med et Sæde af det ſkiønneſte Damaſk. Ved Hovedet af Tronen var en Tavle af grøn Smaragd, hvorpaa var ſkrevet:

Betragt diſſe Menneſker: til Sengs lagde de ſig rolig
Men opvaagnede i Jorden, ſom Pant for hvad de havde bedrevet.
De hvilede i Magelighed og nøde gode Dage,
Men Vellyſtens Forſtyrrer ſtyrtede dem og de forſvandt.
De lagde ſig, omgierdede af Vagt, der beſkyttede dem.
De herſkede og regierede, men ei gavned' dem deres Planer.
Have I ſeet deres Glands, ſtiger da ned i deres Grave.
Stiger ned i deres Begravelſer, Vee dem, der ere nedſtegne!

Kalder paa dem, nu da deres Glands er forsvunden.

Hvor ere Kiæmperne? hvor de Mægtige, der levede prægtigt paa Jorden.

Snart skal du kunne afdække Sløret og forklare det Skiulte.

Jeg siger: Jeg har forringet dem; nu er de ét Bytte for Orme.

O længe nok levede de i Herlighed og i Glæde.

De vaagnede om Morgenen op, og see! al jordisk Glæde var borte.

Da Salomon hørte disse Ord, blev han næsten som ude af sig selv. Endelig kom han sig igien, satte sig paa Tronen, og sagde til Asaf: „Jeg har giort vidtløftige Reiser, saavel i Østen, som Vesten, men jeg har aldrig seet eller hørt noget lignende. Den der har bygget dette Slot, maae have været en klog og indsigtsfuld Mand, jeg vilde ønske, jeg kunde lære at kiende ham.“ Han spadserede derpaa omkring Tronen, hvorpaa var skrevet:

Hvor mange Skarer ere ikke i den sorte Jord nedstegne!

Fra gamle Tider af; de forsvandt og ingen bemærkede det.

De kappedes om at profitere, og skrabede sammen

Til Fordeel for graadige Arving. Selv dreves de fort
Til Graven, og et snevert Hul blev nu deres Bolig.
See! det var Frugten af al deres jordiske Jid.

Imedens saaledes Salomon gik omkring i Taarnet, og beundrede dets Bygning, hørte han øverst oppe i det en stærk Skrigen og Hylen, og endskiøndt han gik ud uden for Taarnet, tog den ikke af, men snarere til. Høist forundret herover spurgde han Asaf, hvad det kunde være. Denne svarede: Der er ingen Tvivl paa, o Guds Profet! at jo her boer en Genius, som de oprørske og gienstridige have faaet Magt over. Salomon lod derfor 250 Vidundere komme, og befalede dem at bringe den, der raabte i Taarnet. De stege op, gik omkring i hele Taarnet, men fandt intet; og kom derfor tilbage til Salomon, men da den forrige Skrigen ikke ophørte, maatte de anden Gang stige op i Taarnet, og fandt da en Slange, der var en Genius, og saa stor som en Kameel. Vidunderne raabte til den, og sagde: Vee dig, o Slange! hvorfor raaber du saa frygteligt, og Kong Salomon er her paa Slottet. De bragde den derpaa hen til Salomon, der spurgde den, hvorfor den skreg saaledes, skiøndt den vel vidste, at han var i Slottet.

Slangen: Jeg har raabt, o Guds Profet! for at du skulde høre min Røst, og lade mig bringe for dig, at jeg kunde klage for dig over dette Slots Indbyggere og Tidens Forurettelser.

Sal. Hvad er dit Navn?

Slang. Mit Navn er Alghalifah.

Sal. Hvad har du her havt at gisre?

Sl. Det er mig, o Guds Profet! som har bygget dette Slot, og det er og mig, der har ødelagt det.

Sal. Hvorledes har du ødelagt det, og af hvad Aarsag?

Sl. Det skal jeg fortælle dig, o Menneskers og Geniers Konge! Førend dette Slot blev bygget, var jeg under Jorden, men da den store Kiempe og vidtherskende Fyrste Aad, Søn af Schadad, Søn af Thamer, Søn af Lud, Søn af Aram, Søn af Sem, Søn af Noah, (med hvilken være Fred), begyndte at bygge dette vidunderlige Slot, hialp jeg og min Mage ham. Aad var en stor og mægtig Mand, Konge over al Verden fra Østen indtil Vesten. Han byggede paa dette Slot i 30 Aar, forøgede og forskiønnede det, samt lagde sin uhyre Armee derind. Jeg boede der ogsaa med min Mage og 4 Børn, men vor Lykke varede ei længe. Da vi engang vare komme hiem fra en Reise imod Østen,

bleve vi overfaldne af Tyrannens Folk efter hans Befaling, og min hele Familie dræbtes. Jeg slap med Nød og neppe ud af deres Klør, og skiulte mig i endeel Aar af Sorg og Fortvivlelse i en Hule, hvor jeg ei saae Dagens Lys; endelig kom jeg frem igien, da Tiden havde begyndt at læge mit Saar, men neppe havde jeg ladet mig see, førend de ugudelige Vellystlinge, der alt vare besmittede med Uskyldiges Blod, atter forfulgde mig, men ved den Almægtiges Hielp holdt jeg dog Livet. Da jeg imidlertid ikke var et Hieblik sikker, men forfulgdes Dag og Nat, kunde jeg ikke mere holde Tanken om Hevn tilbage. Jeg kiendte den Brønd, hvoraf de hentede Vand; denne kom jeg Gift i, og Gift kastede jeg i deres Mad, saa at alle Slottets Indvaanere omkom, saa nær som Gribben, der har sin Bolig hist oppe. Efter mange Aarhundreders Henrinden, kom her en anden stor Konge, og nedsatte sig i dette Slot. Med ham vare tusende Vezirer, og under hver Vezier stod 1000 Gange 1000 Betiente, saa at Jorden knap kunde bære deres Mængde. Efterat de havde i lang Tid levet ugudeligt i dette Slot, sendte Gud over dem en heftig Hunger og en haard Død, saa at de alle omkom. Siden stod Slottet en lang Tid øde, indtil der kom et Vidunder af Satans Børn, og med ham 100 Kiemper og Vidun-

dere. Han tog sin Bolig i den samme Afgud, som Aad havde dyrket, og er med samt sine Hielpere endnu her i Slottet.

Ved Gud! udbrød Salomon, din Fortælling har opvakt min Forundring, og bortjaget Bekymring af mit Sind; Men hvor er det Vidunder, som du siger, lever her i Slottet?

„I Iskielderen under dette Kammer," svarede Slangen, og gik derpaa sin Vei. Salomon gik nu videre omkring i Slottet, og lod ingen Dør lukt, uden han aabnede den, og ingen aaben, uden han igien lukte den; men da han kom til Døren til Iskielderen, fandt han følgende skrevet paa den:

O Menneskens Søn! lad Haabet ikke bedrage dig!
Med Bulder skal undergaae det, hvortil du satte din Liid.
Du anvendte al din Flid paa at bygge;
Det samme have Forfædrene giort for dig.
De samlede Rigdomme af det Tilladte og af det Forbudne,
Men ei skal Dommen afvendes, naar Sagerne nærme sig Enden.
De udrustede Armeer, og regierte strængt over Folkene.
Men hvor er nu deres Rigdom? hvor deres prægtige Klæder?

Intet af hvad de havde samlet, førte de med sig.
Riger og Herligheder forsvandt. Den ene efter den anden
Bortvandred' — til Graven, (derhen reiste de nødig).
Som et Pant for hvad de havde vundet og hvad de havde bedrevet.
Det er, som om een reiste i Lasternes Selskab
Og i den mørke Nat kom at søge Herberg,
Men fik den Besked af Husherren: her er ei Plads.
Og maatte derfor atter flytte, skiøndt han nylig var kommen.
Gud, min Herre, er almægtig; Gud er min Skaber.
Sørg for din Siel, førend Døden kommer, o Menneskel
Og forsyn dig med et Forraad paa Reisen, der kan behage din Skaber.
Nemlig med Gudsfrygt og gode Gierninger.

Salomon blev saa rørt over at læse disse Vers, at han først efter nogle Øieblikke kunde aabne Kammeret. Dette var beklædt med rød Karneol, dets Sofaer, der stode omkring ved Væggen, vare af hvid Beryllus, og Støtterne, der stod mellem dem,

af det pureſte Guld. Da Salomon havde ladet ti af diſſe Sofaer tage bort, fandt han en Dør i Gulvet af Jern, ovenpaa hvilken var en Skorpion af hvidt Sølv; denne ſtrøg han med Hænderne, talte til een og tyve, og i en Haſt ſprang Døren til Jiskielderen op. De vandrede derpaa ned i Jiskielderens Mørke, og Døden var deres Ledſager. Aſaf havde et tændt Lys med ſig, men Vinden blæſte, og udſlukte det. Salomon tænkte derfor paa at vende tilbage, og vidſte ei, hvorhen han ſkulde vende ſig, men imidlertid ſaae han et Lys langt borte. De gik altſaa efter dette Lys, og ſee! det var Afgudens Hine. Som Himlens Lyn glimrede han paa ſin guldbeſatte Trone. Hans Hine vare to ſkinnende Perler, der ſpillede i hans Hoved. Salomon ſagde: o Aſaf! ſeer denne Afgud ikke ud, ſom om han var levende og kunde tale. Aſaf ſvarede: o Guds Profet! dette, ſom du ſeer, er en Talisman, ſom Kiempernes Konger i gamle Tider have forfærdiget. Imidlertid gik Salomon hen imod Afguden, ſom vendte ſig omkring ſin Trone, ſom en Møllevinge ſvinger ſig, og udkaſtede af ſine Hine Ild, og af ſine Næſeborer Røg og Svovel; foer derpaa op overſt i Taarnet, oplæſtede ſin frygtelige Røſt, der var, ſom et rullende Tordenſkrald, raabde, ſaa Slottet bævede, og ſagde: „Hører I Dievle og

onde Aander! I vildfarende og viderſpenſtige! farer herop, thi Salomon er kommen; han der regierer Diævlene og deres Hære, han er her tilſtede. Nu vil han herſke over os, regiere eders Hære, ſønderbryde eders Afguder, dræbe eders Konger og bringe Eder i Slaverie; men hans Tid er kommen: Iler herop, og vi ville ihielſlaae ham, og befrie Mennesker og Genier fra ham." Strax var over hundrede oprørſke Vidundere tilſtede, der vilde formaſte ſig til at ſtride mod Herrens Profet, Menneſkers og Geniers Konge; men Salomon raabde med høi Røſt og ſagde: „Vee eder! O Hær af Diævle! I forbandede! mod mig vil I gisre Oprør! mig vil I indjage Frygt! og jeg er eders Konge, eders Sultan, eders Dommer, eders Anfører, og hos mig ere Guds ſtore Tegn." Han pegede derpaa af dem med ſin talismaniſke Seglring. Afgudsbilledet ſtyrtede til Jorden, og Diævelen, der var i den, dræbtes; Vidunderne, der fra gamle Tider havde været oprørſke, ſlygtede, men Salomon oplsftede ſin Røſt mod dem, og de gode Vidundere ſtyrtede ind paa dem og dræbte dem paa deres Flugt i Luften.

Derefter kaldte Salomon ſin Vezier Aſaf, og gik hen til Tronen, paa hvilken forhen Afguden ſad. Der ſaae han ved Dagens Lys en Tavle af det pu-

reſte Guld, der hang over Tronen. Paa den var ſkrevet:

Døden ſkal nedſtyrte dig fra din Vælde.
Elendighed ſkal regiere i dine Paladſer.
Du ſkal forlade det, hvorfor du her i Livet er blevet elendig.
Du ſkal nedſtødes fra din Rigdom, Storhed og Magt.
I Ormens Herberg dit Hie ſkal plages.
Havde du her giort Bod, var du nu lykſalig i Himlen.
Men den var du fiendſk — du har annammet dit Gode.

Med rørt Hierte gik Salomon videre frem, og ſee: Bag Tronen var en Begravelſe, af 50 Alens Længde, rigt beſat med Guld, koſtbare Perler, Smaragder, Hyacinther, Karneoler og andre Ædelſtene. Imens Salomon betragtede dette og faldt i Forundring over dets Skiønhed, opdagede han en Tavle ved Hovedet af Graven, hvorpaa var ſkrevet:

Jeg er Ibn Schadad, Kongers og Menneſkers,
Ja hele Jordens Prydelſe og Zier.
Til mig vendte ſig alle, og alle adløde mig.
Mig frygtede alle Nationer og Lande.
Jeg opdyngede Rigdomme, hvis Mængde ei kan beſkrives,

Og skrabede sammen af al min Magt til de følgende Tider.
Men mig overfaldt Døden, der bortriver Menneskene,
Jeg førtes fra Ære og Glands til Usselheds Vaaning.

Jeg samlede Rigdomme, som ingen kan fatte,
Uden den eneste naadige Gud.
Naar jeg reed ud, havde jeg til Bedækning Skarer af Rytterie.
Og hørte Raslen af tusend Maal tusende Bisler.
Jeg omvendte mig, men for sildig; min Anger gavnede intet.
Mig smertede kun, at jeg skiltes fra min Rigdom og Vælde.
Nu har jeg faaet Løn for hvad jeg havde bedrevet.
Jeg var Lastens Træl, nu er jeg Ulykkalighedens Bytte.
Sørg for din Siel, o Yngling! før den sidste Dag kommer.

Salomon blev saa bevæget ved at læse disse Linier, at han vædede sit Skieg med sine Taarer. Ved den anden Ende af Graven sad nok en Tavle, hvorpaa var skrevet:

Hvor mangen en Fyrſte havde ei ſtore Armeer,
der lyded' hans Vink.
Armeer, uigiennemtrængelige, ſom Nattens tykkeſte Mørke.
Men Død og Undergang overhænger dem, og de henveires.
De forſvinde, og med dem al Hæihed og Glands.

Tiden henglider, og paa den hurtige Ganger forfølger os
Dødens Geſandt, mens vort Hierte er forgløſt og trygt.
Forſyn dig med Forraad paa Reiſen, thi du ſkal viſſelig reiſe.
Vid, at Døden kommer ufeilbar, og fører dig med ſig.
Dit Liv her i Verden er fuldt af Sorrig og Plager;
Det er Uſtadighed ſelv, og udſat for Rænker og Liſt,
Og for evig forlader dig Verden, naar du laver til Reiſen.
Forlad derfor i Tide de jordiſke Lyſter! Afſted ſkal du i Morgen.
See, ſaadan er Verden! ſaa er alt, hvad den opſpinder!
Er du derfor klog, da vogt dig, at du ei af den hildes.

Endelig fandtes en ſtor Tavle, hvorpaa var ſkrevet følgende:

„Jeg er Aad, ibn Schedad, ben Tſemar, ben Lud, ben Aram, ben Sem, ben Noah, (med hvilken være Fred!). Jeg byggede tuſinde Stæder efter Modellen af dette Slot, ſom jeg fyldte med Muſkus og Ambra, og tækkede med Sølv og Guld. Jeg regierede over Øſten og Veſten, tog tuſinde Konger til Fange, og havde en Mængde Huſtruer, men efter alt dette blev jeg allene tilbage i den bedragende og bedragne Verden og Tidsalder, hvorved mange mistedes. Lad Verden med dens Lyſter og Begierninger ikke bedrage dig, men kiend det ſyndige i dens Gierninger! den ſom anſeer den for ſit Hvileſte, bliver ulydig og oprøriſk mod ſin Herre. Derom overbeviſte mig en ſørgelig Erfaring. Gud give, jeg aldrig havde levet lyſtig og i Herlighed og Glæde i Verden! jeg beſværger eder ved Gud, den Almægtige: hvem ſom ſeer hen til mig og min Skiebne, tage Exempel af mig, og paamindes ved min Tilſtand, og dernæſt ſelv frygte Gud, og ræddes for Tidernes Omvexlinger. Sandelig han er forſtandig, ſom lader ſig advare ved andres Vildfarelſer; over ham hviler Herrens Lydighed. Jeg kan kun raabe og klage, og udøſe over min Siel Taarer, der aldrig aftørres.

Jeg har regiæret med Vælde over Kongerne, mine Vaſeller.

Jeg har været min Tids mægtigſte Fyrſte.

Jeg lignede Syvſtiernen i Glands.

Men ak, ſee nu, hvordan det er gaaet mig!

Kong Salomon og alle de, ſom vare med ham, græd bitterlig, da de hørte diſſe Linier, og faldt ned paa deres Anſigt, tilbedende den evige Gud, ſigende: ulykſalig den, der lader ſig bedaare af den ſvigefulde Verden.

Han gik derpaa ud af Slottet, lod Porten tillaaſe, ſom den havde været før, og hentede Slangen og Gribbene til ſig, hvem han giorde meget godt, og anviſte det nødvendige til Livets Ophold. Derpaa overgav han Slottet til deres Varetægt, og lod dem vandre deres Vei igien. Uden at røre det mindſte af hvad der var i Slottet, ſatte han, hans Vezirer og gandſke Hær ſig paa Baaren; Vindene førte dem fort i Luften, indtil de kom til det hellige Huus (ɔ: Jeruſalem). Forundret og beſtyrtſet over hvad han havde ſeet, lovpriſede Salomon den almægtige Gud, hvilken være Ære fra Evighed til Evighed, Amen.

Ved den høieſte, alfuldkomne Guds Hielp er Hiſtorien om Slottet endt.

II.

Caput tertium Jobi,

in qvo natalem ſuum ille execratur, verſibus elegiacis expreſſum

a

D a l h o f f,

presbytero paroec. Önslev et Eſkildſtrup.

v. 3. O! pereat, vitam mihi qvi dedit, ille dierum!
Nor pereat pueri nuntia meſta ſati!

4. Ille dies nigreat! nec eum Deus ipſe ſuperne
Curet! nec ſplendor luceat ullus ei!

5. Illum caligo, mortis ſibi vindicet umbra!
Denſa tegat nubes! terreat omne malum!

V. 6. Noctem illam tenebræ prendant! ne gaudeat inter
Luces! nec menſes augeat illa redux!

7. Heu! ſit nox eadem foetu ſterilis! nec in illa
Ob partum proles cantica læta ſonent!

8. Illam onerent diris, qvi præcantare diebus,
Nilicolam ſævum qviqve ciere ſciunt!

9. Illa tegat ſtellas umbris! et lumina caſſe
Sperat! et auroræ ne videat radios!

10. Qvippe fores uteri mihi non præclusit iniqva,
Fata nec abs oculis condidit atra meis.

11. Tectus adhuc utero matris cur non moriebar?
Cur illam linqvens non periturus eram?

12. Cur gremio qvisqvam me natum excepit amice?
Ubera, qvæ traherem, cur patuere mihi?

V. 13. Nam placida jam nunc alias cum pace je-
cerem,
Domirem felix, quæve qviete fruens.

14. Inter ſceptrigeros et terræ conſiliantes,
Immenſas arces qvi poſuere ſibi;

15. Inter magnates, auri qveis pondere lætis
Contigit argento tecta replere ſua.

16. Aut nullus jam nunc, ut abortus condi-
tus, eſſem,
Ut foetus, qvos lux nulla diurna videt.

17. Illic vexati terrore tremiſcere ceſſant,
Illic eſt feſſis robore grata qvies.

18. Illic et placidè reqvielcunt compede vincti,
Neqve exactoris vox inimica ſonat.

19. Nullo illic parvus, magnus, diſcrimine diſtant,
Nec domini ſervo ſunt metuenda juga.

20. Cur ærumnoſo lucem dedit heu miſeran-
dam?
Cur illis vitam, qvos dolor urit atrox?

som jeg troede nærmere at svare til Orginalen; eller hvor Ordenes ubrielige Qvantitet nodte mig til at giøre en Forandring. Endog Deres friere Oversættelse af det 24de V har jeg paa en vis Maade fulgt, ved ogsaa at bruge Frihed; Kuns havde jeg gierne forandret det sidste Hemistich, og istedet for Lacrymæ brugt Eiulatus, som det, der nærmere svarede til det hebraiske, hvis blot Versearten vilde have tilladt dette Ord. — Ved det sidste Vers vover jeg den Yttring: Mon ikke Sprogets Natur kunde tillade at forstaae de 3 første Verba som Spørgsmaal? Mon Job ikke kunde føle sin Elendighed des dybere ved Tanken om hans foregaaende Lykke? Den Tanke: Var jeg ikke dog saa rolig, saa lykkelig! og med eet kom saadan Rædsel! — synes at være en saare passende og kraftfuld Slutning paa hans Klagesang.

III.

Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed

eller

om kristelig og præstelig Lærdom,

ved

N. F. S. Grundtvig,
Kapellan i Udby.

(Læst ved Dionysii Landemode i Roeskilde 1811.)

Frit bekjender jeg det at være min daglige Bøn, at naar den store Omskiftelses Time engang kommer, jeg da frimodig maae kunne sige med den hellige Povel: denne er min Roes, min Samvittigheds

Vidnesbyrd, at jeg haver vandret gjennem Verden i Enfoldighed og gudelig Retsindighed, ikke med verdslig Visdom men med Guds Naade. Det kan da aldrig være min Tanke at ophøie menneskelig Kundskab og Lærdom for sin egen Skyld, thi det har jeg mærket paa saa mangen Mand og Alder, hvis Digten og Tragten Krøniken afbilder, ja det har jeg mærket paa mig selv, at Kundskaben opblæser, og at, ligesom Slangen bedrog Eva med sin Trædskhed, er det dens Agt at lokke os bort fra den Enfoldighed, som fører til Kristum. Saga er den Gamaliel, ved hvis Fødder Gud naadelig har ladet mig opfostres, og Hun, den vise, bedagede Kvinde har lært mig, at der Kløgten og Kundskaben lavede et Baal til de gamle Afgudsbilleder, slukkedes de matte Stjerner, som hidtil havde vinket Menneskene op fra Jord, ja hun har lært mig, at den Røg der nu fordunkler og dølger Kristussolen for saamangt et Øie, er opstegen fra det Baal, af hvilket Pavestol og Afladsbreve, Helgenes Lignelser og Levninger lagdes i Aske. Dette har lært mig ei haardelig at dømme dem, som i de forledne Tider bandlyste al Lærdom fra Kristi Kirke, og ikke at undres over, mellem dem at finde fromme Mand, der selv hverken fattedes Kløgt eller Kundskab. Naar jeg da tænker anderledes selv paa en Tid, da Lærdom

tykkes at have folgt sig til Vantroens evige Træl; da er det, fordi min gamle Læremoder vidnede trofast; at, saa giftig end Kundskab monne være, er den dog Sjælens nødvendige Føde herneden, naar denne ei skal vorde levende død. Saa sære og bange have Menneskenes Vilkaar været, ligefra den ulyksalige Stund, da de forstegang udrakte Haanden efter Kundskabstræets Frugt; det Onde er sammenvoxet med deres Livsrod, og Klinten maa nu blive staaende, for at Hveden ei med det Samme skal oprykkes. At forfølge Menneskelivet fra Syndefaldet af, i sin underlige, nødvendige Udvikling gennem Tiderne, og see det vexelviis dødes og opreises ved Kundskab, er lysteligt for den, hvis Øie ved Troen er opladt og oplyst til allevegne at see Guds Finger; men til det Meget herom var at sige, er her ikke Tid eller Sted. Her er det Nok at anmærke, hvorledes Gud, der han var i Kristo og forligte Verden med sig selv, ogsaa forsonede sig med Kundskabs Attraaen og helligede den til sin Tjeneste. For Kristi Tid havde Gud i Ord kun talt til Israel paa dets eget Tungemaal; men nu, der han vilde tale til Alle formedelst Sønnen, fremlagde Han sit Ord mellem Hedningene, opskrevet efter fremmede Tidager med ukendte Staave. Han gjorde endnu Mere, thi istedenfor at lade sine udkaarede Sprog blive

ver endd ſynligere ved en ny Betragtning, ſom til lige nær mere oplyſer den kriſtelige Lærdoms Kjendemærke, den nemlig, at det ei allene er de hellige Skrifters Sprog men endnu mere deres Indhold, ſom gør en vedholdende Granſken og Grublen fornøden. Vel veed jeg, at mange fromme Kriſtne, iſær i den forbigangne Tid, have ment, at der til denne Granſkning ikke udfordredes Lærdom, men Tro og Bøn hvis Følge var Oplysning herovenfra. Langt fra at ringeagte denne Tale, ſom i Hovedſagen viſſelig er Sandhed, maa jeg dog erkende Vildfarelſen deri, forſaavidt Paaſtanden gælder om den hele Bibel. Da Aabenbaringens nærmeſte og fornemſte Hiemed var, at kundgjøre alle Tidens Slægter Salighedsveien, maa følgelig en ſtor Del deraf være tilgængelig for enhver Troende, han være Læg eller Lærd, han leve i det første eller nittende Aarhundrede. Dette for alle Tilgængelige er Korſets daarlige Prædiken, ved hvilken det behagede Gud at gøre dem ſalige ſom tro, denne har til alle Tider været, og vil til Verdens Ende blive lige ubegribelig, forſtaaelig og kraftig, virke Kierlighed til Gud og Næſten i hvert troende Hjerte og forarge de Vantro. Naar vi derimod tage denne Hovedlærdom fra, da kan vi frit ſige, at ingen Tidsalder forſtod Mere af Bibelen, end ſaavidt den ſelv ved

Guds underfulde Styrelſe var kommet i Kundſkab og Sjælens Udvikling. Derfor var det, at den ſalige Luther ſaa tit herneden ryſtede paa Hovedet over de gamle Kirkefædre, ſelv over ſin kære Auguſtin, og undredes ſtorligen paa, at den hellige Bernhard, der taler ſaa dybt og liſtigt om Kriſto hardtad Alt Andet kunde dræve ſaa ſært. Tingen er da, at den naadige Gud ſkjulte megen Visdom dybt i de hellige Skrifter for at holde Sjælen daagen, og give den Rok at grunde paa, ſaalænge Verden ſtaaer. Denne Skriftens Dybde har af alle Troende været erkendt, men enhver Mand og Tidsalder, ſom vilde gaa mere tilbunds end de ordentlige Hjelpemidler tillode, maatte ſom oftest gaa glip af rent Udbytte, hvorvel de glædede og opbyggede ſig ſelv. Dette er udenvidl den rette Synspunkt for Bibelens allegoriſke og myſtiſke Fortolkning. Her aabner ſig et Overſyn og et Fremſyn, ſom kan berolige en Kriſtens Sjæl midt i Menneſkelivets Oprør, og ſom kan lære ham at vurdere enhver Ytring af den menneſkelige Aandskraft, uden derfor at forſone ſig med den vanhellige Stræben eller gøre ſig delagtig i fremmede Synder. Rørt maa han tilbede den himmelſke Fader, ſom altid ſtyrer det ſaa, at naar Jordens Viſe og Vældige ſammenrotte ſig mod hans hellige Barn Jeſus, maa de udføre hans beſluttede

Raad, forsæste han, for at han kan opstaa med et forklaret Legeme. Fra Evighed forudsaae Gud, at Menneskene, hvergang de i den lobende Tid ved Troen fik Syn paa Levningerne af Gudsbilledet i sig, vilde, som deres første Forældre, være Guder selv, og af en Hovmod, der er en vidunderlig Blanding af Tro og Vantro, ædt af det forbudne Kundskabstræ; derfor ordnede han det ved sin undgrundelige Visdom saa, at ihvorvel et saadant Syndefald hvergang maatte føre Døden med sig, lærde dog Menneskene derved altid, ligesom første Gang at skelne mellem Godt og Ondt. Underligt og Trøstigt er det at se, hvorledes Bibelens Mening af vantro Mænd er blevet randsaget i de hedenske Grækers og Romeres Skrifter, hvorledes den nu randsages under vantros Grublen over Menneskets og Tingenes Vilkaar, og ved Troldmænds sorte Konst, som besvære og opmane Jordens og Tidens Aander. Saaledes er det vist, at de kantiske Grublerier har oplyst mangen dunkel Vraa i Lærebygningen om den kristelige Retfærdighed og Hellighed og at Naturfilosofiens Troldom vil lede til Opdagelsen af mangen hemmelig Gang i Bibelens Bjergværk. Som et saadant, som en uudtømmelig Grube, fuld af ædel Malm, jo dybere, jo ædlere, betragter da den oplyste Kristen sin Bibel, han lader de Vantro arbeide

for Gud og sig, som de ægyptiske Troldkarle fordum maatte arbeide for Gud og den hele Menneskeslægt, da de oplærde Moses i al deres Visdom. Udgangen herpaa bliver da, at det ikke er Kundskabskredsen, men det Sindelav, hvorved og den Hensigt hvori de røre sig derinde, som adskiller den kristelige fra den vantro Lærde. Denne mener at have Sandhedens rent og dybe Kilde i sit eget Indvortes, og Bibelen er for ham kun en Bæk, udrundet af samme Væld; han mener, at den i sit Udspring og Løb er blevet plumret og muderet af Sten og af Muld, af Græs og af Urter, ja at de indelukte Vande ere ved Solens Brand blevne stinkende i de lange Tider. Klogest ere de med denne Mening som lade Bækken gaa sin egen Gang, som Noget der ei er værdt at røre ved, thi de som svede over at rense og klare dens Vande, spilde deres Møle, da det hele Udbytte blot vorder en Draabe, hvorved deres Kilde hverken vinder Fylde eller Kraft. Uden Billede: Alt hvad der i Bibelen ei kommer overens med, eller hvad der overgaaer hans Fornuft, maa den vantro Lærde enten ligefrem forkaste som Usandhed eller, hvad der i Grunden er det samme, spænde det saa haardt paa Pinebænk, at det under Tommeskruen maa bekende hvad han vil. Saaer ulig denne vilde Fremfærd er den kristelige Lærdes Adfærd; han

lægger ſin Haand paa den lykkede Bibel og ſiger i ſit Hjerte; herpaa veed jeg viſt, at alle Kundſkabs og Viisdoms Liggendeſæ ere ſkjulte; det mener jeg da ingenlunde, at jeg med min Læſen og Gruhlen med mit Dagværk og mit Aftenſæde kan udenfor den ſobe Viisdom; men det tænker jeg ved Guds Naade at vinde, at jeg kan løfte Dækket af det Skjulte, og kige i det hellige Speil, ſom aabenbarer mig Guds Herlighed; hoor fagert udſmykkede da end de Skikkelſer maatte være, ſom onde Magter kan fremkogle for mig, beder jeg min Gud fri mig fra at følge dem, naar de lokke bort fra den hellige Bog, eller vil indbilde mig, at jeg kan ſorde klog over Det ſom ſkrevet ſtaar. Dette er ganſke bogſtavelig at tage Fornuften fangen under Troens og at Tanke under Kriſti Lydighed, og ſaa haardt det end monne klinge i mangt et Øre, ſaa er der dog ikke andet for; ſaaledes maa hver den tænke, ſom er Kriſten, ſom uden Skrømt og Ordſpil troer paa Skriften ſom en Aabenbaring, thi er den Guds Sandhed, da maa alt Modſat være Løgn, hvad ſaa end Fornuften driſter ſig til at tale imod. Nu er det vel ſaa, at da Ingen kan komme ſaavidt at han udgrunder Skriften, vil det altid hænde at en troende Mand og Tidsalder forkaſter Ting ſom Løgn, der af en ſenere erkendes for overensſtemmende med Skriften; men det ſa-

der ikke; thi netop herved faae Hjerterne overflødige Leilighed til at vise, at de tro Gud. Saaledes er det iblandt Andet usammeligt for Kristne at laste Fædrene og hin gamle Tyge, fordi de forkastede den kopernikanske Visdom om Jordens Gang, thi naar de troede det stod i Bibelen at Solen gik, maatte ingen Bevisning være saa klar og stærk at den kunde rokke den skriftmæssige Mening. Ved saadan Leilighed pleie de vantro Lærde at blive hæsrøstede og raabe Ak og Ve over de gruelige Lænker Bibeltroen lagde paa de arme Sjæle; men vi have det at svare med et Smil, at derfor bleve de arme Sjæle lige salige og dreve selv paa Jord deres Syssel med nok saamegen Iver og Munterhed som vi. Hvad Ulykke timedes dem da? ingen uden den, at de ombundne med Guds Lænke ginge trygge gennem Nød og Død og droges sagtelig gennem Gravens Skygger op mod det evige Lys.

Ihvorvel det nu er saa med Kundskab som med Alt, at Jorden er Herrens med dens Fylde, og at altsaa enhver Kundskab tidlig eller sent vil komme til at offre sig paa Herrens Alter, berede ham Pris og yde sin Skærv til Skriftens Oplysning; er det dog af den kristne Lærdoms særegne Vilkaar aabenbart, at visse Kundskaber ere mere almindelig og

uomgængelig fornødne end andre. Det første og uundværligste Hjelpemiddel for den kristne Lærde er da Bekendskab med de gamle Sprog; med de trende, i hvilke Jesu Kongenavn blev skrevet over Korset. Hermed være det langt fra mig, at tale de hedenfarne Guds Mænd for nær, der, som Augustin, forstode Lidet eller Intet af de helligede Sprog, jeg bekender tvertimod, at de, især han, mangengang uden disse Hjelpemidler saae dybere i Skriften end Andre, der med dem vare udrustede. Dette omstøder alligevel ingenlunde hin Grundsætning; thi det beviser kun, hvad hver kyndig Kristen maa indrømme, først at det skarpe Sjælesie trænger stundom gennem Væg og Dør, dernæst, at det kun er Porten til Skriftens Forgaard, der kan oplukkes med Sprogenes Nøgel, at Døren til det Allerhelligste derimod kun springer op for den underfulde Davidsnøgel, hvilken ei ved Læsning eller Grublen kan erhverves, men gives omsonst af Lysenes Fader til dem som ham bede. Derfor bliver det lige sandt, at ingen Tidsalder uden Sprogenes Hjelp kan bevare det gjorte Udbytte, end sige forøge det, thi de Lysglimt den benaadede Sjæl seer udenfor sin Kundskabs Grændser, blive ligesom alle Digtersyn, knap hans, mindre Tidsalderens Eiendom, de gemmes og glemmes som Hieroglyfer, indtil Man paa den

ordentlige Vei er kommet til deres Hjem og Slægt, da forstaaes de først. Hvad her er sagt, gælder rigtig nok ikke om Latinen, men jeg behøvede vel ikke at nævne dette Sprogs Fornødenhed, dersom jeg ei med det Samme vilde paatale dets ureimæssige Fortrin for Græsk og Ebræisk. Jeg berørte foran dets ikke alt for ærlige eller lovlige Adkomst til sin Forrang, med Ret stadfæstede Reformatorerne denne ligesom Middelalderens Fyrster den arvelige Adels, men Tiderne ere forandrede, Latinen synes at føle det selv, og trækker sig beskeden tilbage for sine Døtre og Frænker. Dette er nu vel ikke det bedste Tegn; thi hellere maatte dog de bedagede Fruer fra Palæstina og Hellas gaa bag efter den ærværdige romerske Matrone, end efter de unge, løse Damer fra London og Paris; men disses Regering bliver som alle Koketters, kun stakket, og hvis efter den Tid endnu i Europa er Tale om Ganz og Sæde i aandeligt Samkvem vil udentvivl baade Kristne og Hedninge enes om at ophøie Fruen fra Hellas paa den ledige Dronningstol. Latinen bliver stedse de Kristne nødvendig, saa længe det er dem om Krøniken og Kirkefædrenes Skrifter at gøre, og bliver Europa kristnet paa ny, vil disses Anseelse og Hæder dagligen tiltage. Om det ebraiske Sprogs Nødvendighed

burde mellem Kriſtne ingen Tviſt kunne være; thi er det ſandt, hvad Kriſtus ſelv har ſagt, at der er ſkrevet om ham i Moſe Lov, Profeterne og Pſalmerne, og er det overalt ſandt, at den ganſke Skrift er indblæſt af Gud, kan det gamle Teſtamente dog vel ikke være en ſaa udlevet Bog, ſom Mange, der dog ville have Ord for at være Kriſtne, driſte ſig til at mene. Kommer hertil, at det er den Ledeſtjerne uden hvilken Ingen kan finde Vei gennem Hiſtoriens underlige Gange, eller gennem det ny Teſtamente, da er det mig ubegribeligt, hvorledes Saamange, hvis Tro jeg dog ikke vil nægte, har kunnet lægge an paa at gøre dets Grundſprog blot til Enkeltes Sag.

Næſt efter de gamle Sprog er Krøniken det, hvori alle oplyſte Kriſtne burde have god og grundig Indſigt. Ingen ſom troer en Gud og et Forſyn, kan nægte at Hiſtorien maa være den Almægtiges Fingerſkrift, og ingen Kriſten kan tvivle om at den, ſom en ſaadan, maa vidne om Jeſus, og i det hele ſom Guds Aabenbaring i Gerningen vidne om Aabenbaringen i Skrift. Men er det ſaa, da bør næſt efter Bibelen ingen Bog være de Kriſtne kærere og ærværdigere end Krøniken, ſom desuden er den eneſte Videnſkab, Bibelen har helliget, og helliget ſaaledes, at den ſelv i ſine fornemſte Dele er en guddom-

melig Krønike. Selv den hellige Povel bekender om sig selv, at han stundom tvivlede, og den Troens Kæmpe er neppe født, undtagen den hellige Johannes, som aldrig havde Aarsag til med Manden i Evangeliet at udbryde i de bevægelige Ord: jeg troer, Herre, hjelp min Vantro! Nu er vist nok en saadan Hjertets Bøn den eneste Tilflugt i Tvivlens Stund, men mange og adskillige som Mænd og Tider ere de Maader, paa hvilke Gud bønhører: hvad der stærker den troende Bondemand er til unyttigt for den troende Grubler, hvad der bekræftede en saadan i de forbigangne Aldre, mægter det ei nuomtide; men saa tilbyder Gud ogsaa nu dem, der hige efter ham, klare Bevisninger, som han gemte til den nærværende, for Troen saa farlige Tid. Tør jeg dømme efter Prøve paa mig selv og Flere, da er Historien, saaledes, som den først nu, tildels ved Naturfilosofiens Hjelp, kan overskues, det Synlige, hvorigennem Faderen lydeligst og tydeligst vidner for den nærværende Slægt om sig, sin Søn og sit Ord.

Vel veed jeg, at Mange have den grundfalske Mening, som om Man af Historien kunde bevise hvad det skulde være Det var ikke saa sært at denne Mening fandt Indgang paa en Tid, da hin franske Mode herskede, som Alleken at smykke sig med de

brogede Fjedre, Man opſankede ved en Side hiſt og her i Tiderne; thi kan en hiſtoriſk Stump beviſe Noget, maa Alt kunne beviſes af Hiſtorien, da den har Exempel paa Alt. Er Talen derimod om hvad der viſer ſig at være Sandt gennem alle Tidens Omſkiftelſer, om det Ord, at jeg ſaa ſkal tale, i hvilket alle de ſtore Begivenheder paſſe ſom Bogſtaver, da kan et ſaadant Ordſlei være uden eet. At dette Ord nu er det, ved hvilket Faderen ſkabte Verden, hans Navn, der kalder ſig ſelv Alfa og Omega, Begyndelſe og Ende, derom kan i det ringeſte jeg ikke tvivle.

Det lader ſig ikke her gøre, at udvikle hvorledes Tidens Fylde kom, da Kvinden fødte ſin Sæd, og hvorledes den Hoilovede ſiden har ladet Slangen bide ſin Hæl, men altid knuſet dens Hoved, eller med andre Ord i ſamme Mening, at give en Udſigt over den hele Hiſtorie. Vil Gud, ſkal jeg andenſteds ſøge paa denne Maade at lade hans ſtore Navn forherliges gennem mig. Jeg vil ikke tale om de ſynderlige Kendemærker, hvormed de gamle Folkefærds aandelige Børn fødtes til Verden, hvilke alle henviſe til Tidernes Ophav og Fylde, ſom Bibelen lærer. Jeg vil kun nævne det jødiſke Folk, hvis uomtviſtelige Hiſtorie ſom et Heelt, er et langt ſtørre Underværk end Gangen gennem det røde Hav

eller nogen anden enkelt Hændelse, der synes utrolig; ja hvis attenhundredaarige Vantro taler nok saa høit som Folkenes Tro om Kristi Guddom. Kun med et Ord vil jeg henpege paa den synlige Guddomsfinger, som oplyftede Pavestolen over Vestens Troner, for at de ei skulde vorde Babelstaarne, som omgav Synagogen og Konstantinopels kalkede Grav med en gloende Mur, for at Tungemaalene, til Trods for Kristne og Musselmænd, kunde gemmes der, indtil Pladsen var dem berevt paa Vestens vantro Høiskoler, hvilke igen med de udlevede Munkeordener maatte avle og fostre en Luther. Jeg veed det meget vel, at selv den klareste Udvikling af Historiens vidunderlige Gang ei vil overbevise de Vantro; thi høre de ikke Moses og Profeterne, da ville de ei heller tro, om alle Tidens Slægter opstaa fra de Døde og vidne om Kristo, men de Troende kan bekræftes og det Døende styrkes.

Med den Ide om kristelig Lærdom jeg her har søgt at fremsætte, spørger jeg nu, hvor findes den trindt udi Landene? Krøniken lærer, at der efter Luthers Dage var en Tid, som, efter sin Leilighed lagde an paa at avle og fostre en saadan. Det var dengang da det hed om Studenten, at han slog sig fra Bogen, naar han før sin Overhøring i den hellige Bog lagde sig efter Landsloven eller anden verds-

lig Visdom. Den Tid er nu forgangen og Man smiler ad de gammeldags bibelske Læger og Lovkyndige, som ad de Konger og Fyrster, der i Lovgivning og anden verdslig Handel spurgde Bisper og Skriftkloge til Raads. Man tykkes rent at have glemt, at Love og al offenlig Gerning i et kristent Land, dog vel burde komme overens med Bibelens Forskrifter, og at hver den Kristen, der af Kundskab vil bygge Sjælen et jordisk Hus, maa grundfæste det paa sin Saligheds Klippe. Kristelig Lærdom maatte da under Tidens Løb flygte ind i Kirken, men maatte der udhøide Beleiring og Hunger, indtil den oplod sine Porte for de stormende Fiender og overgav sig i deres Vold. Kirkefæstningen blev slisset og forvandledes til Statens Sygehus, som et saadant staar den nu vaklende mellem Gravene og hvilket Liv kristelig Lærdom der maa føre, behøver jeg ikke at sige. Det veed jeg, at naar Man nu taler om en oplyst Præst, da mener Man i Almindelighed en ganske anden Mand end ham, af hvis Billede jeg stræbte at give et Omrids. Det veed jeg ogsaa, at det ebraiske Sprog drives selv paa vor Høiskole med en saadan Lunkenhed, at jeg ikke er den Eneste, som ganske hæderlig er kommet lige til Alteret, uden at kende mere, ja knap saameget dertil, som Man fordum i første Lectie kendte til Latinen.

Det veed jeg end, at hverken Græsk eller Latin har nu saamange Kendere og Elskere mellem Præsterne som fordum, og at hvis Gud ei underlig kommer derimellem, maa den Tid være nær, da Man nødes til, ei engang at kræve Græsk og Ebraisk af de vordende Præster. At dette vil være al Videnskabelighedś Undergang hos os, veed jeg ogsaa men det kan under slige Omstændigheder være en Kristen ligegyldigt, og han bemærker det blot, i det han efter ringe Formue træder i de gamle Profeters Fodspor, og forkynder Herrens uudeblivelige Straffedomme. Ydermere veed jeg, at Kroniken er for de Fleste, om muligt, en endnu mere lukket Bog end Bibelen, til mindes de kun dunkelt, hvorom begge handle, og vide de end hvad der staar at læse, tænker Man dog forgæves dermed at kunne stadfæste sin Tale. Dette kommer Altsammen af det Sidste jeg troer at vide, men som jeg ønsker maatte være den største Usandhed jeg har sagt i mit Liv, at selv mellem Præsterne, som ere dertil satte, at de skulle forkynde det glade Budskab om Kristo, har Vantroen taget Overhaand. Hvad skulde bevæge dem til, paa det Timeliges Bekostning med stadig Iver at granske i de udlevede Sprog og i den, som det tykkes dem, udlevede Bog, hvis Mage vel Mange af dem mene til Nød selv at kunne skrive? Hvorledes skulde det falde dem ind i

Kronikken at søge Bekræftelse paa den Tro de ikke vide at skatte, ja som paa deres Tungemaal heder Overtro? Om der desuagtet er mere aandelig Virksomhed hos Præster i Almindelighed end forhen, kunde jeg gerne her lade være uafgjort, men hvorfor skulde jeg dølge hvad der er vitterligt for hver Bonde, at Studerekamret nu ei for nær saa mange Præster er den rette Dagligstue? Umuligt kunde det være anderledes, thi naar den aandelige Syssel har Intet med Sjælens Salighed at gøre, vil den aldrig hos Mange alvorligen drives.

Dybt bedrøves maa da den troende Kristen, naar han skuer trindt sig i den nærværende, og stirrer ind i den tilkommende Tid. Troen, Hjertets levende Tro, hvorpaa dog Alt her som hisset tilsidst kommer an, kan Mennesker ei give sig selv, end sige en Anden, og Han som vil give den til Alle, ham vil de ikke søge hen til med et ydmygt, barnligt Sind og et Hjerte der føler sin Trang. Vi kan da ikke gøre Andet, end i Bønnen udøse vort Hjerte for Aandernes Fader, stræbe altid at være overflødige i Guds Gerning, og til Trods for Tidens Strøm og Tidens Tegn staae faste og urokkelige, vidende, at vort Arbeide i Herren kan ikke være forfængeligt.

Pſ. 48, 13-14. Gaar omkring Sion og omring-
ger den, tæller dens Taarne! Sæt-
ter eders Hjerter til dens Mur
og forhøier dens Palladſer, at I
kunne fortælle det til Efterſlæg-
ten!

Udgiverens Efterſkrift. Mindſt havde Udgiveren af det theol. Bibl. ventet, at Hr. Grundtvig, efter den Dom, han har fældet derover i ſin Krønike S. 410, vilde bære det med Bidrag. Han ſkal alligevel, da han nu har gjort det, finde Udgiveren, der aldrig vilde tilegne ſig ene Stemmeret i Videnſkabernes Rige, beredvillig til at unde ogſaa hans Anſyn af Religion og Videnſkabelighed, i hvor forſkjellige de end maatte være fra Udgiverens, Plads i denne Samling. Kunde Hr. G. ved dette ham viſtnok behagelige Bevis paa Tolerance, bringes til at fatte bedre Tanker om dette Sindelaug og til ſelv i Fremtiden at beſtitte ſig derpaa, da ppnaaede Udg. en Løn, ſom vilde være ham kjer, ihvorvel han uden Haab om den har gjort, hvad han fandt billigt.

---

telserne af den hellige Skrift og nogle andre lærde Værker ſtandſede. Academiets Perſonale, ſaalænge det blomſtrede, var følgende:

Marqvis Wellesley, Opſynsmand.
David Brown (en Geiſtlig) Provſt.
Claud. Buchanan (ogſaa Geiſtlig) Viceprovſt.

Medlemmer af det academiſke Raad:

Provſten og Viceprovſten; Henrick Wellesley, G. Barlow, T. H. Colebrooke og J. H. Harrington.

Profeſſorer:

T. H. Colebrooke — i Sanſkrit.
F. Gladwin, N. B. Edmonſtone, M. Lumsden — i det Perſiſke.
Capt. J. Ballie — i det Arabiſke.
J. Gilchriſt, Capt. J. Monat, Lieut. Macdougal — i det Hindoſtanſke.

ſaameget kunde de engelſke Nabober ei undvære til Chriſtendommens og Culturens Fremme. Man gjenkjender der Kjøbmandsaanden.

Udg.

J. H. Harrington	i Compagniets Love og Reſcripter.
C. Buchanan	i den græſke og latinſke claſſiſke Literatur.
Dr. J. Dinwiddin	i Mathematik.
Du Pleſſy	i Franſk.

W. Hußner, M. Dr. Examinator i det perſiſke og hindoſtanſke.

Af indfødte Lærere 50 og derover.

En ſtor Deel af diſſe Lærere maatte nu afſkediges, og mange af dem vare forſkrevne med ſtore Bekoſtninger fra fjerne Egne. Da alligevel Provſten og Viceprovſten længe havde ventet hiint Slag, havde de, ved Hjelp af Publicums Underſtøttelſe, taget ſaadanne Forholdsregler, at endeel Lærde kunde lønnes, i Haab om at Compagniet ſiden vilde give ſit Minde dertil. Dette udvidedes da ogſaa ved den nye General-Gouverneurs, Lord Minto's Indflydelſe; og ſaaledes befinder Academiet ſig endda i en temmelig gunſtig Forfatning, og har ſeet ſig

istand til at kunne begynde med Oversættelsesværket. Dr. Leyden, Prof. i det hindostanske Sprog udkastede i A. 1810 en Plan til Oversættelse af den h. Skrift i syv, hidindtil kun lidet dyrkede Sprog i Indien.

Under disse Omstændigheder besluttede Academiets Forstandere at opmuntre enkelte Mænd til at fortsætte deres Oversættelser ved de Midler, de havde i Hænde; og tillige at udstrække deres Virksomhed til enhver Orientens Egn, hvor duelige Redskaber fandtes. I denne Hensigt understøttede de Anabaptisternes Missionærer i Bengalen, de lutherske Missionærer i Coromandel, og andre, som stode i Forbindelse med Selskaber i England og Skotland; ja beskyttede endog de romersk-catholske Missionærer i det sydlige Indien, som de fandt duelige.

For at erholde en tydelig Udsigt over saavel Christendommens som Overtroens Tilstand i Asien, havde Forstanderne allerede forhen indladt sig i Brevvexling med kyndige Personer i forskjellige Lande; og fra enhver Egn erholdt de Opmuntringer til at fortsætte deres Foretagende. Men da Efterretningerne om Stammernes Forfatning vare modsigende, besluttede Forfatteren af denne Beretning at opoffre det sidste Par Aar af sit Ophold i Indien til paa Stederne selv at anstille Undersøgelse.

I dette Hiemed gjennemreiſte han til Lands Indiens Halvøe fra Calcutta til Forbjerget Comorin, en Strækning af 14 Bredegrader, og beſøgte Ceylon tre Gange. Og ſnart opdagede han, at En kan boe ſit hele Liv i Bengalen, og endda kjende ligeſaa lidet til de øvrige indiſke Landes Sæder og Indretninger, ſom om han aldrig havde forladt Europa. De fornemſte Gjenſtande for denne Reiſe var at underſøge Afguderiets Forfatning ved Hinduernes berømteſte Templer; de romerſke, ſyriſke og proteſtantiſke Chriſtnes Kirker og Bibliotheker, ſamt Jødernes nærværende Forfatning og nyeſte Hiſtorie i Øſterlandene; og endelig at opdage, hvilke Perſoner der maatte være beqvemme til at udbrede Lærdom i deres reſpective Lande, og til at træde i Brevvexling med Academiet om den h. Skrifts Udbredelſe i Indien. Paa ſin Reiſe ſaae Forf. ſyv af Hinduernes Hovedtempler, nemlig Seemachalum i Landet Telinga, Chillumbrum, Seringham, Madura, Ramiſſeram, Elephanta og Juggernaut. Derefter vendte han tilbage til Calcutta, hvor han forblev omtrent tre Fjerdingaar, og beſøgte derpaa atter før ſin Tilbagereiſe til England, Jøderne og de ſyriſke Chriſtne i Malabar og Travancore.

De Nationer, for hvem Oversættelser af den h. Skrift under Selskabets Foranstaltning ere begyndte, ere følgende: Chineserne, Hinduerne, Ceyloneserne, Malayerne, de syriske Christne, de romerske Christne, Perserne, Araberne og Jøderne. Om hver især skal nu gives Efterretning.

Chineserne.

Tidligen fysselsatte Academiets Provst og Viceprovst sig med at erholde en Oversættelse af den h. Skrift i det chinesiske Sprog. Det forekom dem at være en Sag af høieste Vigtighed at forskrive en lærd Professor, som kunde paatage sig dette Arbeide; thi det var indlysende, at naar blot et eneste Exemplar af Skriften kunde blive indført i China, vilde Afskrifter deraf blive taget næsten i hver Egn af dette uhyre Rige.

Efter megen Søgen vare de saa lykkelige at faae opspurgt Hr. Johannes Lassar, en armenisk Christen, født i China og vel bevandret i det chinesiske Sprog. Han havde været brugt af Portugiserne i Macao til at bestyre deres officielle Brevvexling med Hoffet i Peckin. Han var villig til at træde i Academiets Tieneste for en aarlig Løn af 450 Pund St. Men da Ordren til Institutets Reduction

daglig forventedes, kunde dette ei tilstaaes ham som Løn. Dog beholdt man ham for samme i Qvalitet af en Privatmand. Han begyndte strax at oversætte Skriften, og har fortsat dette Arbeide indtil nærværende Øieblik. Men da hans Tjeneste muligen kunde udfordres paa et andet Sted, besluttede man at oprette en Classe af studerende Ynglinge under hans Veiledning; og saasom man ikke kunde erholde unge civile Betjente af Compagniet til dette Øiemed, foreslog man de anabaptistiske Missionærer, at Hr. Lassar skulde boe i Serampore i Nærheden af Calcutta, paa det Vilkaar, at en af deres ældre Missionærer og i det mindste tre af deres Ynglinge skulde umiddelbar give sig af med det chinesiske Sprogs Studium. Dr. Carey afslog Tilbudet, men Hr. Marshman modtog det og forenede sig med to af sine egne Sønner og en Søn af Dr. Carey; og disse have nu studeret med uafbrudt Iver omtrent i fem Aar.

I A. 1807 blev et Exemplar af Matthæi Evangelium, oversat paa Chinesisk af Hr. Lassar, og skjønt afskrevet af ham selv, oversendt til Erkebiskoppen af Canterbury, til Lambeth Bibliotheket, som en Førstegrøde af den chinesiske Underviisning i Bengalen. Siden er en Deel Nye Testamen-

ter blevne trykte med Klodser; efter Chineſernes Maneer.

De chineſiſke Lærlingers Fremgang har overgaaet al Forventning. Da denne Claſſe først blev oprettet, befaledes, at der ſkulde holdes ordentlige offentlige Examina og Diſputationer ligeſom i Fort-Williams-Academie. Examen i Septbr. 1808 blev holdt i mange orientalſke Lærdes Overværelſe, da de tre Ynglinge holdt en Diſputation i det chineſiſke Sprog. En fortræffelig Virkning af denne Foranſtaltning er et Værk, ſom nylig er bleven udgivet af Hr. Marſhman, nemlig den første Tome af Confucius's Værker, indeholdende Originaltexten med en (engelſk) Overſættelſe, og en forudſendt Afhandling om det chineſiſke Sprog. 877 S. 4to, hvorefter ſkal følge endnu 4 Bind.

Paa ſamme Tid, da Laſſar. og Marſhman beſkjæftige ſig i Calcutta med den h. Skrifts Overſ. har Hr. Morriſon et lignende Arbeide for i Canton, understøttet af duelige indfødte Lærde og Miſſionsſelſkabet i London. Ifølge dette Selſkabs Bekjendtgjørelſe er det N. T. færdigt til Preſſen, og det lover tillige at ville bekjendtgjøre et Lexicon og en Grammatik i det chineſiſke Sprog. Dette Selſkabs Udgifter i det løbende Aar alene for den chineſiſke Afdeling er beſtemt til 500 Pund St.

Hinduerne.

For at sætte sine Landsmænd i Stand til at dømme om Vigtigheden af Christendommens Udbredelse iblandt Hinduerne leverer Forf. Udtog af sin Reise-Journal, og skildrer saavel de Afskyeligheder der finde Sted hos de hedenske Hinduer, som de ved Christendommen hos de Omvendte formildede Sæder.

Forf. kom netop til Juggernaut i Oriſſa paa den Tid, da flere hundrede tusende strømmede sammen til Afgudens store Fest (i Juni 1806). Denne beskrives saaledes: Kl. 12 idag (d. 10 Juni) blev Hindoſtans Moloch bragt ud af sit Tempel under Tilraab af flere hundrede tusende Tilbedere. Da Afguden var sat paa sin Throne, udgav Mængden et Skrig hvis Mage jeg aldrig har hørt. Det ophørte uforanderligt i nogle faa Minuter og tog derpaa gradviis af. Efter et kort tauft Mellemrum hørtes i nogen Afstand en Mumlen: alles Øine vare henvendte imod Stedet, og se, en Skov nærmede sig. Endeel Mennesker med grønne Grene eller Palmer i Hænderne, gik nemlig frem med stor Hurtighed. Folket aabnede en Vei for dem; og da de vare komne op til Thronen, faldt de ned for Afguden og tilbad den. Og Mængden udstødte atter

et Raab liigt et ſtærkt Tordenſkrald. — — Afgudens Throne var ſat paa en uhyre Vogn eller Kaſtel omtrent 60 Fod høit, ſom hvilede paa Hjul, der giorde dybe Spor i Jorden, i det de drieede ſig langſomt under den ſvære Maſkine. Dertil vare bundne ſex Toug, af Tykkelſe og Længde ſom Skibstøug, ved hvilke Folket ſlæbte den frem. Flere tuſende Mænd, Qvinder og Børn trak ved hvert Toug, ſtimlende ſaa tæt ſammen at nogle kun kunde bruge den ene Haand. Ovenpaa Kaſtellet befandt ſig Afgudens Præſter og Drabanter rundt omkring dens Throne. Man ſagde mig, at der var 120 Perſoner tilſammen paa Vognen. Afguden er en Træklods, med et frygteligt Aaſyn, malet ſort, og en bred Mund af blodig Farve. Hans Arme ere af Guld, og han er iført koſtelige Sager. De andre to Afguder ere af hvid og guul Farve. Fem Elephanter gik foran de tre Caſteller med vaiende Flag og karmoſinrøde Dækkener, i hvilke hængde Klokker, ſom gave en muſikalſk Lyd, idet de bevægede ſig.

Jeg fulgde med Proceſſionen, tæt ved Molochs Vogn, hvilken, da den med Møie blev trukket frem, knarkede ſtygt paa dens mange Hjul. Efter faa Minuters Forløb ſtandſede den; og nu begyndte Gudens Dyrkelſe. En fornem Præſt beſteg Vognen ligefor Afgudens Aaſyn og fremſagde nogle li

derlige Stropher i Folkets Paahør; og det ſvarede vexelviis i ſamme Tone. „Diſſe Sange, ſagde han, ere Gudens Forlyſtelſe. Hans Vogn kan ei bevæges uden naar han forlyſtes ved Sang.“ — Vognen gik et lille Stykke frem, og ſtandſede atter. — En Dreng, omtrent tolv Aar gammel, blev bragt frem for at forſøge noget endnu liderligere, om Guden da maaſkee vilde gaae frem. Barnet fuldbyrdede ſin Afguds Priis med ſaa heftige Udtryk og Geberder, at Guden var tilfreds, og Hoben, udſtødende et Fryderaab, ſlæbte Vognen frem. — Efter faa Minuter ſtandſede den igjen. En gammel Præſt ſtod da frem, og fuldendte med en lang Stok i Haanden, hvilken han bevægede med uſommelig Bevægelſe, Mangfoldigheden i dette ſmagloſe Optrin. Jeg følte Samvittighedsſkrupler ved at være Vidne dertil; jeg blegnede endog over dette ſkrækkelige Skueſpil; jeg følte mig ſom en ſkyldig Perſon, paa hvem alles Øine vogtede og jeg var færdig at begive mig bort. Men en Scene af forſkjellig Art ſkulde nu opføres. Charakteriſtiken af Molochs Dyrkelſe er Liderlighed og Blod. Vi have ſeet det ſørſte; nu kommer det andet.

Efterat Vognen var kommet et Stykke frem, anmeldte en Pillegrim, at han var redebon til at offre ſig ſom et Offer til Afguden. Han lagde ſig

ned paa Veien foran Vognen, idet den slæbtes frem, kastende sig paa Ansigtet med Armene udstrakte fremad. Hoben gik uden om ham og lod Pladsen være ryddelig, og han blev knust til Døde af Kastellets Hjul. Et Glædesskrig opsendtes til Guden. Man siger, at han smiler, idet Blodet udgydes. Folket kastede Coris eller Smaapenge paa Offerets Legeme, for at bevidne sit Bifald over Dødsmaaden. Han forblev liggende en rum Tid for at beskues, og derpaa bragt af de saakaldte Hourris til Hovedpandestedet, hvor jeg har seet hans Levninger. Hvor ønskede jeg ikke at Eierne af de indiske Actier maatte have ledsaget Juggernauts Hjul, og seet denne synderlige Kilde til deres Indkomster *).

De aarlige Udgifter til denne Afguds Underholdning beløbe sig, efter officielle Lister, til 8702 Pund St. Det er ikke alene i Oriſſa, at denne grusomme Afgud dyrkes; i Bengalen selv har han mangt Kastel (tower); endog tæt ved Iſhera, en skjøn By, omtrent 8 (engelske) Mile fra Calcutta, en Gang Guvernør Hastings Residenz, er der et

*) Dette sigter formodentligen til, at den engelske Statholder hæver en Skat af alle de Pillegrime, som indfinde sig ved denne Juggernauts Fest.

Tempel for denne Afgud, hvilket ofte beſtænkes af Menneſkeblod.

Førend vi vende os bort herfra vil det findes paſſende at meddele Efterretning om nogle andre blodige Skikke ved den indiſke Overtroe. Hvad da Qvinders Opoffrelſe angaaer, gives deraf to Slags: det ene beſtaaer af de Koner ſom levende brændes op paa deres afdøde Mænds Baal. Hvor ſædvanlig denne Skik er, kan ſluttes deraf, at Antallet af dem, ſom ſaaledes opoffrede ſig i det halve Aar fra 15de April til 15de Octbr. 1804 blot i en Omkreds af 30 (engelſke) Mile om Calcutta, beløb ſig til 115. I Aaret 1803 var Antallet i ſamme Diſtrict 277. Det er ſkrækkeligt at tænke, hvormange tuſende Mennesker der ſaaledes aarligen opoffres for en hedenſk Overtroe — under en chriſtelig (ſig kaldende) Regiering. Og Læſerens Rædſel forøges, naar han hos Forf. læſer, hvor let denne Skik ved Lovforbud kunde afſkaffes.

Hvis Marqvis Wellesley var forbleven i Indien og havde faaet Lov til at fuldende ſine for dette Lands Opkomſt ſaa gavnlige Planer, da ſkulde Qvindernes Opoffrelſe ſandſynligen i dette Øieblik været afſkaffet. Denne Ædlings Menneſkekjerlighed og uforfærdede Aand afſkaffede en endnu ſtrafværdigere Skik, ſom betragtedes af Hinduerne ſom en relt-

gies Handling og helliget ved Sædvane, jeg mener Børns Opoffrelse. Saasnart Lorden var bleven underrettet om, at det var Skik hos Hinduerne at offre Børn ifølge Løfter, ved enten at drukne dem, eller udsætte dem for Hayer og Crocodiller, og at 23 Personer vare omkomne i Saugor i een Maaned (Januar 1801), anstillede han strax en Undersøgelse om Grunden til denne gamle Grusomhed; han hørte taalmodigen hvad der fremførtes til Forsvar for denne Skik; men strax efter udkom en Lov, som erklærede den for Mord, der skulde straffes med Døden. Hensigten af denne Forordning blev fuldkommen opnaaet. Ei et Kny hørtes derimod; ei heller er noget forsøgt Barnemord siden den Tid kommet til vor Kundskab. Man kan ei beregne, hvor mange Menneskers Liv der er blevne frelste ved denne Lov. Men alle Kyndige vide, at det er ligesaa let at afskaffe Konernes Opofrelse som Børnenes.

Alligevel vedligeholder sig endnu den ældgamle Skik hos Hindustammerne Jarejah i Provindserne Cutch og Guzerat at omkomme Børn af det qvindelige Kjøn. Sædvanligen er det Moderen selv, som ombringer sit eget Afkom. Koner af Rang have deres Slaver som udføre denne Forretning; men den allerstørste Deel udfører den med deres egen Haand. Antallet af de Børn som saaledes bleve opoffrede

alene i de to nævnte Provindser (thi samme Grusomhed begaaes ogsaa flere Steder) beløb sig efter den laveste Beregning i A. 1807 til tre tusende aarlig. Saaledes mishandles Qvinderne allevegne, hvor Christendommen ikke har lært Mændene at yde Qvinden den hende tilkommende Værdighed. Det vil glæde de europæiske Mødre at erfare, at man er ifærd med at besørge den h. Skrift oversat for Indbyggerne af Guzerat.

Vi begive os med Forf. til Tanjore (Tanjur), hvor den allerførste indiske Mission blev anlagt af Bartholomæus Ziegenbalg, som dannet i Halle og ordineret af den sjællandske Biskop Borneman *) seilede i sit 23de Aar til Indien, for der at plante Christendommen, hvortil han og havde ligesaa megen Dueligbed som Nidkjerhed. Forf. opholder sig med megen Deeltagelse ved hans Minde, omtaler den Opmuntring, han havde, saavel af den engelske Konge som af Selskabet for christelig Kundskabs Udbredelse; men forbigaaer Kong Frederik den Fjerdes Understøttelse og Ydelse. **) I A. 1719 fuld-

*) Forf. kalder ham Burmannus.

**) Fuldstændig Kundskab saavel herom som om hele denne danske Missions Virksomhed give de i Halle efterhaanden udgivne Missionsberetninger, hvoraf

endte Ziegenbalg sin Bibeloversættelse i det tamulske Sprog. Efter ham fulgte andre lærde og virksomme Mænd, over 30 i Tallet, iblandt hvilke var en Schultz, en Jænicke, Gericke og Schwartz, hvis Gjerninger endnu kjendes i mange Provindser. Missionens nærværende Forfatning beskrives saaledes i Dagbogen:

Tranqvebar, d. 25 Aug. 1806.

„Tranqvebar var den første Skueplads for de protestantiske Missioner i Indien. Der er for nærværende Tid tre Missionærer her, som have Overopsyn over Hinduernes Forsamlinger. Igaar besøgte jeg Kirken, som er bygget af Ziegenbalg. Hans Lig ligger ved den ene Side af Alteret, og hans Medmissionærs Grundlers paa den anden. Ovenover ere begges Gravskrifter paa Latin, og indgravede paa Messingplader. Kirken blev indviet 1718. Ziegenbalg og hans Stalbroder døde to Aar efter. De lagde Grunden til Indiens Omvendelse, og forlode Verden efterat have endt det Værk, som var givet dem at udrette. Jeg saae ogsaa Ziegenbalgs Boelig, i hvis underste Etage Kir-

Udtog findes i Walchs neueste Religionsgesch. 3 Th. S. 73 fg. og 5 Th. S. 119 fg.

lebsgerne endnu gjemmes. Deri fandt jeg Navnet paa den første Hedning han døbte, og hans egen Haandskrift fra A. 1707; I Ziegenbalgs Kirke og fra den Prædikestol hvor han stod, hørte jeg første Gang Evangeliet prædiket for en Forsamling af Hinduer i deres eget Sprog. Missionærerne fortalte mig, at Religionen havde lidt meget af europæisk Vantroe i Tranqvebar paa de sidste Aar. Franske Grundsætninger havde fordærvet de Danske, og gjort dem ligegyldige for deres egen Religion, og følgelig fiendtligsindede imod Hinduernes Omvendelse. Religionen, sagde de, blomstrer meer iblandt de Indfødte i Tanjur og i andre Provindser, hvor der kun er faa Europæer end her eller i Madras; thi vi finde, at Europæernes Exempel i de store Stæder er den christelige Underviisnings Undergang. — De anførte et Beviis paa Fiendtlighed imod Missionen, som var indtruffet faa Uger før min Ankomst. Den 9de Juli 1756 høitideholdt de indfødte Christne i Tranqvebar et Jubileum til Erindring om at Bibelen for 50 Aar siden var bleven bragt dem af christelige Præster fra Europa. Da nu dette Aar (1806) var det andet halvtredsindstyvende, gjordes i Tranqvebar Forberedelser til et nyt Jubileum den 9de Julii; men saasom de franske Grundsætninger der havde Overhaand, vilde Øvrig-

heden, ei yde nogen offentlig Understøttelse dertil, hvorfor Jubelfesten ei blev iagttaget med den Høitidelighed som man havde ifinde. Men paa andre Steder, hvor der var faa Europæer, blev den feiret af de indfødte Christne med Enthusiasmus og enhver Glædesyttring. Da jeg yttrede min Forundring over dette fiendtlige Sindelaug, sagde den gamle Missionær Dr. John: „Jeg har altid mærket, at Voltaires Disciple ere sande Fiender af Missionerne, og at Missionernes Fiender ere i Almindelighed Voltaires Disciple.“

I Tanjore besøgte jeg en Plads kaldet Schwartz's Hauge, hvor Præsten Hr. Kolhoff, Schwartz's værdige Eftermand boer. Den ligger tæt ved den christne Landsby. Hos ham fandt jeg Dr. John og Hr. Horst, to andre Missionærer, som vare paa Besøg hos Kolhoff. Ved mit Besøg hos Rajahen, fandt jeg hos ham Schwartz's Portræt; dog burde dette ei undre mig, da jeg havde hørt af Missionærerne, at Rajahen havde anlagt et Collegium (d. e. Gymnasium eller Academie) for Hinduer, Muhamedaner og Christne, og at der var sørget for 50 christne Børns Undervisning. Hans Høihed ønskede meget, at jeg skulde besøge dette Tempel, som kun ligger sexten (engelske) Mile fra Hovedstaden. — Med Missionærerne talede jeg om Christendommens alminde-

lige Forfatning i Provindſerne Tanjore, Tritchinopoly, Madura og Palamcottah. De behøve Hjelp. Deres Viingaard er forsget, men Arbeidernes Antal formindſket. De have ingen Erſtatning faaet fra Tydſkland for Schwartz, Jänike og Gericke; og de have ingen Udſigt til Hjelp i Fremtiden, uden fra Selſkabet for chriſtelig Kundſkabs Fremme, hvilket, ſom de haabe, vil ſende engelſke Prædikanter til Miſſionens Vedligeholdelſe *)."

Tanjore d. 2 Sept. 1806.

„Sidſte Søndag og Mandag vare intereſſante Dage for mig i Tanjore. Da det rygtedes, at en Ven af ſalig Schwartz var ankommen, forſamlede Folket ſig fra alle Egne. Om Søndagen holdtes tre Prædikener i tre forſkjellige Sprog. Kl. 8 gik vi i Kirken, ſom er opbygget af Schwartz indenfor Fæſtningsværkerne. Fra Schwartz's Taleſtol holdt jeg en engelſk Prædiken over Marc. 13, 10. „Og Evangeliet maa først prædikes blandt alle Folkeſlag."

*) Jo den danſke Regjering, der ei lader noget nyttigt end ſige chriſteligt Inſtitut forfalde, vil ſikkert, ſaaſnart den faaer Tranqvebar tilbage, vedblive derfra at underſtøtte Miſſionerne.

Udg.

Efter at denne Gudstjeneste var endt, forsamlede Hinduerne sig i samme Kirke. Den tamulske Tjeneste begyndte med nogle Bønner, som hele Forsamlingen istemmede med høi Fyrighed. Et Capitel af Bibelen blev derpaa forelæst og en Psalme af Luthers afsjunget. Efter en kort extemporal Bøn, under hvilken hele Forsamlingen knælede paa Gulvet, holdt Dr. John en aandfuld Tale i det tamulske Sprog over de Ord: „Jesus stod og raabte sigende, dersom nogen tørster, da lad ham komme til mig og drikke." Under Prædikenen forundredes jeg over Lyden af Jernpenne, hvormed man skrev paa Palmeblade. Mange havde nemlig deres Olla-s i Haanden, og opskrev med Abbreviaturer Prædikenen paa tamulisk. Hr. Kolhoff forsikkrede mig, at nogle af de ældre Studenter og Catecheter ere istand til at optegne Prædikenen uden at tabe et Ord, naar Præsten taler langsomt. Det er en gammel Regel ved Missionen, at Formiddagsprædikenen maa oplæses af Catecheten i Skolerne om Aftenen efter hans Palmeblade.

En anden Skik finder Sted hos dem som behagede mig meget. Midt i Prædikenen fremsætter Præsten undertiden et Spørgsmaal til Forsamlingen, hvilken da svarer uden Betænkning med een Stemme. Hensigten dermed er at vedligeholde Op-

mærksomheden. Antag at Præsten siger: Mine kjere Brødre, det er sandt at eders Tro paa Christum er ledsaget med nogen Beskjæmmelse, og at I have tabt eders Caste (Stammeret) iblandt Brahminerne. Men I befinder Eder ikke alene i dette Tilfælde. Enhver troende Christen maa lide Tab for Evangeliet; ja Christus selv blev foragtet af Menneskene. Ligemaade skulle ogsaa I blive foragtede; men værer ved freidigt Mod og siger: Skjøndt vi have mistet vor Caste og Arvelod iblandt Menneskene, skulle vi i Himmelen modtage et nyt Navn og en bedre Arv ved Jesum Christum vor Herre." Derpaa tilføier han: „Hvad skulle I, mine elskede Brødre modtage i Himmelen?" De svare: „Et nyt Navn og en bedre Arv ved Jesum Christum vor Herre." — Det er umuligt for en Fremmed ikke at røres ved denne Scene. Denne Skik er gaaet i Arv fra Ziegenbalg, som af lang Erfaring kjendte dens Nytte.

Efterat Prækenen var endt, begav jeg mig tilligemed Missionærerne til Kirkens Sacristie eller Bibliothek. Her blev jeg forestillet Forsamlingens Ældste og Catecheter. Iblandt andre kom der Sattianaden, den Hindupræst, af hvis Prædikener en for nogle Aar siden blev udgivet i England. Han

er nu til Aars. Da jeg gik tilbage fra Kirken, saae jeg christne Familier at begive sig flokkevis ud paa Landet, og Drengene at læse i deres Ollas (Bøger af Palmeblade). Hvilken Contrast, tænkte jeg, er dette imod Scenen i Juggernaut; Her er anstændig Opførsel, menneskelige Følelser og fornuftig Samtale. Her seer jeg ingen Hjerneskaller, ingen Selvpinsler, intet Selvmord, ingen Hunde eller Griffe at fortære Menneskekjød! Her findes christelige Dyder udøvede af de svagsindede Hinduer i en Kraft og Reenhed, som vilde sætte dem i Forundring, der ikke have kjendt de Indfødtes Characteer uden fra den ufordeelagtigste Side, som i Bengalen. Mig forundrede det i Sandhed; og naar jeg overveiede disse Tanjore-Christnes moralske Opførsel, oprigtige Handlemaade, sømmelige Dragt og anstændige Sæder, følte jeg i mit Bryst et nyt Beviis for den christelige Troes særegne Ypperlighed og velgjørende Indflydelse.

Kl. 4 om Eftermiddagen bivaanede vi Gudstjenesten i Capellet udenfor Fæstningen i Missionens Hauge. Hr. Horst prædikede i det portugisiske Sprog. Orgelet ledsagede her Sangen. Jeg sad paa den Granitsteen, som bedækkede Schwartz's Grav. Gravskriften er paa engelske Vers af den nærværende Rajah og af ham underskrevet Ser-

gen. — Om Aftenen bivaanede Hr. Kolhoff som pfynsmand Øvelserne i Skolerne, ved hvilken lighed den tamulske Prædiken blev gjentaget, og rengenes Ollas undersøgte.

Da jeg havde yttret det Ønske at høre Sattia- den prædike, havde Hr. Kolhoff maget det saa, at blev Gudstjeneste næste Dag, en Mandag. Som Følge heraf var Capellet i Schwartz's Hauge fuldt tidlig om Morgenen. Sattianaden holdt Prædiken i det tamulske Sprog med megen na- lig Veltalenhed og med synlig Virkning. Hans aterie var det beundringsværdige Lys. rst beskrev han det hedenske Mørke, saa Ziegen- gs Lys, derpaa Schwartz's Lys og endelig det melske Lys, „da hverken Solens eller Maanens meer skal være fornødent." Naar han anførte Sted af Skriften, opfordrede han en ringere rkebetjent til at oplæse det, og lyttede dertil som et Vidnesbyrd, og skred derpaa frem til dets For- ring. Tilhørernes Svar bleve her oftere frem- dte end under den forrige Prædiken. Han slut' e med fyrige Bønner for den engelske Kirkes Ære Velfærd.

Jeg har havt lange Samtaler med Missionæ- ne angaaende Tranjore-Missionen: nærværende

hvilket man ikke vidſte i Calcutta, da Prof. Gilchriſt der begyndte ſit nyttige Arbeide i dette Sprog."

Inden vi forlade denne Miſſion, ville vi endnu anmærke, at dens Forſtander, Kolhoff er en Mand af ſtor Simpelhed i Sæder, af ſagtmodigt Væſen og yrig Iver for Aabenbaringens og Menneſkelighedens Sag. Han ledſagede mig igjennem den chriſtne By ſom ligger tæt ved hans Huus, og det glædede mig meget at ſee Folkets Hengivenhed og Ærbødighed for ham. De unge Mennesker af begge Kjøn kom ud af Dørrene paa begge Sider for at hilſe ham og modtage hans Velſignelſe.

Da jeg forlod Tanſore, reiſte jeg igjennem Skovene ſom beboes af de ſaakaldte Collaries d. e. Tyve, ſom nu ere blevne til Mennesker ved Chriſtendommen. Da de erfarede hvem jeg var, fulgte de mig paa Veien, og fremſtillede mig deres Trang ihenſeende til Religionsunderviisning. De fordrede Bibler og bad inderligt om Lærere. „Vi trænge ikke til Eders Brød eller Penge, ſagde de; men vi trænge til Guds Ord."

Tritchinopoly, 5te Sept.

„Den første Kirke Schwartz byggede, ligger her. Den hedder Chriſtkirken, og er en ſtor Bygning, iſtand til at rumme maaſkee 2000 Mennesker.

Den gamle Missionær Hr. Pohle fører Opsynet saavel over denne Kirke som over de Indfødtes Menigheder her. Christendommen blomstrer; men jeg fandt her som paa andre Steder Hungersnød for Bibler. Jubelfesten blev høitideligholdt her den 19de Juli, da det var 100 Aar siden Evangeliet Sendebud kom hid. Ved denne Leilighed prædikede deres ærværdige Lærer over Matth. 28, 19. Paa dette Sted ligger omtrent 1000 Mand engelske Tropper. Da Hr. Pohle er en Tydsker, taler han ikke engelsk ret godt; men ogsaa Englænderne agte ham for hans Fromhed; og baade Officerer og Soldater ere glade ved at høre deres Religion prædiket paa hvilkensomhelst Maade. Søndag Morgen prædikede jeg i Christkirken for fuldt Huus over de Ord: „Thi vi have seet hans Stjerne i Østen, og ere komne for at tilbede ham." Alt hvad jeg havde seet i disse Egne gjorde denne Text til den meest passende, jeg kunde vælge. Næste Dag kom nogle engelske Soldater til mig, som bad mig sige dem, hvorledes de skulde skaffe sig Bibler. „Hvor det er en Fornøielse, sagde en af dem, at høre vor egen Religion prædiket af vor egen Landsmand." — Jeg veed, at der er for nærværende Tid over tyve engelske Regimenter i Indien, og at ikke eet af dem har en Præst. Disse Folk leve uden Religion, og naar de dø, be-

grave de hinanden. O England! England! det er ikke for din egen Godheds Skyld at Forsynet giver dig Indiens Skatte."

Efterat vi nu have seet, hvad Hinduerne ere i deres afgudiske Tilstand, og hvad de kunne blive til ved Christendommens Indflydelse, staaer tilbage, at vi skulle give nogen Efterretning om den hellige Skrifts Oversættelse i Hinduernes Sprog.

Der er fem Hovedsprog, som tales af Hinduerne i de Lande, der ere underkastede det britiske Herredømme. Disse ere det hindostanske, som tales over hele Hindostan, og de fire Sprog i de fire store Provindser; nemlig det bengalske i Bengalen, Telinga i de nordre Sircarser; det tamulske i Coromandel og Carnatic, og Malayalim eller det malabarske paa Malabarkysten og i Travancore. I tvende af disse Sprog er Skriften allerede oversat; i det tamulske af de danske Missionærer, og i det bengalske af Anabaptisternes i Bengalen. I de tre øvrige Sprog er man ifærd med at oversætte den; paa hindostansk ved Henrik Martin, Capellan i Bengalen; paa malabarisk ved Mar Dionysius, Biskop hos de syriske Christne i Travancore, og i Telingasproget ved Ananda Rayer, en Telinga Brahmin, af Fødsel en Mahrat, under Opsyn af Hr. August Desgranges i Vizagapatam, en Missio-

nær som hører til det Londonske Selskab. Denne Ananda Rayer, en Brahmin af høi Caste, blev for kort Tid siden omvendt til den christne Tro og har givet umiskjendelige Prøver paa det alvorlige Indtryk, dens Grundsætninger have gjort paa hans Hjerte. Det er mærkværdigt, at Oversættelser af den h. Skrift nu tilberedes Muhamedaner og Hinduer af deres egne omvendte Landsmænd, nemlig persiske og arabiske Oversættelser af Sabat, en Araber, og Telingaoversættelsen af ovennævnte Rayer, forhen Brahmin. Den sidste har oversat de fire Evangelier og Apostlernes Gjerninger. Om Sabats Arbeide skal siden tales.

Sanscritskolen.

Den anabaptistiske Mission i Bengalen tog sin Begyndelse omtrent i A 1793; og den tilkommer især Eren for at have gjenoplivet Lysten til at fremme christelig Kundskab ved Oversættelser af den hellige Skrift. Ved at dyrke Sanscritsproget, som er Moder til mange andre, finde de det let at besørge Oversættelser i de beslægtede Tungemaal, saasom Orissa's, Mahratternes, Bengalens, Carnatics og Guzerats. Dr. Carey besidder sjeldne Indsigter i Sanscrit og har udgivet en

vidtloftig Grammatik deri. Han har ogſaa ſkrevet korte Grammatiker i det mahratiſke og bengaliſke Sprog, og tilligemed ſin Stalbroder, Miſſionæren Marſhman, overſat tvende Dele af det gamle ſanſcritſke Værk, Ramayuna, i det engelſke.

Fra Miſſionspreſſen i Serampore ere følgende Overſættelſer udkomne:

1) paa Sanſcrit } det Nye Teſtamente og en Deel af Pantatenchen.
2) paa bengaliſk den hele Bibel trykt.
3) paa Oriſſa's Sprog det N. T. og en Deel af det G. T.
4) paa Mahratternes Sprog Evangelierne og Apoſtl. Gjern.
5) paa Hindoſtanſk det N. T. indtil Enden af Brevet til Rom.

Foruden diſſe og den ovenomtalte chineſiſke Overſ. er der begyndt paa Overſættelſer i Seikernes, Carnatics, Telingas, Guzerats og Burmannernes Tungemaal.

Ved alle diſſe Overſættelſer er det at mærke, at de egentlige Overſættere ere Indfødte, og at Miſſionærerne kun føre Opſynet derover, hvorved de ſørge for Arbeidets Rigtighed og Fuldſtændighed, hvilket for dem er langt lettere end ſelv at beſørge Overſættelſerne, ligeſom vi kunne domme om Nøiagtig-

)en af en græsk Oversættelse, skjøndt vi ikke selv ine prædike eller skrive paa græsk.

Ceyloneserne.

Paa Øen Ceylon beløber Befolkningen, som ser under det engelske Herredømme, sig til een og halv Million eller derover; og en tredie Deel af antages at bekjende sig til Christendommen. nne Befolkning var af Hollænderne, saalænge eiede Øen, deelt i 240 Kirkesogne, og tre Skolelærere vare bestemte for hvert Sogn. Den hollandske Regjering gav aldrig nogen Embedsløn til Indfødt, med mindre han var Christen; i Bengalen og Madras følger man den modsatte Grundning, der giver man før Embeder og Lønninger Muhamedaner og Hinduer, end til Indfødte, n bekjende Christendommen.

Ogsaa paa Ceylon befinder Christendommen i en elendig Tilstand, siden Øen kom i Englænernes Vold. I den hollandske Præst og Historieskriver Baldæus's Tid var der 32 christne Kirker ne i Provindsen Jafna, nu er der ei een eneste europæisk protestantisk Præst i den hele Provinds. in een Missionær findes der, Hr. Palm, udsendt det londonske Selskab, som har gjort megen Frem-

gang i det tamulſke Sprog, hvilket tales paa denne Kant af Øen. Hans Kone er deri ligeſaa kyndig ſom han, og hun anvender al ſin Tid til at underviſe indfødte Koner og Børn. De fleſte af de ſkjønne Kirker, hvoraf findes Kobbere i Baldæus's Hiſtorie, ligge nu i Ruiner. Selv i Byen og Fæſtningen Jafna*), hvor der findes en ſtor Kirke og en betydelig Mængde engelſke og hollandſke Indbyggere, gives endnu ingen lønnet Geiſtlig. Den eneſte proteſtantiſke Prædikant her er Chriſtian David, en Hindu Catechet, ſendt hid af Miſſionen i Tranquebar. De hollandſke Præſter, ſom før vare her, ere gangne til Batavia eller Europa. Det hele Diſtrict er nu i romerſke Præſters Hænder, udſendte fra Collegiet i Goa. Og den engelſke Regiering, ſom med Grund foretrækker den romerſke Overtro for Budhas Dyrkelſe, anſeer det for rigtigt at bære over med den katholſke Religion paa Ceylon.

Paa den ſydlige Kant af Øen befinder Chriſtendommen ſig omtrent i ſamme Forfatning, ſom paa den nordlige. Der er kun to engelſke Geiſtlige paa Øen. Det undrede mig da ikke at høre hvor ſtort et Antal Proteſtanter der aarligen vender tilbage til Afguderiet. Aldrig var maaſkee den chriſtelige

*) Jafnapatnam kaldes den ſædvanligen i Geographierne.

Kirke mere forsømt, end den protestantiske er under engelsk Herredømme paa Ceylon.

Vel er hele det N. T. og tre Bøger af det G. T. forhen blevne oversat paa Ceyloneſisk; men forgjæves, da der iblandt 500,000 Indfødte, som bekjende den christne Troe, ei gives et fuldstændigt Exemplar af den h. Skrift i Modersmaalet. Samuel Tolfry, en engelsk Embedsmand i Columbo er meget kyndig i det ceyloneſiske og syſſelsat med at sammenskrive en Ordbog deri; jeg foreslog ham at paatage sig Fuldendelsen af den ceyloneſiske Bibeloversættelse. Han lovede det, hvis han kunde erholde Regjeringens Minde dertil. En anden Mand, som skulde være dette Arbeide voxen, dersom hans øvrige Forretninger lode ham Tid dertil, er Alexander Johnstone, som har besørget Biskop Porteus's Beviser for Christendommens Sandhed oversat paa Ceyloneſisk og uddeelt iblandt de Indfødte.

Malayerne.

Sandsynligviis vil det ikke vare længe, indeſt Briterne blive Herrer over hele det malayiſke Archipelagus. Tiden vil da lære, om de ville gjøre saameget for Christendommen der, som Hollænderne, de forrige Eiere, have gjort. Paa enhver Ø, hvor

diſſe nedſatte ſig, beſtræbte de ſig for at omvende Indbyggerne. De Englændere ſom raade til at udſætte Evangeliets Forkyndelſe iblandt Barbarerne til en mere beleilig Tid, ville ei have Leilighed til at anbringe dette ſmukke Raad med Hensyn til adſkillige af diſſe Her; thi ſe! Indbyggerne ere allerede Chriſtne. „Lad os da beſtræbe os for at viſe meer Retfærdighed imod diſſe vore nye proteſtantiſke Underſaatter end vi have viiſt mod de Chriſtne paa Ceylon.“ Vi have her endnu mindre Undſkyldning, efterſom Skriften allerede er overſat paa malayiſk. Den blev nemlig overſat af Hollænderne under Opſyn af ſelve General-Guvernøren, Jacob Moſſel, og udkom fuldſtændigen trykt med arabiſke Bogſtaver i Batavia 1758. 5 Bind. 8vo. Denne Overſættelſe er i den oſtmalayiſke Dialekt: forſkjellig fra den er den veſtmalayiſke, ſom tales paa Sumatra. Derfor begyndte Thomas Jarrett for det calcuttiſke Academies Regning en Overſ. i denne ſidſte Dialekt, hvilken vel blev ſtandſet, da Academiet indſkrænkedes i ſin Virkſomhed, men ſom dog endnu kan haabes fuldført og udgivet, efterſom Hr. Jarret endnu efter ſin Tilbagekomſt til Madras har arbeidet derpaa.

Prinzen af Wales's Øe er Hovedſtedet for Englændernes malayiſke Beſiddelſer, og vil ſand-

synligen med Tiden blive af stor Vigtighed formedelst dens Beliggenhed paa den alfare Søvei. Forf. opholdt sig der en Maaneds Tid og forundredes over den Mængde Sprog som der tales. Han foreslaaer et Sprogacademies Oprettelse paa denne Ø. Den Lærde, som Opmærksomheden i saa Henseende især maa være henvendt paa, er Dr. J. C. Leyden, Prof. i det hindostanske Sprog ved Academiet i Calcutta, en Mand af ligesaa sjeldne orientalske Sprogkundskaber som ualmindelig Virksomhed. Han studerer selv og danner christelige Lærere i Sprog, hvis Navne endnu ikke ere bekjendte i Europa.

Uagtet Hollændernes Bestræbelser for den christne Troes Udbredelse er dog endnu den større Deel af de malayiske Øer indhyllede i Mørket. Indbyggerne ere af de tre Hovedsekter, Hedninge, Muhamedaner og Chineser. Muhamedanerne beboe for det meste Kysterne, og Hedningerne de indre Egne. Disse indre Nationers Barbarie overgaaer al Forestilling. Marsden har i sin Historie af Sumatra underrettet os om, at det er sædvanligt hos de indre Stammer at ihjelslaae og æde Forbrydere og Krigsfanger; men Dr. Leyden har viist os i sine

Underſøgelſer, at de endog undertiden offre deres egne Slægtninge *).

Muhamedanerne have fundet det let at overſætte Koranen i Java's og Celebes's Sprog; men den h. Skrift er endnu ikke udſat i noget af dem. Java's egentlige Sprog er forſkjelligt fra det malayiſke, ſom tales i Hovedſtaden Batavia. Celebes's Sprog kaldes Bugis. Indbyggerne paa Celebes udmærke ſig ved Sjelsfyrighed og Legems Kraft, og erkjendes for de første iblandt Orang Timor d. e. de østlige Folk. De havde fordum en Literatur. Dr. Leyden opregner 53 forſkjellige Bøger. „Deres Sange og Romanzer, ſiger han, ere berømte paa alle Orientens Øer. Deres Sprog udſtrækker ſig over andre Øer, fordi de fordum udſtrakte deres Erobringer paa hiin Side af Molukkerne. Den, ſom først overſætter Bibelen i Celebes's Sprog, vil ſandſynligviis blive læſt af ligeſaa mange Øboere, ſom Wiklifs Overſættelſe.

---

*) Aſiatic. Reſearches, Vol. X p. 203.

De ſyriſke Chriſtne i Indien.

Diſſe beboe det Indre af Travancore og Malabar; og have være boſiddende der fra Chriſtendommens tidligere Dage. De første Efterretninger om dette gamle Folk i nyere Tider findes i portugiſiſke Hiſtorier. Da Vaſco de Gama kom til Cochin paa Malabar-Kyſten i A. 1503, ſaae han den chriſtne Konges Scepter; thi de ſyriſke Chriſtne havde fordum kongeligt Herredømme i Malay-Ala *). Deres ſidſte Konge kaldtes: Beliarte; da han døde uden Afkom, kom Regjeringen til Kongen af Cochin og Diamper.

Da Portugiſerne landede her, bleve de behageligen overraſkede ved at finde over 100 chriſtl. Kirker paa Malabarkyſten. Men da de bleve bekjendte med deres Gudsdyrkelſes Reenhed og Simpelhed, bleve de fortørnede. „Diſſe Kirker, ſagde Portugiſerne, tilhøre Paven.“ — „Hvem er Paven, ſpurgte de Indfødte, vi hørte aldrig noget om ham?“ De europæiſke Præſter bleve endnu mere opbragte, da de fandt, at diſſe Hindnchriſtne havde en regel-

*) Dette er det egentlige Navn paa de tvende Lande Travancore og Malabar. Sproget ſom tales der kaldes Malayalim, ogſaa: det malabariſke.

mæssig Kirke-Disciplin under biskoppelig Jurisdiction, og at de i 1300 Aar havde havt en Succession af Biskopper, bestemt af Patriarchen i Antiochien. „Vi have den sande Tro, sagde de, i hvad I fra Vesten saa have; thi vi ere komne fra det Sted, hvor Christi Tilhængere først bleve kaldte Christne.“

Saasnart Portugisernes Magt blev tilstrækkelig til deres Hiemed, anfaldt de disse rolige Christne, fængslede nogle af Geistligheden og opoffrede dem til Kjetterdsden. Nu hørte Indbyggerne for første Gang at der var noget, som kaldtes Inquisitionen; og at dens Ild nyligen var bleven antændt i Goa, i Nærheden af deres Land. Da Portugiserne mærkede, at Folket havde besluttet at forsvare deres gamle Tro, toge de andre Forholdsregler. De grebe den syriske Biskop Mar Joseph, sendte ham som Fange til Lissabon, og samlede derpaa en Synode, hvor den romersk-catholske Erkebiskop Menezes havde Forsædet. Her mødte 150 syriske Geistlige. De anklagedes for følgende Poster: At de havde giftet sig; at de kun antoge to Sacramenter, Daaben og Nadveren; at de hverken paakaldte Helgene, eller dyrkede Billeder, eller troede paa Skjærilden: og endelig at de ei havde flere end tre geistlige Værdigheder, Biskop, Præst og Diaconus.“ De bleve opfordrede til at afsværge disse Vedtægter,

eller og maatte de udelukkes fra alle Kirkens Beneficier. Iligemaade blev det besluttet, at alle de syriske Bøger om kirkelige Materier, som kunde findes, skulde opbrændes, for, sagde Inqvisitorerne, at ingen formeentlige apostoliske Mindesmærker skulde blive tilbage."

Kirkerne paa Kysten bleve saaledes tvungne til at erkjende Pavens Herredømme; men de vægrede sig ved at bede paa latin, og forlangte at beholde deres eget Sprog og egen Liturgie. Denne Punkt, sagde de, vilde de først opgive med deres Liv. Paven gik paa Forlig med dem: Menezes rensede deres Liturgie for dens Vildfarelser; de beholdt deres syriske Sprog og have et syrisk Collegium indtil denne Dag. Disse kaldes de syrisk romerske Kirker, og ligge for største Delen paa Søkysten. Men Kirkerne i det Indre vilde ei give efter for Rom. Efterat have en liden Stund underkastet sig paa Skrømt, proclamerede de evig Krig mod Inqvisitionen; de skjulte deres Bøger, flygtede til Bjergene, og søgte Beskyttelse hos de indfødte Fyrster, som altid havde været stolte af Forbund med dem.

To Aarhundreder henløb uden nogen synderlig Efterretning om de syriske Christne i Malay-ala. Mange tvivlede endog om deres Tilværelse; men

Sæder som hine nærmere ved Bjergene. Da vi her nærmede os Kirken Chinganoor, mødte vi en Cassanar d. e. syrisk Geistlig. Han var klædt i en hvid lidhængende Kjortel med en rød Silkekappe, som hængte ned ad Ryggen. Underrettet om hvem han var, sagde jeg til ham: Fred være med Eder. Han over-raskedes af denne Hilsen, men svarede strax: Fredens Gud være med Eder! Han tiltalede Rajahens Tjenere for at vide hvem jeg var, og vendte uforts-vet tilbage til Byen for at melde vor Ankomst. Vi bleve da modtagne ved Kirkedøren af tre Kasheesher det er Præster, som ligemaade vare hvidtklædte. Deres Navne vare Jesus, Zacharias og Urias, som de skreve i min Dagbog, alle med Tillæg af Titelen Kasheesha. Der var ogsaa to Shumshanas d. e. Degne nærværende. Den ældste Præst var en meget fornuftig Mand, af ærværdigt Udseende, med et langt hvidt Skjæg og et venligt deeltagende Væsen. De tre fornemste Ældste ved Kirken hed Abraham, Thomas og Alexandros. Efter nogen Samtale med mine Ledsagere modtoge de mig med Tillid og Artighed; og Folket fra Nabobyerne kom sammen, saavel Qvinder som Mænd. Synet af Fruentimmer forvissede mig om, at jeg nu igjen befandt mig i et christeligt Land. I ethvert Ansigt troede jeg at opdage Kundskab om Christendommen;

men jeg bemærkede tillige Kjendetegn paa Fattigdom og politisk Undertrykkelse. Baade Kirker og Folk havde Udseende af forfalden Storhed. Jeg sagde til den ældste Præst: „I forekommer mig at være et Folk, der har kjendt bedre Dage." „Just saaledes er det, svarede han; vi ere i en udartet Tilstand i Sammenligning med vore Forfædre." Han anførte to Aarsager til deres Forfald. „Omtrent for 300 Aar siden kom en Fjende fra Vesten, som tillagde sig Navn af Christen, men var væbnet med Inquisitionen; og tvang os til at søge Beskyttelse hos de indfødte Fyrster. Og disse have fra den Tid af holdt os i en Undertrykkelsestilstand. De erkjende vel vore gamle personlige Privilegier, thi vi have i Almindelighed Rang næst efter Nairerne, Landets Adel; men de have lidt efter lidt gjort Indgreb i vor Eiendom saalænge, indtil vi ere bragte i i den usle Forfatning, hvori De finder os. Vor Kirkes Hæder er forbi, men vi haabe, at vor Nation vil leve op paa ny." „Jeg bemærkede at en Kirkes Ære aldrig kunde uddøe, saalænge den bevarede Bibelen." — Vi have bevaret Bibelen, sagde han, Hindufyrsterne angrebe aldrig vor Samvittighedsfrihed. Vi gjøre endog Proselyter fra Tid til anden; men i denne Christenpligt ere vi ikke saa virksomme som vi engang vare; desuden er det

vi saa hæderligt nu at blive Christen, i vor ringe Forfatning. Han viste mig derpaa en fornem Brahmin, som nylig var bleven Christen, og havde antaget en syrisk Præsts hvide Dragt. „Ogsaa den bibelske Lærdom, føiede han til, er nu i en slet Forfatning hos os. Vore Exemplarer ere faa i Tallet; og dette Antal tager af istedetfor at tage til; og at udskrive et heelt Exemplar af den h. Skrift, er et svært Arbeide, hvor der er ingen Fordeel og kun lidt Gudsfrygt. Da Forf. viste dem et trykt syrisk N. T. glædedes de høiligen (de havde aldrig før seet et saadant; dog læste de med Færdighed deri), og endnu meer, da han lovede at sende dem et Forraad deraf. Dog bemærkede de tillige, at det syriske Sprog nu meest maatte ansees som de Lærdes Sprog, da Almuen hos dem taler malabarisk, i hvilket de og sædvanligen forklarer Skriften for den.

Jeg indlod mig derefter paa Materien om en ny Bibeloversættelse. Han sagde, at en saadan kunde gjøres med critisk Nøiagtighed; thi der var mange syriske Geistlige, som vare fuldkomne Mestere i begge Sprog *), da de havde talt dem fra de-

*) Dette maa nok forstaaes om det hebraiske og syriske, følgelig taler Forf. her nærmest om det G. T. Udg.

res Barndom. Men, sagde han, vor Biskop vil glæde sig ved at see Dem og tale med Dem om denne og andre Materier.....

Raumel, en syrisk Kirke, d. 12 Nov. 1806.

— — — Jeg har nu seet 8 Kirker, og troer neppe at jeg er i Hinduernes Land; kun at jeg nu og da seer et Hindutempel paa Flodbredderne. Jeg lagde Mærke til, at Klokkerne ved de fleste Kirker findes i Huset, og ikke i et Taarn. Aarsagen, de anførte, var denne. Naar et Hindutempel findes i Nærheden af en Kirke, lide Hinduerne ikke, at Klokken lyder høit, „fordi den forskrækker deres Gud." — Jeg seer, at de syriske Christne ligne meget Hinduerne i hyppigen at vaske sig, og i Brugen af Vegetabilier og let Føde. — Jeg bivaanede Gudstjenesten om Søndagen. Deres Liturgie er den, som fordum brugtes i det antiochenske Patriarchats Kirker. Under Bønnen var der tause Mellemrum. Præsten bad sagte, og Enhver for sig. Disse tause Mellemrum forøge meget Høitideligheden. De bruge Røgelse i Kirkerne, hvilken voxer omkring i Skovene, og bidrager meget, sige de, til Sundheden, samt til at opvarme Kirkerne, paa den kolde og regnfulde Aarstid. Ved Slutningen af Gudstjenesten fandt en Ceremonie Sted, som be-

hagede mig meget. Præſten (eller Biſkoppen, hvis han er nærværende) kommer frem, og hele Folket gaaer forbi ham idet ſamme gaaer ud, og modtager hver Perſon for ſig hans Velſignelſe. Derſom Nogen har gjort ſig ſkyldig i nogen umoralſk Handling, modtager han ikke Velſignelſen; og dette anſees af dem for en ſtræng Straf. Underviisning med Prædiken er nu kun lidet i Brug hos dem. Mange gamle Mænd beklagede Fromhedens og den religiøſe Kundſkabs Forfald; og talte med Fornøielſe om de gamle Tider. De have nogle Ceremonier, ſom ere beſlægtede med den græſke Kirkes. Her, ſom i alle Kirker der ere i Forfald, findes for mange Formaliteter i Gudstjeneſten. Men de have Bibelen og en ſkriftmæſſig Liturgie; og dette kan frelſe en Kirke i de værſte Tider.

Deres Lærdomme ere fan i Tallet, men rene, og ſtemme i væſentlige Punkter overeens med den engelſke Kirkes. De holde faſt ved Læren om Jeſu Forſoningsdød, og Sjælens Retfærdiggjørelſe for Gud ved Troen alene De troe Igjenfødelſen ved Hjelp af den Helligaand, hvilken Forandring i deres Bøger kaldes med det græſke Navn, Metanoia. Ihenſeende til Treenigheden have de Athanaſius's Tro, dog uden de fordømmende Clauſuler.

Candenad, en syrisk Kirke, d. 23 Nov. 1806.

Dette er Residenzen for Mar Dionysius, den syriske Kirkes Metropolitan. Han boer i et Huus som stoder til Kirken. Jeg blev meget forundret det første jeg saae ham. Han var ifört en mørkerød Silke-Klædning; et stort Guldkors hængte ned fra hans Hals, og hans ærværdige Skjæg naaede neden for hans Belte. Saaledes, tænkte jeg, saae Chrysostomus ud i det 4de Aarhundrede. Han er en saare ærværdig, from og virksom Mand. Jeg fandt ham i Lærdom alle dem af hans Geistlige jeg hidindtil havde seet, langt overlægen. Da jeg forelagde ham mit Forslag om den h. Skrifts Overs. og Trykning, svarede han: „jeg har allerede fuldkommen overveiet denne Gjenstand, og besluttet selv at have Opsyn med Værket, og indbyde de Lærdeste af mit Clereste til at hjelpe mig." Denne Beslutning glædede mig meget, da jeg nu havde forvisset mig om, at der er over 200,000 Christne i det sydlige Indien, foruden de Syrer, som tale det malabariske Sprog. Ogsaa mit andet Forehavende, at samle syriske og chaldaiske Haandskrifter, lovede Biskoppen at understotte.

Det var Forfatterens Yndlingsonske at faae denne Kirke forenet med den engelske. Han talede først med Biskoppens Capellaner derom, siden med

Biſkoppen ſelv. Denne ſagde, at han vilde opoffre meget for en ſaadan Forening, kun Intet af ſin Kirkes Værdighed og Reenhed. Forf. ſpurgte, om Biſkoppen vilde tillade to unge Caſſanars at gaae til England og der fuldende deres Opdragelſe, og ſaa vende tilbage til Indien. Han gjorde det gjerne; og Forf. opſøgte et Par unge Mennesker, ſom vare vel bevandrede i det ſyriſke Sprog.....

Cranganore, d. 9 Dec. 1806.

Dette er det i den chriſtl. Oldtid ſaa berømte Sted, hvor Apoſtelen Thomas ſiges at være landet, da han første Gang kom til Indien fra Aden i Arabien. Portugiſerne havde engang i Sinde at gjøre denne By til et Hoved-Oplagsſted for den indiſke Handel; nu er der kun Levninger af dens forrige Storhed. Dog er der en Erkebiſkop, under hvem 45 Kirker ſtaae. I nogle af diſſe forrettes Gudstjeneſten med ligeſaa megen Anſtændighed ſom i de catholſke Kirker i det veſtlige Irland. Ikke langt fra Cranganore ligger Byen Paroor, hvor der er en gammel ſyriſk Kirke, ſom fører Apoſtelen Thomas's Navn. Den ſkal være den ældſte i Malabar, og bruges endnu til Gudstjeneſte. Jeg tog en Tegning deraf.....

Verapoli hedder Biskop Raymondo's Residenz: han er Pavernes apostoliske Vicarius i Malabar. Her er et Collegium for vordende Præster. 10 til 20 Studenter undervises der i det latinske og syriske Sprog. I Pulingunna er der ogsaa et Collegium; men der læres alene syrisk: jeg talte her 12 Studerende. Den apostoliske Vicarius har Opsyn over 64 Kirker, hvilke ere forskjellige fra de 45 som staae under Erkebispen af Cranganore, og fra de store Dioeceser som tilhøre Biskopperne af Cochin og Qvilon, hvis Kirker strække sig til Forbjerget Comorin, og ere synlige fra Havet. Synet af disse christl. Menigheder opvakte hos mig blandede Følelser af Glæde og Sorg: af Glæde over at saamange Hinduer vare frelste fra Afguderiet; af Sorg over at hos den hele Forsamling ei fandtes et Exemplar af den h. Skrift.

Den apostoliske Vicar er en Italiener, og staaer i Forbindelse med Propaganden. Han er en Mand af liberale Sæder og gav mig fri Adgang til Archiverne i Verapoli, som ere over 200 Aar gamle. I Bibliotheket fandt jeg mange Bøger mærkede liber hæreticus prohibitus. Næsten ved hvert Skridt jeg gjorde i Indien, mødte jeg et memento af Inqvisitionen. Dog erkjender den apostoliske Vicar ikke dens Myndighed; han staaer under britisk Be-

ſkyttelſe. Han talte om Inqviſitionen med retfærdig Foragt, og kaldte den en ſkrækkelig Domſtol. Jeg ſpurgte ham, om jeg med Sikkerhed kunde beſøge Inqviſitionen, idet jeg ſeilede forbi Goa, paa Grund af at et britiſk Corps ſtod i Nærheden deraf. Han ſvarede, at han ikke vilde betroe ſin Perſon i dens Hænder. Jeg fortalte ham om Skriftens Uddeling iblandt de indfødte Catholiker; han bifaldt det; men forſikkrede mig at Inqviſitionen vilde anvende alt muligt for at forhindre det . . . .

I Angamalee, en ſyriſk By, dybt inde i Landet, fandt Forf. tre Kirker og en jødiſk Synagoge ſamt adſkillige ſyriſke Bøger, deriblandt ogſaa Bibler, iſær en mærkværdig, ſkreven med Eſtrangelo Characterer, og Ordene i enhver Bog numererede. Jeg troede ikke, at den ſyriſke Kirke vilde ſkille ſig ved dette Haandſkrift; men Biſkoppen forærede mig det ſigende: „Det vil være ſikkrere i Eders Haand, end i vores; vi have gjemt det næſten i 1000 Aar; jeg ønſker at England maa gjemme det i andre 1000.“ Der findes endnu andre gamle Mindesmærker i Malabar af ikke mindre Intereſſe. De gamle portugiſiſke Hiſtorieſkrivere fortælle, at kort efter deres Landsmænds Ankomſt til Indien, nedlagde den ſyriſke Biſkop af Angamalee i Fæſtningen Cochin, til Bevaring, viſſe Kobbertavler, hvorpaa Adelens

Rettigheder og andre af en gammel Fyrste indrømmede Privilegier vare indgravede, og at disse Tavler, medens de vare under Portugisernes Bevogtning, blevе borte og aldrig siden kom for Dagen. De ere nu fundne for kort Tid siden, og nedlagte hos den britiske Resident i Travancore. De christne Tavler ere sex i Tallet. De have forskjellig Alder og Skrift; nogle Characterer ligne de persepolitanske. De jødiske og christne Plader udgjøre tilsammen fjorten Sider; men der gives her ingen, som kan forstaae Indskrifterne. Forf. har ladet tage Gjenparter af dem, som skulle sendes til de lærde Selskaber i Asia og Europa.

Forf. beretter dernæst, at Trykningen af den malaharske Bibel gik rask fra Haanden i Bombay; og at den nu sandsynligen er færdig, da Prøve af Matth. og Marcus alt for nogen Tid siden er kommen til England. — Af de syriske Christne her, modtog Forf. Navne paa adskillige christl. Kirker i Mesopotamien og Syrien, med hvilke de før havde havt Samqvem, og som udgjøre Levningen af den gamle Kirke i Antiochia. Forf. havde besluttet at besøge dem paa sin Hjemreise fra Indien; men det persiske Hofs fiendtlige Sindelaug formeente ham dette. Han har nu i Sinde at besøge Jerusalem, og det indre Palæstina, Grækenland og Archipela-

gus, med Hensyn til Skriftens Overs. og Christendommens Udbredelse.

Om de romerskcatholske Christne i Indien.

Skjøndt Forf. havde hørt meget tale om de pavelige Misbrug, ventede han dog ikke at see Christendommen saa nedværdiget, som han fandt den iblandt Catholikerne i Indien. Om Præsterne kan det med Sandhed siges, at de ere meer fortrolige med Brahmas Veda end med Christi Evangelium. Paa nogle Steder blandes begges Lærdomme. I Aughoor, imellem Tritchinopoly og Madura, besøgte Forf. en christl. Kirke, og saae i Nærheden deraf et Juggernauts Taarn, som bruges til christl. Festers Høitideligholdelse. Den gamle Præst Josephus ledsagede ham til Stedet, og imedens han besaae den hedenske Vogn og dens malede Figurer, gav Præsten Efterretning om de forskjellige Ceremonier, som her foretages, uden, som det lod, selv at kjende det Usømmelige deri. Forf. gik derpaa med ham ind i Kirken og fandt til sin store Forundring en syrisk Bog liggende paa Alteret, og blev underrettet om at Præsten selv hørte til den syriskromerske Kirke.

Imedens Forf. gjorde ſig hiſt og herbekjendt med Chriſtendommens Udarthing, var hans Opmærkſomhed iſær henvendt til Inqviſitionen i Goa, ſom ſammes Hovedkilde. Han vilde fornemmelig erfare: 1) om Inqviſitionen virkelig vægrede ſig ved at erkjende Bibelen iblandt Catholikerne i det britiſke Indien; 2) hvorledes Inqviſitionens Forfatning og Jurisdiction er, iſær forſaavidt britiſke Underſaatter angaaer; 3) hvorledes Præſteſkabets Dannelſe er beſkaffen, og 4) undersøge de gamle Kirkebibliotheker i Goa, hvilke ſagdes at indeholde alle editiones principes af trykte Bøger. Efterat have bemærket hvor utroligt men dog tillige ſandt det er, at britiſke Underſaatter maae ſtande Inqviſitionen til Regnſkab, leverer Forf. et Udvalg af ſin Dagbog, hvoraf vi atter maae nøies med et Udtog, ſom meeſt angaaer Inqviſ.

Auguſtinernes Kloſter i Goa, d. 23 Jan. 1808.

Ved min Ankomſt til Goa blev jeg modtaget i den britiſke Reſidents Huus. Næſte Dag blev jeg ført ind hos Vicekongen i Goa, Greven af Cabral. Jeg yttrede for ham mit Ønſke at ſeile opad Floden til Gammel-Goa, hvor Inqviſ. er, hvilket han artigen tillod, og Major Pareira tilbød at ledſage

mig og indføre mig hos Erkebiſkoppen af Goa, Orientens Primas. Men alle mistrøſtede mig ihenſeende til min Beſlutning, at underſøge Inqviſitionens Forfatning, ſaaſom alle dens Foretagender var en Hemmelighed ſelv for Lægmand iblandt Portugiſerne. — Jeg erfarede ſtrax, at der var over 200 Kirker og Kapeller i Provindſen Goa, og over 2000 Præſter. Ogſaa et Par engelſke Officerer, Kempthorne og Stirling, tilbøde at ledſage Forf. Kort efter deres Ankomſt, om Eftermiddagen, beſaae de Kirkerne, hvori der regelmæſſigen holdes daglige Meſſer. Kirkernes Pragt overgik langt Forfs. Foreſtilling derom. Goa er ret en Kirkeby. Provindſens Rigdom ſynes at være anvendt til deres Opførelſe. Bygningskunſtens gamle Mindesmærker her overgaae langt hvad man ellers i nyere Tider har forſøgt i de østlige Lande, ſaavel i Storhed ſom i Smag. Slottets Capel er bygget efter Tegningen af St. Peders Kirken i Rom, og ſiges at være en nøiagtig Efterligning deraf. Den hellige Dominicus, Inqviſitionens Stifters Kirke er prydet med Malerier af italienſke Meſtere. Franz Xaver ligger begravet her, og hans Ligkiſte er indfattet i Sølv og koſtbare Stene. Cathedralkirken er en af Europas første Hovedſtæder værdig.

Men hvilken Contraſt imod Kirkernes Stor-
ed danner den Gudstjeneſte, ſom deri finder Sted!
kan ſeer ſjelden i Kirkerne eet eneſte Menneſke uden
e Geiſtlige; diſſe holdt Dag for Dag troligen deres
leſſer, uden, ſom det lader, at kjende nogen anden
ligt i Livet. — Major Pareira førte mig til Augu-
nernes Kloſter og foreſtillede mig for Joſeph a Do-
ribus, en Mand vel tilaars, med blegt Anſigt og
ennemtrængende Øie, men af flydende Veltalen-
d og urbane Sæder. Ved det første Syn viſte
n ſig ſom en af hine ſkarpſindige og kloge Verdens-
ænd, hine lærde og ærværdige italienſke Jeſuiter,
m efter deres Ordens Ophævelſe findes i rolig
ensomhed adſpredte i forſkjellige østlige Lande.
ter en halv Times Samtale i det latinſke Sprog,
bød han mig til at boe hos ſig under mit Ophold
Hammel-Goa. Jeg var ſaare tilfreds med dette
bud; men Lieutn. Kempthorne vilde ei gjerne ef-
lade mig i en Inqviſitors Haand; thi dem om
in Forundring, da vi opdagede at min lærde Vært
r Medlem af Inqviſionen, og det af Rang den
den, men af Virkſomhed den første Agent i dette
lige Departement. Værelser bleve mig anviſte
Collegiet, ſom hører til Kloſteret, nærmeſt ved In-
iſitorens egne Værelſer; og her har jeg nu været

i 4 Dage, lige ved Kilden til de Efterretninger,
ønskede mig. Jeg spiser med Inqvisitoren næs
hver Dag, og han tilbringer Aftenerne i mit A
relse. Da han troer mine Undersøgelser egentli
at gjælde Literaturen, er han ganske oprigtig og
benhjertet i alle Ting. Den næste Dag efter
Ankomst blev jeg af ham indført hos Erkebiskop
af Goa. Vi fandt ham læsende i Franz Xavers
tinske Breve. Han tilskrev denne Helgen G
varige Blomstren. Hans Bibliothek indslutter
kostbar Samling af Bøger. Samme Dag m
tog jeg en Indbydelse til at besøge Stor-Inqvis
ren paa hans Landhuus. Min Vært ledsag
mig; og vi fandt et ærværdigt Selskab af Præ
og en kostelig Beværtning. Jeg saae her en
tegnelse over Goa Inqvisitionens nærværende
fatning, og Navnene paa alle dens Betjenter.
mit Spørgsmaal til Stor-Inqvisitoren, om d
Udstrækning var ligesaa stor som forhen, lagde h
at det var omtrent det samme ..... Jeg tilbrin
stundum en Time i Klosterets rummelige Bibliot
Der er mange sjeldne Bøger, men de ere meest t
logiske, og næsten alle fra det 16de Aarhundr
Der er faa Classiker, og jeg har endnu ikke see
Exemplar af den h. Skrift paa Hebraisk eller Gr

Jeg bragte en Aftenſtund Dellons Efterret-
ing om Inqviſitionen i Goa (en intereſ-
nt Bog af et Øienvidne) i min Inqviſitors Hænder.
en var paa Franſk, hvilket han godt forſtod.
ſlation de l'Inquiſition de Goa udtalte han med
hurtig, ſtærkt articuleret Stemme. Han havde
rig ſet den før, og begyndte at læſe med Begjer-
hed. Han gjennemlsb hurtigt Siderne; og da
n kom til et viſt Sted, udraabte han: mendа-
um, mendacium! Der var Tid at gaae til
g, bad han mig om at maatte tage Bogen med
: — Næſte Dag efter Frokoſten fortſatte vi denne
aterie. Inqviſitoren indrømmede, at Dellons
ſkrivelſer over Fængslerne, Torturen, Forhø-
ne og Auto da Feen vare i Almindelighed rigtige;
m han tilføiede, at denne Forf. domte meget rigtigt
i Inqviſitorernes Bevæggrunde, og meget urigtigt
t om den hell. Kirkes Charakteer; og jeg tilſtod,
dette vel kunde være Tilfældet, da Forf. ſelv havde
t ſaameget af Inqviſ. Jeg tilføiede, at man nu
mindeligen troede i Europa, at diſſe Afſkyelighe-
r ei længer fandt Sted; og at det gjorde mig ondt,
finde det anderledes. Han ſøgte at viſe, at In-
iſ. i viſſe Stykker havde undergaaet Forandring,
at dens Rædsler vare formildede.

I A. 1775 blev Inqvis. afskaffet i Goa, og det ved en god Konges Menneskelighed og ømme Naade, som en Franzikaner udtrykte sig for Forf.; men strax efter hans Død, under den bigotte Enkedronning, blev den i A. 1779 indført igjen, dog med visse Indskrænkninger, hvoraf følgende to vare de fornemste: „at der skulde et større Antal Vidner, til at overbevise en Forbryder end forhen var nødvendigt;" og „at Auto-da-Feen ikke skulde holdes offentlig som forhen; men at Dommen skulde fuldbyrdes privat, indenfor Inqvisitionens egne Vægge." — I denne Henseende er den nye Form endnu værre end den gamle; thi, som den gamle Munk sagde, nunc sigillum non revelat Inquisitio. Fordum havde de Fængsledes Venner dog den sørgelige Fyldestgjørelse at see dem eengang om Aaret at gaae i Processionen ved Auto-da-Fe; eller hvis de dømtes til Døde, bleve de dog underrettede derom. Men nu kunne de ikke i flere Aar erfare om de ere døde eller levende. Fiinheden i den nye Indretning synes at sigte til, at vedligeholde Inqvisitionens Magt, og paa samme Tid formindske det offentlige Had imod dens Fremgangsmaade, i Nærheden af det engelske Herredømme. Jeg spurgte Munken om hans Mening angaaende Straffenes nærværende Beskaffenhed og Hyppighed; men han kunde ikke

give noget fyldestgjørende Svar, eftersom enhver Forhandling erklæredes for at være sacrum et secretum. Men saameget vidste han, at der var bestandig Fanger i Fængslerne, og at de som befriedes, ei turde sige det mindste om hvad dem var vederfaret.

Det fornemste Bevis, som Inqvisitoren fremførte for Inqvisitionens Forbedring, var Inqvisitorernes stærke Menneskelighed. Jeg vilde ei imodsige denne; men hvad formaaer Menneskelighed hos en Inqvisitor? Han maa jo dømme efter Rettens Love, og disse ere bekjendte nok; og en tilbagefalden Kjetter maa brændes i Luerne eller indsluttes i et Fængsel for sin Livstid, enten Dommeren er menneskelig eller ikke. — Jeg bad ham derpaa at vise mig Inqvis. og efter lang Vægring lovede han at tage mig med i Inqvis. næste Dag. Han kom virkelig og afhentede mig en halv Time før sædvanlig Tid for at kunne vise mig Indretningerne. Først førte han mig ind i den store Sal. Ved Døren mødte vi endeel velklædte Personer, som vare det hell. Ministeriums Betjente. De bukkede dybt for Inqvisitoren og saae vist paa mig. Dette er Stedet, hvor Fangerne opstilledes til Proceſſionen ved Auto da Feen. Ved den, som Dellon har beskrevet, og som han selv med bare Fødder bivaa-

nede, var der over 150 Fanger. Taus gjennemvandrede jeg med langsomme Skridt denne Sal, tænkende paa dens forrige Optrin, med Inqvisitoren ved min Side. I det jeg tænkte paa de mange uskyldige Medskabninger som vare gangne herigjennem til Baalet, kunde jeg ei undlade at sige til min Medfølger, om ei den hell. Kirke vilde ønske at faae disse Sjele tilbage for at tilstaae dem en nærmere Undersøgelse? Han svarede intet derpaa, men bad mig at gaae med sig til en Dør i den ene Ende af Salen. Derigjennem førte han mig til nogle smaae Værelser; og derfra til Storinqvisitorens gammelige Gemakker. Derefter bragte han mig tilbage til den store Sal; og det lod som han ønskede, jeg nu skulde gaae. „Nei, Fader, sagde jeg da, led mig ned til Fængslerne; jeg længes efter at see Fangerne.“ Nei, svarede han, det kan ikke skee. — Jeg trængte alvorligen paa ham; og da han syntes stødt over min Paatrængenhed, sagde jeg ham reent ud, at den eneste Maade, hvorpaa han kunde retfærdiggjøre sine egne Forsikkringer om Inqvisitionens nærværende Forfatning var at vise mig Fængslerne og Fangerne. „Led mig ned, sagde jeg, i den indre Bygning, og lad mig gaae igjennem de 209 Fængsler, 10 Fod i Qvadrat, som ere beskrevne af eders forrige Fanger. Lad mig tælle hvormange

der nu ere indſluttede og ladmig tale med dem; jeg ønſker at ſee om der er nogen britiſkeUnderſaatter, ſom vi ſkylde Beſkyttelſe. Jeg ønſker at ſpørge dem, hvor længe de have været her, hvor længe det er ſiden de have ſeet Solens Lyſ, og om de vente nogentid at ſee det meer. Viis mig Pinebænken, og forklar mig hvilken Henrettelsesmaade, der nu finder Sted indenfor diſſe Mure istedetfor Autodafee. Derſom De, efter alt hvad der er paſſeret, nægter mig denne billige Begjæring, da ſkal jeg være beføjet til at troe, at De er bange for at aabenbare den indiſke Inquiſitions ſande Forfatning." Hertil ſvarede Inquiſitoren intet, men ſyntes utaalmodig efter at jeg ſkulde forſvie mig bort. „Min gode Fader, ſagde jeg, jeg er iſærd med at tage Afſked med Dem og takke Dem for Deres gjæſtfrie Opmærkſomhed imod mig; jeg ønſker altid at gjemme i min Sjel en gunſtig Erindring om Deres Oprigtighed; De ſiger, at De ikke kan viſe mig Fangerne i Fængslerne; behag da blot at ſige mig (og jeg vil troe Deres Ord) hvormange Fanger der for nærværende Tid er. Da han ikke vilde det, begav jeg mig hurtig til Døren og ønſkede ham Farvel.

Derpaa begav jeg mig til Pladſen Santo Lazaro, hvor Inquiſitionens Slagtoffre opbrændes. Den ligger tæt ved Slottet, paa det at Vice-Kongen og

Hans Hof kan være Vidne til Henrettelsen. En gammel Præst ledsagede mig, og beskrev mig Scenen, som her pleier at opføres. Da jeg gik over denne sørgelige Slette, tænkte jeg paa Forskjellen imellem den rene og velsignede Lære, som først blev prædiket for Indien i det apostoliske Old, og denne blodige Cultus, som efter en lang mørk Nat, blev forkyndt der under samme Navn. Og jeg tænkte paa den ubegribelige Styrelse, som tillod Inquisitionens Tjenere med deres Pinebænke og Baal at besøge disse Lande førend det fredelige Evangeliums Herolder. Men den smerteligste Betragtning var, at denne Domstoel skulde endnu bestaae, uden at revses af Nabobriternes Menneskelighed og Hetredommelighed. Jeg var endnu ikke fornøiet med hvad jeg havde seet af Inquis. og jeg besluttede at vende tilbage. Inquisitorerne sadde nu i Retten, og jeg havde en Undskyldning tilrede for min Tilbagekomst, at jeg nemlig skulde modtage et Brev fra Storinquisitoren til den britiske Resident i Travancore. — Da jeg gik op til Salen, saae jeg en stakkels Kone sidde alene paa en Bænk ved Vægen ganske mistrøstig. Hun lagde sine Hænder sammen, idet jeg gik forbi, og kastede til mig et Blik, som udtrykte hendes Sorg. Dette Syn bragte mig til at gyse. Betjenterne fortalte mig at hun ventede der, for at

blive kaldt op for Inqviſitionsretten. Imedens jeg undforſkede hendes Forbrydelſe kom den anden Inqviſitor ud i ſynlig Forvirring og var ifærd med at beklage ſig over min Indtrængen, da jeg underrettede ham om at jeg var kommen for at hente Storinqviſitorens Brev. Han ſagde, at det ſkulde blive ſendt efter mig til Goa, og han førte mig med hurtige Skridt til Døren. Da vi gik forbi den fattige Kone, pegede jeg paa hende og ſagde til ham med noget Eftertryk, „Se, Fader, end et Slagtoffer for den hellige Inqviſ.“ Han ſvarede intet. Da vi kom til Trappen, bukkede han, og jeg tog ſidſte Gang Afſked med Joſeph a Doloribus, uden at yttre et Ord.

Forf. opfordrer nu ſine Landsmænd til at afſkaffe Inqviſ. i Indien, og taler derpaa om Overbeviſninger af Skriften for de catholſke Chriſtne.

De fornemſte Sprog, ſom tales af diſſe Chriſtne i Indien, ere diſſe fire: det tamuliſke, det malabarſke ceyloneſiſke og portugiſiſke. Om de tre førſte er der alt talt. Det portugiſiſke Sprog herſker allevegne hvor der er eller har været portug. Colonier. Deres Efterkommere befolke Kyſterne fra Nabolauget af Godthaabs Forbjerg indtil det chineſiſke Hav. De fleſte Portugiſer i Indien ere nu Underſaatter

af den engelske Regjering. Forf. besøgte mange Steder, hvor de findes; og paa mange af dem kunde han ikke opspørge eet eeneste Exemplar af den portug. Bibel. Der er en portug. Presse i Tranquebar og en i Vepery nærved Madras; og det mangler blot paa Pengehjelp fra Europa for at mangfoldiggjøre Exemplarerne og sætte dem i Omløb rundt om paa Asiens Kyster. Det portug. Sprog er et saare bequemt Middel til at udbrede den sande Religion i de Østens Lande, som grændse til Havet. — Goa vil sandsynligen endnu længe forblive den theologiske Høiskole for en stor Deel af Indien. Det er derfor af stor Vigtighed, at denne Kilde til christelig Underviisning for Orienten bliver renset. Og Middelet dertil er Bibelen. Der er over 3000 Præster, som høre til Goa, og enten boe her, eller have deres Sogne i nogen Afstand. Lad os sende dem den hell. Skrift. Jeg fik Forsikkring af mange Autoriteter om, at de med Glæde vilde modtage den latinske og portug. vulgata Bibel af den engelske Nation.

Perserne.

Den christelige Religion blomstrede i Persien til A. 651, da Perserne overvundne af Sarace-

nerne, lidt efter lidt bleve Muhamedaner. En gammelt persisk Overs. af de 4 Evang. og de fem Mosebøger haves den Dag i Dag er. Den er tro og synes at være gjort af det syriske; men Dialekten og Orthographien er saa gammeldags, at den neppe kan forstaaes i Ispahan selv. Den romerske Kirke har for flere Aarhundreder siden havt adskillige Missioner i Persien. Den Augustinske fra Goa begyndte i Aaret 1602 og fik Tilladelse af Sultan Murad til at bygge Klostere i alle Rigets Dele. Men de kom til Persien, som til andre Lande, ei i den Hensigt at underviise Folket i den hell. Skrift, men at lære dem Roms Dogmer og Ceremonier. Indtil denne Dag have de ikke under al den Tolerance de have nydt, bekjendtgjort en Overs. af Bibelen, eller engang af det N. T. paa persisk. Dette gereader dem dobbelt til Skam, naar man betænker, at Nadir Shak i A. 1740 af Nysgjerrighed lod besørge en persisk Overs. af de 4 Evang. Under Opsyn af Mirza Mehdan skulde adskillige saavel armenske og romersk-catholske Præster som persiske Mullaer (muhamedanske Præster) tage Deel i dette Arbeide. Blandt de christne Præster var der kun een romersk Præst, en indfødt Perser, som havde tilstrækkelige Sprogkundskaber. Det var naturligt at Mirza og Mullaerne søgte meer at behage Ma-

dir og understøtte Islamismens Vildfarelser, end at bringe den evangeliske Sandhed for Dagen. Hovedhjelpemidlerne vare en gammel arabisk og persisk Overs. Pater de Vignes, en romersk Præst blev ogsaa brugt til dette Arbeide, hvortil han benyttede vulgata. De vare kun sex Maaneder om-kring at fuldende Overs. og afskrive adskillige smukke Exemplarer deraf. Da Arbeidet blev overrakt Nadir, lod han sig noget deraf forelæse, gjorde adskillige spodske Bemærkninger om Christendommens Mysterier; men paa samme Tid loe han af Jøderne, og drev Spot med Muhamed og Aly; ja yttrede endog at han selv kunde gjøre en bedre Religion, end Nogen endnu havde frembragt. Denne Overs. er sandsynligen den samme som stundum findes i Hænderne af de armeniske Præster i Indien, og hvorom en kyndig Orientalist i Bengalen, H. Martyn, nyligen sagde: at dersom det var den samme, undrede han ikke over Nadirs Foragt for den.

Antallet af de Indfødte i Persien, som bekjende sig til Christendommen og ere redebonne til at modtage en Overs. af Bibelen er meget stort. De bestaae af Georgier, Armenier, Nestorianer, Jacobiter og romerske Christne. Georgierne have Bibelen i deres Sprog, trykt i Moskwa 1743; men deres Sprog er ikke meget bekjendt iblandt de for-

nemmere Perſer. Armenierne have iligemaade Bibelen overſat, men Exemplarerne deraf ere faa. Neſtorianerne og Jacobiterne bruge den ſyriſke Bibel, men den er endnu ſjeldnere end den armeniſke. Desuden er der en Mængde Jøder, hvilke ligeſaavel ſom de forſkjellige Claſſer af Chriſtne ſædvanligen tale Landets Sprog. — Det perſiſke Sprog tales ogſaa langt udenfor det egentlige Perſiens Grændſer, ſaaſom ved alle Muſelmændenes Hoffer i Indien, og ved Domſtolene i det britiſke Hindoſtan. I Udſtrækning kommer det næſt efter det arabiſke og chineſiſke, da det almindeligen forſtaaes fra Calcutta til Damaſcus. Hvor vigtigt er det da ikke at faae en Bibeloverſ. i dette Sprog! Foruden de 200,000 Chriſtne, ſom i det mindſte findes i Perſien, vilde mange andre Perſer læſe Bibelen med Begjerlighed, naar den blev dem budt i en tillokkende Form. Og dermed vil en ny Epoche begynde i Perſiens Hiſtorie. Men Nadir Shaks Forſøg viſer, at dertil udfordres meer end en almindelig Overſætter. Dog troer jeg at en duelig Mand er funden i Arabieren Sabat, ſom nu ogſaa i 4 Aar, tilligemed Mirza Fitrut af Lucknow og andre indfødte Lærde, har været ſyſſelſat med at overſætte Skriften paa Perſiſk og Arabiſk. Mirza er ſelv af Herkomſt en Perſer. Han beſøgte England for

nogle Aar siden, og er nu ansat som Bibeloversætter ved Academiet i Fort-William. Matth. og Lucæ Evang. paa persisk af Sabat ere allerede trykte, og 800 Exemplarer nedlagte til Salg i Bibel-Bibliotheket i Calcutta.

Araberne.

Arabien var det Land, hvor Paulus først tiltraadte sit Apostelembede. Christendommen blomstrede der, indtil Muhamed fremstod, hvis Vildfarelser udbredtes over en tredie Part af Jorden. Men da vor Forf. paa Grund af Apocal. 11, 3. troer at Islamismen skal gaae under i A. 1260 af Hedschira, hvilket ei er langt borte, saa anseer han det nu for dobbelt vigtigt at faae den h. Skrift udbredt iblandt Araberne, som jo erkjende Jesus for en sand Prophet, og altsaa ville overbeviises om Gyldigheden af det N. Ts. Spaadomme*). — Vel have vi en arabisk Overs. af den hele Bibel; men den er nu, ligesom den persiske, forældet baade i Dialekt og Orthographie. Den Overs. som findes i Poly-

*) Saa gjerne Udg. vilde overlade sig til det samme Haab, tør han dog ikke, mindst naar disse Spaadomme komme i Collision med Islamismens egen Anseelse.

glotten er fuldkommen forſtaaelig for dem, ſom ſtudere Sproget med Lexicon i Haand, men ei beqvem for Indbyggerne i Jemen eller det lykkelige Arabien. Kort efter at Sabat var bleven omvendt til Chriſtendommen, var Hovedgjenſtanden for hans Tanker en Bibeloverſættelſe for hans Landsmænd. Vel kan han ſelv forſtaae den, vi have; thi han er en lærd Mand, og grundigen bekjendt med alle Sprogets Dialekter; ogſaa var det ved Hjelp af den gamle Overſættelſe at han ſelv blev Chriſten; men han ſiger, at han vilde ſkamme ſig ved at byde ſine Landsmænd Bibelen i dens nærværende Form, da denne Overſættelſe hverken er behagelig for de Lærde eller forſtaaelig for de Ulærde. — Den nye arabiſke Overſættelſe ſkulde være endt i A. 1811. Ogſaa var det beſluttet at trykke en Pragtudgave af det N. T. for de fornemme Perſer og Araber, hvilken ſkulde komme deres egen ſkjønne Skrift ſaa nær ſom muligt.

Denne lærde Arabers Omvendelseshiſtorie er yderſt intereſſant. Forf. fortæller den ſaaledes ſom han har hørt den af Sabat ſelv.

„Abdalla og Sabat vare fortrolige Venner, og ſom unge Mænd af en ædel arabiſk Familie beſluttede de at reiſe ſammen og beſee fremmede Lande.

De vare begge ivrige Muhamedaner. Sabat er en Søn af Ibrahim Sabat, af Linien Beni Sabat, som fører sit Slægtregister tilbage lige til Muhamed. De to Venner forlode Arabien efter at have ydet Prophetens Grav deres Hyldest, og reiste igiennem Persien og derfra til Cabul. Abdalla fik her et Embede hos Zemaun Shak, Konge af Cabul; og Sabat forlod ham der og reiste videre igjennem Tartariet.

Imedens Abdalla opholdt sig i Cabul, blev han omvendt til den christne Tro, som man formoder, ved Brugen af en Bibel, der tilhørte en Christen fra Armenien, som dengang opholdt sig i Cabul. I de muhamedanske Stater er der Dødsstraf for en Mand af høi Rang, som bliver Christen. Abdalla søgte en Tid lang at dølge sin Omvendelse; men da han fandt, at det ikke længer var muligt, besluttede han at flygte til en af de christne Kirker i Nærheden af det caspiske Hav. Til den Ende forlod han Cabul forklædt, og havde naaet den store Stad Buchara i Tartariet, da han mødte paa Gaden her sin Ven Sabat, som strax gjenkjendte ham. Sabat havde erfaret hans Omvendelse og Flugt, og var meget fortrydelig over hans Opførsel. Abdalla indsaae sin Fare, og kastede sig for Sabats Fødder. Han tilstod at han var

Chriſten og anraabte ham ved dets forrige Ven-
ibs hell. Baand, at lade ham undſlippe med Li-
t. Men Sabat var uden Medlidenhed. Han
ſine Tjenere gribe ham, og overleverede ham til
orad Shak, Konge af Buchara. Han blev dømt
at dø, og en Herold forkyndte Staden, naar
n ſkulde henrettes. En umaadelig Mængde
enneſker, og deriblandt Stadens fornemſte
ænd bivaanede Henrettelſen. Ogſaa Sabat var
rværende og ſtod tæt ved Abdalla. Man tilbød
ne Livet, derſom han vilde afſværge Chriſten-
mmen, idet Bødelen ſtod med Sværd i Haand ved
ns Side. „Men han ſvarede: „Nei! jeg kan ikke
ærge Chriſtus". Derpaa blev en af hans
nder afhugget ved Haandledet. Han ſtod faſt
d Armen dinglende ved hans Side. En Læge
bød, paa Kongens Forlangende, at ville helbre
Saaret, derſom han vilde gaae tilbage. Han
a intet Svar, men ſaae ſtivt op imod Himme-
i, ligeſom Stephanus den første Martyr, ime-
ns Taarer ſtrømmede ned fra Hinene. „Han ſaae
a mig, ſagde Sabat, dog ikke med Vrede, men
d Mildhed, og et Aaſyn, fuldt af Tilgivelſe.
ins anden Haand blev [illegible]gget, men han vaklede
e, og da han bøiede ſit Hoved ned for at mod-

tage det dødelige Slag, syntes hele Buchara at sige: hvilken ny Ting er ikke dette?"

Sabat havde næret det Haab, at Abdalla skulde have gjenkaldet naar Livet paa dette Vilkaar blev ham tilbudet! men da han saae, at hans Ven var død, overgav han sig til Sorg og Grædmelse. Han reiste fra Sted til Sted; men fandt ingen Ro. Tilsidst agtede han at besøge Indien. Han kom til Madras, og blev snart efter ansat af den engelske Regjering som Mufti, eller Fortolker af den muhamedanske Lov, hvortil hans store Lærdom gjorde ham vel skikket. Og nu nærmede sig hans egen Omvendelsestid. Imedens han udøvede sine Embedspligter i de nordre Circarser, bragte Forsynet ham et arabisk N. T. i Hænderne (et af de Exemplarer, som ere sendte til Indien af det engelske Selskab for den christl. Kundskabs Fremme). Han læste deri med dyb Eftertanke og med Koranen liggende for sig. Han sammenlignede begge med Flid og Taalmodighed, og omsider rørte Ordets Sandhed hans Sjel. Kort Tid efter reiste han til Madras, 300 eng. Mile, for at blive døbt; og efterat have gjort offentlig Regnskab for sin Tro blev han døbt her i den [illegible]e Kirke af Dr. Ker, i sit 27de Aar og antog Navnet Nathanael.

Fuld af Begjerlighed efter at indvie ſit øvrige Liv til Guds Ære, nedlagde han ſit verdslige Embede og gik til Bengalen ſom Bibeloverſætter (i hvilken Egenſkab vi alt kjende ham). Men han har ogſaa udgivet originale Skrifter, det første var Neama Besharatin lil Arabi ɔ: Behagelige Tidender for Arabien, forfattet i dette Lands gjængſe Mundart. Det indeholder en veltalende og grundig Forklaring over Evangeliets Sandhed, med talrige Grunde, antagne blandt Muhamedanerne ſelv iſær Wahabiterne. Og forudſendt er en Efterretning om Forfatterens Omvendelſe.

Endnu fortiener følgende Begivenhed at omtales. Da hans Familie i Arabien havde hørt at han havde fulgt Abdallas Exempel og var bleven Chriſten, ſendte de hans Broder til Indien for at myrde ham. Som Sabat ſad i ſit Huus i Viſagapatam, fremſtillede hans Broder ſig for ham forklædt ſom en Fakir eller Betler med en Dolk ſkjult under Kappen. Han anfaldt Sabat og ſaarede ham. Men Sabat greb ham i Armen, og hans Tjenere kom ham til Hjelp. Han gjenkjendte nu ſin Broder. Snigmorderen ſkulde bleven et Offer for den offentlige Retfærdighed, men Sabat gik i Forbøn for ham, og ſendte ham hiem i Fred

med Breve og Foræringer til hans Moders Huus i Arabien."

Den arabiske Skole til den hellige Skrifts Oversættelse.

Dens fornemste Lærer er Doctor Henry Martyn, berømt for sine Indsigter saavel i de classiske som i de orientalske Sprog. Tidlig gjennemtrængtes han af Lyst til at meddele hedenske Nationer Aabenbaringen. Han havde Lyst til at følge Schvarz's og Brainerds Fodspor og prædike for de Indfødte i Skovene; men hans sieldne Duelighed som Lærd har bundet ham til Oversættelsesfaget. Kort efter sin Ankomst til Bengalen forenede han sig med Araberen Sabat, Perseren Mirza og andre lærde Indfødte, og de danne nu en arabisk Skole, hvis Mage ei findes i Indien.

Martyns eget egentlige Departement er det hindostanske. Kort efter sin Ankomst oversatte han den engelske Kirkes Liturgie i dette Sprog. Han fandt at mange engelske Soldater vare gifte med hindostanske Koner, som bekiendte sig til Christendommen, men ikke forstode engelsk. Dette Værk, oftere gjennemseet, agtes nu for et troe Afbillede

af den herlige Original. Omtrent paa samme Tid overſatte han Jeſu Parabler og Apophtegmer i ſamme Sprog med en tilføiet Forklaring. Men hans Hovedarbeide er dog at overføre hele Bibelen i det hindoſtanſke Sprog. Han iler ikke med Trykningen, for først at faae Arbeidet gjennemſeet af de dueligſte Lærde. Den ſtørſte Vanſkelighed for ham beſtaaer i at beſtemme Sprogets Orthographie, og afgjøre, hvor ſtort et Forraad af Ord der bør optages af det perſiſke og arabiſke; thi det hindoſtanſke, betragtet ſom grammaticalſk Sprog, er endnu i dets Barndom; og det er ſandſynligt at Hr. Martyns Værk vil bidrage meget til at befæſte det. Over den arabiſke og perſiſke Bibeloverſ. fører Martyn Overopſynet.

Jøderne.

Ogſaa dette Folks Forfatning var en Gjenſtand for Forfs. Opmærkſomhed paa hans Reiſer i Orienten. Han havde hørt, at der fandtes hele Colonier af dem i viſſe Egne, og at nogle vare komne did længe før den chriſtl. Tidsregning. Han beſøgte to Gange Jøderne i Cochin. De boe ikke i ſelve Staden, men i en By omtrent en (engelſk) Mil derfra, kaldet Matachery og Jødebyen. Den

er næsten ganske beboet af Jøder, som have to ærværdige Synagoger. Iblandt dem ere nogle meget fornuftige Mænd, som ei ere ganske ukyndige i Nationernes Historie. Der er ogsaa Jøder her fra fierne Egne i Asien, saa at dette Sted er Kilden til Kundskab om dette Folk i Asien, da her er idelig Samfærsel til Søes med det røde Hav, den persiske Bugt og Indus's Mundinger. Jøderne her deles i to Classer, Jerusalems eller de hvide Jøder, og de gamle eller de sorte. De hvide Jøder boe her paa Stedet. De sorte have ogsaa en Synagoge her; men Hovedstammen af dette Folk beboer det Indre af Provindsen. De jerusalemske eller hvide Jøder gave Forf. følgende Fortælling (grundet paa Tradition) om deres Skiæbne. Efterat det andet Tempel var ødelagt, forlode vore Forfædre, af Frygt for Erobrernes Harme, Jerusalem, et stort Antal af Mænd, Qvinder, Præster og Leviter, og kom til dette Land. Der fandtes iblandt dem Mænd, berømte for Lærdom og Viisdom; og Gud gav Folket Yndest for den da her regierende Konges Øine, saa at han indrømmede dem til Bolig et Sted, kaldet Cranganor. Han tilstod dem en patriarchalsk Jurisdiction indenfor deres District, med visse Adelsprivilegier; og Kongens Gave blev, ifølge disse Tiders Skik,

indgravet paa en Kobbertavle. Dette ſkede i Aaret efter Verdens Skabelſe 4250 (A. D. 490); og denne Kobbertavle eie vi endnu. Vore Forfædre forbleve i Cranganor omtrent 1000 Aar og Antallet af de Overhoveder, ſom regierede dem, var 72 . . . . . Siden opkom Uroligheder, hvori de toge Deel; og en ſtor Deel af dem blev myrdet. Nogle Landflygtige kom til Cochin, hvor vi have boet ſiden, og lidt ſtore Forandringer fra Tid til Tid."

De malabariſke Annaler ſtadfæſte denne Fortælling i Hovedomſtændighederne. Paa Forlangende fik Forf. deres Kobbertavle at ſee. Da den er given af en indenlandſk Konge, er den naturligviis i det malabariſke Sprog og med dets Charakterer, og er nu for gammel til at kunne lettelig forſtaaes. Men Jøderne have en hebraiſk Overſ. deraf, ſom de viſte mig; dog er ogſaa dett meget vanſkeligt, og de ere ei indbyrdes enige om Meningen af nogle Ord. Jeg har med deres Tilladelſe ladet gjøre en Copi af Originalpladen ogſaa paa Kobber. Kong Airvi udnævner deri Joſeph Rabban til Overhoved og Regent for Synagogerne, for viſſe Diſtricter, og diſſes Beboere. De adelige Privelegier beſtaae i, at ride paa en Elephant, at have en Herold foran ſig til at forkynde Navn og Værdighed, at have en Lampe om Dagen, at gaae paa Tepper

udbredte paa Jorden, og lade Trompeter og Cymbler lyde for sig. Men hvad end mere beviser Jødernes Vigtighed paa den Tid, er at dette Privilegium er underskrevet af syv Konger som Vidner. Skade at der intet Datum findes i dette Document, videre end hvad der kan udledes af de nævnte Kongers Regjeringstid; og denne synes ei ganske at stemme med Jødernes Tradition, som angiver A. 490 efter Chr.

Paa de sorte Jøder seer man det strax, at deres Forfædre maae være komne til Indien mange Menneskealdere før de hvide Jøder. Deres Hindu-Udseende og deres meget ufuldkomne Lighed med de europæiske Jøder tilkjendegiver, at de ere blevne issladte fra den fædrene Stamme i Judæa mange Tider før Jøderne i Vesten, og at de ved Giftermaal have blandet sig med ikke israelitiske Familier. I de indre Byer af Malabar var jeg altid istand til at skjelne imellem Jøder og Hinduer. De hvide Jøder betragtede de sorte som en ringere Race, af en ureen Kaste, hvilket viser, at de ikke udspringe fra en fælleds Stamme i Indien. De sorte Jøder gav mig mange interessante Efterretninger om deres Brødre, de gamle Israeliter i Østen. De opregnede Navnene paa mange smaae Colonier, som boe i det

nordlige Indien, Tartariet og China, og gave mig en skriftlig Liste paa 65 Steder. Jeg talte med nogle, som nylig havde besøgt disse Egne og vare iferd med at reise videre. Thi Jøderne have en usladelig Samfærsel med hinanden i Orienten. — Jeg spurgte om deres Brødre, de ti Stammer. De sagde, at det var almindeligen troet iblandt dem, at den store Masse af Israeliter findes i Chaldæa og Naboegnene deromkring, just de samme Lande, hvorhen de først bragtes i Fangenskab; og at kun enkelte Familier vare vandrede til Cochin og Najapur og andre fjernere Steder imod Østen. Iblandt de sorte Jøder fandt Forf. kun faa, men derimod hos de hvide mange hebraiske Manuskripter. Han ønskede nogle deraf, især de ældste; i Begyndelsen vilde de ikke rykke ud dermed; nogle opvakte endog et Opløb imod ham, som om han vilde plyndre Synagogen; men da de mærkede, at han vilde betale dem, fik han ei alene de gamle, men endog endeel af de nye. Ogsaa disse Jøder nære det sikkre Haab at vende tilbage til Jerusalem og opbygge dets Mure tredie og sidste Gang. Dette forøgede Forfatterens Ønske om at faae det N. T. oversat paa hebraisk og udbredt iblandt dem. Det sidste vil blive det vanskeligste; thi Forf. beretter selv, at

de alt have det N. T. oversat af en lærd Rabbi, men at de med Flid holde det skjult, hvorfor ogsaa Forf. med Møie fik Exemplarer deraf.

Med nærmest Hensyn til Jødernes Omvendelse foranstaltes nu, under Opsyn af Dr. Leyden i Fort-Williams Collegium, Oversættelser af Bibelen i følgende Sprog: 1) det Afganiske. 2) Det Cashmiriske. 3) Jaghatai's. 4) Det Siamesiske. 5) Bugis. 6) Macassar's og 7) det Maldiviske.

Bibliotheca Biblica i Bengalen.

Denne Indretning staaer under umiddelbar Bestyrelse af David Brown, Geistlighedens Senior i Bengalen, og Provst ved Fort-Williams Collegiet; og den understøttes af alle Bibeloversættere i Indien saavelsom af nysnævnte Collegium. Der har alt været af Bibler og ene af Bibler 4000 Bind i følgende Sprog: Arabisk, Persisk, Hindostansk, Sanskrit, Mahratternes, Orissa's, Bengalsk, Chinesisk, Portugisisk og Engelsk. Og disse Oversættelser skyldes især følgende (tildeels allerede anførte) Personer: Dr. William Carey og Josva Marshman, den sanskritske, bengalske, oris-

ſiſke og mahrattiſke: Nathanael Sabat den perſiſke. Dog havdes alt iforveien en perſiſk Overſ. af Oberſtlieutenant Colebrooke. Mirza Fitrut ſkyldes den hindoſtanſke (der haves ogſaa en anden af Miſſionærerne i Serampore) og Joh. Laſſar den chineſiſke. Det er forunderligt, hvor megen Opmerkſomhed denne ſimple Indretning (ſom ſigter til at udbrede Bibelen i alle Lande for godt Kjøb) har vakt i Indien, ligeſom Bibelſelſkabet, der troligen underſtøtter den, i England. Forbundet dermed er et Overſætter-Bibliothek, ſom indeholder de Bøger, ſom de behøve til den h. Skrifts Overſ. Den hele Indretning er først organiſeret af David Brown, en ivrig Forfremmer af Chriſtendommen i Orienten, hvor han nu har opholdt ſig i 27 Aar. Han opdrager ſine tre Sønner i Indien, alene i den Hensigt at gjøre dem dueligere til ſamme vigtige Kald, at udbrede den chriſtne Tro i Aſien. Selv en lærd Hebræer var det hans første Øiemed at gjøre dem ret grundige i det hebraiſke og ſyriſke. Siden have de faaet dertil Kundſkab i det arabiſke, perſiſke og hindoſtanſke, hvilke Sprog de tale ſom Indfødte, ligeſom de og have havt de bedſte Lærere deri. Brown har iſinde at ſende dem til England, for der at fuldende deres lærde Dannelſe paa et Univerſitet og derpaa indlemmes i den engelſke

Spor af Aabenbaringens Lærdomme i Orienten.

Forf. vil have fundet saadanne Spor af den chriſtl. Dogmatiks fire meeſt characteriſtiſke Dogmer, nemlig Treenigheden, Guds Menneſkevordelſe, en fyldeſtgjørende Forſoning for Menneſkenes Synder og den hellig Aands Indvirkning paa Menneſkets Sind. 1) Hinduerne troe paa een Gud, Brahma; men de fremſtille ham ſom beſtaaende i tre Perſoner; og i enhver Egn af Indien dyrkes den Ene eller Anden af diſſe Perſoner. Forf. troer at Hinduerne have hørt tale om Elohim i 1 Cap. af Geneſis (lader os ſkabe et Menneſke) og deraf dannet ſig Ideen om den treenige Gud *). — 2. Hinduerne troe, at en af Perſonerne i deres Treenighed, og netop den anden Perſon blev **aabenbaret i Kjødet**. Heraf deres Fabler om Avaters, d. e. Viſchnu's Forvandlinger. Dette Dogma findes næſten over hele Aſien. Forf. ud-

*) Hvor urigtig denne Hypothes er, vil Enhver let ſjønne uden Udgiverens Erindring. De gamle Theologer beraabte ſig rigtig nok paa dette Sted ſom et Bevis for Treenigheden, men uden Grund; thi det ſiges jo ikke, at de ſkabende Elohim vare **tre**. Udg.

leder det enten af Guds Søns virkelige Aabenbarelse i Kjødet, eller af Prophetierne derom. — 3) Læren om Fyldestgjørelse for Synder ved Blodsudgydelse. Indtil denne Dag bringe Hinduerne en Gjed eller et Kid til Templet, og Præsten udgyder det uskyldige Offers Blod. — 4) I de ældste af Hinduernes bekjendtgjorte Skrifter forsikkres, at „den guddommelige Aand eller den hellige Kundskabs Lys" virker paa Menneskenes Sind. Og det Menneske, som føler en saadan Indvirkning, kaldet igjenfødt (egentligen: to Gange født).

Til Slutning handler Forf. om en kirkelig Indretning for det britiske Indien, men da disse Forsøg endnu ikke vides, eller engang kunne formodes at være iværksatte, forbigaaes de i dette Udtog, der kun skulde vise os Christendommens Forfatning i Asien som den er, ei som den burde være.

V.

Biskop Herslebs Indberetning

om

Kirke-Inspections-Collegium*

Efterdi det laae visse Folk Magt paa, at ingen a dre skulde befordres til geistlige Embeder, end d

*) Skjøndt dette vigtige Document intet Datu har, er det dog ei vanskeligt at bestemme Fo fattelses- og Indgivelsestiden. Det er da indg vet til Kong Frederik V. kort efter hans Regj ringstiltrædelse, og, som man seer af Slutni

som vare af deres Partie, f. Ex. de, som under Hel-
ligheds Skin klagede for Pastor Bluhme over Præ-

gen, medens Gram endnu levede. Da nu Chri-
stian VI. døde den 6 August 1746, men Gram den
19 Februar 1748, saa falder Forfattelsestiden
imellem disse tvende Terminer, hvist sandsynligen
i det mellemliggende Aar, 1747, hvilket jeg slut-
ter deraf, at Biskoppen baade behøvede nogen Tid
til at forfatte denne Indberetning (hvis Indgi-
velse han sikkert først har besluttet ved den unge,
milde Konges Thronbestigelse) og vel heller ikke
strax i de første Maaneder vilde besvære Kongen
med denne ubehagelige Sag. Men at den ikke
er skrevet seenere end i Aaret 1747, slutter jeg
deraf, at Grams Sygdom, som blev hans Hel-
sot, begyndte strax i A. 1748 saa heftigen, at
man snart tvivlede om hans Liv; men Bi-
skoppen synes heri ei at frygte for hans nærfore-
staaende Død. Ivrigt havde denne Foreskilling,
som bekjendt, ei den Virkning, Biskop Herleb
attraaede, Kirke-Inspections-Collegiets Ophæ-
velse, hvilken først indtraf under Kong Christian
VII; men da Hofpræst Bluhme saa Aar efter
døde (1753) og alt i Forveien havde tabt sin
Indflydelse, vandt Collegiet meer Agtelse, om
just ikke ved dets Virksomhed, hvilken ikke var

ſternes Ugudelighed, fordømte alle Folk, blamerede Biſperne og andre Geiſtlige, bragte ham Rapporter, Sandt og Uſandt, fra alle Stifter i begge Rigerne, hvilke han igien, ſom Sandheder, forebragte for Kongen: derimod alle andre, lærde, duelige og habile Mænd, ſom holdte ſig for gode at tilbede ham, de ſkulde hede kjødelige Bug-Tiænere, Fiender af alt Godt, Uroelige, opſetſige mod kongelige Anſtalter, naar de andre Ulærde, Udueſige og Idioter, ſom ikke havde Haab ved noget Retſkaffent at komme frem, ja tildeels vare bekjendte for ret liderlige og høiſt forargelige Mennesker, ſom nu, fordi de hængde med Hovedet, tilbade Hr. Bluhme, rapporterede om andre, ſkulde hede Omvendte, gode Siæle, Forfulgte, Aandelige. Men da en ſtor Deel af diſſe bleve befordrede til de bedſte Præſtekald, og derved Andre bleve opmuntrede til at lære lige

ſtor, ſaa dog ved en liberalere Fremgangsmaade og fremfor alt ved at afholde ſig fra al den Cabale og Herſkeſyge, ſom i Bluhmes og Højers Dage gjorde det med Rette forhadt. For Originalens (kun maaſkee ikke i ethvert Ords Orthographie) nøiagtige Afſkrivning og Aftrykning indeſtaaer

Udgiveren.

Kunst, faa at Sværmerie, Enthusiasterie, Sera ratisterie og Hernhutterie toge Overhaand, og der indløbe saamange Klager allevegne fra over slige Folks Conventicler, Extravagancer og Uroelighed i Landet, saa blev det vel tiest giort til intet, at det var ikke saa, det var kun Blamer og Forfølgelser mod de dyrebare Sjæle af de kjødelige Geistlige. Især vare Bisperne de onde Mænd, som ikke kunde fordrage de gode Siæle, og deres Indberetninger i Cancelliet til Kongen vare ikke at lide paa. — Dog kunde dette i Længden ikke holde Stik, dette Mysterium maatte dog engang opdages, hvorfor der maatte optænkes en Invention, hvorved slige Subjecta kunde soutineres, de mod dem indkomne Beretninger dæmpes, og ikke komme for Kongen; at Kongen ikke skulde faae mere at vide, hvad Uroelighed der var i Landet ved slige Sværmere, end man eragtede tienligt; og det som skulde Kongen refereres, skulde dog skee paa saadan Maade, at disse, saakaldte, dyrebare Siæle, ikke skulde lide derunder, men Bisperne og de andre, som angave det, skulde dog tildeels have Uret, eller beskyldes for Uforsigtighed, og især at Bispestole, Stiftsprovstier, og de fornemste Embeder, besynderligen i Kiøbenhavn kunde besættes med saadanne Mænd, som aleene vare Tilhængere af dette Partie.

Til alt Saadant kunde intet bedre inventeres end et General-Kirke-Inſpections-Collegium, hvor alle ſlige Ting ſkulde høre hen, og altſaa drages fra den ſædvanlige rette Cours, igiennem Cancellie-Collegium, Conſeilet, hvor ſal. Roſencrantz den Tid var, ſom ei var dem favorabel, ind til Kongen. — Men nu ſkulde alle ſlige Ting, ſom kunde ſynes derhenhørende, tages ud af Cancelliet til General-Kirke-Inſpectionen, der enten blive liggende, ſom ofte er ſkeet, eller af dem ſelv derpaa reſolveres og dæmpes, eller naar det kom høieſt, dog ſielden, Kongen paa ſaadan Maade foreſtilles, at det ikke kunde ſkade de Skyldige. Ved denne Invention haabedes ogſaa, at alle Forſlag til geiſtlige Embeder ſkulde ſkee fra General Kirke Inſpectionen, og altſaa Partiet have ganſke vundet Spil; men dette ſidſte ſlog dem dog feil, uden i viſſe Tilfælde, hvorom ſiden meldes.

Inventor til dette var ſal. Etatsraad Høier, en klog, og ſkarpſindig, derhos meget farlig og entreprenant Mand, ſom havde meget at ſige hos Hans Excellence Hr. Geheimeraad v. Holſtein, hvis Informator han har været, og denne var Hr. Bluhmes Fetter og nær Blodsforvandte, og gjorde i alle Ting eet med ham. Denne Etatsraad Høier havde desuden et particulair Had til Biſperne og de

Geiſtlige, fordi de havde været ham imod for det Skrift: de nuptiis propinqvorum, og for hans danſke Hiſtorie, hvor Nationen meente ſig at være fornærmet. Denne Etatsraad Højer har opſat Inſtructionen for General-Kirke-Inſpectionen, saa ſubtil, derhos saa ample, og indrømmet dem saadan Pouvoir, at virkeligen alle Geiſtlige i begge Rigerne, endogsaa Biſperne (dem Kongens Lov dog frietager at dependere af nogen anden end af Kongen, og alene for deres Embede at være ansvarlige for Kongen) skulde ansees for deres Dependenter og Subalterner, dem de og ofte paa den Maade have tracteret, insulteret, sat til Rette, og fordret af dem Rapporter og Regnskab for deres Forretninger; hvilket er saameget mere underligt, naar man betragter membra som nu ere i Collegio: v. Stochen, Bluhme, Hviid, selv en Præst, Jessen. Nu skulde her Membra i denne General-Kirke-Inspection: Hans Excell. Hr. Geheime Conferenceraad v. Holstein, som Geheimeraad i Conseil, og Over-Secretair, Conferenceraad Schrøder, som den Tid alt var ubrugelig, og i min Tid ikke var tiere, end 2 a 3 Gange i Collegio, Etatsraad Højer, hans Fetter Bluhme, Conſiſtorialraad Hviid, Bluhmes Intime, som havde ham for ſit haſtige Avancement at takke. Biſkoppen i Siælland, kunde for Skams Skyld

ikke udelukkes, eller maaſkee Kongen vilde at han ſkulde være deriblandt, (thi jeg blev juſt kaldet fra Norge ſamme Tid Kirke-Inſpectionen blev indſtiftet, men inden jeg kom til Stedet, vidſte jeg allerede deres oplagde Raad, at Hviid, da der blev ſagt, at jeg havde holdt god Orden og Skik i Aggershuus-Stift, og vilde nok gjøre ligeſaa her, havde ſvaret: Ja! lad ham kun komme her, vi ſkal i Kirke-Inſpectionen nok holde ham ſaa varm, at han ikke mange Spring ſkal gjøre. Og dette kunde Hviid, een af mine underhavende Præſter og Subalterner ſige! hvilket de og troeligen have holdet, og jeg har maattet taale, at mine Forſlag paa Embeds Vegne, ſom Biſkop, ere komne til General-Kirke-Inſpectionens Betænkning, og der min Subalterne have ſin Lyſt af at contracarrere og kuldkaſte mine Forſlag, og ſige: at han var ligeſaavel General-Kirke-Inſpector ſom jeg). Til Secretairer bleve udnævnede Jeſſen, nu Cancellieraad og membrum i Kirke-Inſpectionen, den Etatsraad Højer havde opfødt og fremdraget, og Ambders, Etatsr. Højers Huſtrues Broder. Men endſkjøndt diſſe 2de vare Secretairer, og fik ſtrax Gage derfor, ſaa kom de dog aldrig tilſyne; thi ſaalænge Etatsr. Højer levede, ſætte han aleene Protocollen i Collegio, under Navn, at det var et ſaa helligt Collegium, at ſlige unge Menne-

ſker ei kunde betroes at være tilſtede, men egentlig, for at intet ſkulde komme i Protocollen, uden det, og ſaaledes, ſom han vilde. Efter Etatsr. Højers Død, førte Jeſſen Protocollen, og fører den endnu, da han er Membrum og har Votum. Den anden Secretair Ambders, ſom og har Løn, og er blevet Cancellieraad, have vi aldrig ſeet i 9 Aar i Collegio, uden en Tid lang, da Jeſſen var ſyg.

Nu var da Collegium indſtiftet, ſom ſtrax til alle Biſkopper meldede deres Inſtructions Kraft og Auctoritet, at ſlige Ting til dem ſkulde addreſſeres, og fordrede af dem Oplysning om mange Ting. Collegium begyndte og ſine ugentlige Seſſioner. Alle de Ting ſom indløbe, enten directe til Gen. Kir. Inſp., eller bleve udtagne af Cancelliet, bleve først omſendte til alle Membra, ſiden holdte Etatsraad Højer, Bluhme og Hviid Conference imellem dem ſelv, og gjorde eet; naar vi da kom i Collegio (Conferenc. Schrøder kom ikke, og kort efter min Ankomſt blev aldeles ubrugelig; Geheim. Conf. v. Holſtein voterede ikke) vare 3 Vota altid enige, ſaa enten Biſpen var af ſamme Mening eller ikke, ſaa vare plurima vota der, og Sagen blev expederet, og mit votum var aldeles ugyldigt, og jeg, ſom ofteſt, var der for et Null, ikkun chagrineerte og tærede mig ſelv. Naar jeg var af ulige Mening, frem-

ſatte mine Raiſons, og vilde ikke underſkrive, blev mig indbildet, at i Collegier underſkrive alle, enten de ere af ſamme Mening eller ikke, thi det var nok, naar man i Protocollen havde meldet ſit Sentiment, hvilket jeg ogſaa i de første Aar troede, og virkeligen underſkrev adſkillige Forestillinger, ſom jeg var gandſke discrepant fra; men ſiden, da jeg lod mig bedre underrette, og kunde ſelv begribe, at det ei var ret, og vilde ikke underſkrive adſkillige Ting, da mærkede jeg en Forlegenhed, at Tingen blev liggende, opſat een Seſſion efter en anden, for at overtale mig til Underſkrivelſe, ja jeg mærkede, at naar jeg plat ikke vilde underſkrive, da gik Sagen enten reent tilbage, eller og den blev expederet naar jeg var reiſt bort paa mine Viſitaſer, hvoraf jeg sluttede, at min Underſkrivelſe var dem magtpaaliggende, maaſkee for at jeg ei ſiden ſkulde have noget mod dem at ſige: da tog jeg mig, fra den Tid af, mere i Agt, at jeg intet vilde underſkrive, uden hvori jeg var gandſke enig, og derfor mange Sager derover bleve henliggende, ja endog nogle reent forandrede.

Udi Conferenceraad Schrøders Sted blev ingen beſtikket. Da Etatsr. Høier ogſaa døde, faldt Knæbelen af Klokken, og Lamentation blev holdt, at Guds Kirke havde tabt en uerſtattelig Mand. Siden

den Tid ere ogſaa ikke nær ſaa driſtige Ting foretagne ſom før. Jeg tænkte, at nu var der paa Tid at vove noget, at der kunde komme en ordentlig, retſkaffen, og upartiſk Mand i Collegio, gjorde mig ſaa driſtig, allerunderdanigſt at begjære Audience, bad Hs. Kongl. Majeſtæt ydmodig, at vi nu maatte faae en god Mand, under det Navn, at i ſaadant Collegio ſkulde være en grundig lærd Mand, vel erfaren in Hiſtoria eccleſiaſtica, tilſtod, at jeg, ſom burde være den lærdeſte i Collegio, ikke havde de Studia, men det kunde nu, ved denne Vacance, hjelpes. Paa Befaling at jeg ſkulde nævne nogen, nævnede jeg Juſtitsraad, nu Etatsraad Gram, eller Dr. Woldike ſom ſummus Theologus. Hs. Majeſtæt vilde tage det i Betænkning. Men næſte Seſſion efter blev jeg af Geh. Conferenceraad v. Holſtein ſaa igjennemheglet, dog uden Navn, og ſaa indigne tracteret, med megen ſtor Hæftighed, om dem, ſom ingerere ſig at gjøre Forſlag til Kongen om Gen. Kirke-Inſpect., og de ville ikkun gjøre Partier og Cabaler, de foreſlaae Folk ligeſaa ſindede, ſom de ſelv ere, for at gjøre ſig et Anhang; men Hs. Majeſtæt kjender ſine Folk, og han holder dette Collegium værdigere end ſaa, tilmed vil Hs. Majeſtæt ikke have nogen i dette Collegium uden Diſtinction og en anſeelig Caracteer, at Collegium kan have

nogen Luftre (NB. Da var ikke Juſtitsraad Gram af hsi Characteer nok, men nu kan Secretair Jeſſen være Gen. Kirke-Inſpector over 2de Rigers Geiſtlige) jeg forſtod nok, at hvert Ord ſigtede paa mig, men torde ikke tale om det, ſom jeg havde privatiſſime talt med Hs. Majeſtæt, ikkun jeg bad Hs. Excellence vilde explicere ſig, hvem der var meent, at om nogen i Collegio havde gjort Uret, han da kunde forſvare ſig: Men der blev ſvaret: at hvo ſom var ſkyldig, kjendte ſig nok ſelv, og desuden vare her Folk i Collegio, ſom bragte ud i Byen, hvad her paſſerede, at andre Folk kunde vide hvad her var paſſeret, hvem der var for, og hvem der var imod et Forſlag, og det maatte ikke være, og han vilde advare os alle, at derſom det ſkete tiere, da vilde han ſige det til Hs. Majeſtæt, at Saadanne ei. hør være i ſaadant Collegio, eller han ſelv vilde derud af. Derpaa tog jeg Ordet og ſagde: Den første Poſt torde jeg ikke indlade mig udi for ſine Aarſager, men den ſidſte Poſt tager jeg mig til, og tilſtaaer, ja! at jeg det har gjort, og at jeg declarerede hermed, om de vilde have det, til Protocollen, at jeg det fremdeles vilde gjøre, og at Hs. Excellence gjorde mig den ſtørſte Velgierning, om han kunde liberere mig fra dette Collegio, hvor jeg havde ſaamegen Chagrin, og hvor der ſkete Ting,

ſom Gud ſkulde bevare mig fra at ſamtykke: og naar Sagen er gjort, og hele Publicum raiſonerer derover, ja og ſiger mig det ſelv, at ſlige Ting ſkee i Gen. Kirke-Inſpectionen e. g. at en Gerner bliver Stiftsprovſt i Kjøbenhavn, og mange andre Ting, ſaa declarerer jeg for alle Menneſker, og ſiger det tilenhver, at jeg har ingen Deel derudi, at jeg har været derimod, at jeg har kun eet Votum, og at det er ſom et Null; den Friehed vil jeg ſandeligen have, og jeg tilſtaaer, at jeg, næſt min Siæl, har min Ære og Reputation kjær, og da Publicum holder mig for en ærlig Mand, en retſindig Biſkop, ſaa vil jeg ingen Ære-Klik have paa mit Navn, men i alle de Ting, hvor jeg har været imod, naar de ſiden blive bekjendte, ſaa ſiger jeg, og jeg søger ſelv at udføre det, at jeg har været derimod, og jeg haaber at Hs. Majeſtæt ikke betager mig den Friehed, og torde Hs. Excellence ikke bruge nogen Trudſel, at klage til Kongen, thi jeg er redebon, om de det forlanger, ſelv at melde det til Hs. Majeſtæt, og ſige baade det og mere, hvordan her gaaer til. Siden ſkeed den Sag aldrig mere omtalt.

Men Collegium ſkulde have et nyt Membrum, og det laae Magt paa, at ingen kom derind, ſom kunde holde med Biſpen. Jeg bør og give Collegio det Vidnesbyrd, at de ſørgede ret vel for

Guds Kirke, og udsøgte den beqvemmeste, som kunde findes, neml. Kammerherre, den Tid Etatsraad v. Stochen, som man kunde være vis paa ikke vilde være dem imod, som vare i Faveur, og kunde hindre hans Lykke, og enten det gik unberligt eller viselig til i Guds Kirke, kunde være ham ligemeget. Han blev da General-Kirke-Inspector:. Men der skete en Forseelse af mig, at en Sommer, som Hs. Excell. Hr. Geh. Conf. Raad v. Holstein var reist med Hs. Majestæt til Holsteen, og Hof-Prædikant Bluhme ogsaa var bortreist, og der løb en Sag ind af Vigtighed, som ei kunde opsættes, lod jeg, som var den øverste i Collegio efter Geh. Conf. Raad v. Holstein anstge Collegium at samles, for at forestille den Sag, den vi dog først sendte ud til Hs. Excellence. Dette kunde jeg siden begribe at maatte være anseet som et Crimen og Dristighed, thi vi samles ikke tiere end naar Hs. Excell. det tilsiger, og til hvad Time han befaler, endskjøndt han er ikke Præses i det Collegio, men Primus, og i alle Collegier samles ligefuldt andre Membra, om eet eller andet ikke er tilstede. Derfor, paa det Bispen ei tiere skulde være den første, eller bilde sig ind at samle Collegium, blev Etatsraad v. Stochen Conference-Raad, og altsaa den første i Collegio efter Hs. Excellence, og da han havde skrevet efter mig

tilforn, loverede Hs. Excellence ham Protocollen og Documenterne at skrive først, hvilket jeg og holder gandske ret, og det bør saa at være, endskiøndt der siges, at i Collegier regnes ikke den Rang Een kan have for den anden, men der skrives, som de ere komne i Collegio; Ja da Secretair Jessen blev CancellieRaad, og altsaa er for Consistorial-Raad Hvid, saa skriver dog Hvid stedse for ham, men det er en gandske anden Sag, og om det er Ret for Hvid, saa følger det ikke derfor, at det er ogsaa Ret for mig.

General-Kirke Inspectionen havde ventet, at til alle geistlige Embeder af dem skulde giores Forslag, og derfor, i Følge Instructionen, er ideligen talt om et Seminario, af et viist Antal, hvoraf baade Kongen og andre Patroner skulde tage Præster, og ingen der udenfor. Jeg har stedse været derimod, og viist Umueligheden, Ubilligheden og Urimeligheden, at enten Kongen skulde lade sine Hænder binde, eller tvinge Patronerne til at kalde dem de ikke kiende, og hvorlidet vi kan kiende alle Subjecta i 2de Riger. Derfor er det Forslag om Seminario, hvorofte det er begyndt, dog endnu intet blevet af, fordi jeg har sagt, at naar de giorde Forslag derom, saa gav jeg min allerunderdanigste Betænkning tvertimod. Men hvorledes det vil gaae

til med ſaadant Seminario, det have vi havt Prøve af, vedde faa Leiligheder, naar Hs. kgl. Majeſtæt, dog ſjælden, har befalet Gen. Kirke-Inſpectionen at giøre Forſlag til viſſe betydelige Stationer, da plurima vota, alle de 3de Samdrægtige, altid have udgiort Sagen, og ſaaledes er Hugum blevet Biſkop i Aarhuus, ſom lidet eller intet beſtiller; en god, men eenfoldig, og ved Svaghed og Hypocondrie ſaa uduelig Mand blevet Biſkop i Ribe; Gerner blevet Stifts-Provſt i Kiøbenhavn, ſkiønt jeg, ſom hans forige Biſkop kiendte ham og advarede dem, at han intet mindre var ſkikket til, men han har holdt ſig til Partiet, og nu er gandſke hernhutiſk; en ſaaledan Stifts Provſt i Chriſtiania, en god ærlig Mand, men overmaade ulærd, paa det Sted, hvor, for de mange Separatiſter, Anabaptiſter og Hernhuter, behøvedes en erfaren, klog og forſigtig Mand, hvilket jeg bevægeligen erindrede om. Strax efterat den kongelige Ordre var udkommet, at Studenter ſom begaae Leiermaal, ikke letteligen ſkulde befordres, men de, ſom beſvangre dem, de have under Information, aldrig ſkulde befordres til geiſtligt Brød, vilde de 3 Vota med Gevalt have en perſonel Capellan, Ole Tidemann, ſom juſt havde begaaet det ſidſte Crimen, til Stifts-Provſt i Chriſtiania, hvor hans Forargelſe var bekiendt, men da

eg forſikkrede at ville foreſtille Hs. kongl. Majeſtæt, hvordan Kirke-Inſpectionen vilde, ligeſom if Deſein, overtræde kongl. Befalinger, ſaa lode de det Deſein falde, men Ole Tidemann blev dog forſlyttet til Bergen, og fik Exſpectance paa et Pastorat i Bergens Bye.

Saaledes gaae Sagerne endnu gandſke rigtig, Vota ere altid viſſe, Hs. Excellence voterer ikke, men conformerer ſig til plurima; Jeſſen af Modelie voterer ikke, men ſkriver, Biſpen kan ſige hvad jan vil, dog maae jeg ogſaa melde, at nu kan vi gierne være enige; thi nu løber intet ind af nogen Betydenhed, lutter ſmaae Bagateller, ſom ſtrax kan expederes, eller nu og da at rædde nogen af vore Clienter, ſom tiltales med Proces, at vi, efter den os givne Magt, kan ſiſtere Proceſſer, evocere Acta, og derudi ſamtykker jeg gierne, for at forhindre unødelige og forargelige Proceſſer: Hovedting komme nu ikke mere for; thi vi ere ikke ſaa driſtige mere, dem viſe vi enten fra os, eller lade dem ligge: Men tilforn have vi været Mænd, ſom kunde gjøre noget, iſær i ſal. Etatsraad Højers Tid, ſom vidſte at give enhver Ting ſin rette Tour, og ſætte den i Skik. Vi paſſe nu ikkun paa, at os kan gjøres flittige, underdanige, Raporter fra Biſperne, hvad de gjøre,

hvordan de viſitere, og at de kan ſporge ſig for i Bagateller, naar en liden Caſus indfalder, hvilken Biſperne burde være Mænd til at kunne afgiøre, men det kildrer os, naar de ſporge ſig for, og lydig følge vort Raad, at en v. Stschen, Bluhme, Hvid og Jeſſen kan lære Biſperne, hvordan de ſkal ſvare Præſterne paa deres Dubia. Derudi ere iſær Biſkop Hygum i Aarhuus og Biſkop Broerſen i Ribe meget forſigtige, flittige og lydige. Vi glæde os naar nu og da, dog ſjelden, indløber en Sag, at vi kan faae allerunderdanigſt Leilighed til at giøre en Foreſtilling til Deres Kgl. Majeſtæt, paa det der dog kan ſees, at vi endnu ere til, og at vi ikke gandſke ſkulle glemmes, og at conſervere vor Ret, om der ſkulde komme noget, ſom laae os Magt paa.

Dette er den generale Idee om General-Kirke-Inſpectionen, hvordan den har gaaet tilforn, og hvordan den endnu gaaer. Nu følge nogle Specialia.

1) Separatiſterne bleve mangfoldige Landet; hvor hemmeligen det blev holdet, og det Rygte neddempet, ſaa kom det dog for den høiſtſalige Konges Øren, ſom derover var meget bekymret, lod indhente mange baade inden- og udenlandſke Theologorum Sentiment, hvad med

dem skulde anfanges. Alle disse Betænkninger bleve sendte til Gen. Kirke-Inspectionen med et Kgl. Rescript i April 1740 og Befaling at giennemgaae disse Ting, og give deres Tanker hvordan det Onde skulde hemmes. Det blev liggende i Collegio ursrt, uvedgjort, ubesvaret, i 5 samfulde Aar, en forunderlig Dumdristighed! jeg erindrede ideligen derom, her var dog en Kongelig Befaling! det var dog Guds Kirkes Velfærd! det Onde tager Overhaand. Jeg holder for, at det var egentligen det, Gen. Kirke-Inspectionen burde sørge for, og lægge andre Bagateller tilside. Svaret blev giærne Ja! vi faae ret alvorligen tage os den Sag for: Men derved blev det, eller og: Es ist eine sehr wichtige Sache. Gott gebe uns Weisheit, dass wir nicht viele theure Seelen kränken ꝛc. eller og: Hvad er da Bispens Forslag? Jeg svarede: Min Betænkning ligger færdig, fra den Tid af at vi have faaet Kgl. Ordre, og naar de andre lægge deres Betænkning frem skriftlig, saa skal og mit komme, og da kunne vi først conferere.

Imidlertid indløb, deels til Cancelliet, deels til Gen. Kirke-Inspectionen, sammerlige og

vemodige Klagemaal over Uroelighed i Stifterne, ulovlige Conventicler, Insolencer af Separatister, Forførelser af Hernhutter. Alt blev taget ind i Gen. Kirke-Inspectionen og henlagt med de Ord: Det lægges hen til det Forrige, indtil vi engang tage os de Sager for, men derved blev det. Der indløb i Cancelliet fra Biskopper, ja og fra Stiftamtmænd og Biskopper coniunctim Supliqver til Hs. Majestæt, at for Guds Skyld den Uorden maatte styres, især fra Norge, at der frygtedes for Uroelighed iblandt Pøbelen, eller at Forførelsen bliver almindelig. Hvad som indløb til Cancelliet, endskjøndt stilet directe til Kongen, endskjøndt fra Stifternes Øvrighed, det blev alt taget ud af Cancelliet, hen til Gen. K. Inspectionen, og hvergang hedte det; Vi maae dog tage de Sager for engang. Men det blev derved, een Tid, eet Aar efter det andet, uden mindste Følelse for Guds Kirke, og uden mindste Frygt for Kongen. Undertiden blev skrevet et Brev til en eller anden, at indberette nærmere Omstændigheder, at gjøre Forslag, eller at formaae de Folk, og derved blev det.

Stiftamtmand General-Major Rappe mæl-
dede en Suppliqve af 29de Juli 1742 om en
uhørlig og skrækkelig Dumdristighed af Ana-
baptisterne i Bragnæs, som offentlig, ved lys
Dag, Middagstid, paa en hellig Dag, i hele
Byens Paasyn, i Bragnæs Sø, havde for-
rettet en Daab med voxne Mennesker, Mænd
og Qvinder, som havde klædet sig af, gaaet ud
i Vandet, ligesom Jordans Flod, og der bleve
døbte. De copulerede sig seld indbyrdes, uden
Kirke-Skikke, deres Børn lode de ligge udøbte,
deres Liig vilde de ikke begrave i Kirkegaard,
og mange andre Insolencer; Denne Suppliqve
blev taget af Cancelliet til Gen. Kirke-Inspec-
tionen. Der blev den liggende. Kongen fik
intet deraf at vide. General-Major Rappe
gjør nu Erindring derom til Hs. Excellence
Hr. Geh. Conferenceraad v. Holstein og un-
drer over, at han ikke har faaet Resolution paa
sin magtpaaliggende Forestilling; ogsaa det
bliver leveret i Gen. K. Insp. Biskoppen der-
paa refererede det samme til Gen. K. Insp. den
22de Septbr. 1742, bad om skyndig Raad og
Hielp, thi her var Fare for Almuen, men in-
tet blev giort derved. Baade Gen. Maj.
Rappe og Biskop Dorph gjøre coniunctim

nye Foreſtilling derom til Hs. Majeſtæt af 20 Apr. 1743 og Biſkop Dorph til Gen. Kirke-Inſpect. af 30 Martii ſ. A., men der gjøres intet derved, ikke ſvares engang. Derover bles baade Øvrigheden og Geiſtligheden ſaa intimideret, at de ikke torde melde derom mere, ja torde ikke tale de Slags Folk til, eller gjøre dem mindſte Hinder i deres Ondſkab. Kongen kom i Mistanke hos ſine Underſaatter, at Hs. Majeſtæt holdt med det Slags Folk, og de vare kun uroelige Folk, ſom forfulgte dem, endſkiøndt Kongen var uſkyldig, og fik ſlet intet af alt dette at vide. Gen. K. Inſpectionen var i Mistanke, og det gandſke billigen, at de vare Skyld og Aarſag i al den Uorden. Jeg bad, jeg urgerede, jeg erindrede om Kongens Befaling af April 1740, om Kirkens Nød og Jammer, om det var Ret, at Suppliqver til Kongen bleve her i K. Inſpectionen underſtukkede, hvor de dog ikke vare henſendte, men jeg fik aldrig uden koldſindigt Svar, at med første skulde den Sag tages for.

Det bles saa henliggende indtil Gen. Maj. Rappe af 29de Juni 1743 og Biſkop Dorph af ſamme Dato giorde paa nye allerunderdanigſt Foreſtilling, at det ſidſte blev værre end

det første, at nu havde Anabaptistime forrettet offentligen en nye Daab, at nu var det og kommet iblandt Soldatesqven, som imod deres Officierers Befaling vægrede sig for at gaae i Kirke. Nu talede jeg gandske alvorligen i Collegio, og holdte dem for, at Gen. Kirke-Insp. aleene var skyldig i den sidste Daab og Forargelse, fordi de i Aar og Dag havde tiet stille, og holdt tilbage Stifts Øvrighedens Forestillinger. Den Tid syntes det og at blive Alvor af, men langsomt, nu skulde Documenterne opsøges, og gaae omkring til Gjennemlæsning. Jeg saae det sit ingen Ende, hvorfor jeg indleverede min Betænkning den 5te Aug. 1743: atter igien skriftlig Erindring af 9de Apr. 1744, og da begyndte Collegium, lidt efter lidt, at tænke derpaa, at critisere over min Betænkning, at gisre Propositioner til at blive enige, saa at omsider, i Aaret 1745, kom det til en allerunderdanigst Forestilling, saadan som den var.

2) Hs. Kgl. Majestæt havde ved Hof-Prædikant Pontoppidan ladet en Catechismi Forklaring gisre, og, efterat den af Prof. Leth var approberet, og derefter trykt, allernaadigst befalet, at den overalt i begge Rigerne skulde bruges/

og i alle Skoler paa Landet indføres. En Præst i Jylland vilde ikke introducere den i sit Sogn, det refereres Biskop Ancherſen; han holder Præſten til Lydighed, inqvirerer om Præſtens Forhold, og befinder at Præſten var flittig i at drive paa Catechiſation; at Præſtens Menighed var vel underviist. Biſkoppen da meente, at efterdi Kongen ikke ſigtede hen uden til Menighedens Oplysning, saa kunde det være ligemeget, enten det ſkete ved den Formular, eller en anden; saa der blev ingen Uroe, og ingen vidſte af den Strid. Men efter Biskop Ancherſens Død, bliver Broerſen Biſkop, som vil tvinge Præſten til at bruge Pontoppidans Forklaring. Præſten vil ikke, og beſkylder den Forklaring at være urigtig. Biſkoppen indlader ſig med Præſten i Diſput, men kommer tilkort. Biſkoppen andrager det for Gen. K. Inſpectionen. Jeg ſagde min Mening i Collegio, at her blev Qvæſtio, enten Sagen ſkulde anſees ſom criminel, at Præſten ſatte ſig op imod kongelig Befaling, og da var det ikke vores Sag, men Biſpen maatte angive det for Generalfiſcalen, eller, om Sagen ſkulde anſees ſom en Lærdoms Sag, at Præſten beſkylder Forklaringen for falſk Lær-

dom, saa maatte indhentes Facultatis theologicæ Betænkning, om Præsten har Grund eller ikke. Den Gang blev intet sluttet, men opsat til næste Samling. Næste Session kommer Protest ind fra Hr. Pontoppidan, at en Catechismus, som af Kongen var autoriseret, maatte ikke komme under nogen Censur eller Critiqve. Jeg spurgte hvo der har sagt Pontopp. det, som i Collegio blot var proponeret? ikke besluttet eller aftalt? Collegium beslutter efter nogen Tid at lade Biskoppen underhaanden vide, at det var ikke tienligt at den Sag blev rørt, efterdi Præsten giør sit Embede troeligen, og hans Menighed var vel oplyst, saa var det bedre at ignorere saadan Ting, som vel fandt sig. Inden Biskoppen kunde have det Svar, var allerede en Protest paa nye fra Hr. Pontopp. at han havde Brev fra Jylland, at Præsten triumpherer derover (hvilket ikke kunde være sandt, men han vidste det af Hr. Bluhme, som dog havde samtykt med os andre) derhos beskylder Pontopp. os, at vi havde givet bort Guds, Kongens, Kirkens, Religionens, og hans Ret. Vi svarede ham, at vor Instruction tilholder os itide at dæmpe, og ikke tillade nogen forargelig Controvers,

bar for de Fattige, at den er for vidtløftig for Bønderbørn, at den ikke er tydelig nok, at der er mange Ting deri, som ei bør være i en Catechismo, og at der er Urigtigheder derudi. Det sidste beviste jeg deraf, at skjøndt Kongen har approberet den 1ste Edition af 1738, saa har dog Autor selv fundet fornødent i anden og tredie Edition at forandre visse Puncter, som vare urigtige, hvortil han ingen Ret og Magt kunde have, at forandre det, som af Kongen var auctoriseret, og skiønt han nu selv havde rettet dem i 2den og 3die Edition, saa var der endnu flere gandske urigtige Lærdomme; bad derfor, at den Forklaring, som ved kongelig Autoritet skulde anfees næst efter vore symbolske Bøger, maatte af det theologiske Facultet igiennemgaaes, gjøres noget kortere og tydeligere, og intet derudi være, uden det, som er nødvendigt til Salighed at vide. Saasnart dette var indkommet, er aldrig talet mere om Catechismi Forklaring, og saameget det tilforn skulde hede, at Kongen krævede Svar, saa skal dog endnu Svar komme, da 2 Aar ere alt forløbne. Saadant tør General-Kirke-Inspectionen gjøre.

4) Jeg havde den Naade engang for den høiſalige Konge mundtligen at foreſtille adſkillige Misbrug og Underſlæb, ſom ſkete ved den saa gudeligt anordnede Confirmation, baade paa Præſternes Side, saa og Almuens. Hans Majeſtæt fandt allernaadigſt Behag derudi, og befalede at jeg ſkulde ſætte det ſkriftligen op, og i egne Hænder overlevere. Det ſkete: Hs. Majeſtæt ſelv lod ſig det læſe og paategne: Vi finde dette Biſkoppens Forſlag godt, og approbere det i Alt, dog ville vi at Gen. K. Inſpectionen derom først giver ſin Betænkning. Saa extraordinairt dette var, at en Biſkops Forſlag til Kongen i hans Embeds Sag, ſkulde gaae til Kirke-Inſpectionen, endnu mere at et Forſlag, ſom af Hs. Kgl. Majeſtæt allernaadigſt baade mundtligen var agreeret, og ſkriftligen i alt approberet, dog ſkulde af K. Inſpectionen endnu examineres, saameget glædede det mig dog, paa det, om der var noget Dubium, ſom jeg, for Vidtløftigheds Skyld, ikke tydeligt nok havde forklaret, jeg da nu nærmere kunde explicere det. Det blev forebragt i Gen. K. Inſpectionen, jeg forventede een Seſſion efter den anden, at den Sag ſkulde tales am, men den blev ikke nævnet, og

intet hørt dertil, førend jeg fik Kgl. allernaadigſt Reſcript af 12te Febr. 1740, hvori repeteres alle Puncter af min allerunderdanigſte Foreſtilling, men ſluttes, at det kunde forblive ved det, ſom før var anordnet, da dog alle de foreſlagne Puncter vare ſaadanne, hvorudi tilforn ſlet ingen Anordning var giort, og derfor behøvedes Kongens Villie at vide. Altſaa har K. Inſpectionen 1) havt Forſamling om denne Sag hemmeligen, uden mit Vidende, da jeg dog er et Membrum, og hvor jeg allermeeſt behøvedes at være tilſtede for at forklare Anledningen til enhver Punct; 2) Have de øvrige Membra givet deres Betænkning ind collegialiter, dog udenfor Collegii Samling. 3) Have de forkaſtet, ikke aleene mine Forſlag, men den kongelige allernaadigſte udtrykkelige Approbation, ſom har fundet Biſpens Forſlag i alle Ting vel grundet. Men 4) Sagen var denne: Gen. K. Inſpectionen vilde vænne Biſkoppen af med at giøre nogen Foreſtilling til Kongen, uden deres Vidende og Samtykke. 5) maaſkee Conſiſtorial-Raad Hviid fandt ſig truffet ved noget af det, ſom blev andraget, dog uden at nævnes, og derfor ſkulde der intet blive af. 6) Derfor ogſaa, da jeg er vant

til punctuel at rette mig efter alt det, ſom af min Konge befales, har jeg ſiden ladet de Misbrug, ſom da vare andragne, fremdeles paſſere, og vogtet mig for at giøre tiere nogen Foreſtilling til nogen Slags Forbedring, uden hvor min Erklæring allernaadigſt udfordres.

5) General-Kirke-Inſpectionens Inſtruction befaler, at Biſperne aarligen ſkal indſende, til til Hs. Majeſtæt ſelv indrettede, Relationer om deres Viſitaſer, og hvad de have obſerveret til Kirkens Bedſte og Opbyggelſe, hvorom Gen.-K. Inſpectionen ſkal giøre allerunderdanigſt Foreſtilling. Dette have Biſperne aarligen gjort, jeg ſelv iligemaade ikke forſømt, og baade jeg og andre Biſper[s] meldet de Gravamina, ſom ere forefundne, og hvorledes de kunde remederes. Gen. K. Inſpectionen har ogſaa, om nogen Biſkop har været langſom, vidſt at fordre ſaadan Relation, og minde derom; thi en Bluhme, en Hvid, en Jeſſen, ville gierne viſe deres Superioritet over Biſperne, men endnu ikke en eneſte Gang, i 9 Aar, er derom gjort nogen allerunderdanigſt Foreſtilling til Kongen, eller i ringeſte Maade reflecteret paa de Gravamina og Forſlag, hvor-

udi er begiæret Remedium, men ladet det være nok, at de have Rapporter af Biſperne.

4) Inſtructionen befaler dem at ſørge for Rituals nye Oplag og Forbedring, hvortil Kongen har forud ladet indhente Forſlag og Anmærkninger fra alle Biſper, Provſter og bekjendte lærde Præſter i begge Riger (ſom og jeg for Aggershuus Stift har indſendt, for meer end 10 Aar, min Deduction over hvert Pagina i Ritualet). Alt dette er Gen. K. Inſpectionen til Hjelp overleveret, og befalet dem med Flid derpaa at arbeide, og indgive deres allerunderdanigſte Betænkning, men det ſkal endnu komme efter 9 Aar, og da der dog i de første 3 a 4 Aar blev noget talt derom, og en Deel af Ritualet giennemgaaet, blev det paa eengang ophævet, ved det Hs. Excellence Geh. Conf. Rd. v. Holſtein mundtligen beretede, at Hs. Majeſtæt havde ſagt: At med Ritualet kunde det blive ſom det var, og da der blev erindret, at efterdi det ſtaaer i vor Inſtruction, ſaa ſkulde vi dog vel have noget ſkriftligt fra Hs. Excellence derom, at det kunde lægges ad Acta, ſaa blev det dog derved, og er ſiden ikke rørt ved.

7) I Aaret 1739 har Hs. Kgl. Majeſtæt allernaadigſt lagt 500 Rd. til Gen. K. Inſpectionen, ſom jeg mener at være til de 2de Secretairer at lønne, hver 200 Rd., til Collegii Bud at lønne, og til Skrivematerialier, men af hvilken Caſſa, enten den kongelige, eller Juſtits-Caſſen, er mig ganſke uvitterligt. Siden ere de ſamme Secretairer tillagte Lectoratets Indkomſter i Aarhuus, hvilke ellers ſkulde være til Forbedring for den latinſke Skoles Lærere i Aarhuus. I Aaret 1746, nys for hiſtſalig Kongens Død, er tillagt den ene Secretair, nu Cancellie-Raad og Membrum, Erich Jeſſen, baade Beholdningen, omtrent 13 a 1400 Rd. og de aarlige Renter, præter propter 350 Rd., ſom betales af det Kgl. Rentekammer, hvormed det har denne Beſkaffenhed: Til de Saltzburgiſke Emigranter blev i begge Rigerne indſamlet en Collect, ſom dog ikke blev brugt til de Saltzburger, og derfor indleveret i den kongel. Caſſa 6879 Rd. 72 ß. Efterdi det var Penge til gudeligt Brug, ſaa vilde den hiſtſalige Konge, at idetmindſte Renterne deraf ſkulde anvendes til nogen Nytte, og derfor ved allernaadigſt Reſcript af 7de Oct. 1740, paa

Collegii allerunderdanigſte Foreſtilling, allernaadigſt tillod, at diſſe Renter maatte udbetales til Collegium aarligen, at de kunde emploieres til ſmaae Penſioner for affatte Præſter, paa det de ikke ſkulde lobe om at betle, til Skam og Vidunder, men hvorledes de ere anvendte, er ſiden aldrig noget Regnſkab i Collegio fremlagt. Men nys for den høiſtſalige Konges Død ſik Gen. K. Inſpectionen Kgl. allernaadigſt Reſcript af 1ſte Juli 1746, at Cancellie-Raad Jeſſen ſkal beholde den Beſolding af 1361 Rd. og aarligen 300 Rd. af diſſe Rentepenge med den Clauſul: **Siden ingen af Eder ſkal have noget derved at erindre**, da dog den Sag aldrig er omtalt i Collegio, Hs. Excellence heller aldrig har ſpurgt, om vi havde noget at erindre derved, men Cancellieraad Jeſſen har venteligen ſagt det til enhver iſær privatiſſime, da enhver formodentlig har vel ſyntes underlig derom, men reſerveret ſig, naar Propoſitionen ſkete, at ſige ſin Mening, inden derom giordes allerunderdanigſt Foreſtilling, ſaa at, hvorfra de ogſaa komme, ſaa gaae dog, deels af den kgl. Caſſe, deels af publiqve Penge 10 til 1200 Rd. aarligen til Gen. K. Inſpectionen, ſom

kunde spares; de 2de Secretairer til andet Brug blive emploierede, især Cancellieraad Jessen, som virkelig er habil, duelig, og værd en god civil Betiening, om han end ikke kunde være qvalificeret nok, til at være en Directeur over Guds Kirke og alle Geistlige i 2de Konge-Riger.

Jeg vidner for Gud, at jeg ikke seer, at Guds Kirke kunde have den ringeste Skade deraf, at Gen. K. Inspectionen blev ophævet, og alle Forestillinger ginge den sædvanlige Cours, som tilforn, giennem Cancellie-Collegium og Conseil-til Ds. Kgl. Majestæt, i det mindste vilde Landet glæde sig ligesaameget derover, som over Skov-Commissionens Ophævelse; thi Gen. K. Inspectionen er virkeligen i det gandske Land decrediteret; Folk grue for at komme ind med noget, som der skal forestilles; Bisperne undsee sig ved at gisre Regnskab for deres Embede til en Deel af dem, som ere membra derudi, de Retsindige holde tilbage med det de kunde tænke til Guds Kirkes Forbedring. Og skiendt Collegium nu visseligen vilde være baade forsigtigere og retsindigere, saa har det dog tabt al Publici Credit. Men skulde Ds. Kgl. Majestæt ville, at et

saadant Collegium skal vedblive, saa var at ønske, at det kunde bestaae af Mænd, som vare den Sag voxne, og hvis Sag det desuden var, at sørge for Guds Kirke: Som Hs. Excellence Hr. Geheim. Conferenceraad v. Holstein, der desuden baade i Cancell. og Conseilet har med alle deslige Ting at gjøre. Biskoppen af Sjælland sit bel at være med, skjøndt han er desuden altfor meget ophrueret med sit eget Stift. Deres Majestæts Confessionarius er visseligen ogsaa nødvendig i den Station. Summus Theologus bør gandske vist ogsaa være der, baade for sit Embeds Skyld, saa og for at der kunde være en Mand af besynderlig Lærdom deriblandt, og, at det ei skulde være lutter Geistlige, saa kunde en bekjendt klog og erfaren Mand af Distinction og grundig Indsigt, som Etatsraad Gram, eller andre, beskikkes dertil tilligemed. Men, jeg tænker dog allerunderdanigst, at det gandske kunde, uden Skade undværes. Den eneste sande Nytte, jeg nu i 9 Aar har erfaret af Gen. K. Inspectionen, er denne, at den har havt Magt til at sistere forargelige Processer, enten mellem Geistlige, eller som paasøres Geistlige for deres Embeds Skyld; derved er virkeligen megen Forargelse forekommet. Men det samme kunde skee uden dette Collegio; naar Bisperne bleve befalede, at anmelde

i Cancelliet, naar ſlige Kabelige Proceſſer begyndtes, at da General-Procureur, efter Conſeilets Godtfindende kunde ſiſtere Sagen ad interim, og evocere Acta, og referere momenta cauſæ i Conſeilet, ja og General-Procureur kunde befales i ſlige Sager at træde ſammen med Biſkoppen i Siælland, eller en anden erfaren geiſtlig Mand, for at give deres Betænkning coniunctim om Sagens Afgjørelſe, hvortil jeg gierne vilde være villig, naar jeg kunde allernaadigſt dispenſeres for de Fattiges Væſen i Kiøbenhavn, hvor jeg gandſke gierne kunde undværes.

Anm. Jeg har under Trykningen opdaget et nyt argumentum internum, ſom beviſer, at det Forfattelſesaar, jeg ovenfor formodede, er det rigtige. Det hedder nemlig S. 172 (nederſt) „Svar ſkal endnu komme, da 2 Aar ere forløbne," og dette refererer ſig til Aaret 1745, ſom nævnes S. 171. Altſaa er vort Document rigtig opſat i A. 1747.

Udg.

VI.

Om Apoſtelen Paulus og hans Reiſer

(Af D. Joh. G. Eichhorns Einleitung in das Neue Teſt. 3ter Bd. 1ſte Hälfte overſat af Udgiveren *).

Da Jeſus ſkiltes fra ſine Diſciple, var han Lærebegreb endnu kun til i ſvage Omrids. Læ

*) Dette nye Bind af et almeenbekjendt Værk, hv Fortſættelſe dog nu kun kommer i faa Hænd hos os, er udkommet 1812, og indeholder Undſ ſøgelſerne om Pauli Breve. Jeg har deraf u draget det, ſom havde Intereſſe for de fleſte L

dommen om Gud, Forsynet og Udødeligheden havde han forudsat som almindelige Sandheder, uden at bevise dem. Gud havde han fremstillet som et Ideal af Hellighed og som et Mønster, hvilket Menneskene uafladelig skulle efterstræbe, og Moralloven som et guddommeligt Bud, til hvis Jagttagelse Betingelsen for det guddommelige Bifald og Lykkaligheden var knyttet. Med en af Gud beskikket Lærers Anseelse gav han Alt kun i Resultater, uden tillige at udvikle, hvad deraf fulgte for de enkelte Troes- og Moral-Lærdomme. Hverken det menneskelige Gemyts Beskaffenhed, eller hans første Disciples Evner, eller hans Læreaars Korthed tillod Jesus at udtømme Alt. Det svage Øie maa først ved enkelte Straaler lidt efter lidt vænnes til Lyset; den Udan-

sere, og snareſt kunde betragtes som et Heelt. Mærkeligt er det, at Eichhorn endnu efter det uheldige Angreb, Schleiermacher gjorde paa Ægtheden af 1 Tim. er gaaet videre, og har villet frakjende Paulus alle tre Pastoralskrivelser i N. T. de tvende til Tim. samt Brevet til Titum. Jeg forbeholder mig at forelægge Læserne Eichhorns Grunde med mine Modgrunde, hvis Ingen forekommer mig i dette Arbeide.

Udg.

nede ved langsom, partiel Meddeling af de første Elementer til bedre Kundskaber sættes istand til at modtage en høiere Underviisning: ogsaa ved Aandens Oplysning maa der gjøres Regning paa Tidens Magt. Hvad derfor Jesus selv endnu ikke kunde fuldbyrde, det maatte duelige Mænd, hans Lærlinge, fuldbyrde efter ham. De maatte føre det, som af ham var givet i enkelte Exempler, tilbage til almindelige Grundsætninger, og gjøre den deri skjulte aandelige og moraliske Rigdom synlig; de maatte ledsage Christendommens Hovedlærdomme, hvilke dens Stifter forudsatte, som et dem givet Stof med Beviser, og hvor det oversteg de menneskelige Kræfter at føre disse, i det mindste fremstille Lærdommene som et Stykke af den fornuftige Tro. Hvad Jesus havde efterladt dunkelt, maatte de oplyse; hvad han havde givet ubestemt, maatte de bestemme nøiere; de af ham efterladte Huller maatte de udfylde efter hans Læres Aand, og saaledes fremdrage det fulde Lys, som Jesus kun svagt havde ladet igjennemskinne, og lære uden al Tilbageholdenhed, at Christendommens Aand var ganske uforenelig med Jødedommens, og at den første maatte ganske adskilles fra den sidste. Christendommen behøvede altsaa til Udvikling af de store Principer,

n laae i den, og til deres tilbørlige Udarbei-
se Mænd af Talenter, Skarpsindighed og Op-
delsesgave, af Selvstændighed og dristig Aand.

Fra denne Side udmærkede sig iblandt Chri-
ndommens første Ordførere, fra hvilke vi end
ve Skrifter, Johannes og Paulus. Hvorledes
n kom til sine fremstikkende Egenskaber, har
storien kastet et Slør over; hos denne leverer
i det mindste nogle Efterretninger til Hjelp
Undersøgelsen.

Paulus var en Jøde af Benjamins Stamme,
dt i Tarsus i Cilicien, en Stad, som frembød
ns Indbyggere store Fordele ihenseende til de-
s borgerlige og aandelige Tilværelse. August
vde, for at belønne dens Hengivenhed til hans
erson, og erstatte den de Lidelser, den for hans
Skyld havde udstaaet, skjenket den allehaande
orrettigheder, iblandt hvilke den romerske Bor-
erret, som han gav dens Indvaanere, stod øverst*).

*) Vid. Dion Chrysostomus in Tarsica posteriore T. II. p. 36 ed. Reiske. Ved τιμη, som her nævnes, forstaaer man gjerne den Ære, at være Ciliciens Hovedstad; men hvorfor ikke heller den romerske Borgerrets Hæder? Jevnf. Apostl. G. 16, 37. I det mindste oplyses den Besiddelse af romersk Borgerret, som Paulus roser sig af Apostl.

Den var i det første Aarhundrede et Hovedsæde for græsk Lærdom, paa visse Tider endog med en Forrang for Alexandrien og Athen, der blev givet en fuldstændig Undervisning i Philosophien og de frie Kunster, kort i den hele Encyclopædie, hvori den Gang Enhver, som vilde gjøre Fordring paa Navn af en dannet Mand, maatte være bevandret, og skjøndt den blev mindre besøgt af Fremmede for Videnskabernes Skyld, end Alexandrien, saa benyttede sig de Indfødte desto flittigere af dens Anstalter til deres Aandsdannelse. Indvaanerne af Tarsus indskrænkede sig ikke blot til de Kundskaber, som deres Fødeby tilbød dem; men for at gjøre deres Dannelse fleersidig, begave de sig hyppigen paa Reiser, paa hvilke de ei sjeldent, fængslede af Udlandet, gjorde deres Lykke, sandsynligen fordi de for deres Dannelses Skyld fandtes frem for Andre dygtige til Forretninger *).

G. 16, 37. 22, 27. 28. lettere ved denne Fortolkning, end naar man med Grotius (ad Act. 22, 28) formoder, at En af Apostelens Forfædre monne i Romernes borgerlige Krige have erhvervet sig hiin Borgerret ved udmærkede Fortjenester.

*) Strabo lib. 14 p. 673 al. 991.

At være født og opvoxet i en saadan Stad, kunde ikke blive uden fordeelagtige Følger for et smildt Hoved, om dette end ikke benyttede Grammatikernes, Rhetorernes og Philosophernes Skoler. Selv den simpleste Borger, naar han ikke af Naturen er ganske forsømt, giver en saadan By mangehaande Kundskaber, som andensteds ei ere i Omløb, og ved dem Aandsbsieligheds hvor meget meer en Mand af store Aandsanlæg, som man maa tænke sig Paulus! Af en indfødt Tarsensers gunstige Stilling kan man udlede den Urbanitet, som Apostelen aldrig fornægter, og ei sjeldent mønsterværdigen udsver, mange smigrende Vendinger, som han giver sine Breve, et bsieligere græsk Sprog, end de fleste i Palæstina fødte og opdragne Jøder monne have tilegnet sig.

Men det er ikke usandsynligt, at Paulus har draget endog umiddelbar Fordeel af sin Fødebyes græske Skoler. Hvad der udmærker ham fremfor andre Jøder, saasom den Kunst at udvikle Begreber, og fremstille dem i deres hele Frugtbarhed, og den Færdighed, at udfinde de for enkelte Lærdomme og enkelte Spørgsmaales Afgjørelse til Grund liggende almindelige Grundsætninger, at drage dem frem,

opſtille, opſyſe og beviſe dem, det har neppe været den blotte Gave af et uden Dannelſe opvoxet Genie. Og var det en Frugt af Uddannelſe, kan den neppe være kommen fra en Rabbiners Skole, men vel fra en græſk Grammatikers, Rhetors eller Philoſophs, efterſom ſaadanne Øvelſer gaves meer i de ſidſte end i de første *).

*) Det er vel ſandt, at de palæſtinenſiſke Jøder vare meget indtagne imod græſk Lærdom (meer ſiger heller ikke Joſephus Antiqu. lib. 20 C. 11); men ikke Helleniſterne, ſom Exemplet af adſkillige Apocryphers Forfattere og Philo beviſer, af hvilke Nogle havde græſk Dannelſe. Og Paulus maae vi tænke os ſom en født Helleniſt, da det er ubeviisligt, at hans Forældre først i hans Ungdom ſkulde have forladt Palæſtina med deres Søn. Den ſtrænge Phariſæismus, ſom Paulus i Jeruſalem blev hengiven til, kunde dog under hans tidligere Opholb i Tarſus ingen Hindring være for ham i at modtage, ligeſom andre Helleniſter, græſk Underviisning: har ikke ſelv Joſephus, ligemaade en ſtræng Phariſæer (Joſephus de vita ſua §. 2) og det i ſine ſenere Aar givet ſig af med græſk Lærdom, for at danne ſig til ſin Nations Hiſtorieſkriver i græſk Sprog. Der findes endnu Steder i Talmudiſterne og Rabbinerne, ſom ſtride for og imod det græſke

g saadanne Skoler synes Paulus ogsaa at
ylde sin Kundskab om enkelte græske Senten-
r og Digterudsagn, hvilke hist og her ere und-
upne ham i hans Foredrag *). En saadan
ientenz (Slet Selskab fordærver gode Sæder)
ider Apostelen indskyde saa usøgt 1 Cor. 15,
3, som om hans Aand havde været nøret med
Forraad af slige Tankesprog. Og havde Lu-
is og Forfatteren af Brevet til Titus **) ikke

Sprogs Læren, og følgelig bevise, at derom fandtes en dobbelt Mening selv iblandt de palæstinensiske Jøder. De staae samlede og oplyste hos Seldenus de Synedriis lib. 2 c. 9. Jevnf. Henke til Valen's horis Paulinis p. 454.

Udg.

*) For saadanne faa og korte Sætningers Skyld synes det mig allermindst nødvendigt at lade Paulus besøge Grækernes Skoler. De læres let i daglig Omgang.

Udg.

*) Læseren seer allerede heraf, at Eichhorn omhyggelig adskiller denne selvgjorte Forfatter fra den, vi anse for den virkelige, Paulus; dog har det her ingen synderlig Indflydelse paa Beviisførelsen: denne kunne vi lige godt følge.

Udg.

vidst, at en Mængde af saadanne Digtersteder havde været ham paa rede Haand ved hans Foredrag, da skulde hiin ikke i Talen, som Paulus holdt i Athen (Apostl. G. 17, 28.) have lagt ham i Munden Aratus's Ord του γαρ και γενος εσμεν, og denne ikke i et Brev (Tit. 1, 12) Epimenides's Ord, κρητης ἀει ψευσται, κακα θηρια, γαστερες ἀργαι. Dog kan Apostelen ei have benyttet de græske Skoler til at danne sig en correct Stil; ellers vilde han med sit Anlæg til naturlig Veltalenhed i en fortrinlig Grad have tilegnet sig den Kunst at skrive godt, hvilken han dog manglede. Og just derfor synes han at have øst sin græske Dannelse (som ogsaa ofte var Tilfældet med indfødte Græker) meer af mundtlig Underviisning, end af flittig Læsning i græske Skribenter. Det sidste vilde, ifølge hans fortrinlige Talenter, havt en uvilkaarlig Indflydelse paa hans Stil, og ført ham uformærkt til den Kunst, at skrive godt, men hvortil intet Spor findes i hans Skrifter. Hans Stil er det blotte Udkast af et Genie, som stolende paa sin egen Kraft forsmaaer enhver fremmed Hjelp.

Altsaa ikke blottet for propædeutiske Kundskaber, saaledes som en Mand af Dannelse i hine Tider fik dem i sin Ungdom, synes Paulus

være indtraadt i de rabbinſke Skoler, for deri erholde de Kundſkaber, der fordredes hos en diſk Lærd. Dertilmed lærte han, ifølge den ik, ſom dengang var vedtaget hos Jøderne, Haandværk, nemlig en Teltmagers (Apoſtl. G. 8, 3.); og det, hvis man tør bygge en Slut- ng paa hans Fødelands Beſkaffenhed, en Telt- gmagers *).

I modnere Aar reiſte han, efter de unge Tar- nſers Sædvane, udenlands, for der at fortſætte s lærde Dannelſe, og begav ſig, fordi det var am ſom jødiſk Lærd our rabbinſk Lærdom at

*) I Cilicien gaves der Geder og Bukke med meget ſtridt Haar, hvoraf forfærdigedes grove Tøier, cilicia. Diſſe brugte man paa Skibe og til Teltbe- dækning, ſaavel Soldaterteltes (Vegetius de re militari lib. 4. c, 6.) ſom Hyrdernes (Plinius in hiſt. natur. lib. 6 c. 28) Jevnf. Suidas og Sal- maſius ad Solinum p. 480. 489. Andre tænte paa Telte af Læder og tillægge Paulus Sadelmager- Haandværket. (Joh. D. Michaelis gjør ham til Inſtrumentmager, paa Grund af at Julius Pol- lux B. VII §. 189 ſiger, at de ſamme, ſom ellers kaldtes μηχανοποιοι ogſaa hed i den gamle Co- moedie σκηνοποιοι. Se Michaelis Indl. til det N. T. 3 Deel §. 216. U d g.)

gjøre, til Jerusalem, for at høre Gamaliel, Hillels Sønnesøn, Simeons Søn, som ifølge Talmud var det jerusalemske Academies Overhoved: en af den hele Nation agtet Retslærer, og en af de syv, som formedelst deres dybe Lærdom kaldes ikke blot Rabbi, men Rabban. Vissere er det, at han var Medlem af det høie Raad, og efter det Tilfælde at dømme, hvori han fremtræder paa Skuepladsen som stemmegivende Medlem (Apostl. G. 5, 34.), en Pharisæer af moderate Grundsætninger og stor Anseelse. Hans Raad, at overlade det nye christelige Partie til sig selv, og ikke ved Forfølgelse hjelpe det til en lykkeligere Fremgang, vidnede om stor Verdenskundskab og Forstand.

Den hele jødiske Lærdom bestod i hine Tider i Lovens og Propheternes Fortolkning *), ledsaget af Traditioner, som hos Pharisæerne havde samme Anseelse som den skrevne Lov, og af aandelige Allegorier over enkelte Udtryk og Lærdomme, naar deres Ordbetydning ikke vilde stemme overeens med en Skoles øvrige Tro. Her i Gamaliels Skole kom Apostelen til sin store Færdighed i at anvende det G. Ts. Steder

*) Josephus Antiqu. lib. 20. c. 11 mod Enden.

paa Troeslæren og Moralen, og aandeliggjøre dem ved מְרֻשָׁה. Desuden maa han vel ogsaa der først være bleven bekjendt med de christelige Lærdomme; thi hans Ophold i Jerusalem begyndte vel først nogle Aar efter Jesu Død, og han havde, som han oftere i sine Breve giver at forstaae, aldrig selv hørt Christendommens Stifter offentlig at lære. Men fra den Tid af, da den nye jødiske Sekt, de Christne, var bleven et Partie, som gjorde Opsigt, kunde deres eiendommelige Lærdomme umulig forbigaaes med Taushed i Jødernes lærde Skoler; de maatte snarere der foredrages med Oplysninger, Tvivl og Bestridelse. Til Tarsus vare vel neppe disse nye Lærdomme allerede da trængte, saa at de Lærde der havde kunnet gjøre dem til Gjenstand for deres Oplysninger; og havde dette endog været Tilfældet, saa havde dog de der værende Lærde mindre Kald til, ved deres Underviisning, at lægge Mærke til en ny Sekt, som var opkommen i en fiern Afstand, i Palæstina, end de i Jerusalem, hvor den havde sit egentlige Sæde.

Kun lignede Paulus ikke sin Lærer Gamaliel i moderat Tænkemaade. Hvad han greb, det greb han med Hæftighed, Djærvhed og urokke-

ligt Mod. Ifølge hans Tilbøielighed til ſtreng Retſkaffenhed, drog den phariſæiſke Skole med dens ſtrænge Grundſætninger i Lære og Vandel ham mægtig til ſig, og opflammede ham med ſand Zelotiver til at ſætte deres Lærdomme igjennem imod hele Verden, og haandhæve dem imod enhver anden Skole. Denne Iver for Phariſæismen gjorde Paulus til den hæftigſte Fiende af Chriſtendommen, en ny Sekt, ſom begyndte at gjøre Hiin Afbræk hos Almuen (Apoſtl. G. 22, 20). Med Velbehag betragtede han Stephanus's Henrettelſe, og paſſede paa hans Anklageres Klæder, i det de ſtenede ham (Apoſtl. G. 7, 58). Ved Ord og Gebærder tilkjendegav han ſit Bifald ved de Chriſtnes Henrettelſer (Apoſtl. G. 26, 10); han ſelv opſøgte Chriſtne, for at angive dem, og hjalp til at bringe Mænd og Qvinder desaarſag i Fængſel (Apoſtl. G. 22, 4); han foranledigede, hvor han kunde, at de bleve pidſkede i Synagogerne for deres nye Troes Skyld (Apoſtl. G. 22, 19); han tvang dem ved Frygt for Døden til atter at falde fra den, og at erklære Jeſum for en Statsforbryder; og naar de vægrede ſig derved, forfulgte han dem indtil Døden (Apoſtl. G. 26, 11. 12).

Dog var hans Forfølgelſesiver meget indſkrænket i Jeruſalem ved Romernes Overherredømme,

m dengang holdt Jøderne selv under Aaget. Saasnart det nu blev bekjendt, at Aretas, Konge i Arabien, havde frataget Romerne Damascus, og at han var Jødrne der hengiven: saa begav anlus sig paa Veien derhen med en Anbefalingsrivelse fra Synedriet i Jerusalem, i det Haab at de der friere Spillerum for sin Forfølgelse af de hristne. Men underveis, da han allerede var nær d Damascus, træffer et Lyn ham ved klar Himel og blænder ham; han anseer det efter den gamle erdens Tro for et Omen, der skulde advare ham e at fortsætte den Forfølgelsesiver, hvormed han ade tiltraadt sin Reise til Damascus. *)

*) En nøiere Udvikling af Apostelens Omvendelseshistorie, saaledes som Enhver uden al Betænkning vilde fatte den, naar den blev berettet i en anden græsk eller latinsk Historiebog om en berømt Mand fra Oldtiden, staaer i J. G. Eichhorns Allg. Bibl. der biblischen Litter. Th. 6. St. 1. S. 1-22. Man kan ikke nægte, at Paulus aldrig henfører sin Omvendelse, saa ofte han omtaler den (som Gal. 1, 13. Phil. 3, 6) til et Under; at han følgelig selv ikke har anseet den Begivenhed, som bevirkede hans Omvendelse, for et Mirakel: og dog spotte de Undersøge, naar man søger at vise, at selv i Lucas's

Paa eengang stod nu ogsaa Christendommen for ham i et andet Lys, end det, hvori han hidindtil havde betragtet den. Da han ikke selv havde hørt Jesum, men i Begyndelsen lært at kjende hans Lære blot i Polemikernes Skoler, saa var den kun bleven ham bekjendt i en ufuldkommen og forvendt Skikkelse, i hvilken han ei kunde skjenke den sit Bifald. Nu maatte vel allerede i Anledning af de over de Christne holdte Executioner, hvilke han bivaanede snart som Vidne, snart som Ophavsmand (Apostl. G. 7, 58. 9, 1) hans Forestillinger om de nye Lærdomme, ved at høre deres Forsvarstaler lidt efter lidt berigtiges; men han vilde i lang Tid,

Ord Tingenes sande Sammenhæng er umiskjendelig. Formodentlig faaer i deres Øine Apostelens Omvendelse høiere Moralitet, naar han ved et Under er bleven tvungen dertil, end naar hans Overgang til Christendommen var en Følge af en fuldkommen fri Beslutning, som kun var bleven fremskyndet ved en uventet Begivenhed. Man kan altsaa ikke fortænke dem i deres Mirakeltro. †)

Orig. Anm.

†) Nei! og det saameget mindre, som Lucas's Fortælling dog først leder til Tanken om et Mirakel.

Overs. Anm.

som det pleier at gaae, ikke tilstaae for sig selv, at han havde feilet i sin forrige Overbeviisning, og han undertrykte en Tid lang den allerede i ham talende Sandhedsstemme ved den Iver, hvormed hans Phariſæismus opflammede ham, indtil det uventede Slag endelig paa Veien til Damaſcus gjorde ham opmærksom paa sig selv, og fuldendte Christendommens Seier hos ham.

Fra dette Øieblik af var han dens fyrigste og meest veltalende Forsvarer, og han helligede den hele sit øvrige Liv sine store Talenters hele Kraft. Og hvad lod sig ikke vente af en uddannet jødisk Dialektiker, af en Mand med hans foretagende, raske, fyrige og standhaftige Charakteer i hans yngre Aar, og med hans øvede Klogskab i de ældre? Med en selvstændig Aands Dristighed afkastede han de phariſæiske Begrebers Aag, og forvandlede sig i kort Tid til Jesu meest oplyste Discipel. Den Kilde, hvoraf han udfyldte sine i Begyndelsen rimeligviis endnu mangelfulde Kundskaber om Jesu Lære, synes at have været Urevangeliet*) efter den Bear-

*) Brugen af et Evangelium bevise de Steder, paa hvilke Paulus adskiller Herrens Befalinger fra sin egen Mening, som han vil have ført af hans Læres Aand (1 Cor. 7, 14), saasom 1 Cor. 7, 6. 12. 25 40; og enkelte udtrykkeligen an-

beidelse, hvori det hed Hebræernes Evangelium. Thi foruden de Steder, som vore tre første Evangelier have tilfælleds, og følgelig have været Dele af Urevangeliet, saasom Indsættelsesordene ved Nadveren (1 Cor. 11, 23 jevnf. Math. 26, 26. Marc. 14, 22. Luc. 22, 19) anfører han ogsaa en af de Tilsætninger, som, saavidt vi vide, kun fandtes i Hebræernes Evangelium: at Jesus nemlig efter sin Opstandelse havde aabenbaret sig for Jacobus, 1 Cor. 15, 7. *)

første Forbud og Bud af Herren, som hans Forbud imod vilkaarlige Ægteskabsskilsmisser 1 Cor. 7, 10. Tillabelse at leve af Evangelium 1 Cor. 9, 14. †) Orig. Anm.

†) Men skulde dette ei ligesaa vel kunne forklares om de Bud af Herren, Paulus kan have hørt af de øvrige Apostle?

Overs. Anm.

*) Hieronymus in catal. script. eccles. voce Jacobus Evangelium quoque, quod appellatur secundum Hebræos et a me nuper in græcum latinumque sermonem translatum est, quo et Origenes sæpe utitur, post resurrectionem salvatoris refert: "Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum et apparuit &c. &c.„ Grabe in spicil. Patrum T. I. p. 29 anmærker ved dette

Ved Eftertanke og ved Hjelp af den ham bibragte Dialektik udarbeidede han videre det i Jesu Tale liggende aandelige og moralske Stof. Læren om Gud, Forsynet og Udødeligheden, som Jesus kun forudsatte, ledsagede han med Beviser, som vare fattelige for hans Tidsalder; af de i enkelte Tilfælde og Exempler fremstillede Christi Lærdomme, og af hans Gjendrivelser af hans Samtidiges Meninger, uddrog han de til Grund for samme liggende Principer, og fremstillede dem i deres Almindelighed; han udviklede disse Grundbegreber, og viste deres Frugtbarhed i nye Følgeslutninger og Anvendelser. Ved denne Bearbeidelse af det ham i Evangeliet givne Stof kom han til den Indsigt, at Jesus havde villet stifte en moralsk Universalreligion, og at følgelig Alt maatte udelukkes fra Christendommen, hvad der kunde hindre dens Udbredelse iblandt alle Folkeslag. Med dristig Aand befriede han derfor de Christne for Omskjærelsen og de mosaiske Loves Jagttagelse, paa det at Overgangen til Christendommen kunde lettes Hedningene.

Sted: ad quem locum, (1 Cor. 15, 7) Sedulius, seculi V scriptor Scoto-Hybernus, commentans, hujus voti a Jacobo præstiti mentionem facit, idque in Evangelio secundum Hebræos legi scribit.

Hvor tidlig Paulus har naaet dette Punkt af religiøs Oplysning, lader sig vel ikke nøie bestemme; men i Antiochien, hvor han fremtraadte i A. 44, maa han allerede have foredraget dette sit Lærebegreb, eftersom de derværende Hedningechristne intet vide af Omskjærelse og de mosaiske Loves Jagttagelse endnu til den Tid, da strænge Jødechristne fra Palæstina (henved A: Chr. 52) erklære begge Dele for nødvendigt til Salighed, og sætte Hedningechristnene der i Uro Gal. 2, 1. Apostl. G. 15, 1. I denne Tid opstod den første Modsigelse imod Pauli Forestillinger om Jødedommens ringe moralske Værd. Ret lykkeligen havde altsaa Tilfældet anviist ham Antiochien til den første Skueplads for hans Læregaver, hvor han, adskilt fra de ængstelige Jødechristne, som i Palæstina havde deres Hovedsæde, kunde en Tid lang uhindret og uden Modsigelse foredrage sit Lærebegreb, og ved saadanne Foredrag baade udvikle for sig selv sin Universalreligion fra alle Sider, og samle sig seirende Grunde for den mosaiske Religions Afskaffelse. Han havde allerede tilbagelagt sin første Missionsreise (fra A. Chr. 45 til omtrent 52), da han i Antiochien, hvor han først (saavidt som vi vide af Historien) havde lært Fritagelse fra den mosaiske Lov, desaarsag blev angrebet, og maatte indlade sig i Conferenz

krom med de andre Apostle i Jerusalem (Apostl. l. 15, 2. Gal. 2, 1). Da han havde i det mindste otte Aar offentlig foredraget sine Grundsætninger, var han saa vel forberedt til at forsvare dem, de øvrige Apostle ved hans Grunde bleve bevægede til at eftergive de nyomvendte Hedninge Jagttagelsen af de mosaiske Love, og blot indskrænke sig til at undgaae Saadant, som endnu i Jødekristnenes Øine kunde fremstille dem som Hedninge (Apostl. G. 15, 6-29). Det første forberedende Skridt til Jødedommens Adskillelse fra Christendommen *) var derved gjort.

Men saa eftergivende som Apostlene, vare ikke mange Jødechristne i Palæstina; de havde ved deres Overgang til Christendommen hverken af Apostlene eller deres Disciple hørt noget om den mosaiske Lovs Afskaffelse, men tvertimod betragtet sig blot som en ny jødisk Sekt, der forbandt Jødedommen med Christendommen; ikke heller vare de nu, da de lærte at de mosaiske Loves Jagttagelse ikke var nogen ufravigelig Betingelse for den Salighed, Chri-

*) I Originalen staaer fra Hedenskabets; men det maa være en urettet Tryk- eller Skrivfeil.

ſtendommen forſætter, ſtrax iſtand til at afſlægge de-
res fra Ungdommen af indſuede Begreber om de
moſaiſke Loves Vigtighed og Hellighed. De holdt
tvertimod nu, da det Modſatte blev antaget af et
Partie blandt de Chriſtne, kun ſaameget mere haard-
nakket faſt ved deres forrige Tro. Paulus indſaae nu
lettelig, at hvis han vilde fremtræde med ſit Lære-
begreb paa Steder, hvor Chriſtendommen allerede
var bleven lært af de øvrige Apoſtle eller deres Di-
ſciple, ſaa vilde han ei finde andet end Modſigelſe,
og gjorde ſig det derfor til en Lov, ikke at lære i no-
gen af Andre ſtiftet Menighed, for at kunne ſtedſe tale
for uindragne Tilhørere, og gjøre hurtigere Frem-
ſkridt i Chriſtendommens Udbredelſe, end det under
en naſladelig Polemik imod Jødedommets Forbin-
delſe med Chriſtendommen vilde være ham mueligt.

Desuagtet kunde han ei ganſke undgaae Kamp.
Jøder og palæſtinenſiſke Jødechriſtne forargedes
meget over hans Lære. De første vare i Begyndel-
ſen opbragte imod ham blot ſom Apoſtat (Apoſtl.
G. 9, 23. 25, 30 o. ſ. v.); men fra den Tid af at
hans Lære om den moſaiſke Lovs moraliſke Mangler
blev mere bekjendt, bleve de endnu meer forbit-
trede imod ham ſom en Foragter af Moſes, og for-
fulgte ham med dødeligt Had, de Sidſte, det jødiſk-
ſtrænge Partie iblandt de Chriſtne, udſkrege ham

n Forfalſker af Chriſtendommen, og fraklendte
:n ægte Apoſtels Egenſkaber.
Paulus ubekymret derom, tiltraadte en anden,
en endnu en tredie Miſſionsreiſe (fra A. 53-56
a 57-60), og ſtiftede paa begge Reiſer en
gde chriſtelige Menigheder. Men han var
ligeſom født til en Troesprædikant. Han be-
n livlig hurtig Aand, et fyrigt Temperament,
ende Phantaſie og et Genie, ſom fandt Intet
mmeligt. Diſſe ſine Anlæg ſkyldte han et ſtort
af Ideer om enhver Gjenſtand, ſom forekom
en uventet, overraſkende Tankeforbindelſe,
Sving og Begeiſtring i Talen, ſom enhver
igur kom uſøgt og paa det meeſt paſſende Sted
, Udraab, Spørgsmaal, Bevidnelſe, Ironie
pot; et Forraad af Ord, hvori det aldrig
lede paa Synonymer; en Strøm i Talen,
kke ſtandſedes ved et langſomt Valg af Ord;
edfødt naturlig Veltalenhed. Hvad han ta-
var Geniets Træf. Da han nu oplivedes af
derligſte Deeltagelſe for alt, hvad der angik
endommen, og han ſtedſe talede af Hjertet,
vi ei undres over, at han i ſine mundtlige Fo-
g rørte, ryſtede, begeiſtrede og henrev ſelv
ed ſig, ſom i hans Tale favnede al Elegant,
og den græſke Sprogrigtighed.

Beviset herfor ligger i hans Breve, som have overlevet Tiden. Det eneste iblandt dem, som Paulus synes at have fornemligen udarbeidet, og som snareſt kan gjælde som Prøve paa hans Veltalenhed, det saa kaldte Brev til de Epheſer: med hvilken Kraft, hvilket Sving, hvilken Begeiſtring er det ſkrevet! Hvor uudtømmeligt er det paa Synonymer, hvor rigt paa Troper og Figurer, som gribe ind i hinanden, for ſtærkt og kraftigt at udtrykke Fylden af hans Følelſer, og atter at begeiſtre for Chriſtendommen, ſom begeiſtrede ham! I de øvrige Breve udtrykkes denne ham eiendommelige Charakteer kun hiſt og her, ei fortløbende, følgelig ei ſaa tydelig, fordi de ere dicterede og ikke formeligen udarbeidede. Strømmen af hans Ord ſtandſes deri ofte ved Talens hyppige Stilleſtaaen, for ikke at ile frem foran den Samme følgende Griffel, og den Talendes Hæftighed ſlappes ved Afbrud; den juſt i Fremſtillingen begyndte Tanke paatrænger en anden ſig, endnu førend hiin er udført; og til denne overgiver Brevſkriveren ſig, indtil den ſidſtes Fuldendelſe eller et forekommende Ord erindrer ham om at vende tilbage til det første, ofte uden at antyde Tilbagegangen med et eneſte Ord. Saaledes opſtaae Tankeſpring og afbrudte Sætninger, Parentheſer, Digreſſioner, overlæſſede og fuldendte Peri-

ader, Forandringer af Conſtructioner, caſus abſoluti, Hyperbata, Anantapodata, hvilke for ſtørſte Delen monne være bortfaldne i Strømmen af Apoſtelens mundtlige Tale. Overhovedet maae hans Styrke neer have beſtaaet i mundtlig end i ſkriftlig Underviisning, hvorfor ogſaa hans Foredrag maae have været af ſtor Virkning.

Forbittrede over den fra Jødedømmet losrevne Chriſtendoms hurtige Udbredelſe, ſendte nu de ſtrænge Jødechriſtne, ſandſynligen fra Palæſtina af, Miſſionærer til de Steder, hvor Paulus hidindtil havde viſt ſig, for igjen at afdrage hans Diſciple fra ham og hans Lære. I det mindſte blive uden denne Forudſætning adſkillige Phænomener i de af Paulus ſtiftede Menigheder, og adſkillige Steder i hans Breve dunkle. Men ved Hjelp af den lader det ſig forklare, hvorledes undertiden Menigheder, efterat de i hele Aar havde hængt faſt ved Paulus, pludſeligen losreves fra ham, ſom Tilfældet var med Galaterne og Corintherne; thi hvorledes ſkulde hos Hedningechriſtne en ſaadan Sindsforandring, der var ſaa ganſke imod deres Intereſſe, og ſom underkaſtede dem Omſkjærelſens ſmertefulde Operation, ſaa hurtig kunne bevirkes, naar det ikke var Folk af Anſeelſe, ſom foreholdt dem Nødvendigheden af Omſkjærelſen og de moſaiſke Loves Jagttagelſe?

Modſtanderne af det paulinſke Lærebegreb ſøgte at grundfæſte deres Anſeelſe derved, at de udgave ſig for umiddelbare Diſciple af Apoſtlene i Jeruſalem, navnlig af Petrus, Jacobus og Johannes (2 Cor. 12, 11. 12. Gal. 2, 1-10): leder dette os ikke til at gjætte paa Jødechriſtne, ſom monne være udgangne fra Palæſtina? De reiſte med Anbefalingsſkrivelſer (2 Cor. 3, 1. 11, 4) og paaſtode, at Paulus var ikke meer, end de; kun at han indførte Fritagelſe for den moſaiſke Lov, for at tilſnige ſig Bifald iblandt Hedningene, og derved forfalſkede den Skoles Lære, fra hvilken han var udgangen (Gal. 1, 10): leder ikke begge Dele os hen til Miſſionærer, ſom vare udſendte med Forſæt? Og lader vel Apoſtelnavnet, ſom de tillagde ſig (2 Cor. 11, 5. 13-15) nogen Tvivl derom blive tilbage?

Saaledes blev Pauli Levnet en uafladelig Kamp med jødiſk-ængſtelige Chriſtne og med øvrige Jøder. Imod de førſte førte han let ſit Forſvar ved de Grunde, ſom han laante for ſit Lærebegreb af Jeſu Taler og af ſin Omvendelſeshiſtorie: „den ham paa Veien til Damaſcus vederfarede ἀποκαλυψις Ιησ Χριςς (Gal. 1, 12) erklærede ham ligeſaa godt for en umiddelbar Diſcipel af Jeſus, ſom de øvrige Apoſtle, af hvilke han i det mindſte intet havde lært, omendſkjøndt de vel af ham“ (Gal. 1, 11—

2, 18). Imod den anden Classe af Modstandere, Jøderne, faldt det ham vanskeligere at betrygge sig, da de opbød den udvortes Magt og Folkeopløb imod ham, og bragte ham oftere i Livsfare. Dog undgik han dem hver Gang lykkeligen i de hedenske Lande; men i A. 60 faldt han i deres Hænder i Jerusalem i en ny imod ham opvakt Almueopstand, og geraadede derved i et langvarigt Fangenskab, i hvilket han bragtes fra Jerusalem til Cæsarea, og derfra 2 Aar senere, altsaa A. 62, efter hans Appellation til Keiseren, til Rom. I Rom gik hans Proces saaledes i Langdrag, at han i de to første Aar af sit Ophold der (A. Chr. 63. 64.) ei engang synes at være kommen i Forhør, eftersom Lucas, der slutter sin Fortælling i Apostlernes Gjerninger med A. 64, endnu ikke taler derom. Om Udfaldet af hans Fangenskab mangler det derfor paa en ganske sikker Efterretning. Dog er det af de ældre Christne blevet almindeligen antaget, at Paulus blev henrettet under den Neroiske Forfølgelse, som varede fra Midten af November i A. 64 til 67 *).

*) Euseb. Hist. eccl. lib. 2. c. 22.

Chronologiſk Udſigt over Apoſtelen Pauli Levnet.

A.Chr. 37. 38/40. 41. A.U.C. 789. 790/792. 79

Efter ſin Overgang til Chriſtendommen fre træder Paulus ſtrax ſom ſammes Lærer i Synag gerne i Damaſcus. Dog ſyntes det ham, efter d Opſigt, ſom hans hurtige Sindsforandring gjord at være raadeligere, at undvige de Jøder, den v bleven bekjendt; han afbrød derfor ſit Ophold Damaſcus faa Dage efter (Apoſtl. G. 9, 19/22).

Han begav ſig til Arabien (Gal. 1, 17), derfra atter til Damaſcus. Denne Reiſe til Ar bien var ikke Lucas bekjendt; han forbigaaer d derfor i ſin Fortælling om Apoſtelens Omvendel (Apoſtl. G. 9, 22. 23), og i den Forſvarstale t det jødiſke Folk, ſom han lægger ham i Munden *) (Apoſtl. G. 22, 17).

Imellem Opholdet i Arabien og det i Dam ſcus ere nu de tre Aar at fordele, ſom ſkulle vær forløbne imellem Pauli Afreiſe fra Jeruſalem t Damaſcus, for at forfølge de Chriſtne, og den n Ankomſt til Jeruſalem (Gal. 1, 18). Paa For

*) Hvorfor ikke: ſom Paulus virkelig har holdt?

igsmaaden kommer her intet an, da ingen os
endte Mærkværdigheder indfalde i de Aar. Men
længere Deel deraf synes at tilhøre hans Un-
diisning i Arabien. Thi Pauli hurtige Afreise
Damascus efter hans Overgang til Christendom-
synes at være blevet foranlediget ved den Fare,
truede Apostelen fra de derværende Jøders Side;
vilde undvige deres Forbittrelse. Torde han
strax komme tilbage fra Arabien? maatte han
orblive der saalænge, indtil han kunde haabe, at
og hans Affald fra Jødedommet vilde være for-
nt i Damascus? Hvilken Fordeling af de tre
kan da ansees for den sandsynligste: den, som
r Paulus strax igjen vende tilbage til Dama-
fra Arabien, efterat han neppe havde kiget der-
, og derpaa lader ham lære uanfægtet i hiin
d hele tre Aar, indtil sin nye Reise til Jerusa-
? eller den, som lader ham opholde sig den
ste Deel af de tre Aar i Arabien, og kort før sam-
s Forløb vende tilbage til Damascus? Efter den
le Forestillingsmaade fornyes strax de damasce-
e Jøders Had, saasnart han lader sig see i deres
ad; og tvinger ham til at redde sit Liv ved en
igt til Jerusalem. Den sidste synes ogsaa Apo-
ens Fortælling Gal. 1, 16-18 at udkræve. For

at beviſe Umuligheden af at han kan hedde Apoſtelenes Diſcipel, viſer han, at han allerede havde lært i tre Aar førend han havde talt med en Apoſtel: „da han i en Skjæbne, ſom havde ramt ham, havde fundet et Vink af Forſynet til at vorde en Chriſtendommens Lærer, havde han ikke taget noget Menneſke paa Raad med ſig. Han var ikke gaaet til Jeruſalem til de ældre Apoſtler, men til Arabien, og ſiden atter til Damaſcus. Derpaa, efter tre Aars Forløb, havde han begivet ſig til Jeruſalem for at tale med Petrus.“ Det Ord: derpaa, refererer ſig ikke til Paulus's Tilbagekomſt fra Arabien til Damaſcus, men til hans Beſlutning, at fremtræde ſom en Lærer af Chriſtendommen; imod de Ord: „jeg reiſte ei til Jeruſalem til de ældre Apoſtle,“ ſættes diſſe: „derpaa efter tre Aars Forløb reiſte jeg til Jeruſalem for at tale med Petrus.“ Og denne Fortolkning kan ei gjendrives ved Hjelp af Lucas. Vel ſynes det efter ham, ſom om Paulus havde lært en lang Tid i Damaſcus, førend Jøderne havde ſtræbt ham efter Livet; men da han, ſom Paulus's Vidnesbyrd i denne ham ſelv vedkommende Sag viſer, ikke adſkiller Apoſtelens første og anden Reiſe til Damaſcus ved den imellem dem liggende Reiſe til Arabien: ſaa kan hans Fortælling

ingen hiſtoriſk Anſeelſe have, men maae berigtiges af Pauli Fortælling.

A. Chr. 40. 41. U. C. 792. 793.

Aretas's Etnarch i Damaſcus lader, for at behage Jøderne, Byens Porte ſpærre, paa det at Paulus deſto viſſere maatte falde Jøderne, ſom opſøgte ham, i Hænde. Men de Chriſtne nedlode Apoſtelen i en Kurv over Stadsmuren; og han undſlipper lykkelig til Jeruſalem (2 Cor. 11, 32. Apoſtl. G. 9, 24. 25). I Begyndelſen holdt de Chriſtne i Jeruſalem ham för en blot forſtilt Chriſtenven; dog gjør Barnabas ham bekjendt med Petrus og Jacobus (Ap. G. 9, 27. Gal. 1, 18. 19); og tilſidſt erkjende ogſaa de øvrige Chriſtne ham for en ivrig Forſvarer af deres Religion og omgaaes fortroligt med ham. Dog varer hans Ophold i Jeruſalem kun 14 Dage. Den Frimodighed, hvormed han beſtred Helleniſterne i Jeruſalem, og hans Overlægenhed opfyldte dem med en ſaadan Forbittrelſe imod ham, at de havde beſluttet at rydde ham af Veien ved et Snigmord, hvorfore de Chriſtne bragte ham til Cæſarea, og lode ham gaae derfra til Tarſus i Cilicien (Ap. G. 9, 25-30). I Judæa opholdt han ſig ikke formedelſt Farer, af hvilken

Aarſag han ogſaa blev Menighederne i Judæa perſonligen ubekjendt (Gal. 1, 22). Fra Cæſarea forrætter han ſin Reiſe til Lands; thi han beſøger paa den Egnen af Syrien og Cilicien (Gal. 1, 21): det Cæſarea, hvorhen Brødrene havde bragt ham, kan derfor meget vel være det berømte Cæſarea Philippi; havde han gjort Reiſen til Søes, ſaa maatte man tænke paa Cæſarea Stratonis ved det middellandſke Hav.

A. Chr. 42. 43. U. C. 795. 796.

Imidlertid havde de Chriſtne, ſom vare blevne adſpredte ved den Forfølgelſe, der havde taget ſin Begyndelſe med Stephanus's Stenelſe (ved A. 37), bragt Chriſtendommen ud over Palæſtinas Grændſer til Phønicien og Cypern (omtrent A. 37-39). Nogle af de Nyomvendte, Indfødte fra Cypern og Cyrene, vandrede med ſamme til Antiochien, og foredroge den ogſaa for Hedninger (hvilket aldrig tilforn var ſkeet) omtrent A. 39. Efterretningen derom kommer til Jeruſalem; og Apoſtlene afſende Barnabas til Antiochien for at underſøge den nye Menighed (imellem A. 40 og 41). Saaſnart Barnabas havde overbeviiſt ſig om, at den nye Religion her fandt megen Indgang, reiſer han til Tarſus, for at bringe Paulus ſom ſammes Hovedtalsmand

bid (Ap. G. 11, 19-25), og efterat de et heelt Aar havde lært der, opkom Navnet Christianer paa det nye Partie.

A. Chr. 44. U. C. 797.

Paulus's Virksomhed i Antiochien maa indtræffe før Aaret 44. Thi i A. 44 kommer Agabus til Antiochien *), og bevæger ved Foreſtillingen om den Nød, hvori de fattige Christne i Palæſtina befandt ſig, Antiochierne til en Underſtøttelſe, ſom Paulus og Barnabas bringe derhen. Da de nu ſtrax efter deres Tilbagekomſt tiltraadte deres første Reiſe til Hedningenes Lande, ſaa maa Aaret, da Paulus og Barnabas have lært i Antiochien, anſættes før Agabus's Ankomſt ſammeſteds og før deres Affendelſe til Judæa og Jeruſalem, følgelig til Aaret 43. Hersed beſtemmes Tidsregningen ſaaledes: i Aaret 42 henter Barnabas Paulus fra Tarſus til Antiochien; i A. 43 lærer han paa dette Sted; i A. 44 reiſer han ſom Antiochiernes Affendte til Judæa.

*) Se Eichhorns Einleitung ins N. T. 2 Th. S. 54. jevnf. Eichhorns allg. Bibl. der bibliſchen Litt. 6 Th. 1 St. S. 23. (1794).

A. Chr. 45–52. U. C. 798–805.

Strax efter deres Tilbagekomst fra Jerusalem blive Paulus og Barnabas ordinerede af de Ældste og Propheterne i Antiochien til Hedningemissionærer, og afreise tilligemed Johannes Marcus, som de havde bragt med til deres Tjeneste allerede fra Jerusalem, som om de allerede i Jerusalem havde havt i Sinde, efter deres Tilbagekomst med det første at bryde op til de hedenske Lande (Apostl. G. 13, 5.)

Første Missionsreise (A. 45–c. 52).

Fra Antiochien gik de over Seleucien til Cypern. Missionærerne besøgte først den østlige Deel af Øen og derpaa Salamine; saa den vestlige Deel, og derpaa Pathos, hvor Apostelen lærte at kjende Proconsulen Sergius Paulus, og hæftigen irettesatte en Besværger, der drev allehaande magiske Kunster, og arbeidede imod Paulus (Ap. G. 13, 6). Her forandrer Apostelen sit forrige Navn Saulos til Paulos (Ap. G. 13, 9).

Reisen gik nu over det ved sit Dianatempel berømte Perga i Pamphylien (hvor Johannes Marcus, træt af Reisens Besværligheder, forlod Missionen. Ap. G. 15, 38) til Antiochien i Pisidien. Pauli Foredrag paa tvende Sabbather fandt vel

Indgang hos mange Jøder, men hos andre desto
neer Modstand; og de sidste satte alt i Bevægelse,
ndtil Paulus og Barnabas bleve bragte over
Grændsen (Ap. G. 13, 4-52). De vendte sig til
Iconium, hvor de tvende Troesprædikanter vel lærte
n rum Tid, men atter under de derværende Indvaa-
eres deelte Meninger, indtil endelig deres Mod-
kandere, saavel Hedninger som Jøder, vakte en
Opstand, hvorved de bleve tvungne til, under en
Steenregn og Skjældsord, at forlade Staden og
egive sig paa Veien til Lykaonien (Ap. G. 14, 1-6).

I Lystra (hvilket Lucas regner saavelsom Derbe
il Lykaonien, skjøndt begge Steder høre til Isau-
ien) havde Missionærerne en lignende Skjæbne.
I Begyndelsen bleve de, fordi de helbredede en Lam-
ed, hædrede som Guder, Barnabas (formedelst sit
ammelagtige Udseende) som Jupiter, Paulus (fordi
an førte Ordet) som Mercurius, indtil Jøder fra
Antiochien og Ikonium ankom og hurtigen opbragte
Indbyggerne af Lystra saaledes imod dem, at de
astede med Stene efter Paulus: hvorpaa de gik
erfra til Derbe.

Endnu besøgte Missionærerne den om Lystra
g Derbe liggende Egn (Ap. G. 14, 6) hvilken vel
kke er nærmere betegnet ved geographiske Navne,
nen hvorved dog ingen hele Lande (f. Ex. Galatien

eller Isaurien), men blot smaae Districter, beliggende omkring de nævnte Stæder, kunne forstaaes, fordi den omliggende Egn ikke er modsat Lande, men Stæder.

Lystra og Derbe tilligemed den omliggende Egn var det yderste Maal for denne Reise; de tilbaatte derfra Tilbageveien over Lystra, Ikonium, Antiochia i Pisidien, Pamphylien, Perga og Attalia. I Attalia gik de til Skibs til Antiochien (Ap. G. 14, 21-26), og aflagde for Menigheden der Regnskab for deres foregaaende Forretninger.

Aaret, da de kom tilbage, er ubekjendt. Men de bleve nu en rum Tid i Antiochien (Ap. G. 14, 28). For ei at lade den være uvirksom for Christendommen, indskyder Usserius her en Reise til Illyriens Grændse, fordi Paulus efter Rom. 15, 19. 20 vil være kommen did med Evangeliets Forkyndelse, og paa denne Reise lader han Apostelen vederfares alle de Uheld, som han omtaler 2 Cor. 11, 24. 25. Men hvo seer ikke, at denne Hypothese staaer i aabenbar Modsigelse med Ordene i Apostlernes Gjerninger: „De tvende der (i Antiochien) en rum Tid hos Disciplene. Og under deres Ophold der kom strænge Jødechristne fra Judæa, som ved deres Grundsætninger om de mosaiske Love's nødvendige Jagttagelse opvakte en saadan Uroe

iblandt de Christne i Antiochien, at de desaarsag sendte Paulus og Barnabas til en Conferenz med Apostlene om denne Punkt til Jerusalem?" Og var ikke Paulus til andre Tider oftere kommen ligetil Illyriens Grændser, saa at man ei behøver nogensteds ængstligen at indskyde hans Reise did, paa det at den dog kan blive anbragt i Pauli Liv. Var han ikke hver Gang, naar han paa sin anden og tredie Missionsreise drog igjennem Macedonien, ved Illyriens Grændser?

Ved den Tid kom strænge Jødechristne til Antiochien, hvilke dadlede den Fritagelse fra den mosaiske Lov, hvori Hedningechristnene levede, og erklærede dens Jagttagelse for nødvendig til Salighed. Den Uroe, hvorved de ved denne Paastand satte de Christne i Antiochien, foranledigede Afsendelsen af Hedningemissionærerne til Jerusalem, og det der holdte første Concilium. Her stode vi paa det første nye chronologiske Datum for Pauli Liv siden han tiltraadte sin første Mission til de hedenske Lande. Det falder i Aaret 52 (Ap. G. 15, 2. Gal. 2, 1).

A. Chr. 52. U. C, 805.

Paulus reiser som den antiochenske Menigheds Sendebud tilligemed Barnabas og Titus til Jern-

salem, 14 Aar efter hans Omvendelse. Saaledes maa man nemlig forstaae de Ord, δια δεκατεσσαρων ἐτων παλιν ἀνεβην εἰς Ἱεροσυλυμα, omendskjøndt det strider imod den græske Sprogbrug, efter hvilken det maatte hedde: „efterat jeg i 14 Aar ikke havde været der." Thi denne Mening vilde forstyrre den hele Chronologie. Den sidste Gang havde han været med Antiochiernes Foræringer i Jerusalem A. 44, og hvis han nu først 14 Aar efter var reist til det første Concilium i Jerusalem, saa vilde dette falde i A. 58. Og dog skal han efter andre Steder allerede paa sin anden Missionsreise A. 53-54 have afgivet Conciliets Decreter og i Aaret 54 have havt Omgang med Aqvila og Priscilla i Corinth. Disse Modsigelser imod Apostelens tydeligste Yttringer nøde os til at antage, at Paulus's Ord δια δεκατεσσαρων ἐτων i en fra den sædvanlige græske Sprogbrug forskjellig Mening, og at de ikke gaae paa hans sidste Nærværelse i Jerusalem, men paa hans Afreise fra Damascus. Just derfor synes han at have forudsendt ἐπειτα. Ligesom ἐπειτα første Gang (Gal. 1, 18) refererer sig til hans Afreise til Damascus, saaledes ogsaa den anden Gang (Gal. 2, 1.)

A. Chr. 53. U. C. 806.

Petrus kommer til Antiochien: omgaaes i Begyndelsen med Hedningechristne uden Hensyn til

levitiſke Love. Men ſaaſnart ſom Jacobs Sendebud, der vare af de ſtrænge Jødechriſtnes Partie, ankom til Antiochien, trækker han ſig tilbage fra de Hedningechriſtne; og med ham hykler ogſaa Barnabas, hvorover Paulus iretteſætter dem alvorligen (Gal. 2, 11-21).

Strax efter ønſker Paulus at tiltræde en ny Reiſe til de hedenſke Lande. Barnabas, ſom kort iforveien havde paadraget ſig Paulus's Utilfredshed ved ſit Hykleri, vil igjen medtage ſin Slægtning, Johannes Marcus til Reiſefælle, hvilken Ære Paulus holder ham uværdig til, fordi han havde forladt dem paa den forrige Reiſe midt paa Veien. Derover bryde Paulus og Barnabas ganſke med hinanden, og adſkille ſig. Barnabas gaaer med Johannes Marcus til Cypern (Ap. G. 15, 36-39); Paulus vælger Silas, ſom havde ledſaget Sendebuddene fra Jeruſalem til Antiochien, og var hidindtil forbleven der, til ſin Reiſefælle, og begiver ſig paa Veien.

Den anden Reiſe (fra A. 53 til 56) havde til Hiemeed, at beſøge de paa den førſte Reiſe ſtiftede Menigheder, og befæſte dem i deres Chriſtendom (Ap. G. 18, 36). Men ene dertil kan den ikke have været indſkrænket, fordi Miſſionærerne i dette Tilfælde kun vilde paa nye have beſøgt de alle-

rede forhen besøgte Stæder. Men de begive sig til Lande, som de slet ikke havde berørt paa deres første Reise, til Macedonien, Hellas og Achaia: følgelig maa Hiemedet for denne Reise have været Stadfæstelse af de allerede stiftede, og Stiftelse af nye Menigheder.

Veien gaaer igjennem Syrien og Cilicien til Derbe og Lystra (Ap. G. 16, 1). Brødrene i Lystra og Ikonium anbefalede Apostelen Timotheus til Reisefælle, hvilken han og dertil antager, og omskjærer, for desto bedre at kunne bruge ham til Undervisningen i Synagoger (Ap. G. 16, 2. 3). Paulus reiser nu videre, og afgiver allevegne Apostlenes Decreter (V. 4); men Timotheus er enten ikke strax afreist med ham, men først fulgt ham efter nogen Tid; eller og blev han i Begyndelsen ikke betragtet som Apostelens Medhjelper, men blot som hans Tiener. Thi indtil Missionærernes Ankomst til Berøa (Ap. G. 16, 4-17, 15) omtales han slet ikke, og da kort efter Timotheus sendes af Paulus til Thessalonich, saa anbefaler han dem samme, enten som en ganske ubekjendt Person, eller fra en Thessalonicherne hidindtil ikke bekjendt Side, som hans nuværende Medhjelper i Christendommens Forkyndelse, da han forhen kun havde været hans Følgesvend.

Reiſen gaaer fra Lyſtra igjennem Phrygien, til Galatien, hvor han havde i Sinde at fortſætte den til Aſien (i ſnævrere Betydning); men ved beſonderlige Hindringer blev han afholdt derfra. Fra Galatien, hvor han havde fundet en meget hjertelig Modtagelſe (Gal. 4, 14. 15), gik han til Myſien, og afholdt ved Hindringer fra at reiſe til Bithynien, derfra til Troas, hvor en Drøm beſtemmer ham til at forſøge ſin Lykke ſom Troesprædikant i Macedonien, hvorhen Lucas ogſaa ledſager ham (Ap. G. 16, 9).

Reiſeſelſkabet indſkiber ſig i Troas, og kommer over Samothrace og Neapolis til Philippi (Ap. G. 16, 10-12). I Philippi finder Paulus megen Indgang; ogſaa grunder han ſin Anſeelſe der ſaa faſt, at han erholder af de Nyomvendte der ei alene ſtrax i Begyndelſen, men ogſaa ſiden adſkillige Gange Pengeforæringer (Phil. 4, 15. 16). Men efterat han har givet Anledning til, at en Bugtalerſke miſter ſin Evne til at tale med tillukt Mund, blive Paulus og Silas anklagede af denne Slavindes Herrer, pidſkede efter Strategernes Befaling og bragte i Fængſel. Da ingen romerſk Magiſtrat torde tillade ſig en ſaadan Behandling imod romerſke Borgere, ſaa komme Strategerne i ſtor Forlegenhed formedelſt deres Overilelſe, og

maae begvemme ſig til, for ikke at udſætte ſig for Vidtløftigheder, at bevæge de mishandlede Prædikanter ved Bønner til at forlade Staden (Ap. G. 16, 12-39). De reiſe, og komme over Amphipolis og Appollonia til Theſſalonich (Ap. G. 17, 1).

De opholde ſig tre Uger i Theſſalonica (Ap. G. 17, 1. 4). I denne Tid levede Paulus af ſine Hænders Arbeide (1 Theſſ. 2, 9. 10. 2 Theſſ. 3, 8) Vel fandt han paa tre Sabbather Bifald hos nogle Jøder, og endnu meer hos Proſelyter og fornemme Proſelytinder; men tilſidſt opvakte Jøderne i Staden et Oprør imod ham, hvorved Anførerne opſøgte Paulus og Silas i deres Qvarteer hos en vis Jaſon. Da Prædikanterne juſt ikke vare hjemme, ſaa ſlæbte man Jaſon, deres Vært og nogle Chriſtne for Byens Øvrighed, ſom lod Jaſon ſtille Caution for at han ikke meer vilde unde de Fremmede Herberge i ſit Huus (Ap. G. 17, 4-9. Saaledes gik Oplsbet over uden Livsfare for Paulus og Silas; men denne Begivenhed tvang dem dog til at afreiſe den næſte Nat i al Stilhed til Berea (Ap. G. 17, 10.)

I Begyndelſen fandt Paulus og Silas her en gunſtig Modtagelſe. De vandt for den nye Lære mange Jøder, fornemme Proſelytinder og ikke faae Proſelyter. Men ſaaſnart Jøderne i Theſſalonica erfarede det Bifald, ſom Prædikanterne havde fun-

det i Berøa, saa ilede nogle efter dem derhen, og ophragte Folket imod dem. Deres Tilhængere anſaae det derfor ikke for tjenligt, at Paulus opholdt ſig længere der, ja ikke engang, at man i Berøa erfarede den rigtige Vei, han var reiſt, da man ellers kunde ſætte efter ham for at indhente ham. Hans Ledſagere lode ham derfor blot paa Skrømt tage Veien til Havet, paa det at man kunde forregive i Staden, at han var afreiſt til Søes; underveis dreiede de da af med ham til Veien ſom gik til Athenen (Ap. G. 17, 10, 14). Silas og Timotheus bleve for det førſte i Berøa; dog gav Paulus ſine Ledſagere, ſom havde bragt ham til Athenen, ved deres Afreiſe den Commiſſion til Silas og Timotheus, at de maatte ſaaſnart mueligt komme til ham i Athenen (Ap. G. 17, 15).

Ifølge dette Pauli Ønſke kom Timotheus virkelig til ham i Athenen: derimod vide vi ikke hvor Silas har opholdt ſig i den Mellemtid, da han er bleven tilbage i Berøa, indtil han igjen forenede ſig med Paulus i Corinth: ei heller hvad han imidlertid har udrettet. Selv Timotheus beholdt Paulus ikke hos ſig i Athenen, men aſſendte ham ſtrax efter hans Ankomſt til Theſſalonica, for at erfare hvorledes det ſtod ſig der med de Nyomvendte. De theſſalonicenſiſki Jøders Iver gjorde ham bekymret

for ſine Tilhængeres Skjæbne i Theſſalonica (1 Theſſ. 3, 1). Vel veed Lucas i Apoſtl. Gjern. intet om denne Timothei Reiſe til Athenen til Paulus (17, 15. 18, 5); efter hans Fortælling ſkulde man tænke at Silas og Timotheus vare ſom uadſkillelige Stalbrødre forblevne tilſammen i Macedonien, indtil de igjen i Selſkab vare indtrufne i Corinth hos Paulus. Men Lucas har neppe været i Stand til, nøiagtigen at angive alle Begivenheder i denne Mellemtid, efterſom man ingen Spoer opdager til at han ved denne Tid har opholdt ſig hos Paulus. Thi han indſlutter ſig ſom Pauli Reiſefælle kun i Fortællingen om Reiſen fra Troas til Philippi (Apoſtl. G. 16, 10. 17): han ſynes atter tidligen at have forladt Miſſionsſelſkabet; men efterdi han ei vil have ſig anſeet ſom Hovedperſon ved ſamme, ſaa ſynes han heller ikke at ville berette noget om ſig, førend der, hvor han igjen indtræder i Hedningeomvenderens Hiſtorie. Om Timothei Reiſe til Paulus i Athenen, og hans Affendelſe til Theſſalonica lader ſig ikke tvivle; ſaaledes var Apoſtelens Beſtemmelſe (Ap. G. 17, 15); og Opfyldelſen af ſamme bevidner Apoſtelen udtrykkeligen (1 Theſſ. 3, 1). Maaſkee kom ogſaa Silas med Timotheus til Athenen; men da Paulus vel har givet ham en anden Beſtemmelſe til en anden Stad i

acedonien, til hvilken vi intet Brev fra Paulus
ve tilbage, hvori denne hans Sendelse kunde
re omtalt, saa er ogsaa Efterretningen om hans
komst til Paulus i Athenen, og om den Sendelse,
rtil han blev brugt, tabt for os. Om Timo-
us har kun et Tilfælde, Opholdelsen af det første
ev til Thessalonicenserne, bevaret os Efterretning
i denne Reise.

Hvor længe Paulus har opholdt sig i Athenen,
er sig ikke bestemme. Ganske kort kan hans Op-
d der ikke have været, da i det mindste nogle Uger
fordredes til hans Ledsageres Tilbagereise til
rea, og til Timothei Reise derfra til Athenen.
en længere end til denne almindelige Bestem-
lse af Pauli athenienſiske Opholds Varighed kan
n heller ikke med Vished gaae, omendskjøndt
n neppe har udstrakt det længe, da han synes at
ve fundet lidet Bifald i Athenen. Thi Lucas ta-
kun om Pauli Iver at foredrage Christendom-
n for de athenienſiske Jøder (Ap. G. 17, 16) men
et om Frugterne deraf: paa omvendte Hedninger
d han kun et Par Exempler at anføre (17, 34):
ller vilde han forsøge sit Held i Corinth.

Paulus modtager en Pengeunderstøttelse fra
hilippenserne (Phil. 4, 15) efter sin Afreise fra

Macedonien, følgelig i den Mellemtid, da han befandt sig i Athenen, indtil Begyndelsen af hans Ophold i Corinth; man veed ikke, hvor tidligen; om allerede i Athenen eller først i Corinth.

En Deel af disse Begivenheder torde maaskee først være indtrufne i Aaret 54; men da intet bestemt chronologisk Datum desangaaende findes, og man blot kan slutte hiint af den Mængde Begivenheder, der ere blevne sammentrængte i A. 53, saa maa alt, hvad der er forefaldet for Pauli Ankomst til Corinth, blive staaende i Aaret 53, omendskjøndt Adskilligt deraf først tør have tildraget sig i de sex første Maaneder af A. 54. Der findes intet sikkert Datum til Afdeling.

A. Chr. 54. U. C. 807.

Ved sin Ankomst til Corinth fandt Paulus allerede Aquila og Priscilla, som kort tilforn vare ankomne fra Italien. Jødernes Fordrivelse fra Rom paa Keiser Claudius's Befaling henføre Fortolkerne af Svetonius (som omtaler den in Claudio cap. 25) og af Dio Cassius *) til Aaret 54; og da

*) Usserii Annales p. 634 og Reimarus ad Dionem Cassium lib. 60 c. 6 p. 944. Tidligere kan den heller ikke sættes, naar Pauli sidste Ophold i Jerusalem hører til Aaret 52; og naar man over-

ɔvila og Priſcilla hørte til hine Fordrevne, saa maa
res og Paulus's Ankomſt til Corinth ogsaa falde
) i dette Aar (Ap. G. 18, 1. 2).

Paulus tager Arbeide hos Aqvila, for at er-
re ſig (1 Cor. 4, 11. 12); lærer paa enhver
abbath i Synagogen (Ap. G. 18, 4).

Flere Uger efter Paulus kommer endelig ogsaa
ilas og Timotheus fra Macedonien til Corinth
p. G. 18, 4. 5). Først efter deres Ankomst
kker Paulus i Synagogen frem med sin Lære, at
essias var aabenbaret i Jesu Person, og da han
e fandt andet end Modsigelse hos Jøderne, saa
lagde han sin Undervisning hen til Proselyten
stus's Huus, hvor han fortsatte den halvandet
ir (Ap. G. 18, 6-11).

Strax efter Timothei Ankomst til Corinth, skrev
ulus sit første Brev til de Thessalonicenser (1 Thess.
6.), saa at man tør henføre det alt til Aa-
54.

veier, hvor meget der er forefaldet imellem Apo-
stelens Afreise fra Antiochien indtil hans Ankomst
i Corinth, vil man finde det meget sandsynligt,
at Paulus ikke vel kan være ankommen til Co-
rinth før Midten af Aaret 54.

Men da Paulus har opholdt sig halvandet Aar ud i Eet i Corinth (Ap. G. 18, 11.), saa tør det Meste, som har tildraget sig under hans Ophold der, henhøre til A. 55.

A. Chr. 55. U. C. 808.

Paulus bliver anklaget for Proconsulen Gallio i Corinth; Anklagerne blive afviste, og Sosthenes, deres Ordfører, mishandlet af Hedningene (Ap. G. 18, 12-17).

Ved denne Tid bliver det ægte Brev til Thessalonicenserne (2 Thess. 2, 1-3) tillagt Apostelen.

Kort efter skriver han sit andet Brev til Thessalonicenserne, foranlediget dertil ved de sværmeriske Forhaabninger, som et ham paadigtet Brev synes at have forsget.

A. Chr. 56. U. C. 809.

Paulus reiser, ledsaget af Aqvila og Priscilla, over Kenchrea, hvor han formedelst et Løfte afskaar sit Haar (Ap. G. 18, 18), til Ephesus. Han underviser der i Synagogen med Bifald. Men uagtet han anmodes af Jøderne om at blive længere, lader han sig dog ikke overtale, fordi han vil tilbringe næste Fest i Jerusalem, men han lover med det første at komme tilbage. Dog ledsage Aqvila og

Preſcilla ham ikke paa hans videre Reiſe (Ap. G. 18, 19-21), og ham kommer til Skibs over Cæſarea (Stratonis) tilbage til Antiochien.

Efter hans Afreiſe fra Epheſus indtræffer der Apollo, en veltalende Jøde og Johannis Diſcipel. Da Aquila og Priſcilla opdage af hans Foredrag, at han kun henviſte ſine Tilhørere til den Meſſias, ſom med det første ſkulde komme, og intet vidſte af den i Jeſu Perſon allerede aabenbarede Meſſias, saa foredrage de ham det fuldſtændige chriſtelige Lærebegreb, hvis Sandhed han ogſaa erkjender, og hvis veltalende Talsmand han bliver. Kort Tid efter reiſer Apollo med Anbefalingsſkrivelſe fra de epheſiſke Chriſtne til Achaia, og underviſer med ſtort Bifald i Corinth (Ap. G. 18, 24-28 jevnf. 1 Cor 1, 11. 12. 4, 6).

A. Chr. 57. U. C. 810.

Paulus ſynes faa Maaneder efter ſin anden tilendebragte Reiſe at have tiltraadt den tredie, ſom man maa ſlutte af Lucas's Ord: και ποιησας χρονον τινα, εξηλθε. Man tør altſaa med Sandſynlighed tænke ſig ham paa Veien tilbage før Midten af Aaret 57.

Apoſtelens tredie Reiſe (fra A. 57, omtrent i Midten, indtil A. 60). Han reiſte over Galatien, Phrygien og de fra Havet fjernede Egne

af Lilleaſien (Ap. G. 18, 23) til Epheſus, hvor han forblev 2 Aar og 3 Maaneder.

A. Chr. 57 (i Midten) — 59. U. C. 810-812.

Paulus overbeviſer de Johannisdiſciple, ſom han finder i Epheſus, om at de hidindtil havde været hengivne til et vrangt Lærebegreb, og vinder dem for det chriſtelige (Ap. G. 19, 1-7).

I Begyndelſen lærte Paulus ogſaa i Epheſus efter ſin Sædvane i Synagogen; men forlagde kort derefter formedelſt Jødernes Modſtand ſin Lærdplads hen til en vis Tyrannus's Høreſal (Ap. G. 19, 8. 9). Hvis hiint var Tilfældet i nogle Maaneder, og dette i to Aar, ſaa lade ſig de Steder forene, paa hvilke Lucas lader ham underviſe i to Aar (nemlig i Tyrannus's Høreſal) Ap. G. 19, 10. men han ſelv tillægger ſig med et rundt Tal tre Lærcaar i Epheſus (Ap. G. 20, 31). Denne hele Tid igjennem levede han af ſit Haandværk (Ap. G. 20, 24. 25).

Strax efter ſin Ankomſt til Epheſus erfarer han, at Galaterne vare blevne forurolige ved ſtrænge Jødechriſtnes Inſinuationer, og ſkriver desangaaende et Brev til dem enten endnu i A. 57, eller i Begyndelſen af A. 58, kort efterat han anden Gang havde beſøgt deres Menighed (Gal. 1, 6. 4, 13. jevnf. Ap. G. 18, 23. 19, 1).

Han hører tale om en stor Forargelse i den corinthiske Menighed, at en Stiffsøn lever i utilladelig Omgang med sin Stifmoder: for at gjøre en Ende derpaa skriver han sit første, for os tabte, Brev til Corintherne (1 Cor. 6, 9).

Chloes Tyende bringe ham nye Efterretninger om den corinthiske Menigheds Tilstand, hvilke endnu meer forurolige Apostelen. For at afhjelpe Mordenerne i Corinth, beslutter Paulus at sende Timotheus derhen (1 Cor. 4, 17-19). Det er den Reise, som Timotheus tiltraadte i Erasts Selskab Ap. G. 19, 22).

Umiddelbart efter Timothei og Erasts Afreise naa Corinthernes Foresprgsel være ankommen (1 Cor. 7, 1.), hvorpaa vort tilværende første Brev til Corintherne er Svaret. Deri omtaler Apostelen den dem foreslaaende Ankomst af Timotheus, som, fordi han sandsynligviis havde desiden allehaande andre Commissioner at udrette, naa være reist ad Omveie til Corinth; hvorfor ogaa Paulus formodede, at Timotheus endnu ikke naatte have naaet Corinth, naar hans Svar kom id. Desuden giver Apostelen Corintherne Haab m, at han med det første selv vilde tiltræde en Reise til dem (1 Cor. 4, 17. 16, 10). Da Paulus

vilde blive i Epheſus til Pintſefeſten (1 Cor. 16, 5-8) ſaa maa Brevet være ſkrevet om Efteraaret 59.

I Begyndelſen havde Paulus i Sinde, at reiſe over Corinth til Macedonien (1 Cor. 16, 5. 8. jevnf. Ap. G. 19, 21), dog vilde han ikke vælge denne Vei, ſrend han vidſte, hvorledes Corinthierne vare ſindede imod ham.

For at forſkaffe ſig Vished derom, ſaaſnart ſom mulig, afſendte han Titus til Corinth; men gav, for ikke at lade ſig mærke med ſin Engſtlighed, hans Reiſe den Vending, at han ſkulde ſamle en Collect i Corinth; thi af den Haſt, hvormed Titus kom tilbage, kan man ſlutte, at det var Apoſtelen om noget andet at gjøre, og iſær om at faae Efterretninger om Corinthernes Sindelaug imod ham. Først efter Titus's Tilbagekomſt vilde Apoſtelen fatte en faſtere Beſlutning ihenſeende til ſin Reiſeplan. Imidlertid opvakte Guldſmeden Demetrius i Epheſus en Opſtand imod Apoſtelen, hvilken ikke tillod ham at oppebie Titus's Tilbagekomſt til Epheſus. Tvungen reiſte han fra Epheſus til Troas, i det Haab, at Titus med det første vilde indtræffe der. Men han venter forgjæves (2 Cor. 2, 12. 13). I den Uvished, hvori han var om ſit Forhold til Corintherne, vovede han ikke at følge ſin første Reiſeplan over Corinth til Macedonien, men vender

n om, og reiser til Macedonien, for derfra, naar mſtændighederne vilde tillade det, at tiltræde Rei- t til Corinth (2 Cor. 1, 15. 16). Imidlertid n nu gjennemvandrede Macedonien (Ap. G. 20,), kom Titus til ham med beroligende Efterretnin- r fra Corinth (2 Cor. 7, 6. 6, 16). Ogsaa Ti- otheus indtræffer hos Paulus i Macedonien (2 or. 1, 1).

A. Chr. 60. U. C. 813.

. Nu skrev Paulus vort end tilværende andet ev til de Corinther, paa en Tid, da han allerede vde roest Corintherne hos Macedonierne for at de i det forrige Aar havde begyndt deres Collect for faltige Christne i Palæstina (2 Cor. 9, 2-4. jevnf. 12. 13. 7, 4-6). Dette var blot hans For- odning, fordi han i forrige Aar havde sendt Ti- otheus og Titus til Corinth for at indlede en Col- t, og han byggede paa sine Sendebuds Iver den rventning, at de vilde have gjort Begyndelsen i rrige Aar: altsaa en Formodning, fremsagt før Assendtes Tilbagekomst. Dog maatte han ved res Tilbagekomst erfare, hvor langsomt det gik ed denne Collekt; han sender derfor Titus endnu Gang til Corinth, for at indbrive den, med en krivelse, hvori han opmuntrer Corintherne til

ivrigen at ſkyde ſammen, paa det at han ikke, hvis Macedonier ſkulde ledſage ham til Corinth, ſkulde blive til Skamme, fordi han ſaa dristigen havde roeſt Corinthernes Ædelmodighed. Da nu Timotheus og Titus om Efteraaret A. 59 bleve ſendte til Corinth, ſaa maa vort andet Brev til de Corinther være ſkrevet enten ved Enden af Aaret 59 eller strax i Begyndelſen af Aaret 60, saa Maaneder før Pauli Ankomſt til Jeruſalem.

Med denne Skrivelſe reiſer Titus til Corinth i Selſkab med en anden hos de chriſtelige Menigheder meget bekjendt Broder (ſandſynligen Lucas) og andre Stalbrødre, for at drive paa Collecten i Corinth (2 Cor. 8, 16. 18. 9, 3-5): men Timotheus ſynes at være bleven hos Paulus.

Strax derefter bryder Paulus op fra Macedonien til Achaia, for i Corinth at modtage Collecten for de palæſtinenſiſke Chriſtne (Ap. G. 20, 2). Rigtig nok kommer han paa det nævnte Sted fra Macedonien til Hellas eller Grækenland, hvorunder Lucas forſtaaer Achaia, ſom da Hellas undertiden ogſaa hos andre Skribenter ſættes iſtedetfor Achaia (Svetonius in Claudio cap. 16).

Han opholder ſig tre Maaneder i Achaia (Ap. G. 20, 3). Kort før ſin Afreiſe fra Achaia eller Corinth (Rom. 16, 23) ſkriver han Brevet til de Ro-

mere, da han just er i Begreb med at bringe den for de fattige palæstinensiske Christne samlede Collect til Jerusalem (Rom. 15, 25. 26. Ap. G. 24, 17. 19). I Kenchrea, finder han (efter den sædvanlige Foreskilling) en Leilighed til at afsende det allerede færdige Brev ved Phøbe, den derværende Diaconisse (Rom. 16, 1).

Paa den Tid, da han skrev til Romerne, var han fuld af Frygt for de vantroe Jøder (Rom. 15, 30. Ap. G. 20, 22). Den var meget grundet, som han erfarede endnu før sin Afreise fra Corinth. Han havde havt i Sinde, at tage sin Vei igjennem Syrien til Lands; men da han havde bragt i Erfaring, at Jøderne havde det Anslag, at myrde ham underveis, saa valgte han en anden Vei: han reiste igjen til Macedonien, for i Philippi at gaae til Skibs, og derfra tiltræde sin Vei til Søes til Jerusalem (Ap. G. 20, 3 fg.) Han afseilede fra Philippi efter Paaskefesten i Aaret 60 (Ap. G. 20, 6).

Timotheus (som efter sin Tilbagekomst fra sin Sendelse til Macedonien og Corinth synes ikke meer at have været skilt fra Paulus) og Lucas vare hans Reisefæller, den første efter den udtrykkelige Efterretning (Ap. G. 20, 4); den sidste fordi han indbefatter sig selv med i Fortællingen (Ap. G. 20, 5. 6). De toge Veien over Troas, Assus, Mitylene, Chios

Samos, forbi Trogyllium, til Milet; fra Milet til Ko, Rhodus, Patara, forbi Cypern til Tyrus og Ptolemais, og over Cæsarea Philippi til Jerusalem, hvor de maae være ankomne, om ikke til Pintse, saa dog strax efter ved Begyndelsen af Sommeren i A. 60. *)

*) Paa en nøiagtig chronologisk Bestemmelse af Apostelens sidste Missionsreise kommer det fornemmelig an i hans Levnet angaaende de Breve, som falde i denne Periode. Proven af den ovenangivne Tidsregnings Rigtighed lader sig gjøre paa mer end een Maade. F. Er. efter de udtrykkelige Data i Apostl. Gjern. kan Reisen ikke have omfattet meer end tre Aar og een Maaned, i det høieste tre Aar og fire Maaneder. Den endtes ved Pintse eller strax efter Pintse imod Begyndelsen af Sommeren 60; følgelig maa den være tiltraadt i Aaret 57, kort før Sommerens Begyndelse. De faste Puncter for Beregningen selv torde være følgende: 1) Indtil Pintse vilde Paulus blive i Ephesus 1 Cor. 16, 8. Saaledes kan man kun skrive e f t e r den sidstforløbne Pintsefest, altsaa enten om Sommeren, eller Efteraaret, eller i de første Maaneder af det næstfølgende Aar. Paulus blev ved et Oplob i Ephesus forhindret i at forlænge sit Ophold der saalænge, og maatte afreise tidligere. Hvad der nu er

Paulus bliver hæftet i Jerusalem, Ap. G. 3, 26; to Aar før Porcius Festus's Ankomst til

Fæet indtil Pintsefesten, vide vi med nøiagtige Data: a) Paulus reiste hurtigt fra Ephesus over Macedonien til Achaia, b) opholdt sig i Achaia tre Maaneder, og kom til Jerusalem ved Pintsetid eller strax efter i A. 60. Pauli Forsæt, at blive i Ephesus til Pintse, maa altsaa falde i Aaret 59, og det efter dette Aars tilbagelagte Pintsedag. — 2) Indtil denne Tid (Sommer eller Efteraar 59) havde Paulus opholdt sig 2 Aar 3 Maaneder i Ephesus (Ap. G. 19, 8-10.) følgelig fra April eller Julius i A. 57 indtil Julius eller October i A. 59. — For sin Afreise til Ephesus har Paulus fra Antiochien af blot gjennemreist Galatien og Phrygien, for at ile til Ephesus, fordi han for kort Tid siden havde lovet, med det første atter at komme derhen (Ap. G. 18, 19-21, 23). Skulde nu Paulus have brugt to Maaneder til sin blotte Gjennemreise igjennem Galatien og Phrygien, saa maatte han have tiltraadt sin tredie Missionsreise enten i Februar eller Mai i A. 57. Men Uvisheden af den Maaned, hvori Reisen blev tiltraadt, ophæves ved Ap. G. 18, 21: „Paulus har iforveien høitideligholdt en Fest i Jerusalem, er derpaa brudt op til Antiochien, og har derfra, uden at opholde sig længe, tiltraadt sin Missionsreise.“ Denne

sit Statholderskab, d. e. i A. Chr. 60, eftersom han tiltraadte det i A. 62.

Fest maae enten være Paaske- eller Pintse-Festen; men da ingen af dem kunde indfalde i Februar, saa maa Paulus have tiltraadt Reisen til Ephesus over Galatien og Phrygien i May Maaned eller strax efter. Ved denne sidste Bestemmelse ophæves nu ogsaa det Vaklende i No. 1 og 2 ihensende til Aarstiden, og man maa nødvendig antage den sildigere. Vi erholde nu følgende Tidsregning:

I Aaret 57 i Begyndelsen af Sommeren bryder Paulus op for tredie Gang fra Antiochen, Ap. G. 18, 23.

I to Maaneder (omtrent Juli og August 57) gjennemreiser han Galatien og Phrygien, Ap. G. 18, 23.

I tre Maaneder underviser han i Synagogen i Ephesus (omtrent i Maanederne Sept., Oct. og Novbr. 57) Ap. G. 19, 8-10.

I to Aar underviser han i Ephesus i Tyrannus's Høresal (fra Decbr. 57 til Decbr. 59) Ap. G. 19, 8-10.

Om Efteraaret 59 skriver Paulus 1 Cor. ifølge hvilket han agter endnu at blive i Ephesus indtil Pintse, 1 Cor. 11, 8.

I Decbr. 59 reiser Apostelen, formedelst et Oplob, fra Ephesus til Macedonien, Ap. G. 20, 1.

Dagen efter sin Hæftelse bliver han ført af Commendanten paa Antoniusborgen, hvor det dog ikke kommer til nogen Beslutning m angaaende. Han erfarer strax efter sit første rhør, hvorledes Jøderne agte at myrde ham. m lader Commendanten underrette derom, og me lader ham hurtigen (følgelig faa Dage er hans Ankomst i Sommeren A. 60) og i tilhed føre bort til Cæsarea til Statholderen lix (Ap. G. 22, 30 — 23, 35.)

Chr. 60 midt i Aaret — 62 om Efteraaret.
U. C. 813-815.

Paulus bliver paa nye forhørt for Felix, en atter uden at nogen Beslutning om ham

I Januar 60 skriver han 2 Cor. med hvilket Brev han afsender Titus. Nogle Uger efter reiser han efter ham til Achaia, Ap. G 20, 2. Tre Maaneder, omtrent til Midten af April A. 60, opholder Paulus sig i Achaia, Ap. G. 20, 3.

I Midten af April, ved Paasketid A. 60, reiser han tilbage fra Achaia til Philippi, for der at indskibe sig til Jerusalem, Ap. G. 20, 3. 6.

Fra Paaske til Pintse eller kort efter Pintse i A. 60 lægger han sin Reise tilbage til Jerusalem, hvor han strax efter sin Ankomst bliver hæftet, Ap. G. 21, 17 jevnf. 20, 16.

fattes, fordi Felix vil først underrette sig nærmere om Sagen (Ap. G. 24, 1-27). Processen bliver liggende.

To Aar efter (A. 62) tiltræder Porcius Festus sit Embede som Statholder i Syrien. Paulus bliver efter Jødernes Tilskyndelse paa nye forhørt i Cæsarea, og geraader derved i Fare for at blive ført til Jerusalem til hans Proces var endt, hvorved han seer sig nødt til at appellere til Keiseren, Ap. G. 25, 12.

Om Efteraaret 62 indskibes Paulus til Rom, lider Skibbrud, og tilbringer Vinteren paa Malta (Ap. G. 27, 1-28, 1).

A. Chr. 63. U. C. 816.

I Foraaret 63 kommer Paulus til Rom, og bliver holdt i en temmelig fri Arrest i et leiet Privathuus, saa at han uhindret kan modtage Besøg, omgaaes med sine Venner, og skrive og afsende Breve efter Behag (Ap. G. 28, 11-16). I hans Selskab finder man Timotheus (Phil. 2, 26. 4, 10. 11.) Marcus (Phil. 4, 10) Lucas (Phil. 4, 10. 11.) Epaphrodit (Phil. 2, 26, 4, 10. 11.) Epaphras og Onesimus fra Colossæ (Coloss. 4, 10. Phil. 10.) Tychicus (Ephes. 6, 21.) o. s. v.

Imellem A. Chr. 63-65. U. C. 816-818.

Fra ſin Arreſt i Rom ſkriver Paulus paa een og ſamme Tid til Epheſerne, Coloſſenſerne ſamt Philemon, og til Philippenſerne. *)

*) Hvad man meeſt ſavner i denne Udſigt, er, at Forfatteren, ſom var han ſaa ganſke forviſſet om Ægtheden af de herlige Breve til Timotheum og Titum, ſlet ikke har taget Henſyn til Tid og Sted, da de efter den almindelige Mening ere forfattede. Udg.

VII.

De commodis nonnullis, quæ ex Islamismo ad rempublicam Christianorum redundarunt.

(Disquisitio, cum a. 1813 indicenda essent Solennia in memoriam reformationis sacrorum et Universitatis Haunienſis.)

Autore Jano Möller,
Theol. Dr. et Prof. Ord.

A multis viris acutis observatum legimus, eum esse cum totius historiæ tum vero annalium ecclesiæ Christianæ præcipuum fructum, ut hoc studium rite institutum piam illam pertuasionem, qua omnia, quæ accidant, etiam sristissima et ad sensum humanum quam max-

ime ingrata, tandem moderatore Deo O. M. in bonum ceſſura credimus, egregie roboret et ſupra omnia hæſitandi pericula evehat. Ecquis hano magiſtram animo docili atque ingenuo conſuluit, qui non firmiori ſpe et vividiori in Deum fiducia inſtructus ex illius ſchola discesſit? Ecquis ab ea edoctus de provida numinis cura in eccleſia Chriſtiana conſervanda tam conſpicua dubitavit? Inſignis eſt in primis benevolentisſimi hujus moderaminis teſtis primorum poſt Chriſtum natum ſeculorum hiſtoria, quibus eccleſia Chriſtiana, tenera adhuc et paucorum colonorum cura enutrita herba, licet frequentibus et maximis, expoſita eſſet procellis, tamen indies nova capiebat incrementa, donec in excelſam arborem, altis radicibus nixam ramosque ſuos ſuper majorem orbis terrarum partem proferentem, excreſceret. Sed nec ſecuta ſecula ſuis deſtituta ſunt providi numinis documentis, quanquam eorum vis non mox niſi attento homini in oculos incurrit. Attentio autem et ſumma in veris rerum geſtarum cauſis atque eventibus expiſcandis diligentia in re tanti momenti a doctis et Chriſtianis hominibus jure requiruntur,

lisque adhibitis multa, quæ primo intuitu impedita et obscura videntur, facillimo negotio expediuntur: quæ observatio an etiam de eo eventu, qui in annalibus religionis Christianæ semper tanquam ænigma et nodus ipso Deo vindice dignus spectatus fuit, Islamismi puto propagationem, valeat nescio, sed multas video rationes, quæ me ad id asserendum invitent. „At, audio nonnullos mihi acerbius obloquentes, Tune credis hanc pestem, qua nulla unquam pejor exstiterit, feliciter evenisse, rebusque adeo Christianorum inservisse? Quid? nonne ecclesiæ nostræ ulcera inflixit Muhamedes, quibus neque temporis diuturnitas neque doctorum Christianorum assiduitas ad nostram usque memoriam mederi potuerit? Nonne florentissimi per Asiam, Africam, nonnullasque Europæ terras coetus gladio Chalifarum succubuere? Oblitus es procul dubio, multos populos, qui Christo jam fidem dedissent, nunc præceptis impostoris obtemperare, multasque provincias (Ægyptum, Syriam, Asiam minorem, plures) quas purioris doctrinæ lux jam collustravisset, nunc barbariei crapulæ obrutas superstitionisque tenebris obvolutas jacere?" — Scio equidem atque doleo, insci-

tiam malitiamque hominum fuisse tantam, ut ne revelatam quidem veritatem, singulari Dei beneficio eis concreditam, retinere posset aut vellet, idque eo magis doleo, quo latius Christianismi semina eo tempore, ubi novus ejus in Arabia surgebat hostis, erant sparsa. Nam a Ponto inde Euxino ad mare Atlanticum, a flumine Nilo usque ad Rhenum non caput tantum extulerat, sed victrix evaserat divina nostra religio, superstitibus modo exiguis Ethnicismi reliquiis; cum audacissimus in eam gentem pastoritia, quam omnium minime metuebat, fieret impetus, cui resistendo propter cultorum suorum segnitiem, discordiam atque nequitiam diu impar fuit, quamquam recte cognita atque observata Islamismo semper tanto superior invenietur, quantum a mendacio discrepat veritas. Illa observatio jam multum, nisi fallor, facit ad solvendam impeditam istam quaestionem: cur Deus O. M. Islamismo permiserit e tot florentissimis provinciis Christianismum expellere: cum vero nodum non omnino explicet, nec ab omnibus eodem modo proponatur, liceat mihi, antequam sententiam meam qualemcunque hacce de re proponam, ea responsa, quae vario tempore viri docti ho-

minibus ſic quærentibus dederint, huic tanquam in limine inquirere. In eo quidem ab antiquiſſimis temporibus conſenſerunt omnes Theologi, quod victoria Islamismi loco pœnæ divinæ, Chriſtianis illius ævi utpote meliore revelatione indignis inflictæ, eſſet habenda. Neque in hoc conſenſu reperies, quod jure tuo reprehendere poſſis, ſi effatum univerſaliter, uti pronuntiatum eſt, interpreteris. Conſtat enim religionem Chriſtianam tam theoreticam quam practicam ſeculo ſeptimo inceunte a nativa ſua ſimplicitate et divina majeſtate tantum degeneraſſe, ut vix amplius pro eadem haberi poſſet. Remanſerunt quidem in eccleſia nonnullæ a ſervatore ſparſæ veritates, ſed puro hvic ſemini tantum ubique infelicis loliі adſperſum fuit, quantum nemo niſi qui monumenta hujus temporis ipſe inſpexerit, facile credat. Cum vero ſcriptionis hujus ratio non patiatur, ut diu in teſtibus hujus rei citandis moremur, en teſtimonium recentioris hiſtorici, quem fontes conſuluiſſe nemo negabit, nobis breviter hujus ævi religionem adumbrantis *): „Jacuit hoc ævo vera

*) Moshemii Inſtitutt. Hiſt. Eccl. Antiquæ et recent. Helmſt. 1764. pag. 439-40.

;io ſuperſtitionum inſana mole preſſa, nec
.t attollere auſa eſt. Antiquiores Chriſtiani
m venerabantur unice, ejusque filium;
autem ſeculo qui Chriſtiani dicebantur,
is lignum, imagines sanctorum hominum,
ue incerta, colebant, Illi coelum et in-
; ante oculos ponebant hominum: Hi con-
ignem quendam crepabant ad exurendas
iorum labes occupatum. Illi Chriſtum
te ac ſanguine ſuo peccata mortalium ex-
e, docebant: Hi, parum aberat, quin
rnerent, nulli, qui ſacrum ordinem ſeu
eſiam muneribus ditaret, coeli fores oc-
is eſſe. Illi ſanctam ſimplicitatem, ca-
que pietatem conſectabantur: hi ſummam
;ionis in externis ritibus et exercitationi-
collocabant. Dubitabat aliquis? Duo in
atu erant argumenta exceptione majora;
oritas eccleſiæ, et prodigia, quibus eden-
in horum temporum ignorantia quilibet
o callidior ſufficiebat." At diſciplinæ mo-
conditionem non meliorem fuiſſe, docent,
quot in ea tradenda vel deſcribenda oc-
iti fuerunt ſcriptores, e quorum numero
m, S. Eligium, teſtari ſufficiat; magnum
pietatis exemplar boni Chriſtiani officia

ita perſequitur: „Bonus Chriſtianus eſt, qui ad eccleſiam frequentius venit, et oblationem, quæ in altari Deo offeratur, exhibet, qui de fructibus ſuis non guſtat niſi prius Deo aliquid offerat, qui quoties ſanctæ ſolemnitates adveniunt, ante dies plures caſtitatem etiam cum propria uxore cuſtodit, ut ſecura conſcientia ad Domini altare accedere poſſit, qui poſtremo ſymbolum vel orationem dominicam memoriter tenet . . . Redimite animas veſtras de poena, dum habetis in poteſtate remedia . . . oblationes et decimas eccleſiis offerte, luminaria ſanctis locis juxta quod habetis exhibete - - ad eccleſiam quoque frequentius convenite, ſanctorum patrocinia humiliter expetite . . . quod ſi obſervaveritis, ſecuri in die judicii ante tribunal æterni judicis venientes dicetis: Da, Domine, quia dedimus" *). Quibus præceptis quam parum conſultum fuerit genuinæ virtuti, quisque, vel me tacente, facile videt. Hinc quoque peſſima vitia, libidinem, avaritiam, ambitum, plura ubique graſſari cernimus, clericis adeo ſæpius præ-

*) Vid. D'Achery Spicilegium Tom II. pag. 96 collato Moshemio l. c.

enntibus quam ſubſequentibus; peccanti enim clerico venia ſemper a fratre, iisdem aut aliis maculis plerumque conſpurcato, erat parata. Neque fuit, cur laici de magiſtrorum ſuorum ſeveritate quererentur; omnia enim eorum officia ad paucisſimas (vulgo octo) virtutes revocabantur, et has qui negligebant, valde tolerabiles ignaviæ ſuæ poenas luebant. Ad incitas redacto, v. c. homicidæ aut latroni, patuit vita monaſtica, cujus vota, vel absque omni emendatione edita, per ſe valida habebantur ad culpam quamvis tollendam. Paucis: quo penitius plerorumque hujus ætatis Chriſtianorum mores et inſtituta intuemur, eo digniores vel graviſſimis poenis nobis videntur. At quamvis veriſſima eſt hæc ſententia, eâ tamen ferendâ nondum ſolvitur, ſed ſecatur potius nodus, quem ſupra propoſuimus. Cum enim Deus in poenis irrogandis non ſolum juſtiſſimum, ſed quoque ſapientiſſimum et benevolentiſſimum hominibus ſe exhibeat, manet quæſtio: quare Deus ad Chriſtianos degeneres veræque religionis beneficio indignos puniendos elegerit rationem, qua non ii ſoli qui peccaſſent, ſed poſteri quoque eorum per multas generationes veritatis luce priva-

rentur; et multi etiamnum priventur? Gravisſimum, fateor, problema, cui rite ſolvendo me neque parem neque idoneum exiſtimo; pertinet potius ad ανεξερευνητα τα κριματα τȣ Θεȣ, και ανεξιχνιαστȣς τας ὁδȣς αυτȣ, de quibus nobis cum Paulo (Rom. XI, 33) fatendum eſt: non liquet. Iidem vero minime indignamur, ſi quis eâ, qua par eſt, modeſtiâ abdita Dei conſilia reveritus, hominibus talia, de quorum nexu, eventu et ſalutari fine vix dubitare liceat, patefecerit. Aliud ſcilicet eſt, ſomnia ſua pro veritate venditare: aliud, res geſtas juſta trutina ponderare, earumque eventus ad veras aut probabiles cauſas revocare. Illud eſt levis hominis præfracte judicantis: hoc vero philoſophi ſobrie de gravisſimis rebus decernentis. Quare non temerarium auſum mihi viſum fuit, quod in me ſuſcepi, cum commoda, quæ ex Islamismo ad rempublicam Chriſtianorum redundaverint, in hac proluſione paucis exponere conſtituerem. Ardua absque dubio res et periculoſæ aleæ plena, a qua tractanda forſan tot doctisſimorum virorum veſtigia, qui ſæpius ſimile quid in hiſtoria tentantes in ſcopulos inciderint, me deterrere debuiſſent, ſed ſtimulos meditanti mihi

addidit jucundiſſimus ille ſenſus, quo ſemper perfundor, quotiescunque mihi aut aliis contigerit in annalibus generis humani inveſtigandis novum ſapientiæ divinæ omnia optime gubernantis documentum invenire. Recte quidem multi viri graves monuerunt, ſatius eſſe providentiam divinam in rerum memoria nobis tradita adorare, quam partes patroni ejusdem in ſe ſuſcipere *). Attamen ipſa adoratio argumentis tam ab hiſtoria quam a religione petendis adjuvatur et nititur. Quo minus autem nonnullæ res geſtæ earumque eventus memoriæ proditi primo adſpectu tale aliquod ſapientiæ divinæ documentum exhibere videntur, eo magis delectamur, ubi diligentior earundem contemplatio nobis de benevolentiſſimis numinis in malo permittendo bonoque inde producendo conſiliis perſuaſerit. Quam perſuaſionem ſi novo ex hiſtoria eccleſiaſtica exemplo in lectoribus confirmavero, me feſto inſtauratæ in Dania religioni a majoribus dicato haud inepte proluſiſſe credam.

*) Sic v. c. Henckius præcipit in diſſertatione ſua *de Optimismo in hiſtoria*, appendicis loco adjuncta Crameri verſioni Germanicæ libri Caroli Villerii de genio et vi Reformationis Lutheri. pag. 455.

Primum igitur ipſam acerrimam pugnam Chriſtianos inter et Muhamedanos quod attinet, quamvis eam aliter finitam vellem, non tamen reipublicæ ſacræ omnino inutilem exiſtimaverim. Adoleverat coetus Chriſtianorum inter calamitates et vexationes; interea longe lateque protulerat fines ſuos. Adulto jam magnisque viribus prædito novus hoſtis, novum certamen opus eſſe videbatur, niſi iterum in pejus rueret omnibusque veteris eccleſiæ virtutibus ſpoliaretur. Ita nimirum comparata eſt natura humana, ut ad genuinam virtutem vel obtinendam vel tuendam impedimentis et periculis carere nequeat: quare nulli homines niſi poetæ luſibus phantaſiæ capti credere poſſunt, ſatam fuiſſe ætatem, quæ *vindice nullo*, ſponte ſua, ſine lege fidem rectumque coleret *). Potius *genus durum ſumus*, ut ait idem poeta, *experiensque laborum*, quod per multos caſus et per multa discrimina rerum ad ſublime virtutis templum honeſtaque in eo adſervata præmia adſcendere oportet. Præpoſuit ſcilicet natura, ut recte monet Fabius, pulcherrimo cuique operi dif-

*) Ovid. Metamorph. L. I. v. 89-90.

ultatem. Quamoberm nemo ſanæ mentis
npos aut ſibi ipſi aut reipublicæ ſuæ om-
s ſollicitationes omnesque adverſarios erep-
optabit. Ne florentisſimæ quidem res diu
sque æmulatione et inſidiis, aut, quod idem
, absque vigilantia, quam hæ provocant,
tæ tectæque conſervabuntur. Id bene vidit
er alios prudentisſimus Romanorum heros,
ipio Naſica, cum Catoni, Carthaginem de-
ndam eſſe cenſenti, fortiter in ſenatu reſi-
ns, a civibus ſuis obnixe peteret, ne, unicâ
mæ æmulâ ſuperſtite delendâ, Romanæ rei-
blicæ perniciem accelerarent. Cum nihilo-
nus Catonis autoritas vel poſt mortem ejus
iceret (Cic. de offic. L. I, 23) fides facta
verbis Scipionis; nam ab eo ipſo tempore,
quo Carthago interiit (verbis Salluſtii Cati-
10. utor) et cuncta maria terræque Ro-
nis patebant, ſævire fortuna ac miſcere
nia coepit. Qui labores, pericula, dubias
que aſperas res facile toleraverant, iis oti-
i, divitiæ, optandæ aliis, oneri miſeriæque
ere." Idem in annalibus eccleſiæ Chriſtia-
per sex priora ſecula obſervare licet:
iamdiu perſecutionibus obnoxii erant Chri-
ni, plerique eorum et ſe et religionem

ſuam innocentia, morumque caſtitate commendabant; ſimulac autem liberius respirabant, rariora inveniebantur inter eos virtutis exempla, et jam ſeculo tertio in coetu prorupit, ſi Eusebio fides, ambitio, invidia, avaritia. Ille, interprete Valeſio, ita queritur: „cum ex nimia libertate in negligentiam ac deſidiam prolapſi eſſemus; cum alter alteri invidere, atque obtrectare coepiſſet; cum inter nos quaſi bella inteſtina gereremus, verbis tanquam armis quibusdam haſtisque nos mutuo vulnerantes; cum antiſtites adverſus antiſtites; populi in populos colliſi, jurgia ac tumultus agitarent; denique cum fraus et ſimulatio ad ſummum malitiæ culmen adoleviſſet: tum divina ultio levi brachio, ut ſolet, integro adhuc eccleſiæ ſtatu et fidelium turbis libere convenientibus, ſenſim ac moderate in nos coepit animadvertere" *). Forſan more rhetorum (quæ eſt ſententia Moshemii **) criminationes nimis cumulavit Euſebius; certe non difficile eſt ex eodem aliisque ſcriptori-

*) Hiſt. Eccleſ. L. VIII. cap. 1. pag. 239 edit. Valeſii.

**) Vid Commentarii de rebus Chriſtianorum ante Conſtant. M. pag. 598 in nota.

bus multa, colligere teſtimonia, quæ evincant multos adhucdum exſtitiſſe egregios et graves doctores, populique adeo Chriſtiani mores cum gentilium comparatos virtutum exempla fuiſſe, quibus commendata eccleſia, ab initio exigua et puſilla, indies majora cepit incrementa, donec Ethnicismus, viribus et cuſtodibus deſtitutus, ſuaſore et autore Conſtantino Magno, faſces ei tradere cogeretur. Poſtquam vero ſanctisſima religio ſummâ rerum erat potita, et imperatores Romani ejus miniſtros divitiis, honoribus, ceteris terrenis bonis, cumulare coeperant, epiſcopi primum, deinde inferiores cleri ordines, tandem totus fere coetus adeo pecuniæ ac deſidiæ inhiabant, ut priſcæ morum ſimplicitatis caſtitatisque exempla rariora fierent. Et ab hoc tempore uſu venit, quod Euſebius queſtus eſt: revera enervata fuit civitas Chriſtianorum, quamquam quotidie pomoeria ſua diſtendit. Obtinuit igitur heic, quod acutisſimus rerum ſcriptor, a me jam ſemel laudatus, Salluſtius ait (Catilin. c. 2.): „Ubi pro labore deſidia, pro continentia et æquitate lubido atque ſuperbia invaſere, fortuna ſimul cum moribus immutatur." Quantum vero exoriente Islamismo immutata fue-

rit rerum Chriſtianarum facies a nativo robore degener, quotquot ſuperſunt, hujus ævi documenta declarant. Simulac beneficio Conſtantini Magni pacata fuit extrinſecus respublica ſacra, mox inteſtina bella atque diſſidia proruperunt. Odium, quod antea contra gentiles ſeſe exſeruerat, nunc in heterodoxos et ſchismaticos converſum fuit, quod aliquo modo excuſari poſſet, ſi iis cum iis tantum, qui veritatem Chriſtianam depravare conarentur, geſta fuiſſet, ſed rarius veritatis amore, quam invidia, ſimultate, ambitione aliisve affectibus ducti in arenam deſcenderunt Theologi; rarius de articulis alicujus momenti, quam de verbis et lana caprina, præſertim ſeculo V et VI, diſputarunt acerrimi illi Orthodoxiæ vindices: quod probant. præter alias famoſisſimæ Phtartolatrarum, Aphtartodocetarum, Agnoëtarnm, Actiſtetarum, Ktiſtolatrarum contorverſiæ, quæ cum tanta animorum commotione eccleſiam græcam hiſce temporibus lacerarunt *). Talium ſubtilitatum tricis impediti doctores palmarias divinæ religionis veritates adſtruere et incul-

*) De quibus plura ſciendi cupidus adeat egregiam Chr. Guil. Fr. Walchii V. C. Hiſtoriam hæreſium germanice ſcriptam, in primis Tom. VII et VIII

el neglexerunt. Muhamedis vero adventu contradictionibus ad rei cardinem conversa eorum attentio; nam cum eo non velitatione, sed decretoria pugna, non pro formulis aut nugis sed pro aris et focis erat dimicandum. Hocce autem certamen mirum quantum ad populos Christianos corroborandos, tum ad multas religionis veritates quasi postliminio reducendas et in posterum vindicandas contulisse, tota historia loquitur. De posteriori assertione infra suo loco agemus; priorem quod attinet, non quidem nescimus, servatos multos et dissidiis laceratos orbis Christiani populos impetibus Saracenorum succubuisse, verum enimvero

„Quondam etiam victis redit in præcordia virtus
„Victoresque cadunt *Arabes*"

ciderunt primum in Gallia, Carolo Martello vindice Christiani nominis, deinde in Italia et Sicilia, profligati a bellicosis nostris majoribus, Normannis, tandem quoque in Hispaniis, fugati et ad incitas redacti ab egregiis harum provinciarum regulis Christianis, juvante pulcherrimo nobilitatis flore. In

his bellis excultum fuiſſe præclarum illum medii ſeculi genium, quem vulgo equeſtrem vocant, nemo, niſi in hiſtoria plane hoſpes, ignorat. Noſtra vero refert heic in memoriam revocare, quot et quanta commoda generoſæ huic fortitudini accepta tuleris, genus humanum. Nonne de omni humanitate in ferrea iſta ætate actum fuiſſet, niſi in moribus, votis et inſtitutis equeſtribus miſero et inermi aſylum patuiſſet? Nonne probabile eſt, ſyſtema feudale, niſi fides equitum obſtitiſſet, omnem libertatem omniaque debiliorum jura everſurum fuiſſe? Atqui, quamvis ultro largior, hæc bona, uti fere omnia, quæ generi humano inter barbariem et ferocitatem medii ævi contigerint, revera humanis Chriſtianismi principiis deberi, tamen per certamen cum acerrimo nominis Chriſtiani hoſte provocata fuerunt, invitis quidem plerumque Saracenis, qui, tunc temporis rudes adhuc et inhumani, atrocius interdum quam ipſi barbari Europearum gentium milites in victos ſæviebant *): quare

*) Neque tamen ominino deſunt præcepta et exempla humanitatis ab ipſis Islamismi exordiis petita. Abubeker v. c. princeps Chalifarum inter alias has leges militibus ſuis præſcripſit; legatis pacis hono-

n eis, ſed providо numini, cui eorum in-
rventu animis Chriſtianorum et vires et hu-
anitatem reddere placuit, gratiæ debentur.
umanitas quidem lentiora cepit incrementa:
l quantum virium atque virtutis bellicæ
entioribus his Chriſtianis infuerit, quam
vido religionis defendendæ propagandæque
dio accenſi fuerint, id omnium maxime
monſtrant expeditiones cruciatæ. Multo qui-
m plus profuiſſet incredibilis hæc tot heroum
ctus, ſi cum ſapientia mutuaque concordia
iſſet conjuncta; nunc, licet deploremus, fines
cleſiæ Chriſtianæ tanta virium contentione
n valde fuiſſe prolatos, lætamur tamen egre-

rem habere, nunquam, ne in hoſtem quidem, crudelitate uti, veneno in bellis abſtinere, nec ſenes nec foeminas nec infantes trucidare, nullam fructiferam arborem cædere, nullam ſegetem devaſtare, nullam palmam florentem fructu ſuo ſpoliare, non plures oves nec boves nec capellas, quam neceſsitas poſtularet, mactare etc. Vid. Mohamed von K. E. Oelsner Verſionis Germanicæ, qua utor, Francofurti ad Moenum 1810. pag. 60 et 61.

gus fructibus, quos Europa, ab illis expeditionibus decurſu temporis percepit *).

Quoniam vero bona, quæ ex infidiis, per Muhamedem ejusque ſucceſſores Chriſtiano populo ſtructis, moderante Deo O. M. ad homines promanarunt, minime cum commodis, quæ Saraceni cum Chriſtianis aut ultro aut falſem non inviti communicarunt, ſunt confundenda, illa mittimus, ut ad hæc, de quibus ex inſtituto diſputamus, pervenire poſſimus.

Cum igitur felicitas humana his in terris conjunctione quadam bonorum ſpiritualium et terrenorum bene temperata contineatur, de commodis utriusque generis, quatenus Saracenis debentur, nobis erit diſpiciendum, et eo quidem ordine, ut primum commoda ad

*) Hiſce de fructibus digni ſunt inprimis, qui legantur, bini libelli, alter Heerenii, V. C. Verſuch einer Entwickelung der Folgen der Kreutzzüge für Europa, 1808. inſertus ſcriptis ejusdem minoribus hiſtorici argumenti, Tom. III. alter noſtratis Vedel-Simonſonii Hiſtoriſk Udſigt over Nordiſke Valfarter og Korstog til det hellige Land og ſammes væſentligſte Følger for Norden, Hauniæ 1813. Sunt autem effectus, quos ad patriam noſtram trahit *hic*, fere iidem, quos *ille* ad totam Europam ex his bellis redundaſſe demonſtravit.

omnem vitæ civilis cultum pertinentia enarremus, deinde fructus, quos ab Islamismo perceperit emendata Christianorum literas tam humaniores quam sanctiores tractandi ratio, exponamus.

Ne vero in omnibus, ad priorem maxime partem pertinentibus, argumentis adstruendis longi simus, otium nobis fecit elegans Oelsneri, viri doctissimi, liber jam laudatus. qui a. 1809 præmium a literario Francogallorum, quod Lutetiæ Parisiorum floret, Instituto historicis propositum reportavit, quippe qui vim, quam Islamismus in genium, mores atque imperia populorum medii ævi per tria post originem suam prima secula habuisset, egregie exposuisset. Equidem non is sum, qui coctum recoquam: quare omnia quæ doctissimus meus antecessor fuse enarravit, breviter tantum perstringam, in iis, quæ ille pro instituti sui ratione aut leviter attigit, aut omnino prætermisit, (v. c. quamnam vim in depravatæ religionis Catholicæ emendationem habuerit Islamismus) diutius commoraturus.

Si ab Arabe indigena, vitæ pastoritiæ, uti fert mos gentis, deditissimo, quæreretur, quid maxime in re familiari expediret, nul-

lus dubito, quin cum Catone ſene reſponderet, Bene paſcere; Quid ſecundum? Satis bene paſcere: Quid tertium? Male paſcere: Quid quartum? Arare *). Verum enimvero ii Arabes, quibuscum Europæis res fuit, jam Ægyptum, Syriam, Africam, terras agriculturæ aptisſimas, occupaverant, et a victis earundem incolis hanc artem et amare et exercere didicerant. Quare cum fretum Herculeum transgreſſi Hiſpaniam, regionem fertiliſſimam, ſed poſt bella horrida incolis deſtitutam, ceperant, omnes eo intenderunt vires, ut agricolas magnis propoſitis juribus et præmiis undecunque allicerent, et deinde efficerent,

Ut quamvis avido parerent arva colono.

Quod eis eo usque ſucceſſit, ut ſub eis plures aleret incolas Hiſpania quam ſub ipſorum Romanorum, nedum recentiorum regum, imperio. Hinc quoque hodierni agriculturæ magiſtri ſuis præcipiunt, ut a ſcriptis Arabum æque ac veterum Latinorum multa de re ruſtica bene tradita hauriant. Si id recte æqualibus noſtris præcipitur, quantum ex Arabum commercio, jam hoc nomine, profeciſſe cen-

*) Cic. de offic. L. II. c. 25.

ſendi ſunt rudes medii ævi Europæ gentes? At non ſolum agros ſuos colere, verum etiam hunc laborem juſto æſtimare ab Arabibus edocti ſunt. Ea erat ſeculo octavo apud Europæos morum feritas, ut ipſam agricolationem, honeſtisſimum negotium, et quod veteres recte tanquam omnis culturæ incunabula contemplati ſint, vilipenderent, quemadmodum omnem fere laborem, venatione et armis exceptis, tanquam ingenuo homine indignum nauci haberent. Arabes vero omnem cujuscunque generis induſtriam magni ducebant *), hominemque non e loco, in quo natus erat, nec ordine, ad quem pertinebat, ſed ex propria ſolertia æſtimabant. Priores Chalifæ vitam admodum auſteram degebant, nonnulli adeo opera manuum ſuarum victum quærebant; recentiores vero, licet luxu orientali et apparatu regio cincti, vulgo tamen opificium quoddam, quo ſubditis artes commendarent, horis ſubſecivis exercebant, Quemadmodum autem agrorum cultui in primis honorem habuerunt, ſic etiam eidem et magnam facilitatem et ad colonorum animum gra-

*) Oelsner loco cit p. 97. ſeqq.

tisſimam commendationem præſtiterunt, dum jugum feudale non modo levarent (uti plerique tradiderunt), ſed (quod recte obſervat Oelsnerus l. c. p. 123) omnino abrogarent. Sicut igitur immortale Chriſtianismi meritum eſt, quod primus ſervitutem tanquam ſtatum natura humana indignum deteſtatus ſenſimque inter gentes Europæas antiquavit, ita Islamismo, purioris Chriſtianismi ſub hoc nomine, ſive imitatore ſive æmulo, honori cedit, quod recens illud ſervitutis genus, cum ſyſtemate feudali in hominum perniciem introductum, glebæ ſcilicet adſcriptionem, in terris ſibi ſubjectis non toleravit.

Tertium, quod omnibus hominibus una cum poſſeſſione et libertate exoptandum eſt bonum, morum puta elegantiam, ſaltem caſtitatem, nec ab Arabibus fuit neglectum. Primum ipſi, maxime a tempore inde Al-Mamonis, experti ſunt, quam vere canat poeta: *Didiciſſe fideliter artes, emollit mores, nec ſinit eſſe feros;* deinde aliorum quoque, nominatim multorum in Hiſpania Chriſtianorum, feritatem domuerunt, aut certe emolliverunt. Quid et quantum ad hunc finem obtinendum fecerint bonæ artes, aliis traditæ, infra ſuo

loco videbimus: huc tantum id pertinet, quod in vita quotidiana per cultiores Saracenorum mores et elegantiora in victu potuque inſtituta effectum fuit. Dum ubique in aulis Europæis comeſſationes aliæque ſatis ſenſuales oblectationes adhuc regnabant, Chalifæ ceterique Saracenorum proceres habuere lectores ſuos atque hiſtoriarum enarratores, muſicos nec non ῥαψῳδὸς ſive ἀοιδὸς αὐτοσχεδιάζοντας, quibus omnibus quantus honos habitus fuerit, cum alias conſtat, tum videre licet e narratione Abu-Acramæ, teſtis oculati, qui, cum celebris eſſet autor, a poeta quodam in aulam Bagdadi absque ulla prævia invitatione inductus, non ſolum humaniter ſed cum ſummis honoribus a principe exceptus fuit *). Neque hoc factum eſt raro exemplo, ſed fuit quotidianus mos: in quo id præſertim laudandum reperies, quod Chalifæ doctos viros ad aulam ſuam evocarunt, non ſolum eo conſilio, ut eos et in iis literas, quas profiterentur, cohoneſtarent, verum etiam ut ipſi ab eis edoce-

*) Vide, ſis, deſcriptionem ejus ab Oelsnero verſam in libro hujus germanico ſæpius laudato pag. 194-197.

rentur. Patuerunt autem, id quod heic imprimis obſervandum venit, Chalifarum atque procerum palatia Chriſtianis quoque hoſpitibus *), quorum certe nonnullos in patriam reduces popularium mores expoliviſſe, nulla adeſt dubitandi ratio. Si vero quæris, quomodo factum ſit, ut tam mature ebrietas omnisque generis comeſſationes ab aula Chalifarum exſulaverint, cum multa ſecula poſt apud Europæos obtinerent, cauſam præcipuam in ea Muhamedis lege, qua aſſeclis ejus uſus vini omnisque inebriantis potus fuit, recte pones. Acceſſit auſteritas et αυταρχεια primorum Muhamedis ſucceſſorum, quas virtutes poſteri grata memoria recolentes, principes ſuos vel invitos, quippe liberius viventes, magni facere et ſpecie ſaltem, ſi non re, imitari coegerunt. Quamobrem equidem non dixerim recentiores hos Arabes magis quam Chriſtianos libidine abſtinuiſſe: erat autem voluptas, cui illi maxime indulgebant, vene-

*) Oelsnerns l. c. — Quid? quod ſæpius Chriſtianos e ſanguine nobilium et regum adeo Hiſpanorum oriundos, apud Arabes ſtipendia feciſſe legitur. Vid. Ferreras Allgemeine Hiſtorie von Spanien 4ter Bd. p. 103. 146. 439.

ream puto, ita apud eos comparata, ut vel diſſolutiſſimi nebulones ea nonniſi clanculum, propter ſolitariam foeminarum vitam, frui poſſent. Servabant igitur vel deteriores hujus gentis externam quandam morum honeſtatem: quod ut ſimul de omnibus hujus ævi Chriſtianorum regibus, monachis, abbatibus, epiſcopis, et papis prædicare poſſem, vehementer ſed fruſtra optaverim. At ad graviora pergo.

Quemadmodum igitur omnes e nobilitate Chriſtiana juvenes, qui id operæ pretium eſſe duxerunt, in aula Cordubenſi, Hiſpalenſi, ceteris, morum elegantiam et honeſtatem diſcere potuerunt, ſic ſcholæ celeberrimæ per omnes immenſi Chalifarum imperii provincias florentes ingenuum quemque adoleſcentem, Chriſtianum et Judæum æque ac Saracenum, ad optimos literarum magiſtros audiendos invitarunt *). Dolendum quidem eſt, plerosque Chriſtianos ab odio et præjudiciis impeditos fuiſſe ab egregia hac diſci-

*) Videatur Oelsner l. c. p. 191-192, et locupletiſſimus, quem ille affert, teſtis Benjamin Tudelenſis in Itinerar. edit. Lugd. Batav. pag. 130.

plina utenda: præjudicia dico, nam quod timebant, ſaltem prætexebant, periculum ſcilicet fidei ſuæ in ſcholis Muhamedanis imminere, id non valuit de Academiis Arabum, in quibus nulla lex diſcentes omnes doctores adire jubebat. Summam potius moderationem (tolerantiam vulgo vocant) in Chriſtianos æque ac Judæos exhibebant omnes ſapientiores, de quibus hic loquimur, Saracenorum principes. Licuit ſcilicet utriquo genti proprias condere ſcholas, in quibus ſuam quæque religionem (alias quoque, ſi placeret, ſcientias) edoceri poſſet: licuit etiam cuivis Academiam Muhamedanam frequentanti Philoſophiæ, Medicinæ, Matheſi, ceterisque liberalibus artibus, Theologia ſepoſita, operam navare. E certaminibus tantum annuis, in quibus præmia juvenibus ſtudioſis præ ceteris excellentibus donabantur, excluſi erant Chriſtiani et Judæi, nullam aliam, credo, ob cauſam, quam quod materia, in qua vires ſuas experiri præmiaque promereri jubebantur ſtudioſi, vulgo a laudibus Pſeudo-Prophetæ, in quas illi excurrere neque debuerunt neque rogati ſunt, erat petita. Vult adeo Oelsnerus, illos non niſi a certaminibus, in quibus hic, frequentisſimus tamen,

aſus obtinuerit, fuiſſe excluſos (l. c. pag. 192); ſed cum hanc ſuam opinionem nullo teſtimonio probaverit, equidem non audeo a vulgari ſententia recedere. Ne vero lectores neſciant, quid Chriſtiani docti in ſcholis Arabum diſcere potuerint, nonnulla ex literaria hujus gentis hiſtoria ſunt afferenda.

Notiſſima igitur res eſt, Arabes, ſi nonnullos ad Chriſtianismum converſos excipias, usque ad tempus Muhamedis rudem atque illiteratum fuiſſe populum: id quod etiam hodierni eorum poſteri fatentur, inter ignorantiæ ævum et Islamismi ſecula diligenter diſtinguentes *). Quod tamen non ita intelligendum eſt, ac ſi omni ingenii cultura eo usque fuiſſent deſtituti, cum contra artes, quæ a rudi gente amari et exerceri poſſunt, poeſin ſcil., et eloquentiam, haud infeliciter exercuerunt, quod tam Corani argumento, quam hiſtoricorum teſtimoniis facile evincitur. Sic v. c. de veterum Arabum doctrina loquitur Abulfaragius (l. c.): „Eruditio Arabum, cujus gloriæ præcipue ſtudioſi erant, hæc

*) Vid. Hiſtoria Dynaſtiarum aut. Greg. Abulfaragio. Edit. ab Ed. Pocockio. Oxon. 1663. pag. 101.

erat, linguæ ſuæ peritia, ſermonis proprietas, carminum textura, et orationum compoſitio, noti etiam illis erant ſtellarum ortus et occaſus.'' Muhamedes vero longe omnibus ætate ſe ſuperioribus præcelluit, et quantum illos, tantum, videtur voluiſſe poſteros per omnia ſecula ſuperare. Saltem aut hæc aut alia, æque ignobils, quam Bruckerus ſuſpicatur *), ratio adfuerit neceſſe eſt, cur iniquam iſtam legem tulerit, ne quis Muslemiorum artes liberales diſceret, ſecus qui faceret, reus eſſet. Qua lege ſemel religionis obtentu firmata, dici non poteſt, quantum in ipſa herba primâ meliorum inter Arabes ingeniorum ſemina ſuppreſſa fuerint. Eandem rationem ſecuti ſunt primi Muhamedis ſucceſſores totāque Ommiadarum familia, cujus in ſolis armis omnem vim fuiſſe, neminem latet. At defuncto, qui ultimus ex hac ſtirpe Saracenis imperabat, Merwano, maximo cum literarum commodo ſucceſſit familia Abbaſidarum, quæ ignorantiæ tenebras diſſipavit, et bonarum artium lu-

*) Scilicet ut uno quaſi ictu quicquid contra legis ſuæ ineptias moliri poſſet humana eruditio, judiciique acies, præſcinderet. Vid. Jac. Brucker Hiſt. critica Philoſ. Tom. III. p. 14.

rem inter ſuos accendit. Quod tanto felicius literis generique humano evenit, quanto verisimilius eſt, de philoſophia multisque aliis diſciplinis actum fuiſſe, niſi ex hoc populo excitaſſet divina providentia principes quosdam, qui literas exſules apertis exciperent amplexibus *).

Jam ſub ſecundo ex Abbaſidarum dynaſtia Chalifa, Al-Manſore, via ad aulam Saracenicam ſtrata fuit literis, et quidem arte ſalutari præeunte. Habet nimirum hæc ars eam ſibi peculiarem commendationem, ut ipſius præſtantia agnoſci poſſit ab hominibus vel maxime illiteratis, quippe de corporis ſui valitudine, ut ceteris mortalibus, ſollicitis. Quoniam vero ingenio a literis minime alieno præditus fuit Al-Manſor, facile a duobus ſuis medicis Chriſtianis unoque Aſtrologo ſibi perſuaderi paſſus eſt, ut novam imperii ſui ſedem, quam inter maximos apparatus condidiſſet, Bagdadum, omnibus Muſis græcis, utpote intima familiaritate conjunctis, aperiret. Quid? quod exemplo ſuo popularibus præivit prin-

*) Id jam recte vidit, quod erat ingenii ejus acumen, et libero ore profeſſus eſt Cel. Bruckerus loc. cit. Tom. III. pag. 21.

ceps, ipse a Christianis magistris praecipua philosophiae et matheseos praecepta edoctus. Cum vero urbis Bagdadi lingua vernacula esset Syriaca, factum est, ut prima, quae a Christianis interpretibus verterentur, Graecorum scripta, non Arabice sed Syriace redderentur. Et hinc (quod idem Bruckerus observavit) ratio petenda est, cur Arabicae, quae hodie exstant versiones, plerumque non e Graeco, sed Syriaco sermone factae sint. Sed quamvis inter successores Al-Mansoris saltem unus, scil. Haron Al-Rashidus, eadem conamina fovebat, fuerunt tamen usque ad tempora Al-Mamonis plerique, qui Bagdadi scientiis operam darent, Christianae confessionis. Hicce autem immortalis princeps verus exstitit literarum apud Saracenos parens et auctor. Is primus Christianis adeo favit, ut illis omnia eadem jura, quibus in republica gauderent Islamismi confessores, concederet. Altera lege Christianos, idoneos omnibus publicis muneribus ambiendis gerendisque candidatos declaravit *): al-

*) Multos autem Christianos per secuta secula muneribus vel gravissimis apud varios Chalifas functos fuisse, ex annalibus Arabicis patet. Vidd. v.

permiſit in quovis loco, ubi decem fa-
iæ religioni ſive Chriſti, ſive Moſis, ſive
oaſtris addictæ reperirentur, novum iis
plum exſtrui *). Jam patre vivo, in pro-
cia Choraſan, cui præerat, Academiam con-
it, ad quam ornandam e Græcia, Perſia,
ypto atque Chaldæa doctos viros absque
ni religionis discrimine evocavit. Impera-
vero factus per totum imperium iisdem
rumentis atque præſidiis ad ſubditos expo-
idos et primis ſaltem literarum elementis
uendos uſus eſt. Laudantur, nec imme-
, reges Chriſtianorum, qui, ut barbariei
medium ævum ubique terrarum graſſanti
dum et fines ponerent, ſcholas apud ma-
a, quæ cathedralia vocant, templa condi
erunt: verum enimvero ſub Al-Mamone
dum facile, ne in oppidis quidem, exſtruc-
n fuit templum, cui non ſchola adderetur.

c. Abulfedæ Annales Muslem. Tom. III. p. 460. 468. 598 et Reiskii annotationes hiſtor. p. 737. nec non Ranaudottii Hiſtoria Patriarch. Alex. Jacobit. p. 506 ſeq.

) Vid. Kehr Monarchiæ aſ. ſaracen. ſtatus p. 17-18.

Hoc ſi oppidis contigit, quid in urbibus exſpectandum? — Primum Bagdadi condita ſunt ab Al-Mamone duo collegia, quibus in mandatis datum fuit, alteri e Græcorum, alteri e Perſarum ſermone optima quæque ſcripta Arabice vertere, ut ſcilicet doctores Arabum haberent libros, quibus in popularibus ſuis inſtituendis uterentur. Idem Leonem celeberrimum philoſophum græcum, ſplendidis præmiis propoſitis, invitavit ad ſedem ſuam in Academia Bagdadenſi figendam, et cum Leo, autoritate Imperatoris Græci interveniente, hanc provinciam detrectaret, pleros- que ejus diſcipulos, qui ultro proficiſcebantur, Chalifa benevole excepit. Neque vero patronum modo ſcientiarum ſe præſtitit Al-Mamon, ſed et ipſe gnaviter iisdem operam dedit, lectiones Profeſſorum frequentavit, et myſteriis literarum, philoſophiæ maxime et matheſeos, eorum auſpiciis initiatus fuit. Tanto ſub principe Academiam Bagdadenſium a teneris ſubito ad virile robur et maſculam pulchritudinem brevi tempore excreviſſe, non eſt quod mireris: id tamen forſan non exſpectaveris, quod Benjamin Tudelenſis, aliquantum temporis poſt Bagdadi commoratus, in itinerario ſuo (pag.

) refert, ſe ſcil. ibi inveniſſe noſocomia me inſtituta, in quibus exercerentur junio- artis ſalutaris cultores, nec non his impo- m fuiſſe neceſſitatem ſolemnia ſubeundi mina, antequam eis marte proprio medi- im facere liceret. Ibidem reperiebantur ratoria et obſervatoria, egregiis inſtrumen- prædita. Similia inſtituta Ispahani, Firuz- di, Samarcandæ, Damaſci, Cufæ, Baſſoræ, era adeo Alexandriæ et Cordubæ ſenſim imque condebantur. Sola Academia Alex- rina complectebatur, ſi Benjamini Judæo m habes (pag. 214) viginti ſcholas diverſi eris, maximam partem ad exemplar priſci lemæorum Muſæi conformatas, nec non ioſisſimam bibliothecam. Maximum tamen honorem, ita de Chriſtianis meritum ſibi rit Academia Cordubenſis (anno 980 ab Hakemo condita) cujus ambitum, diſcen- n æque ac docentium multitudinem, e li- rum copia, qua paulo poſt originem ſuam rit inſtructa, quodammodo metiri licet: cit autem hæc ex computatione eorum, parcisſime numerant, ſummam 250,000

voluminum *), quorum catalogus 44 tomis continebatur. Ne vero credas, hanc unam bibliothecam omnes Arabum theſauros abſorpſiſſe, ſcias, ſeculo duodecimo in Hiſpania Saracenica ſeptuaginta ſplendidas bibliothecas, omnes publicas, exſtitiſſe **).

Verum digna eſt præ ceteris hæc Saracenorum provincia, quæ, tanquam recentioris Europææ eruditionis incunabula, diligentius perluſtretur. Habuerat jam plures Chalifas ingenii dotibus æque ac doctrinæ copia conſpicuos, cum ſurgebat novus quidam Al-Mamon, Al-Hakemus dictus, nobis jam ſupra laudatus, qui, ut ipſe primum, niſi fallor, locum inter purpuratos Arabum doctores promerebatur, ita omnes intendebat poteſtatis et favoris ſui nervos, ut Hiſpaniam primariam literaturæ Arabicæ ſedem redderet. Tanti conatus non potuerunt non vicinorum Chriſtianorum attentionem excitare, docilesque ad diſcen-

*) Hanc ſummam multi ſcriptores rumorem ſecuti ad 600,000 voll. adeo adauxerunt. Vid. Geſchichte der Litteratur von ihrem Anfang bis auf die neueſten Zeiten, von Joh. Gottf. Eichhorn. 1 Bd. p. 573.

**) Vid. Caſiri Biblioth. Eſcur. Tom. II. p. 38 et 202.

dum allicere: idque eo magis, quo ſæpius ab hoc tempore foedera inter reges Hiſpaniæ Chriſtianæ et principes Saracenicæ inita fuerunt. Hinc jam ſeculo decimo exeunte inceperunt, quæ per totum undecimum ſeculum continuatæ ſunt, doctæ Chriſtianorum ex Hiſpania Chriſtiana, Gallia, Italia, Anglia et Germania ad ſcholas Arabum, imprimis Univerſitatem Cordubenſem, peregrinationes: quarum fructus ad totam deinceps rempublicam Chriſtianam promanantes vix tanti, quanti fas eſt, æſtimare poteris. Hinc enim egreſſa eſt vox, quæ dormientes Chriſtianos expergefecit: quod niſi mihi concedis, tibi verba Jeſu (Joh. III, 8) oppono, *την φωνην ἀκουεις, αλλ' ουκ οἰδας, ποθεν ερχεται*, nam effectus te in ſtatu Chriſtianorum, maxime meridionalium regionum, ſeculo XImo ſubito emendato animadvertere confido. Videmus nempe inter eos primum ſcholas et bibliothecas, deinde quoque ſtudia generalia ſive Univerſitates literarias pluribus in locis condi: at quotusquisque in originibus horum inſtitutorum inveſtigandis ad exemplum Arabum, licet procul dubio efficacisſimum, reſpexit? Malunt proh dolor homines vulgo ingrati quam beneficiorum

ab adverſariis præſtitorum memores eſſe. De annaliſtis illius ævi non loquor: eos enim, monachos plerumque præjudiciis captos, impedivit pium (ut vocant) in Muhamedanos odium, quo minus horum merita cernerent vel agnoſcerent. Paucisſima igitur Chriſtianorum, ad Arabes profectorum, et in eorundem Academiis edoctorum, nomina memoriæ tradiderunt, eaque haud raro infamiæ, ſaltem magicæ artis, notâ inuſta: quod quidem de doctisſimo Gerberto, quanquam is deinceps nomine Papæ Silveſtris II ſalutatus fuit, notisſimum eſt. Adierat nimirum is diſcendi cauſa (et forte hac in re primus Europæis exemplo fuit) Hiſpaniam, et ex ore doctorum Arabicorum, quos Cordubæ et Hiſpali audierat *), præter præcepta philoſophica et mathematica, non vulgarem aſtrorum ceterarumque rerum naturalium cognitionem hauſerat. Floruerunt enim ibi una cum celeberrima iſta diſciplinarum ternione, ab Arabibus mox arrepta, medicinam puto, philoſophiam et matheſin, ceteræ quoque hiſce affines ſcien-

*) Vid. Hiſtoria Univerſ. Pariſienſis, aut. Cæſ. Egaſ. Bulæo, Tom. I. p. 314.

e, aſtronomia, phyſica, hiſtoria naturalis, c non geographia et hiſtoria univerſalis. ocumento ſunt tot ad ſingulas has diſcipli- e pertinentia Arabum ſcripta, quæ etiam- um in bibliothecis aſſervantur, quorum non- illa v. c. Meſuehi, Avicennæ, El-Edriſii, errois, Abulfedæ pl. nemo, in literatura n plane hoſpes, ignorat: documento ſunt rro tot artes artiumque ſive adſtruendarum gumenta ſive tractandarum compendia, ab abibus aut inventa, aut exculta, gentibus- e Europæ primum tradita. (Ex. gr. Alge- a; ſyſtema in numeris ſupputandis decimale, ique adeo ſic dicti Arabici characteres — amquam alii volunt, Arabes hos Indis de- re — ; ars meridianos, quos vocant, circu- i metiendi; egregiæ tabulæ aſtronomicæ v. Toletanæ, quæ Arzacheli debentur; pyxis utica, a Sinenſibus tamen inventa; papyrus lina, ab Arabibus primum in Europam in- ta, multaque alia).

Habuerunt absque dubio cunctæ hæ artes que ſcientiæ maximam in doctrinam æque quotidianam vitam Chriſtianorum vim; quare

etiam meliores recentioris ætatis hiſtorici *) fatentur, omnis doctrinæ Medicæ, Philoſophicæ, Aſtronomicæ et Mathematicæ, quæ a decimo ſeculo in Europa floruerit, Saracenos, Hiſpanos maxime, præcipuos fuiſſe parentes et autores. Nulla tamen in diſciplina magiſtros ſuos tam acriter æmulati ſunt Europæi, quam in Philoſophia, poſtquam ſcripta Ariſtotelis, mox quoque commentatorum ejus Arabicorum, latine verſa eſſent. Adjuverunt hoc ſtudium nonnulli erectioris ingenii et liberalioris doc-

*) Eorum, qui de pretio religionis Muhamedanæ mitiorem tulerunt ſententiam, ſeriem ducit, niſi fallor, Relandus (egregio libro: De religione Mohamedana): multa quoque præjudicia elevavit itinerarium Chardini, ſingulare opus et omnibus numeris abſolutum. E recentioribus nominare ſufficiat Moshemium (Inſtitt. Hiſt. Eccleſ. paſſim v. c. pag. 315.) Bruckerum (Hiſt. Crit. Philoſ. Tom. III.) Schroeckhium (Chriſtl. Kirkengeſch. Tom. XIX.) Cum vero Bruckerus Arabibus tanquam philoſophis juſto plus detraxiſſe viſus ſit, duumviri, qui noſtris temporibus hiſtoriam philoſophiæ germanice conſcripſerunt, Tennemannus (Geiſt der ſpeculativen Philoſ.) et Tiedemannus (Geſchichte der Philoſophie) illis honorem bene partum reſtituerunt.

trinæ principes Chriſtianorum. Sic ex. gr. Fridericus I Imperator Germaniæ Averroem, qui ſecum omnes Avicennæ et plerosque aliorum Arabum ad varia ſcientiarum genera pertinentes libros tulit, Italiam evocavit. Alphonſus, Caſtellæ atque Legionis Rex, cum inclytas tabulas Alphonſinas faciendas curabat, Arabum imprimis et Maurorum miniſterio uſus eſt. Raro autem exemplo idem mathematicas diſciplinas philoſophicis antepoſuit. Nam omnes nunc Hiſpaniarum, Galliarum, Italiæ, Germaniæque ſcholæ fervebant præceptis, mox quoque minutiis Ariſtotelicis, quæ quidem diu animos omnium ita occuparunt, ut philoſophia ſcholaſtica, hinc orta, omnia liberalia ſtudia abſorbere minaretur. Quod tamen ne accideret, eodem tempore et quodammodo eodem ſtudio cautum fuit. Quo enim quisque ex hoc philoſophorum grege acutior erat, eo magis ſentire debuit, ſe in verſione ſua, ex Arabico (ſæpe jam turbido) fonte multis cum ſordibus hauſta, minime genuinum Ariſtotelem poſſidere *): neque ipſe

*) Quantum nihilo minus ex his Arabum verſionibus peti poſſit utilitatis, monſtravit Camus V. C. in

Averroes, qui in commentariis ſuis ſæpius hallucinatus eſt (quod jam Bruckerus demonſtratum dedit), ſemper neceſſarias ſuppetias ferre potuit. Hinc ne ipſi quidam Scholaſtici, quamquam vulgo barbari, linguæ græcæ peritiam prorſus contemnere auſi ſunt; nec defuere omnino inter eos viri, qui græce eſſent edocti v. c. Abælardus et Albertus Magnus. Adde quod Arabes in omnibus ſuis libris de pretio literarum græcarum honorificentiſſime loquuntur: qui honor cum paucorum in Europa ſuperſtitum græculorum encomiis conjunctus tandem græcanicæ eruditionis magiſtris atque codicibus per Europam viam munivit. At hiſce, ut graviſſimis, ita notiſſimis rebus non eſt, cur diutius immoremur. Sufficit lectoribus in memoriam revocaſſe, quam læte literæ, im-

ſingulari diſſertatione inſerta Volumini VIto fragminis quæ inſcribitur: Notices et extraits des manuſcrits de la Bibliotheque du Roi par Langles — Sed ipſam obſcuritatem verſionum Arabicarum et Latinarum inde ductarum Scholaſticos non ſemel ad præcepta philoſophiæ, maxime Peripateticæ, ulterius perſcrutanda et ab altioribus nonnunquam principiis deducenda coegiſſe, ſcite (in libro cit.) obſervavit Tennemanus, V. C.

primis exactæ, quas vocant, apud Arabes medio ævo efflorverint, et quam facili negotio Christiani ex ore eorum didicerint, quæ ignorantiæ et barbariei tenebras totam fere Europam involventes dissipare possent. Qua in re tantum dolemus, Arabes non optimos *elegantiorum* literarum fuisse magistros: quod tamen non ita accipiendum est, ac si poësin et eloquentiam, harum artium præcipuas, neglexissent, cum eas potius inde ab antiquissimis temporibus (ut supra diximus) maximi fecerint; sed fuerunt binæ hæ artes, quales a Saracenis, utpote orientis coeli indigenis, exercebantur, ejus indolis atque coloris, ut se minime in animos Europæorum insinuare potuerint, nec, si potuissent, debuerint. Græcorum vero immortalia opera, ad has artes pertinentia, ab Arabibus nec intelligere nec amare edocti sunt. Certe Ilias Arabice versa fuit, sed ne dulcissimum quidem hocce et omnibus dicendi veneribus adornatum poema sese populo, monotheismi eo usque studioso atque tenaci, ut vel in ludo polytheismum detestetur, probare potuit. Et hæc certe fuit potissima ratio, cur Arabes vel cultissimo ævo poetas Græcorum vili penderent. Hinc vero

etiam factum eſt, ut, cum Europæi et verum et honeſtum in ſcholis Arabum edocerentur, ſenſus pulchri atque venuſti, veterem callum retinens, diu apud eos torperet. Eadem, niſi ratio hodie me fallit, fuit cauſa, ob quam inſtitutio Arabum, licet ſolida recentioris culturæ Europææ jaceret fundamenta, opus tamen perficere non potuerit, ſed tot partes, melioribus humanitatis doctoribus, Græcis ſcilicet, demum abſolvendas reliquerit. Manet vero, quod Pocockius jam recte vidit, lucubrationes Arabum plurimum ad cognitionem doctrinæ etiam Græcanicæ inter nos Europæos propagandam contuliſſe. Sed hactenus de profanis literis, nunc de ſacris videndum.

Jam ſupra innuimus, magnam, quam eccleſia Chriſtiana inter pugnandum cum Muhamedanis fecerit jacturam, eo quodammodo compenſatam, certe lenitam fuiſſe, quod Chriſtiani, qui ſervarentur, et viribus firmiores et moribus emendatiores e pugna diceſſerunt. Supereſt ut probemus, non unam diſciplinam theologicam, nec theoreticam modo, verum etiam practicam Chriſtianorum religionem, Islamismo ſive anſam præbente ſive facem præferente, fuiſſe emendatam.

A. Cum cordato religionis Chriſtianæ doctori nihil divina hac religione defendenda atque ab omnibus calumniis vindicanda antiquius eſſe debeat, exordium hujus particulæ opuſculi noſtri ab *Apologetice Chriſtiana* recte faciendum videtur. Conſtat vero hanc a ſeculo inde quarto exeunte usque ad Islamismum exortum fuiſſe neglectam, aut ad ſummum paucis iisdemque malis contra Judæos libellis abſolutam. At poſt impetuoſam ab Arabia profectam procellam quantus in omnibus fervor et quam ſtrenuum in multis ſtudium veritatem contra adverſarios defendendi, mox quoque eisdem hanc perſuadendi revivi-ſcebat? Fanatismo inter Saracenos felicisſima Abbaſidarum opera exſtincto, deferbuit ſimul conatus eorum Chriſtianos ad fidem ſuam convertendi. Eo autem citius crediderunt eccleſiæ Chriſtianæ cives, ſe fines ſuos denuo cum detrimento Islamismi proferre poſſe. Quare multi Chriſtianismi Apologetæ poſt religionem ſuam contra calumnias Muhamedis vindicatam non ſolum Pſeudoprophetæ doctrinam convellere, ſed in locum et jura ejus Chriſtianismum ſufficere conati ſunt. Johannes quidem Damaſcenus *), qui in ipſa

*) Libellus ejus: Διαλεξις Σαρακηνου και Χριστιανου (inſertus editioni operum ejus Lequenianæ Pariſ.

Chalifæ aula familiaritatem cum Saracenis eorumque objectionibus contraxit, et Euthymius Zigabenus *), celeberrimus ſeculi XII

1712. Tom. I. pag. 466-469) Chriſtianos brevita docet, quid ſingulis Saracenorum objectionibus ſit reſpondendum.

*) Polemicum ejus opus Παναπλια δογματικη της ορθοδοξε πιστεως continet in capite XXVIII confutationem Islamismi iis temporibus nec ineptam nec inutilem. Deſideratur quidem graviſſimum hocce caput in editione laudati operis Tergoviſt. a. 1720, ſed jam antea typis deſcriptum erat tam in Friderici Sylburgii Saracenicis (Heidelb. 1595. 8) quam in Ducæi Auctario Biblioth. Patrum Tom. II. p. 292. ſq. Pariſ. 1624. Complectitur tam illud Sylburgii opus, quam aliud ejusdem indolis, ſcil. Theodori Bibliandri Collectio ſcriptorum adverſus Mohammedanam doctrinam (Baſileæ 1543) plerasque huc pertinentes apologias. Eſt mihi præterea ad manum alia Collectio (ſeptem legis Muhamedanæ confutationes, inter quas celeberrimæ illæ Ludovici Vivis, Hieronymi Savonarolæ, Nicolai Cardinalis de Cuſa, nec non Richardi Dominicani, continens), quæ an præcedentis operis ſecundus tomus ſit, neſcio, cum illi nullum alium præ ſe fert titulum quam: Confutationes legis Machumeticæ quam vocant Alcora

ineuntis monachus, in priori hujus muneris parte obeunda ſubſtiterunt: ſed feliciſſimus eorum in eccleſia Latina æmulus Raymundus Martini in egregio opere: *Pugio fidei adverſus Mauros et Judæos* *), ipſis Saracenis ex propriis popularium eorum ſcriptis Islamismi falſitatem et impietatem demonſtrare ſategit. Viguit hic Apologetarum fervor, quamdiu Chriſtianismo in Europa cum Islamismo dimicandum fuit. Ipſum Coranum jam Petrus Venerabilis, Abbas Cluniacenſis, a Petro Toletano et Roberto, Archidiacono Pampelonenſi, patriâ Anglo, vertendum curavit, ut ad ejus ductum confutationem ſuam: *Adver-*

num, ſingulari induſtriâ ac pietate a doctiſſimis atque optimis viris partim Latine partim Græce, ad impiæ ſectæ illius, errorumque ejus impugnationem, et noſtræ fidei Chriſtianæ confirmationem olim ſcriptæ, ac magno ſtudio hinc inde conquiſitæ inque lucem editæ. (Absque omni Typographi, loci aut anni indicio). fol.

*) Optima hujus libri editio debetur Joh. Bened. Carpzovio Lipſiæ et Francof. 1687. fol. cum prolegomenis editoris lectu dignisſimis. Argumentum, quantum ad Saracenos attinet, dedit Schroeckhius Chriſtliche Kirchengeſch. Tom. 25. pag. 28-33.

ſus nefandam ſectam Saracenorum (vid. Martene Collectio amplisſima Monumentor. Tom. IX. pag. 1121. ſeq.) exarare poſſet. E recentioribus maximas ſibi hoc nomine laudes pepererunt Nicolaus de Cuſa, qui ex nonnullis ipſius Corani locis, Chriſtianismo faventibus, Muhamedanos ad veritatem amplectendam deducere conatus eſt *): Johannes de Turrecremata, qui, ut oppoſita juxta ſe poſita magis illuceſcerent, veritates Chriſti cum erroribus Muhamedis contulit **): Dionyſius Carthuſianus, qui duplicem ſibi propoſuit ſcopum, primum ut errores Muhamedanorum calamo ſuo: deinde vero corpora eorundem, nominatim Turcarum, gladio principum Catholicorum confoderet ***); Hieronymus denique Savonarola, qui *Mahumetanorum ſectam omni ratione carere*, ſingulari diſſertatiuncula oſten-

*) Ejus Libri III Cribrationum Alcorani ſæpius impreſſi ſunt: in Operibus ejus Baſil. 1505 leguntur pag. 879. ſeq.

**) Tractatus contra principales errores perfidi Mahometis et Turcorum Pariſ. 1465.

***) Libri V contra Alcoranum et ſectam Mohammedicam. Colon. 1533.

dere allaboravit. Uno ante hos apologetas (qui omnes ſeculo XV floruerunt) ſeculo apud Græcos ipſe Jmperator Jo. Cantacuzenus haud ultimum honoris ſui titulum in opere laudatiſſimo contra Saracenos quæſivit atque invenit *). Quid vero in his moror, cum omnes hoc pacto de religione Chriſtiana bene meritos enumerare nec attineat nec patiantur hujus ſcriptionis anguſtiæ **)?

Sed non ſcriptis tantum, verum etiam ore et gladio Muhamedanos ad meliorem frugem reducere conati ſunt illorum temporum Chriſtiani. Cum vero armis raro aut nunquam quidquam boni acquiratur, de armatis converſionibus heic non diſputamus, id ſolum anquirentes, quod argumentis et perſuaſione effectum fuit. Primum igitur bina ſeminaria

*) Contra Saracenos apologiæ quatuor et contra Mahometem orationes tres pro fide Chriſt. græce et lat. ed. a R. Gualtero Baſil. 1543.

**) Adeat, qui plura nomina deſiderat, notiſſimum Jo. Alb. Fabricii librum: Delectus argumentorum et Syllabus ſcriptorum qui veritatem rel. Chriſt. etc. aſſrueerunt. Hamburg 1724. pag. 735-750.

memoratu dignisſima, Tuneſenſe et Murci
a nobili Hiſpano, Raymundo de Penn
(fere a. 1250) condita, ut in iis idonei
gionis Chriſtianæ inter Saracenos propag
legati inſtituerentur, offendimus. Recte
cavit egregius ille doctor hoc munus d
lius eſſe, quam ut ei rite obeundo qui
multis par eſſet: ad talem provinciam p
non admitti debere, niſi qui præter c
dum veri amorem et indefeſſum ſtudium
ceſſaria linguarum peritia gauderent. I
cum familiæ Dominicanorum eſſet præfe
e ſuorum grege elegit viginti amplius m
chos, quos ille, a regibus Caſtellæ et
goniæ neceſſariis opibus adjutus, linguam
bicam et Hebræam a peritis magiſtris,
quos principatum facile tenuit Raymu
Martini, edocendos curavit, idque eo ſucc
ut decem amplius millia Saracenorum al
legatis ad religionem Chriſtianam con
fuiſſe ferantur *). Tertius ejusdem auſp

*) Id narrat anonymus vitæ Raymundi de Penn
autor in Mauſſaci Prolegomenis ad Raymundi
tini Pugionem fidei, inſertis Introductioni
zovii in Theol. Iudaicam cap. 12. Vid.
ſupra laudata pag. 97.

nominis vir, Raymundus Lullus, Arabicæ linguæ peritissimus, et ipse ad Afros verum erudiendos plura suscepit itinera, et Jacobum regem Arragoniæ adduxit, ut in insula Majore, ipsi patria, monasterium ea conditione exstrueret, ut monachi ejusdem (tredecim scil. e familia Sti Francisci) eruditioni Arabicæ Muhamedanis convertendis inservienti vacarent *). Idem Honorium IV, pontificem Romanum, quamquam frustra, ad similia linguarum orientalium instituta in omnibus monasteriis eodem consilio condenda hortatus est: neque a Clemente V, in Concilio Viennæ a. 1311 habito, tantum, quantum voluit, impetravit, quamquam id, quod ipso suasore ibi decretum fuit, linguas nempe Hebræam, Chaldaicam et Arabicam in posterum perpetuo a binis in quatuor Universitatibus, Parisiensi, Oxoniensi, Bononiensi et Salamacensi, magistris publice esse tradendas, egregios jam protulisset fructus, si ratum habitum fuisset. Sed Universitatum curatores in hocce mandato perficiendo tam pigri reperti sunt, ut vix duo,

*) Schroeckh. Christl. Kirchengesch. 24 Th. p. 560.

nedum octo, istarum linguarum professores crearentur. In Hispania tamen nunquam defuere doctores Hebraice nec non Arabice bene docti: ex qua peritia quantum ad Veteris Testamenti intellectum et interpretationem promanaverit fructuum, per se patet. Cum vero incrementa, quæ hoc pacto ceperit *Exegesis sacra*, maximam partem commercio et familiaritati cum Muhamedanis contractæ debeantur, heic, breviter saltem, licet minime ignota, commemoranda videntur.

B. Primo loco nominari debent egregii Judæorum dicendi interpretandique magistri, quoniam diu Christianos multis pasibus præcedebant. Chorum vero illorum ducit Josephus Kimchi *), ipse summus ætatis suæ grammaticus et optimorum grammaticorum parens. Eum tamen longo spatio post se reliquit David Kimchi, quem majoremne grammaticum an interpretem salutes incertum est: cave vero ne eum cum fratre Mose Kimchi, grammatices item peritissimo, confundas **). Si

*) Floruit inde ab anno 1160. Vid. Wolf Bibl. Hebr. Vol. I. pag. 337.

**) Wolf ibidem p. 892. seq.

quid laudibus Davidis noſtri detrahi poſſet, hoc detrimentum ei a comparatione cum celeberrimo Aben-Esra eſſet metuendum, qui primus popularibus ſuis, ſomniis allegoricis et cabaliſticis non minus quam Chriſtiani deditis præſtantisſimum veræ i. e. grammaticæ interpretationis exemplum dedit *). Eum feliciter, quamquam non ſemper pari paſſu, æmulatus eſt, præter Davidem Kimchi, Rabbi Salomon Iſaac, quem Judæi vulgo per compendium dicendi Raſchium vocant, niſi cum honoris cauſa eum *lumen magnum* ſive κατ' ἐξοχην *interpretem legis* ſalutant**), quamquam et hoc et omnibus nominibus eum longe antecellere nobis videtur decus iſtud gentis ſuæ Moſes Maimonides (Judæis vulgo Ramban dictus), quem doctisſimos Saracenorum doctores, Ibn Thophail, Ibn Saig et maxime Ibn Roſchd (Averroem) in urbe ſua patria (Corduba) audiviſſe, niſi ex hiſtoria conſtaret, evincerent ſcripta ipſius philoſophica, in quibus plurima e philoſophia Averroiſtica petita occurrunt.

*) cf. Basnage Hiſtoire des Juifs Tom. IX. P. I. p. 260. ſeq.

**) Wolf. l. cit. p. 1059. ſeq.

Ex hac interpretum Judaicorum ſchola progreſſus eſt vir, qui primus Chriſtianos meliorem Sacras Scripturas interpretandi rationem ſuo exemplo docuit: Nicolaus de Lyra, qui, origine Judæus, luce veritatis ductus, ad Chriſtianorum caſtra tranſiit, et deinde in Univerſitate Pariſienſi, decreto Concilii Viennenſis fultus, inter perpetuas Scholaſticorum vexationes, codicem ſacrum, maxime vetus ejusdem foedus, ſtudioſæ juventuti expoſuit. Quarum lectionum fructus ut ad plures pertinerent, edidit in vulgus perpetuas in Biblia poſtillas (typis Baſileæ 1508. 7 Voll. fol. deſcriptas), unde quantum profecerit Lutherus, hic ipſe, quæ fuit ingenuitas ejus, ſæpius libere profeſſus eſt. In Novo Teſtamento illuſtrando Nicolaus quidem non æque felicem ac in Vetere, poſuit induſtriam, attamen in illo quoque opere æquales ſuos longe ſuperavit: in hoc autem, ubi Aben-Esram, Raſchium, Maimonidem duces habuit (Raſchio tamen primis partibus datis), omnes interpretes Chriſtianos adeo præceſſit, ut non in eodem ac illi ſtadio currere videretur: quare etiam usque ad Johannem Reuchlinum in eccleſia noſtra harum literarum principatum

tenuit, quamquam ab ejus tempore (mortuus eſt autem a. 1340) ſemper inveniebantur nonnulli Chriſtianorum doctores, præſertim in Hiſpania, qui Hebraicam linguam callerent, quorum celeberrimus, Alphonſus Toſtatus, epiſcopus Avilenſis, a. 1455 demum defunctus eſt.

C. Minorem quidem, at tamen non nullam vim in Chriſtianorum *doctrinam morum* exſeruit Islamismus. Primum, ſi vera ſunt, quæ ſupra de moribus Chriſtianorum per familiaritatem cum Saracenis cultam non uno modo politis et emendatis attulimus, jam hoc argumento evinci poteſt, moralem quoque eorum doctrinam quasdam vicisſitudines ſubiiſſe: ita enim comparata eſt ratio theoriam inter et praxin intercedens, ut altera ſine altera immutari nequeat: ſicubi igitur emendantur mores, hujus emendationis vim ſi non mox, tamen ſenſim ſenſimque ſentiat neceſſe eſt diſciplina morum. Quod etiam in hac re obtinuiſſe nemo facile negabit.

Omnes cordatiores Theologi hodie ultro fatentur, præcipuum tot incommodorum, quibus per totum medium ævum laboraret eccleſia Chriſtiana, fontem in perverſa monacho-

rum disciplina morali vitaque ei congrua est quærendum. A quo scilicet tempore Christianis placuit grande illud et sonorum Neoplatonicorum dogma, felicitatis et divinæ consuetudinis cupido animam a rebus externis esse revocandam, corpusque propterea fame et laboribus voluntariis debilitandum enervandumque, brevi tempore abundavit primum Orientalis, mox quoque Occidentalis ecclesia hominibus, qui relictis vitæ negotiis et repudiato omni cum ceteris mortalibus commercio, sibi res suas habebant, et inter varii generis ærumnas atque cruciatus contabescebant quo ad arctiorem cum Deo consuetudinem pervenirent. Quam vitam ut impensius commenderent monachi, finxerunt bina dari pietatis genera, quorum alterum in communibus vitæ humanæ officiis rite observandis absolveretur, alterum vero idemque sublimius votis monasticis edendis obtineretur. Ne vero frequentes tali vitæ deessent candidati, effecit, præter summam, qua mox gaudebat, existimationem, sacra illa inertia, orientalibus maxime hominibus gratissima, quæ in primis monasticis instar virtutis vere Christianæ commendabatur. At vero, Saracenis Arabiam egres-

et in totam cito Syriam atque Ægyptum, vitæ monaſticæ incunabula, rapidi inſtar torrentis effuſis, lauræ deſtructæ, coenobia aperta ſunt, non unus monachus clangore tubæ Saracenicæ ad ſocietatem humanam et vitam civilem, nec invitus, revocatus, non una ſancta virgo marito et officiis ſuis reddita *). Cælibatum totamque monaſticam diſciplinam ridebant Arabes **), ad alterum ipſi extremum, indulgente propheta, delapſi. Conſilia moralia, non omnibus ſed paucis tantum hominibus data, (Evangelica ea vocant Catholici) rejiciebant prorſus, afferentes Chalifæ et infimo ejusdem ſervo eadem in Deum hominesque præſcripta eſſe officia, eandem quoque omnibus peccantibus ſubeundam eſſe poenitentiam: peccata a nemine niſi Deo condonari poſſe, nullam vero absque interveniente emendatione eſſe abſolutionis ſpem ***). Nonnulla

*) Conf. Gibbon Hiſtory of the decline etc. Tom. IX paſſim.

**) Recentiores demum Muslemii in regionibus nonnullis ſimilia inſtituta cooptarunt.

***) Videatur La Deſcription de la Religion des Perſans, qvæ legitur in egregio libro: Voyages de

D. Supereſt graviſſima quæſtio: quid quantum in doctrinam dogmatum Chriſtian rum tam theoreticam quam practicam valu rit Islamismus? ad quam expediendam quas vis nonnulla e ſuperioribus trahere lice pleraque tamen heic demum afferri poteru

Primum autem omnis invidia a nobis amolienda, quam aliquis haud immerito nos conflaret, ſi nobis eſſet propoſitum int genuina religionis Chriſtianæ dogmata, a ſe vatore tradita, et Islamismi placita, quæ quoti a Chriſtianis præceptis diſcedunt, toties fal reperiuntur, comparationem inſtituere. Qua a Comite de Boulainvilliers in famoſiſſimo l bro *) jam tentatam — impietatem dican an levitatem? — ſi quis imitari vellet, eu mox deterrere debebant prima doctrinæ Muh medanæ elementa, quæ graviſſimæ veritati uno Deo addit mendacium de Muhamed legatorum divinorum principe, quod addit

*) Vie de Mahomet. Lond. 1730; quæ tamen v fabulæ ſimilior eſt, quam hiſtoriæ, quod præ teris demonſtratum dedit Joh. Gagnier Vie Mahomet. Amſtelod. 1732.

mentum, etiamſi cum Gibbonio *) dixeris effectum eſſe veritatis antecedentis cauſa (quoniam ea non alio modo Arabibus, deorum cultoribus, perſuaderi potuit) declarat tamen, quam falſum ſit, quod idem Comes pro fundamento totius ratiocinationis ſuæ poſuit, omnia ſcilicet, quæ docuiſſet Muhamedes, vera eſſe, ſi eſſentialia religionis ejus dogmata ſpectentur, ſed non omne verum ipſum dixiſſe, atque in hoc ſolo religionem ejus a noſtra differre. Quam ob rem ſi, hiſtoria teſte, evinci poteſt, Theologiam Chriſtianorum ope Islamismi paſſim fuiſſe emendatam, documento eſt, illam Theologiam non re, ſed nomine tantum, Chriſtianam fuiſſe.

Multæ et variæ a Theologis Chriſtianis latæ et etiamnum feruntur de Muhamede ejusque religione ſententiæ. Id autem omnes, niſi iniqui eſſe velint, mihi largiantur oportet, Muhamedem primum, poſtquam religio Chriſtiana degeneraſſet, æqualibus ſuis graviſſimas veritates de uno Deo omnium rerum creatore et moderatore, eodemque, ſepoſitis

*) Hiſtory Vol. IX mox ab initio capitis, in quo ſuo more i. e. ingenioſe de Muhamede agit.

omnibus rebus creatis, unice colendo, incu
caſſe. Quæ doctrina illius ævi Chriſtianis nc
minus quam Ethnicis nova videri debuit: quen
admodum enim hi totam naturam Diis a
que Geniis refertam credebant, ſic illi, div
næ veritatis obliti, non ſolum tam prave dog
ma biblicum de Patre, Filio et Spiritu Sanc
to interpretabantur, ut multi hinc, nec imme
rito, inter ipſos Chriſtianos Tritheitæ audirent
ſed præter hos tres Deos (Dii erant plerisque
quanquam perſonæ vulgo vocabantur) multo
coelites, numeroſum Divorum atque Divarun
gregem cultu divino proſequebantur; et n
his magis quam illis præſes deeſſet, divan
virginem Mariam, quam inde a lite Neſtorian
Deiparam compellare orthodoxi ſolebant, ad
æqualem cum Deo Patre honorem unanim
conſenſu evehebant: et multo ſæpius ad eam
ceterosque ſanctos, quam ad ipſum Deum
convertebantur piorum preces. Quid? quo
eo usque, monitorum Pauli (Rom. I, 25
immemores *μετηλλαξαν την ἀληθειαν τε Θεε ἐ
τῳ ψευδει καὶ ἐσεβασθησαν καὶ ἐλατρευσαν τῃ κτισει παρ
τον κτισαντα*, ut vel inanimatas res, lignur
crucis, imagines et oſſa ſanctorum adorarent

Huic ſuperſtitioni æque ac Ethnicorum Polytheismo oppoſuit Muhamedes nudam et ſimplicem veritatem de uno Deo unice colendo, quam meditando, ut videtur, invenerat, et deinde, fando cum Judæis et Chriſtianis, in revelatis religionibus confirmatam acceperat: eamque affeclis ſuis, quæ erat ipſius eloquentia et ſingularis ingenii vis, tam impenſe perſuaſit, ut vel hodie longe auguſtius inter Muhamedanos quam inter plerosque Chriſtianos nomen Dei celebretur. Pudibundus, ſed veritatis amore ductus, transſcribo teſtimonium veracisſimi optimique viri, cujus itinerarium orientale jam ſemel laudavi, Chardini: Is igitur: „Inter Perſas, inquit, vel maxime ira commotos, nomen Dei ſemper ſacrum eſt cauteque adhibitnm. Nunquam injuria in id prolata auditur. Blasphemia huic populo non ſolum inaudita, verum etiam incomprehenſibis eſt. Quomodo Europæi, ira inflati, Deum abnegare queant, id ſe minime intelligere fatentur" *). Admiramur,

*) En ipſa viri egregii verba: „le nom de Dieu eſt tonjours ſacré et reſervé. On ne l'entend jamais outrager. Le blaſphême eſt non ſeulement inoui,

nec immerito, legumlatores, quorum præcepta poſt ſecula elapſa a civibus fideliter obſervata videmus: at Muhamedi, cujus ſapientiæ tot populi meliores de rebus divinis notiones, rectioremque Deum colendi rationem acceptas ferunt, promeritum honorem denegamus! Equidem omnium minime cultum, quem Muslemii ex præſcripto Muhamedis Deo præſtant, omnibus numeris abſolutum dixerim: nimiam procul dubio vim etiam is in jejuniis *), peregrinationibus ſacris **), lotionibus †), ipſis adeo elemoſy-

mais encore inconcevable à ce peuple là. Ils ne peuvent pas comprendre que parmi les Européens on renie Dieu, quand on eſt en colere." Voyages de Chardin Tom. III. pag. 47. Amſtel. 1735.

*) Vid. Chardin l. c. Tom. IV. cap. VII.

**) De his idem apud Muhamedanos ac inter Chriſtianos valere, plus ſcilicet mali quam boni inde ad mores redundare, nos docet idem Chardin l. c. cap. VIII. pag. 179. "On obſerve, que presque généralement ils (ſc. les pélerins) en reviennent plus durs et plus fourbes, plus vains et plus hypocrites, plus envieux et plus aigres. Auſſi appelle-t-on communément le pélerinage *Sengue melak*, *pierre de touche*, parcequ' après en être revenu le naturel ſe manifeſte davantage et ſe contraint moins, on eſt ou pire ou meilleur: les gens croy-

is *) posuit: sed ob hæc instituta, ab ipso orsan nimis inculcata, quanquam nec per se mala nec illis temporibus hominibusque inutilia, non solum veniam meretur Muhamedes, verum etiam laudem, si cum ceremoniis et superstitionibus Christianorum medii ævi comparantur.

Attamen quo minus hæ ab ipsa ecclesia Christiana emendarentur, cautum fuit tam scitis pontificum, omnis generis immutationes prohibentibus, quam ignorantiâ animos omnium obsopiente. Hinc modo paucissimi abusibus vel pessimis offendebantur. Et si quis pl-

ant que le mérite d'un si grand pélerinage est ineffaçable, s'en abandonnent plus hardiment à la violence et à la fraude. Les Persans disent de ces mauvais pélerins, qu'ils ont enterré leur conscience aux sepulcres qu'ils ont été visiter.„

†) Idem ibid. cap. IV.

*) Idem ibid. cap. VI. In omnibus his ad Islamismum pertinentibus rebus eo tutius Chardinum sequimur, quo magis ei curæ fuit, observationes suas effatis celeberrimorum doctorum Muhamedanorum, imprimis Abatis cujusdam, cujus Summa magni æstimatur, in quovis loco corroborare.

tra ſeculum ſuum ſapiens ſuperſtitionem vu impugnabat, is ad ſilentium ſive metu p narum, ſive vi atque armis redigebatur. gitemus tantum, quo modo egregia Jovini et Vigilantii monita ſeculo quarto et qui exciperentur. Triumphus, quem de his tis reformatoribus ſuperſtitio reportavit, ſi lia conamina in poſterum præſcindebat. Qu neceſſarium videri poterat, ut extra eccl fines ſurgeret doctor, qui Chriſtianos exc ret, eorumque attentionem ad graviſſimas ritates, converteret. Id autem præſtitiſſe l hamedem ejusque ſequaces, meum eſt ex plis nonnullis ex hiſtoria probare.

Primum igitur inter omnes conſtat, lum illud grave ac diuturnum, quod Iſaurus princeps imaginibus ſanctorum, rumque cultoribus intulit, originem ſua contradictionibus Muhamedanorum trax Animadverterat ſcilicet ille Imperator in ſputationibus ſuis cum Muhamedanis, eos a religione Chriſtiana tantum abalier quantum imaginum cultum, qui ab eis quam veri nominis idolotria ſpectabatur. que aliud ab hominibus, quibus omne pi in ſacris, præſertim divi cujusdam im ſtomachum movet, exſpectari potuit.

autem, ut uno ictu et objectionibus Saracenorum quodam modo occurreret, et tam fœdæ ſuperſtitionis radices exſtirparet, a. 726, edicto propoſito, e templis omnes ſanctorum hominum imagines, excepta Chriſti in crucem acti, tolli, cultumque earum prorſus omitti et abrogari jubebat. Ex quo edicto bellum civile naſcebatur, quoniam plerique Imperatorem a vera religione defeciſſe aut ipſi credebant, aut a ſacerdotibus et monachis, quibus imagines et caræ et ad opes colligendas fructuoſæ erant, credere jubebantur *). Sed quicquid monachi eorumque patronus, Pontifex Romanus, contra moliremtur, multi tamen et Leoni Iſauro et reliquis ſanæ rationis amicis obtemperabant, præſertim in eccleſia occidentali, ubi odium in Iconolatriam ſapienti erga inveteratam ſuperſtitionem indulgentia, ſuadentibus Carolo Magno ejusque Theologis, temperabatur.

Longe minoris momenti, nec tamen omnino inutilis erat lis, quæ inter Græcos de numine Muhamedis, verusne eſſet Deus

*) Hanc litem fuſe et docte, ut ſolet, enarrat Walchius in Hiſtoria Hæreſium Tom. X. pag. 66. ſeq.

necne, gerebatur, quanquam hodiernis nibus forte inepta videtur.

In occidentali eccleſia duæ præ controverſiæ, quibus Islamismus anſam buiſſe videtur, in cenſum venire mer altera theoretici generis et minoris pon altera practici argumenti, et, ſive ipſa de quibus agebatur, ſive effectus litis i gravisſimi momenti. Illa erat *Adoptia* lis, cujus autor Felix, Hiſpanus et Urg nus epiſcopus, novum ſuum ſyſtema de tione Chriſti a Deo patre eo conſilio taſſe videtur, ut fidem ſuam in Jeſum ſtum filium Dei contra objectiones Sar rum, patrem inter ac filium tanquam deos diſtinguentium, tueretur. Inclaru ſententia ab anno 780, in quo ab Eli Archiepiſcopo Toletano, conſultus: Qu Chriſto filio Dei ſentiret? reſpondebat: ſtum Deum naturâ et vere, at Chriſtu minem adoptione tantum et nomine Dei eſſe. Quæ ſententia, ab Elipan Hiſpaniam, et a Felice per Septimania ſeminata, cum Hadriano Pontifici Rom plerisque Latinæ eccleſiæ doctoribus N ismum ſapere videretur, in pluribus

lis condemnata, et Felix mentem ſuam mu-
are coactus eſt. Mutabat vero, ut fit, ad
eciem tantum ſententiam ſuam, reapſe eam
etinebat: et Elipando, qui ſub Saracenis in
iſpania vivebat, a Papa nulla aliter ſentiendi
x ferri poterat *). Credunt multi recentio-
s, Adoptianos non re, ſed verbis tantum et
cendi modo, a reliquis Chriſtianis diſſen-
ſe **), ſed mihi tamen hic commemoranda
idebatur hæcce lis, quia duas res, quas bene
ſervare e re noſtra eſt, inde diſcimus, pri-
am, quod liberior de rebus ſacris meditatio
i eccleſia Latina per Islamismum provocata
adjuta fuit, alteram, quod ope ejusdem im-
rio Pontificis Romani in Europa fines po-
i ſuut, et hierarchiæ jugum paulisper le-
tum.

Sed Felice Urgellitano nobis longe me-
orabilior eſt diſcipulus ejus, Claudius, Tau-
iorum inde ab a. 820 ſive 821 epiſcopus,
i autem diu, antequam ad hoc munus ab
iperatore Ludovico Pio evocabatur, ſcholæ

*) Hac de re vid. Walchii Hiſt. Hæreſ. Tom. IX.
p. 210.

**) Mosheimius in Inſtitt. Hiſt. eccleſ. p. 279.

Palatinæ a Carolo Magno conditæ ſum laude fuerat præfectus. Conſtat eum gine Hiſpanum *), et in Hiſpaniâ int cenos edoctum fuiſſe: quare jam plur riæ eccleſiaſticæ ſcriptores recte obſe in melioribus ipſius de cultu divino bus vim religionis Muhamedanæ non animadverti **). At immane quantun

*) De patria ejus non dubitare licet, quu æqualis ejus, diſerte teſtetur, eum Hiſpa Falſi ſunt igitur ii recentiorum ſcripto eum Scotum venditarunt. Vid. Walchii reſ. Tom. XI. pag. 177-179.

**) Sic v. c. Henckius: "Hier iſt der Ei muhammedaniſchen Glaubens, oder doch Rückſicht auf ihn, der jeden Schatten götterey und Bilderdienſt verabſcheuete, unverkennbar.„ Allg. Geſchichte der chri 2 Th. p. 35. Vierte Auflage. — Et Chr. Walchius jam obſervaverat in Hiſt. ſua Tom. XI, pag. 177-178: In den damah ten ſcheinen überhaupt *die Spanier* weit Gefahr geweſen zu ſeyn, durch *italiäni römiſche* Lehren und Uebungen zu ſolch gläubiſchen) Ausſchweifungen verführt z und die Unterwerfung des gröſten Theil nien unter *muhamedaniſcher* Herrſchaft ko

etatis ſuæ reformatores ſuperavit epiſcopus noſter plane ſingularis, cujus pietatem morumque gravitatem ne inimici quidem ejus equales v. c. Dungallus Scotus et Jonas Aurelianenſis, qui contra eum ſcripſerunt, nedum recentiores ejus in eccleſia Catholica adverſarii, v. c. Fleury, Mabillon, Boſſuet (quos Baronium in Noſtro audacter calumniando ſequi invitus videbis), carpere auſi ſunt. Orthodoxiam ejus horum plerique accuſarunt, Arianum alii (ut Jonas) Neſtorianum alii (ut Baronius et Bosſuetus) eum appellantes. Sed ab hac criminatione eum ſatis purgarunt plures extra partes poſiti Proteſtantium hiſtorici, v. c. Weismannus (Introductione in Memorabilia Hiſt. Sacræ N. T. Tom. I. pag. 761-762) et Chr. G. F. Walchius (loc. cit), qui evictum dederunt, orthodoxiam ejus adeo non a coetu Catholico in dubium fuiſſe vocatam, ut in ipſius Romanæ eccleſiæ communione tanquam pius epiſcopus moreretur. Id quod non ſolum contra recentiores ipſius Catholicos adverſarios, verum etiam contra quosdam in reformata eccleſia ejus patronos monere neceſſe

ein vernünftiges Hinderniſs des Bilderdienſtes abgeben.

habuerunt *). Horum enim nonnulli, i
mis Johannes Leger in hiſtoria ſua W
ſium **), ut laudes Claudii ex opinio
cumularent, eum ab eccleſia Catholica
ſus defeciſſe, atque cum affeclis ſuis
larem coetum (Waldenſium, putat Le
conſtituiſſe tradiderunt. Verum tant
Claudii merita, ut ea augeri minime
ſit, mihi neminem, cui emendationes
ſuſceptæ in mentem ſuccurrant, nega
confido. Quæ cum diligenter examin
fuſe enarratæ in notisſimis Walchii et S
ckhii ***) operibus legantur, a me,
omnino prætermitti, ſuccincte tamen
poſſunt: in quo negotio expediendo pr
quoad liceat, autoris verbis utar.

Is igitur non ſolum, more cete
Galliæ Theologorum, imagines ſanctorun
proſequendas negavit, ſed eas omnino

*) Vid. Walch. l. c. Tom. XI. pag. 227-228

**) Allgemeine Geſchichte der Waldenſer o
Evangeliſchen Kirchen in Piemont. Aus de
zöſ. überſetzt von F. H. v. Schweinitz.
358. ſq.

***) Chriſtl. Kirchengeſch. Th. 23. S. 407. ſq.

tas et e templis ſublatas voluit. Id propria ipſius verba, quæ nobis ſervata ſunt, extra omnem controverſiam ponunt: „Poſtquam coactus, inquit, ſuſcepi ſarcinam Paſtoralis officii, miſſus *) a Pio principe ſanctæ Domini Eccleſiæ Catholicæ filio Hludovico, et veni in Italiam civitatem Taurinis inveni omnes baſilicas, contra ordinem veritatis, ſordibus anathematum et imaginibus plenas, et quia, quod omnes colebant, ego deſtruere ſolus coepi, et idcirco aperuerunt omnes ora ſua ad blasphemandum me, et niſi Dominus adjuviſſet me, forſitan vivum deglutiſſent me" **). — Claudius autem, autoritate epiſcopali uſus, jam anno 823 cruces omnes et ſacras imagines templis exturbabat et confringebat: quem fervorem Jonas Aurelianenſis his verbis reprehendit, juſtis tamen vigilantiæ et pietatis

*) In libro Jonæ Aurelianenſis, ubi excerpta ſunt hæc verba, legitur, ſaltem in editione Bibl. Patrum Colon. Tom. IX. Part. I. pag. 93. H. *miſſis*, ſed perperam.

**) Vid. Apologeticum atque Reſcriptum Claudii Epiſcopi adv. Theutmirum Abbatem, in Bibl. Max. Patrum Tom. XIV. pag. 197.

laudibus epiſcopo noſtro non omnino detractis: „Qui (ſcil. Claudius), ait, dum ſuper gregem ſibi creditum pro viribus ſuperintenderet, eumque prædicationis ſuæ inſtantia ad amorem coeleſtis patriæ, quantum videbatur, accendere ſatageret, vidit eum inter cætera, quæ emendatione digna gerebat, ſuperſtitioſæ, imo pernicioſæ imaginum adoratioui, qua plurimum nonnulli illarum partium laborant, ex inolita conſuetudine deditum eſſe. Unde immoderato et indiſcreto zelo ſuccenſus, non ſolum picturas ſanctarum rerum geſtarum, quæ non ad adorandnm, ſed ſolummodo (teſte B. Gregorio) ad inſtruendas neſcientium mentes, in Eccleſiis ſuis antiquitus fieri permiſſæ: verum etiam cruces materiales, quibus ob honorem et recordationem redemptionis ſuæ ſancta conſuevit uti eccleſia, a cunctis Parochiæ ſuæ Baſilicis dicitur deleviſſe, evertiſſe et penitus abdicaſſe; Sed quia errorem gregis ſui ratione corrigere neglexit, et eorum animis ſcandalum generavit, et in ſui deteſtationem quodammodo prorumpere coegit" *).

*) Vid. Bibliotheca Patrum Colon. Tom. IX. P. I. pag. 92. C. D.

At neque Claudium errorem gregis ſui ratione corrigere neglexiſſe, neque fervorem ejus omnium animis ſcandalum generaſſe, declarat et magna eorum turba, qui illius et vivi et mortui autoritatem ſecuti ſunt, et ſucceſſus, quo deinceps aliis ſeculi ſui vulgaribus opinionibus bellum intulit. Primum enim reliquias omnes aſpernabatur, et virtute carere contendebat, deinde itinera omnia ad ſepulcra ſanctorum hominum et reliqua loca ſacra reprehendebat; in qua poſteriori reprehenſione ultra mentem doctorum Saracenicorum ſapiebat. Has quoque ſuas ſententias defendebat in pluribus ſcriptis, quibus, quantum ex fragmentis ſuperſtitibus licet cognoſcere, nec judicium nec ſubtilitas deeſt *); idque non modo contra reprehenſiones doctisſimorum privatorum hominum v. c. Jonæ Aurelianenſis et Theutmiri Abbatis, ſed etiam contra ipſius Pontificis Romani autoritatem. Qua occaſione de ambitu et officiis poteſtatis Pontificiæ ore libero locutus eſt: ita ex. gr. de Paſchali primo, cui acerrimo imaginum vindici per ico-

*) Leguntur pleraque in Bibl. Maxime Patrum Tom. XIV, nec non in Bibl. PP. Colon. Tom. IX. Part. I et II.

nomachiam ſuam valde displicuerat, verba facit: „Certe non ille dicendus Apoſtolicus (Apoſtolici nimirum doctoris nomine gloriabatur Papæ), qui in cathedra ſedet Apoſtoli, ſed qui Apoſtolicum implet officium. De illis, qui eum locum tenent, et non implent officium, Dominus dicit: Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ et Phariſæi: omnia ergo, quæcunque dixerint vobis, ſervate et facite, ſecundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim et non faciunt" *).

Ex eodem libro, in quo hæc occurrunt, delibabimus adhuc nonnulla argumenta, quibus Claudius, doctrinam ſuam contra reprehenſiones Theutmiri vindicare conatus eſt. Sic Apologeticum ſuum inchoat: „Epiſtolam tuam cum adjunctis ſubter capitulis plenam garrulitate atque ſtoliditate per quendam accepi ruſticum portitorem; in quibus capitulis denuntias te eſſe turbatum, eo quod rumor abierit ex Italia de me per omnes Gallias usque ad fines Hiſpaniæ, quaſi ego ſectam quandam novam prædicaverim, contra regulam fidei Catholicæ, quod omnino falſiſſimum eſt.

*) Vid. Bibl. P. P. Col. Tom. IX. P. I. pag. 118. E - F, ſive Bibl. Max. PP. Tom. XIV. pag. 199. B.

Nec mirum eſt ſi de me iſte (iſta) dixerunt diaboli membra, qui ipſum caput noſtrum et ſeductorem et dæmoniacum proclamaverunt. Ego enim non ſectam doceo, qui unitatem proclamo. Sed ſectas et ſchismata et ſuperſtitiones atque hæreſes, in quantum valui, compreſſi, contrivi, et pugnavi et expugnavi, et expugnare, in quantum valeo, prorſus Deo adjuvante non ceſſo" *).

Eos vero, qui, ut ſuperſtitionem ſuam tuerentur, inter cultum divinum, imaginibus denegandum, et venerationem, iisdem (non quidem ſuâ ſed divorum, quos referebant, cauſâ) præſtandam, diſtinguebant, ita aggreditur: „Dicunt iſti, contra quos Dei Eccleſiam defendendam ſuſcepimus', Non putamus imagini, quam adoramus, aliquid ineſſe divinum. Sed tantummodo pro honore ejus, cujus effigies eſt, tali eam veneratione adoramus. Cui reſpondemus, quia ſi ſanctorum imagines, hi, qui dæmonum cultum reliquerunt, venerantur, non idola reliquerunt ſed nomina mutaverunt. Si enim ſcribas in pariete, vel pingas imagines Petri et Pauli, Jovis et Saturni,

*) Bibl. Maxima P. P. Tom. XIV. pag. 197. D-E.

e Mercurii: nec iſti dii ſunt, nec illi Ap
ıli: Nec iſti, nec illi homines, ac per h
ɔmen mutatur. Error tamen et tunc
unc idem ipſe permanet ſemper. Certe
ıdorandi fuiſſent homines, vivi potius, qu
mortui adorandi eſſe debuerunt. Id eſt u
ſimilitudinem Dei habent, non ubi pecorui
vel, quod verius eſt, lapidum, vel lignoru
vita, ſenſu, et ratione carentum: ex qua
ſummopere penſandum eſt, quia ſi opera m
nuum Dei non ſunt adoranda et colenda, quan
magis opera manuum hominum non ſunt a
oranda et colenda prorſus nec in honore *) (
rum, quorum ſimilitudines eſſe dicuntur, q
ſi imago, quam adorat, Deus non eſt, neq
quam veneranda eſt pro honore ſanctor
qui nequaquam divinos ſibi adrogant hon
. . . . . Et ideo ſciendum ſummo
quia non ſolum qui viſibilia figmenta
imagines colit: ſed etiam quamlibet ſiv
leſtem, ſive terrenam, ſive ſpiritalem
corpoream creaturam vice nominis Dei
et ſalutem animæ ſuæ, quæ de ſolo D

*) Hocce aut legendum eſt *in honorem*, a
multi Barbarismi et Soloesismi in Latinita
occurrant) ſaltem ita accipiendum: id
dicitur *pro honore*.

ab illis ſperat: de illis eſt, de quibus dicit Apoſtolus: *Et coluerunt et ſervierunt creaturæ potius quam creatori* . . . . . Quid te ad falſas imagines humilias et inclinas? quid ante inepta ſimulacra et figmenta terrena captivum corpus incurvas? Rectum te Deus fecit, et cum cetera animalia prona et ad terram ſint, tibi ſublimis ſtatus et ad coelum atque ad Deum vultus erectus eſt, illuc intuere, illuc oculos tuos erige, in ſupernis Deum quære, ut carere inferis poſſis. Ad alta coeleſtia ſuſpenſum pectus attolle; quid te in lapſum mortis cum inſenſata imagine, quam colis, ſternis? Quid in ruinam diaboli per ipſam, et cum ipſa cadis? Sublimitatem ſerva, qua natus es, perſevera talis, qualis a Domino factus es" . . . . . .

Deinde contra adorationem crucis multa profert argumenta, quæ his verbis concludit; „Aliud Deus juſſit, aliud iſti faciunt. Deus juſſit crucem portare, non adorare, iſti volunt nec ſpiritaliter nec corporaliter ſecum portare. Taliter enim Deum colere ab illo recedere eſt: ille enim dixit: Qui vult poſt me venire, abneget ſemetipſum et tollat crucem ſuam et ſequatur me. Quia videlicet niſi

qui a ſemetipſo deficiat, ad eum, qui ſuper ipſum eſt, non adpropinquat: nec valet adprehendere quod ultra ipſum eſt, ſi neſcierit mactare quod eſt."

Sed opinionem ſuam de inutiliate peregrinationum ſacrarum, paululum reſtrictam, hoc argumento non inepto, quanquam *ad hominem* (ſcil. Abbatem) accommodato vindicat: „Quod vero ais, quod ego prohibeam homines poenitentiæ cauſa pergere Romam, falſum tu loqueris. Ego enim iter illud nec adprobo nec improbo, quia ſcio, quod nec omnibus obeſt, nec omnibus prodeſt, nec omnibus proficit, nec omnibus officit. Te ipſum primum interrogare volo, ſi poenitentiam agere Romam pergere noſti eſſe. Cur tu tanto tempore tantas animas perdidiſti, quas in monaſterio retinuiſti, et poenitentiæ cauſa in monaſterium recepiſti, et non eas Romam miſiſti, ſed potius tibi ſervire feciſti. Dicis enim te habere catervam monachorum centum quadraginta, qui omnes poenitentiæ cauſa ad te venerunt, et ſe monaſterio tradiderunt, ex quibus neminem Romam ire permiſiſti. Si hæc ita ſe habent, ut tu dicis, poenitentiam agere Romam pergere eſt, quid acturus es de

ntentia illa quam Dominus dicit: Qui ſcan-
alizaverit unum de puſillis iſtis, qui in me
edunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſi-
aria in collo ejus, et demergatur in profun-
um, quam ut ſcandalizet unum de puſillis
tis, qui in me credunt. Nullum ſcandalum
ajus eſt, quam hominem illam prohibere
ergere viam, per quam poſſit ad gaudia per-
ere ſempiterna" *).

Claudium vero, hæc tria ſuperſtitionis
enera tam fortiter oppugnantem, multis a-
is eodem negotio nunc vires ademiſſe, nunc
ſam præripuiſſe, quisque, vel me tacente,
cile videbit. Tam arcte ſcilicet coagulatum
rat ædificium ſuperſtitionis Pontificiæ jam ſe-
ulo nono, ut nulla ejus columna absque
agna ceterarum partium labefactatione tolli
ſſet. Unum modo dogma afferam, quoniam
laudium id reſpuiſſe non modo conjectura pro-
bili aſſequi, verum diſertis ipſius verbis evin-
re licet, ſomnium puto Catholicorum de vi inter-

*) Omnia hæc loca excerpta ſunt ex Apologetico Clau-
dii. Vid. Bibl. Max. P. P, Tom. XIV, pag. 197
198.

ceſſionis Sanctorum ad remiſſionem peccatorum apud Deum impetrandam: qua de re noſter ſcribit: Promitenti Deo debet fidelis quisque credere, quanto magis juranti quid eſt dicere, ſi fuerint in medio ejus Noe, Daniel et Job. Id eſt, ſi tantæ ſanctitatis, tantæ juſtitiæ, tantique meriti ſit, quanti illi fuerunt, non liberabunt filium neque filiam. Hæc idcirco dicit, ut nemo de merito vel interceſſione ſanctorum confidat, quia niſi eandem fidem, juſtitiam, veritatemque teneat quam illi tenuerunt, per quam illi placuerunt Deo, ſalvus eſſe non poterit" *).

Ex his ſatis ſuperque apparet, Claudium fervore abreptum in una quidem re, quia reniteretur ſuperſtitio, modum exceſſiſſe, ſed eundem in plerisque verum et vidiſſe et exſecutum fuiſſe: in quo laudabili opere tanto tutius vulgo progreſſus eſt, quanto auguſtiorem ducem in Sacra Scriptura et habuit et venératus eſt **). Hinc ſibi quoque gregem ver

*) Ibidem pag. 199.

**) Quam egregius ſacrarum literarum interpres fuerit docent ſuperſtites ejus Commentarii in N. T. Conf Richard Simon Hiſtoire critique des principaux Commentateurs du N. T. Chap. 25.

Chriſtianum, puſillum quidem ſed bene edoctum atque moratum, reliquit, cujus veſtigia nunc clariora nunc obſcuriora, ſed nunquam prorſus obliterata, in regione ipſius, præſertim in vallibus Subaudiæ et Pedemontanis per omnia ſecuta ſecula ad noſtram usque memoriam animadvertimus. Licet igitur Johannes Legerius in Claudio noſtro tanquam autore ſectæ Waldenſium repræſentando falſus fuerit, manet tamen, et Waldenſes et alios Chriſtianos multum veri a diſcipulis ejus didiciſſe, quemadmodum Wiclefitæ et Huſſitæ iterum Waldenſibus, et reformatæ tandem eccleſiæ his omnibus præſtantiſſimis ante Lutherum et Zwinglium veritatis teſtibus multa accepta tulerunt. Quare veriſſima eſt obſervatio, qua Basnagius enarrationem ſuam de coetibus Pedemontanis a Claudio collectis concludit: per eas tanquam canalem veritatem alibi oppreſſam ad ſecuta ſecula transmeaſſe *).

Si æque vera eſſet opinio, quam ſupra propoſuimus, Claudium ſcilicet per familia-

*) On peut donc les regarder comme un canal par où la verité opprimée en d'autres lieux a passé aux ſiecles ſuivans, Hiſtoire de l'Egliſe Tom. II. pag. 1309. fol.

ritatem cum doctoribus Muhamedanis eorumque placitis contractam primum ad rectiores ſuas notiones adductum fuiſſe: haberemus in hac eventorum ſerie documentum, quod efficeret, vim Islamismi emendatricem ad eam usque eccleſiæ reformationem, in cujus lætam memoriam hæc ſcripſimus, pertinuiſſe. Id ſaltem nullus æquior harum rerum arbiter mihi negabit, opinionem meam magna probabilitatis ſpecie ſe commendare, maxime cum conſtet, Claudium minime magiſtro ſuo Chriſtiano, Felici Urgellitano, ſingulares ſuas ſententias debere, quippe qui diſcipulo neque peculiare ſuum dogma (Adoptianismum) neque vulgarem eccleſiæ Gallicanæ doctrinam de imaginibus in templis tolerandis perſuadere potuerit. Manet igitur, Claudium objectionibus Saracenorum attentum, Sacram Scripturam atque ſanam rationem de gravisſimis rebus conſuluiſſe, et ab utraque hac egregia magiſtra meliora edoctum emendationem ſacrorum non minori ſucceſſu quam animo inchoaſſe.

Heic vero, cum ad metam pulcherrimam nobis perventum ſit, proluſioni finis imponendus videtur, ut ad id, cujus cauſa proluſimus, veniamus &c.

VIII.

Anekdoter og Træk af Kirkens og Literaturens Historie.

(Samlede af Udgiveren).

Blosse Anekdoten aus dem Buch der Vergangenheit zu geben, d. i. Blumen aus dem Füllhorn der Zeit zu schütten ohne Zweck und Anwendung, ist eine kindische Ergötzung. Und mit welchem Herzen sollen wir Anekdoten der Tollheit, des Wahnsinns, ungerechter Leiden und Qvaalen, vergeblicher Hoffnungen, falscher Bestrebungen u. s. erzählen, wenn wir von ihnen keinen Gebrauch zu machen wissen? Zum Spott zu ernst, zum Lachen zu traurig, zur Gemüthsfreude zu abgeschmackt,

zu alltäglich; werde nur die Anekdote erzählt, die zur Aufklärung oder Aufheiterung, zum Nutzen oder zur Erläuterung dienet."

Herder. Adraſtea 1r. Bd. S. 139.

1.

Hvorfor er Løverdagen (i den katholſke Kirke) indviet Jomfrue Marie?

Derom giver Vilhelm Durandi, en berømt Skribent fra det 13de Aarhundrede, i ſit Rationale divinorum officiorum følgende Oplysning: Fordi paa denne Dag faldt engang ved et guddommeligt Mirakel Sløret ned fra hendes Billede i Conſtantinopel, fordi al Tro paa Chriſtus var engang Løverdagen over indſluttet i hende (nemlig medens Jeſus laae i Graven), da alle hans Diſciple fortvivlede om hans Opſtandelſe; fordi Løverdagen er Døren til Søndagen, og Marie er for Menneſkene Døren til Himmerige."

2.

Hvorfor er det Katholikerne tilladt at ſpiſe Fiſk i Faſtetiden, da Fiſk dog ogſaa er Kjød?

„Gud har ikke udſtødt Forbandelſe over Vandet, fordi Synden ſkulde tilgives Menneſkene ved

aabens Vand: desuden er dette Element det vær-
gste, efterſom det afviſker al Ureenlighed, der-
od har Gud forbandet Jorden. Dette er Aar-
gen, hvorfor man i Faſtetiden ikke maa ſpiſe Kjød
Jordens Dyr, ja ikke engang af Fugle, om de
d komme fra Vandet. Hvis Fiſke paa den ene
ide ſkulde have Skikkelſe af firefødde Dyr,
aatte de ikke ſpiſes fra denne Side." (Af ſamme
g).

3.

Bogforbuds Virkning.

D. Feßler fortæller om ſig ſelv i ſin Bog: An-
hten von Religion und Kirchenthum 1r. Th. S.
), at han i ſit Kloſter fik uimodſtaaelig Lyſt til at
ſe Helvetius's Skrift de l'eſprit, blot fordi
n havde erfaret, at Paven forbød Biſkopperne
ſningen af dette Skrift ſelv da, naar han havde
ladt dem at læſe alle andre ellers forbudne Bø-
r. Og det forſtaaer ſig, at en tjenſtfærdig (øſter-
iſk) Boghandler opfyldte hans Ønſke.

4.

Grov Overtroe med en viet Oblat.

I A. 1687 bleve to Soldater halshuggede i
Kjøbenhavn formedelſt Vanhelligelſe af en indviet

Hoſtie. Den ene af dem havde nemlig en
da han nød den hellige Nadvere, taget Ob
igjen ud af Munden og gjemt den i ſit Lomm
klæde i den Hensigt at benytte den til adſk
overtroiſke Hiemed, saaſom derved at hærde ſi
være vis paa ſit Skud, at opflamme Kjerligh
ſig o. m. d. Kort efter vaagnede hans Samv
hed, saa at han angav baade ſig ſelv og ſin
merat, der havde forført ham; og begge bleve h
ſtraffede for deres Overtroe.

At ſaavel den viede Hoſtie ſom andre h
Ting kunne gjøre Krigeren ſkudfri, er en end
ganſke ualmindelig Overtroe i viſſe catholſke L
Exempler derpaa saae man i den ſidſte franſke
i Tyrol; og mange lignende gives viſt hver
hos de af Munke opflammede ſpanſke og portug
Krigere.

5.

Et eget Middel, anvendt for at vække Opm ſomhed under en Prædiken.

Pontoppidan fortæller (Ann. Tom. IV p.
at Dr. Joh. Laſſenius ſom var Prof. Theol. og
til Petri tydſke Menighed i Kjøbenhavn, (død 1
uagtet han var ſin Tidsalders berømteſte P

kant, dog undertiden, iſær de varme Sommerdage, behøvede og anvendte nogle ſynderlige Midler for at vække ſine ſovende Tilhørere og vedligeholde deres Opmærkſomhed. Engang f. Ex. brød han pludſeligen af, ſvøbte ſit Lommetørklæde ſammen og begyndte paa Prædikeſtolen at ſpille Bold dermed. Da ſtødte den ene Tilhører paa den anden, og paa Øieblikket var den hele Forſamling munter, hvorpaa han udbrød i diſſe Ord: Tænkte jeg det ikke nok, hvis jeg var en Gøgler, der gjorde Løier for Eder, da vilde Enhver give Agt paa mig, men nu da jeg foredrager Eder de allervigtigſte Sandheder, kunne I ſove ind derved. O! dorſke Hjerter gjøre dorſke Øine og Øren o. ſ. v.

Man mindes herved ſaa vel Propheternes ſymboliſke Handlinger (hvilke ſkjøndt ofte anſtødende mod vor Tids Mening om Velanſtændighed, dog tjente til ſamme Hensigt) ſom Demoſthenes's Irretteſættelſe til Athenienſerne, da de en Dag ei vilde høre ham tale om Statens vigtige Anliggender, men derimod bade ham at fortſætte Eventyret om Æſelets Skygge, ſom han til deres Beſkæmmelſe begyndte at fortælle dem, men afbrød, idet han ſteg ned af Talerſtolen.

6.

Vanskeligt Spørgsmaal ved Candidateramen.

Iblandt utallige Beviser paa Geistlighedens Uvidenhed i Middelderen fortælles i et nyt, høist interessant, fransk Skrift følgende, uddraget af en Biskop i Bourges, Rudolfs haandskriftlige Capitularier: Som et meget vanskeligt Spørgsmaal forelagde man de Candidater, som skulde være Præster følgende: „Quomodo in baptisma (baptismo?) discernis sexum masculinum et femininum? vel numerum pluralem et singularem? (Af Prünelle, De l'influence exercée par la médecine sur la renaissance des lettres. Montpellier 1809).

7.

Ringeagt mod Religionen straffer sig omsider selv.

I en fortrolig Samtale med Storcanzleren v. Carmer beklagede Frederik II af Preussen sig over, at Moraliteten i hans Stater var sjunken, og raadførte sig med Canzleren om, hvorledes dette Onde kunde lindres. Tro mig, sagde han iblandt andet, jeg vilde give min skjønneste Bataille bort for at kunne, om muligt, faae Religion og Moralitet til-

ge hos mit Folk i den Grad, som jeg forefandt mme ved min Tronbeſtigelſe. Jeg ſeer, at jeg rde gjort mere derfor." (Fortalt efter v. Carers eget Udſagn i Neue theol. Nachrichten für III. S. 165.)

8.

Palæomaniens høieſte Spidſe.

Det er bekjendt, at ligeſom det for nogen Tid den var Mode i Literaturen at fordømme alt Gamelt, ſaaledes er nu Raden kommen til det Nye at fordømmes. Men neppe er denne Eenſtidighed hos logen gaaet videre end hos den ellers agtværdige ydſke Skribent, E. Brandes, ſom i at anklage or Tidsalder overtræffer ſelv Fichte og Arndt. I ins Bog Ueber den Einfluß und die Wirkungen s Zeitgeiſtes auf die höhern Stände Deutſchlands, s Fortſetzung der Betrachtungen über den Zeitiſt in Deutſchland, klages over, at et uroligt ang til det Nye har tilintetgjort den gavnlige Vedngenhed ved gamle Vedtægter, f. Ex. „at de eiſtlige have aflagt Parykker, at i tydſke Colleer Raadsherrer og Secretærer have viiſt ſig i tsvler, ja at man er traadt offentligen frem i akke og rund Hat." Og et andet Sted forekom-

følgende pathetiske Udraab: „O havde Gud dog sparet os det gamle Pedanterie, tillige med hvilket saa meget Godt tabtes! Gid Johan Hübners for Ungdommen saa troskyldigt skrevne Historie endnu var i Anseelse! Gid vore Ammer ei vare blevne paa Moden, men endnu fortalte Børnene de gamle gyselige Eventyr! . . . . . Ifølge denne Foragt for al Vedtægt er det at undres over at man endnu spiser Oxe- og Bedekjød, og at endnu Ingen har gjort den Motion at spise Menneskekjød! (Læseren tænke sig blot, hvilket Salto mortale der er fra at ombytte Hübners Historie med Kalls eller Bredows, til at indføre Menneskeæden istedetfor Oxekjød!)

9.

Trøst for ufrivillige Kættere.

Da det i vore Dage atter begynder at blive Skik, under Navn af Kætterie at afvise den religiøse Granskers nye eller dog fra Zeloternes Troe afvigende Meninger, torde det for Mange, der uden at kaldes Kættere gjerne ville fortsætte deres Studeringer, være trøsteligt at erfare en i den katholske Kirke ældgammel, skiøndt ofte overseet, Distinction af frivilligt og ufrivilligt Kætterie. Om dem, der ere befængte af det sidste taler Salvian (fra 5te Aar-

hundrede) saaledes i sit berømte Værk De gubernat. Dei L. V: „Hæretici sunt, sed non scienter. Denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt. Nam in tantum catholicos se esse judicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ appellationis infament. Quod illi nobis sunt, hoc nos illis. — Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Dominum atque amare credentes." Hermed stemmer den nyere liberale katholske Kirkeret overeens, naar den erklærer kun dem for rette Kættere, qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriæ principatusque sui gratia falsas et novas opiniones vel gignunt vel sequuntur, ligesom nuomsunder de billigere katholske Theologer ansee kun den for Kjætter, qui falsum dogma tenet, et in articulis fidei errat scienter, ut simul doli conceptus huic crimini insit, et pirtinaciter errorem defendit, nec corrigi convictus velit. (Se Dr. Feßlers ovennævnte Værk 3r Th. S. 311 og de af ham anførte katholske Autoriteter).

10.

Geistlig Ydmyghed.

I de ældre Udgaver af de russiske Kirke-Bøger (fra A. 1565-1610) forsikre Udgiverne (Metro-

politaner og ſiden Patriarcher) at de vel hav
rigeret Texten, men erklære ſig tillige for Idi
og Syndere, af hvilken Aarſag de formode, a
get Urigtigt var blevet ſtaaende, hvorfor de an
Guds Barmhjertighed om Tilgivelſe, og S
den ſaavelſom Efterverdenen om Berigtigelſe (
ting. gel. Anzeigen, 106 St. 1802).

II.

Stærk Mirakeltroe.

Den navnkundige Lavater fortæller o
ſelv: „Jeg erindrede mig engang i min Skole
at jeg i et Exercitium, ſom var meget magtpa
gende, og ſom allerede var i Domini Ludimo
toris Hænder, havde ſkrevet relata iſtedetfor i
lata. Jeg bad da Gud om, at han vilde corr
Ordet, og ſkrive den manglende Stavelſe ve
over med ſort Blæk; og ſe! det ſkede, og det
befundet, at jeg havde componeret absque (feil
Se Lavaters Lebensbeſchreibung, von G. Gesne
Beviis paa, at Lavater allerede ſom Dreng
dannet ſig ſin Theorie om Bønnens Kraft,
von der Brauchbarkeit Gottes, ſom han kaldt

12.

Navnet Skolemester brugt som Øgenavn og Hæderstitel.

Ogsaa Navne ere, som bekjendt, underkastede Modens Herredømme. Nuomstunder slaaer Landsbyens moderne ludimagister med Nakken, naar Nogen hilser ham med det gode gamle Navn Skolemester, som endnu langt ned i det 17de Aarhundrede var en hæderlig Benævnelse paa den lærdeste Rector i Danmark saavelsom i Tydskland. Da i Aaret 1657 Titelen Rector blev indført i Sachsen, efter Churfyrstens Befaling, istedetfor Skolemester, sagde Jacob Spizel i Ronneberg; „Jeg er voceret en Skolemester, jeg vil dse en Skolemester." (Se Ruhkopfs Gesch. des Schulwesens, hvor Lehers Historie von Ronneberg p. 487 atter citeres). Dog har man ei altid i Sachsen i de Dage holdt denne Titel i Ære; thi da Spener var kaldet til Dresden og der begyndte sine catechetiske Øvelser først i sit eget Huus, og siden, formedelst Tilhørernes Mængde, i Churfyrstens Capel: sagde en vis Theolog spodsk: „Churfyrsten har villet have en Overhofpræst, men har faaet en Skolemester:" dog var det vel her meer den hæderlige Syssel selv, end Benævnelsen som skulde haanes. (S. Schulers Geschichte

des katechetischen Religionsunterrichts unter den Protestanten 1r Th.)

I Danmark var Skolemester den almindelige Benævnelse paa en Rector ei alene under Christian IV, som denne Konges Skoleforordninger bevise, men endnu under Christian V, som sees af hans Danske Lov. Dog maa nok mod Slutningen af denne Konges Regjering allerede Rectornavnet have begyndt at afløse hiint i det høflige Sprog. Under Frederik IV bruges begge Navne i Flæng; dog har sikkert Frue-Skoles daværende Rector, den forfængelige Clemens Schade bidraget Sit til at fortrænge Skolemestertitelen; thi hans Ambition steg indtil en Justitsraads, efter den Tids Sparsommelighed, fast uopnaaelige Rang, som jeg veed af følgende tilforladelige Anekdote. Da Kong Frederik IV en Dag efter Sædvane gik omkring i Kjøbenhavn, for at see, hvorledes det gik med Byens Opbyggelse efter den store Ildebrand, kom han til Schades Tomte, og idet han med rørende Deeltagelse beklagede denne formedelst hans lidte Tab, og spurgte ham, om der var Noget, hvori han kunde kjene ham, blev Schade opmuntret ved Kongens Naade til de dristigste Ønsker, og nødbad sig, at

ongen vilde gjøre ham til Juſtitsraad. Kongen
al have forladt ham ſmilende, men ſaavidt jeg
eb, endda ikke have opfyldt Ønſket. Ei heller
ides denne Titel tillagt Schade i Worms Lexi-
n.

IX.

Breve fra Udgiveren til en Landsbypræst om adskillige Geistligheden vedkommende Anliggender.

Første Brev.

(Tilegnelse af Samlingen til Forfatterens Correspondent. Skildring af Landsbypræstens Lykſalighed *).

Men har Du da ogsaa betænkt, bedſte Ven! af hvad Beſkaffenhed det Forſlag er, Du gjør mig i dit ſidſte Brev? Jeg ſkulde forelægge hele den danſke Geiſtlighed de Breve, ſom jeg i et Aars Tid har til-

*) Denne Indholdsangivelſe angaaer naturligviis kun Hovedſagen ſom omtales i Brevet; mange Bi-ideer, ſom deri desuden forekomme, behøve ikke at antydes.

ſkrevet Dig om Ting, der laae Dig og mig paa Hjertet? Er Du da vis paa, at Alt hvad der i ſamme intereſſerer Dig, ogſaa opvækker alle dine Embedsbrødres Deeltagelſe? — Du mener Ja, naar jeg kun ſlaaer Streg over det Perſonlige i mine Breve, hvilket naturligviis ei bør paabyrdes nogen uvedkommende Læſer. Men jeg frygter for, at der endda bliver meget tilbage, ſom vil forekomme adſkillige af Bibliothekets Læſere ubetydeligt. En anden Betænkelighed opſtaaer hos mig, naar jeg overveier den Aabenhjertighed, hvormed jeg har udladt mig for Dig om adſkillige Misbruge og formeentlige Feil i den danſke Kirke, og hvoraf jeg nu ikke, uden at viſe den uværdigſte Menneſkefrygt, kan tage et Ord tilbage. Anderledes forholder det ſig med Perſoners Navne, hvilke, ſom forſtaaer ſig ſelv, her i Almindelighed forties, da Hensigten af diſſe Breves Bekjendtgjørelſe ikke er at ſaare noget Menneſke, men blot at bidrage til Misbruges Afſkaffelſe, og til Fromheds, Videnſkabeligheds og Retſindigheds Fremme iblandt Geiſtligheden. Og her befinder jeg mig ved den ſande Bevæggrund, der langt mere end din Overtalelſe beſtemte mig til at lade diſſe Breve trykke; den Forpligtelſe, der hviler paa mig, baade ſom Theolog, unge Theolo-

gers Lærer og endelig en theologisk Journals Udgiver, at bringe vigtige kirkelige Problemer paa Bane, og, om muligt, sin Opløsning nærmere. Thi saa meget jeg som Skribent vogter mig for at blive en reen og puur Journalist, og tvertimod bestræber mig for at give mit Bibliothek noget videnskabeligt Værd, paa det at det ikke med saa mange andre Ephemerer skal drukne strax efter sin Fødsel i Lethas Vande: saa ønsker jeg dog, at det, som Tidsskrift, nærmest skal virke daa den Tid, hvori det fødes. Denne Bestemmelse maae ogsaa flere af dets Læsere have følt, da de ligesom Du i Breve have opfordret mig til deri at omtale den danske Kirkes nye Indretninger og gamle Mangler, ikke tør jeg troe, fordi min Mening herom kunde forekomme dem at være af betydelig Vægt, men formodentligen, fordi de erkjendte Vigtigheden af at vigtige Anliggender bleve offentligen forhandlede. Neppe har noget Land, England undtaget, høstet større Frugter af Skrivefriheden end Danmark. Den skyldes upaatvivleligen en stor Deel af de nationale Forbedringer af gamle og Anlæg af nye Indretninger til Folkets Bedste, som udmærke Christian den Syvendes Regjering. Desværre have de fleste Skribenter paa de sidste Tider altfor meget fravænt sig at skrive om offentlige Anliggender; og

bliver nu og da et saadant bragt paa Bane, som f. Ex. nyligen Jødernes statsborgerlige Forhold, hvor slet behandles det da ikke af de fleste Ordførere? Men er det ikke de gode Forfatteres Skyld, naar de slette spille Mestere paa Literaturens Kampplads? Og hvorfor tie hine? Fordi Anonymiteten er forbudt? Men anstaaer det da den gode Borger at forbolge sit Navn, naar det gjælder om Sandhed og Menneskeheld? „Klogskab — siger Du — byder ofte ei at gjøre sig den mægtige Riding til Uven; han undgaaer saaledes Angreb, og Staten lider under hans Indflydelse.“ Sandt nok, og jeg ønsker derfor med Dig Anonymiteten gjengivet paa Vilkaar, som betryggede Statens Sikkerhed og retskafne Borgeres gode Navn og Rygte. Imidlertid er vor Lovgivning endnu saa liberal, at den vel kunde opmuntre den varme Fædrelandsven til at paaanke Misbrug, om end ikke en endnu liberalere Lovfortolkning kom til. Men denne kunne vi glæde os ved, og den skyldes sikkert ligesaa meget vor gode Konges Sandhedskjerlighed som den beskedne Brug, Skribenterne i det Hele gjøre af den dem tilstaaede Frihed. Jeg troer derfor ved at bekjendtgjøre disse Breve ei alene at vise mig værdig til den gode Mening, som Du og andre brave Mænd have næret om min Frimodighed, men tillige at afbetale lidet

af min Gjæld til vor faderlige Regjering, som, da Misbrug fordrede Pressefriheden indskrænket, dog lod Folket beholde saameget af dette Palladium tilbage, at den sindige Skribent kan under dets Beskyttelse roligen yttre sine Tanker. Skjøndt jeg derfor helliger Dig, min J. disse mine trykte Breve ligesom de først ere skrevne for Dig, saa vil jeg dog oprigtigen tilstaae, at det var et høiere Kald, som bragte mig til at veie din og andre Venners Opfordring *), og efter modent Overlæg at følge den.

*) For at Læseren kan see, hvor indstændige disse undertiden vare, maa det tillades mig at afskrive følgende af et Brev fra Dr. B. (en berømt Embeds- og Videnskabsmand) dat. d: 26 Nov. 1812: „Overalt havde jeg ønsket at Deres H. havde afbenne Gjendrivelse (af Dr. Fessler, se theol. Bibl. 3die Bd.) taget Leilighed til noget alvorligen at tale imod vore Præstekalds . . . . Beklippelse, der gjør, at Præsterne for Fremtiden maae blive mere Bønder end Præster. Derfor og at de nu allerede søge at udmærke sig mindre ved grundige theologiske Kundskaber, end ved at saae, pløve og saadanne Landhusholdningssysler, der, naar de videnskabeligen skulle studeres, ikke levne Præsten Tid til at fortsætte sin theologiske Videnskabelighed. I dette sidste maa og derfor en saadan Bondepræstesaae langt tilbage for den

Men paa det at dette mit første trykte Brev
Dig ei skal forekomme Dig mere magert, end
forhen for Dig alene skrevne, vil jeg efter Sad-
me af min nyeste Læsning meddele dig et Sted,
ilket Du kan anse som Variation eller Omqvæde
a den gamle Vise, som Du pleier at kalde min
lige Lovpriisning af Landsbypræstens Lykksalighed.
et er taget af Göthes Autobiographie (Aus
einem Leben) 2den Deel — en Bog, som, hvis
n kan overkomme den, vil skaffe Dig en behage-
, og i vore Dage dobbelt kostelig Nydelse. Vel
aer Fortællingen i denne Bog saaledes ins Breite,
man skulde troe, at Göthe havde foresat sig at
ere i det mindste ligesaa mange Bind som han
udsynligviis har Leveaar tilbage. Du vil kunne
mme om Udførligheden, naar jeg siger Dig, at

sin Ordensbroder, der fortsætter sit theologiske
Studium, og søger heri at gaae frem med Ti-
derne . . . : Dog min Hr. Professor vil vel en
anden Gang finde Plads i Deres Bibliothek til
alvorlig uden Hensyn til Tiderne at tage Sig
af denne Sag, der synes saa meget nødvendi-
gere, som vore * * sie og slumre, og taale, at
Kirken, hvor Menneskets sin hele Vandel igjen-
nem, skulde opbygges, opoffres for Skolen der kun
række til det 5de, 16de eller høist 17de Leveaar.

Forfatteren i Anledning af hans academiske Studier giver en Udsigt over hele den tydske — endog theologiske Literatur paa de Tider. Men da han fortæller godt og skriver med Indsigt, saa følger man ham gjerne paa alle hans Udvandringer. Paa mig gjorde denne Bog maaskee et saa meget fordeelagtigere Indtryk, som jeg læste den umiddelbar efter vor Grundtvigs Verdens Krønike, med hvilken den, paa Genialitet nær, dog intet videre har tilfælles, end at visse Begivenheder og Personer, som Frederik den Anden af Preussen, Herder, Wieland o. fl. bedømmes af Begge. Men i Anskuelserne og Dommene hvilken Contrast! Om Grundtvigs Bog behøver jeg ikke her at udlade mig videre, da Du kan læse min nylige Bedømmelse deraf i den Danske Literatur-Tidende for dette Aar, No. 25, 26, 27, 28 og 29. Jeg nævnede den blot her, fordi den Fortrydelse, som dens ukjerlige Tone opvakte hos mig, rimeligviis har ladet mig desto dybere føle de behagelige Indtryk, som Autobiographiens milde, oplyste og upartiske Aand maa efterlade sig i ethvert unfordærvet Gemyt. Thi hvilken ædel Tænkemaade røber ikke Göthe i denne Skildring, som jeg blot vilde ønske heelt igjennem maatte være Sandhed. Desværre siger Titelbladet os, at det er Dichtung und Wahrheit, hvilket dog nok er saa-

ledes at forſtaae, at alle Kjendsgjerninger ere ſande; men at Forfatteren ei vil indeſtaae for Coloritens Ægthed, iſær naar han ſkildrer ſine egne Barndoms- og Ungdoms-Aar). Men om man end under Læsningen kunde falde paa at tvivle om Sandheden, vilde det dog ikke meget ſkade Forfatteren; thi han viſer ſig heri ſom et fuldkommere Væſen, der, efterat have revet ſig løs fra alle jordiſke Forhold, melder os, hvorledes Menneſkenes Digten og Tragten maa forekomme en fra Støvets Lænker befriet og til de høiere Boliger forſlottet Aand. Med hvilken Frimodighed drager han ikke Sløret bort fra egne Venners og Slægtningers Feil! Med hvilken Rolighed veier han ikke Alles Fortjenester! Og med hvilken Aandsſmidighed ſætter han ſig ikke ind i Andres, ſelv ſine Medbelleres, ja Modſtanderes Tankegang, for at finde denne undſkyldelig eller endog forſvarlig! Du veed, at jeg ikke hører til Göthes blinde Tilbedere, at jeg ſnarere ækles ved det Afguderie, ſom Modegjækkene en Tid have drevet med hans Navn, at jeg følgelig heller ikke ſaa let tilgiver vor Baggeſen, at han i ſin uforlignelige Fortælling: Poeſiens Oprindelſe, har iblandt de ſtore Digternavne indſat Göthes iſtedetfor Wielands: ikke fordi hiin jo ligeſaavel ſom denne kunde fortjene ſlig mention honourable, men

fordi Wieland baade er altfor udsdelig til allerede nu at dsdes, iſær af en ſtor og homogen Digter, og iſær fordi det var ungdommelig Sandhed, ſom først havde nedſkrevet Wielands Navn. Du veed end videre, at ſkjønt jeg ikke med Sulzer fordrer, at Poeſien (ſom de øvrige ſkjønne Kunſter) ſkal være Moralens Tjeneſtepige, ſaa er det dog min fulde Overbeviisning, at det Skjønne og det Gode er af Naturen uadſkilligen forenet, og bør ogſaa i Kunſten blive det. Derfor har jeg altid harmet mig over den letfærdige, for ikke at ſige umoraliſke Tendents, ſom ſtikker frem i mange af Göthes Genies værker, ſaaſom i Werther, Fauſt, ja ſelv i Wilhelm Meiſters Læreaar. Jeg vil heller ikke ganſke frikjende nærværende Værk for ſmaa Tilbagefald af hiin Letſindighed, men i det Hele er Aanden ligeſaa fortræffelig ſom nuomſtunder ſjelden. Det vil da glæde Dig — for at komme tilbage fra denne æſthetiſke Excurs — at Göthe, denne ſine Verdensmand og ſtore Digter, er en ubetinget Tilhænger af din Stand, og at han ligeſaa lidet ſom min Ringhed in universa rerum natura har kunnet finde nogen Stilling i Livet, hvor det Himmelſke nærmere berørte det Jordiſke, hvor Poeſiens Stjerneglands kaſtede et renere og mildere Lys ud over Jordlivets taagede Marker, end —

ndsbypræstens. Hør hans egne Ord og føl din
ksalighed; „En protestantisk Landsbypræst er
askee den skjønneste Gjenstand for en moderne
yl. Han fremtræder, ligesom Melchisedek, som
æst og Konge i een Person. Til den uskyldigste
lstand, som lader sig tænke paa Jorden, til Ager-
rkerens, er han knyttet for det meste ved samme
ssel og ved samme Familieforhold. Han er Fa-
, Huusbonde, Landmand, og saaledes fuldkom-
n Menighedens Medlem. Paa denne rene,
nne, jordiske Grundvold hviler hans høiere Kald;
m er det betroet at føre Menneskene ind i Livet, at
ge for deres aandige Opdragelse, at velsigne dem
d alle Hovedepocher i deres Liv, at undervise,
rke, trøste dem, og, naar Trøst ikke for Øieblik-
er tilstrækkelig, at paakalde og indestaae dem for
abet om en lykkelig Fremtid."

Du seer, at Göthe ingenlunde vil have Lands-
præsten sine landlige Sysler berøvede; han la-
endog hans høiere Kald hvile paa denne skjønne
diske Grundvold. Han er i denne Henseende i
trid baade med Dig og min anden ovennævnte
rrespondent, da I mene, at Præsten ved slige
diske Sysler bliver altformeget bortkaldet fra sine
entlige Kaldspligter. Jeg vilde gjerne søge at
inge Eders Meninger hinanden noget nærmere.

Der er da ingen Tvivl om, at Landbypræsten baade har og bør have Hviletimer fra Embedsforretninger; og hvad skulde forhindre ham i at tilbringe disse med Mark- Hauge- og andre Landhusholdningssysler, ligesaa godt som jeg spadserer til Frederiksberg, for i Naturens aabne Favn at samle nye Kræfter til Studerekammerets alvorlige Arbeider? Er det da ikke saa, at Fortrolighed med Naturen leder til Gud, imedens kold Speculation mangen Gang kjøler Troen paa den levende Guddom? Eller befrygter man maaskee, at Præsten, hvis han bliver en videnskabelig Landmand (og det er jo ønskeligt, at en Mand forstaaer det fra Grunden af, som han giver sig af med) vil ophøre at være videnskabelig Theolog? Jeg troer tvertimod, at hverken Erfaring eller rigtig Sluttemaade billiger denne Frygt. De faa videnskabelige Landmænd, jeg i min, rigtig nok kun lille, Erfaringskreds har lært at kjende, vare tillige tænksomme Religionslærere og samvittighedsfulde Sjeleſørgere, imedens jeg saae meer end Een, der var ligesaa lidet nøgen af disse to Dele, som kyndig Landmand. „Om jeg da vil nægte, at mangen Candidatus Theologiæ laudabilis fra den Tid af, at han fik Landhusholdning, er bleven rusticeret, som det hedder, d. e. har lagt Bog og Embedsiver og Samvittighed paa Hyl-

den, for ret at berige sig, eller dog begrave sig i det Jordiske? Nei! desværre har jeg kjendt altfor mange af denne Classe; men jeg er tillige af den Mening, at de allerfleste af dem ogsaa uden Avling til deres Præstegaard vilde ladet sig hilde i Mammons Snarer. Det vilde følgelig kun lidet hjelpe paa Præstens Nidenskabelighed, om man bersvede ham sin Avling. Vi kunne jo see det paa saadanne Kjøbstedpræster, som ei have Jord til deres Embede men derimod Lyst til Landhusholdning, om de ikke alligevel anskaffe sig den: og at den ret gridske Handels- og Vindings-Aand kan fare i Præster endog uden al Anledning fra Embedets Side, kan nogle jydske Præsters Exempel vise, hvilke (som jeg veed fra troværdige Vidner) drive, foruden den i Jylland saa almindelige og derfor uhdskyldelige Studehandel, en ordentlig Detailhandel hjemme i deres Præstegaard. Skjøndt jeg derfor ikke nægter Sandheden af det gamle Ordsprog: Leilighed giver Tyve; skjøndt jeg tilstaaer Dig, at enkelte Præster ere tabte for Kirken og Literaturen formedelst deres altfor store Omsorg for Avling o. s. v. saa vil jeg dog hverken raade Dig, hvad Du har i Sinde, at bortforpagte hele din Avling, ei heller ønske, at vore Landsbypræster i Almindelighed skulde ophøre at være Landmænd. Hvad Klogskab heri kan til-

vaade Enkelte, er Eet; hvad Fornuften tilsiger som almeen Regel, noget andet. Og Regelen bør da uden Tvivl være den, at Landsbypræsten bør faae Avling, vel ikke en stor og besværlig, som forbeer alle hans Kræfter og forvandler ham til Ladefoged, eller, som min anden Correspondent udtrykker sig, til en Bondepræst; men vel en saadan, at han med Familie deraf kan have Livets første Fornødenheder. Han vinder derved baade i Selvstændighed (da han ellers paa mange Maader gjøres afhængig af sin Forpagter eller sine Sognemænd), og i Indkomster, følgelig i jordisk Lykksalighed. Det maa ei forundre Dig, at jeg lægger saa megen Vægt paa det sidste; thi, saalidet som Rigdom eller Overflødighed hører til min Maalestok for menneskelig Lykksalighed, saa anselig en Plads indtager paa samme et ordentlig Udkomme, og, hvad deraf følger, Frihed for Næringssorger. Du vil sikkert give mig Ret heri, om endskjøndt Du ikke, saaledes som jeg har havt Leilighed til at erfare, hvorledes i de sidste Trængselsaar de ædleste Frugter af Talent og Kundskaberne bleve snart forstukne og forgnavede af hiin ødelæggende Orm, snart ganske hindrede i at komme for Dagen. Kun faa ere de Embedsmænd udenfor den geistlige Stand, som ganske have undgaaet denne Vid: men skulde vi derfor misunde Eder de bedre

Vilkaar? Nei, hvert menneskeligt Hjerte maa glæ-
des ved, at dog nogle af Statens Tjenere ere blevne
Besiddelse af den sorgfri Stilling, som Fædrenes
Viisdom tilberedte dem, og som Du og dine Or-
densbrødre saa vel fortjene, naar I troligen, som
jeg veed om Dig og mangen værdig Peæst, opfylde
Eders høie Kald. Men for ikke oftere at komme
tilbage til denne Materie, som jeg forhen i mine
Breve har berørt, afbryder jeg med et broderligt
Haandtryk, som maa sige Dig bedre end mine Ord,
hvormegen Deel jeg tager i din Lykke.

Andet Brev.

(Om vort Almueskolevæsen.)

Du ønsker at høre mine Tanker om vort Al-
mueskolevæsens nærværende Forfatning, saavelsom
om den Underviisning, Du agter at give baade i
dine Skoler og i dit Hnus. Jeg vil, saa godt det
staaer til mig, føie dit Ønske, skjøndt min Erfaring,
som Du veed, meest indskrænker sig til den lærde
Underviisning, og saadan populær, som forefalder
i Instituter eller Familiekredse. Dog har jeg og,
ifølge min Tilbøielighed til Lærefaget, lagt Mærke

til vor Almue-Underviisning, og vil derfor i Kort-hed forelægge Dig mine Tanker om den hele Ma-terie, overladende til Dig at berigtige det feilfulde, og anvende det som deri maatte befindes tjenligt.

For det første maa jeg da lykønske Dig med at være bleven Præst paa en Tid, da man synes saa temmelig at være kommen tilbage fra begge Yder-ligheder i Almueskolevæsenet, først fra den gamle Ligegyldighed for samme, der grundede sig paa Foragt for Bondestanden, som behøvede den ei at lære andet end Troens-Artikler udenad; siden den eensidige, men snart forbigaaende Enthusias-mus for samme, som det eneste Nødvendige, med Tilsidesættelse af den ældre og endnu ærværdigere Veilederinde — Kirken. Du mindes, hvorvidt denne Iver gik i vore Studenterdage. Hvor lyk-ønskede man ikke den Menighed, som fik en Præst, der var bekjendt som Skolemand, uden at see paa de øvrige ligesaa vigtige Egenskaber, der udfordres til at være en værdig Kirkens Hyrde. Da Æda-gogiken var Veien til Lykke, gave naturligviis alle snilde Candidater sig Mine af at være hele eller halve Salzmanner, Camper, Pestalozzier; ja der var vel og den, som befordredes paa Grund af Løfte om virksom Deeltagelse i Skole-Underviisningen, men efterat have erholdt Belønningen glemte Betingel-

en for samme. Imidlertid havde dog denne Mode, som enhver, der affecterer noget Godt, en gavnlige Følge, at mange Embedsmænd, som ellers ikke havde Følelse for Oplysning eller Menneskeheld, virkeligen fremmede Skolevæsenet for derved at gjøre Opsigt, imedens de samme nu, da det ei meer hører til Dagens Orden, aldeles forsømme samme. Ikke desto mindre er jeg for min Deel ret glad ved at hiint Veheranstød er gaaet over, da man nu let kan adskille Egerias ægte Dyrkere fra de falske, der paatoge sig hendes Maske og vanhelligede hendes Navn, ligesom de vilde gjøre ved enhver anden Modegudinde. En Plum, en Boysen, en Bärens, en A. K. Holm, en Holst, og hvad vore øvrige af Almue-Skolevæsenets Theorie og Praxis i Sandhed fortjente Mænd hedde, skulle nu ei længer kunne sammenblandes med en G** en T** o. sl. desl. Man kan nu være vis paa, at den gode Gjerning drives for sin egen Skyld, og den vil da ogsaa lykkes desto bedre.

Men Ingen kan desuagtet nægte, at hiin reformatoriske Iver har efterladt sig adskillige gode og, som jeg haaber, varige Virkninger. Vi have faaet et nyt Skolereglement, der vistnok

efter competente Dommeres Udsagn har sine Mangler, men dog ogsaa saa mange gode Sider, at det kan vorde en beqvem Grundvold for en ny Skolelovgivning, naar blot enkelte Anstøds- (dog vel neppe Hjørne-) Stene hist og her tages bort eller rettes efter Erfaringens sikre Vatterpas. Vi have faaet et betydeligt Antal af Seminarier, der i Almindelighed levere ret duelige Lærere: mange nye og velindrettede Skoler ere opførte saavel paa offentlig som privat Bekostning (uden Tvivl ogsaa i Fyen og Jylland, hvorom Du ved Leilighed vil underrette mig: de skjønneste, jeg i Sjælland har lært at kjende, skyldes de sjeldne Adelsmænd, Statsministeren Niels Rosenkrands og Grev Holstein til Holsteinborg, hvilken sidste endog unddrager sig fra den umiddelbare Statstjeneste for at tjene den ei mindre som sine Undergivnes sande Fader *): en Mængde Søndags- og Aftenskoler ere

*) Til Efterretning for de Læsere, der i enhver offentlig Hylding af brave Mænds Fortjenester ahne Smiger, være det sagt, at Brevskriveren aldrig har havt den Lykke at tale med nogen af disse Ædlinge, og at han aldrig venter sig nogen Gunstbeviisning af dem. Hans Roes er desuden kun svag imod den, som Enhver, der besøger saadanne

blevne aabnede, især i Kjøbstederne, hvor disse Surrogater bedst kunne anvendes; og hvad der endelig er det allervigtigste, Skoleholdernes Lønning er paa de fleste Steder, og vil paa de øvrige blive saa forbedret, at de uden Næringssorger kunne røgte deres besværlige Embede. Jeg kjender naturligvis nøiest Kjøbenhavns Amt, hvor man uden Tvivl ogsaa i denne Henseende har bragt det videst; men paa dette fandtes der og i forrige Aar ingen Skoleholder, som jo, alle hans Naturalindtægter beregnede til Penge, havde dobbelt saameget i Embedsløn som jeg, der dog har gjort Lykke paa Embedsbanen. Vi see saaledes de to fornemste Betingelser for Skolevæsenets radicale Forbedring enten opfyldte, eller dog temmelig nær ved sin Opfyldelse, idet der baade er sørget for at faae duelige Lærere, og for at disse ei skulle fortryde det Valg af Næringsvei, de have gjort. Du maa selv, min Ven, have bemærket, at Præsterne nu ere mere tilfreds med Seminaristerne, end de vare i Begyndelsen. Den Ubeskedenhed og Hofmestermine,

Herskabers Godser, kan høre af deres Undergivne, de troværdigste Lovtalere.

som dengang mangen værdig Landsbypræst besværede sig over at have fundet hos sin unge Skoleholder, er nu langt sjeldnere, om ikke ga ske uhørt, hvilket uden Tvivl maa tilskrives deels den nyeste Tids større Ærbødighed for grundige Kundskaber, der i Seminariernes Begyndelse mangen Gang sattes tilside for overfladiske, deels Oprettelsen af adskillige Landsbyseminarier, hvor de unge Bønderkarle ei blive rykkede ud af deres forrige Sphære, deels Forlæggelsen af Moderseminariet fra Blaagaard til Jvenstrup. Som bekjendt var det især de blaagaardske Seminarister, som de jævne Landsbypræster vare bange for: og vistnok var Nærheden af Hovedstaden en farlig Fiende for en Planteskole af Ynglinge, der uden at kjende Videnskabernes Dybde saae sig pludselig hensatte midt imellem det forførerske Kundskabstræes mangfoldige Grene. Hvor let kunde ikke de, dagligen lokkede af Hovedstadens hvidslende Slange, fristes til at troe, at de blot behøvede at oplade Munden for at blive Englene lige i Viisdom; og Lærernes Humanitet og Nedladenhed til de Eenfoldiges Fatteevne gjorde dem, naar de først vare opblæste, endnu mere hovmodige. Derfor saae man dengang saa mangen Seminarist, der dristigen stillede sig ved Siden af den dygtige Student, og op-

hvede sig langt over den middelmaadige. Den Anordning (som i øvrigt har sin gode Grund i enkelte Studenters Udueligheed), at ingen Student kan concurrere med en Seminarist til Skolekald, førend han har underkastet sig en egen Prøvelse, bestyrkede vel ogsaa Adskillige i deres forfængelige Selvtillid. De begreb ikke, at om Studenten endog stod tilbage for dem i Øvelse og Methode, overgik han dem dog langt i Kundskaber; og det faldt dem følgelig heller ikke ind at undersøge, hvilken af disse tvende Dele der lettest kan erhverves. Dog dette kan nogenlunde tilgives unge Menneskers Letsindighed; men man kan vanskeligen troe, hvad dog er mig fortalt, at oplyste Mænd have villet udstrække hiint Rescript til theologiske Candidater med bedste Charakteer til theoretisk og practisk Examen, uagtet disse have alle de Requisiter, som udfordres til at blive baade Seminaristernes Lærere og deres Opsynsmænd (Præster). Den anden Anke, som tit (om just ikke skriftlig, da Skribenterne sjeldent angribe hvad der er paa Moden) er bleven ført over de blaagaardske Seminarister, at de lærte multa men ikke multum, og at iblandt hine multa var Adskilligt, som var dem i deres tilkommende Embedsstilling undværligt (hvorved man sædvanligen tænkte paa Mathematik, Physik og Tysk) vilde vistnok være grundet, dersom

dette Seminarium enten forsætlig havde lagt an paa Overfladiskhed, eller var stiftet alene i den Hensigt at forsyne Landsbyskolerne med Lærere. Men jeg har altid forklaret mig det større Omfang af Kundskaber, som man søgte at bibringe de blaagaardske Seminaristers, deraf, at denne første Plantеskole i Danmark af dette Slags blev anlagt for at afhjelpe saavel Kjøbsted- som Landsbyskolernes Trang til duelige Lærere, men da disse tvende Arters Fornødenheder ikke ere lige store, vilde man, ifølge et liberalt Princip, heller at der hos Landsbyskolemesterne maatte være noget tilovers, end at der hos Borgerskolernes Lærere skulde noget savnes. Og derom ere vel Alle enige, at i en veiindrettet Borgerskole er Tysk en nyttig, og saavel Mathematik som Begyndelsesgrundene af Naturlæren en unduværlig Undervisningsgjenstand, imedens alle tre Dele ere ganske undværlige for Bonden. Men heraf er det tillige klart, hvad Prof. F. Høegh Guldberg i en Anmærkning til sin Oversættelse af Niemeyers classiske Værk om Opdragelseskunsten allerede har bemærket, at der med Rette burde være to Slags Seminarier for Almuelærere, et for Candidater til Borgerskoler og et for Landsbyskolemestere. Kun maatte man da sørge for at Lærerne ved hine Skoler bleve ligesaa godt lønnede som disse, paa det at ikke

, ſom lærte meeſt, ſkulde faae mindſt at leve af. rved vilde den, ſom mere blev givet, ogſaa faae re Leilighed til at aagre med ſin Pund, og man de rimeligviis undgaae ſaadanne Misgreb, ſom ! kort Tid ſiden er gjort i ett Landsbyſkole, hvis ver er bleven offentligen roeſt i Aviſerne (hvortil tig nok nuomſtunder ei engang udfordres én ſtor mhed), fordi han havde aabnet en Aftenſkole, ori han lærte Bønderdrengene — Tyſk. Dog zt er viſtnok nuomſtunder ſjeldent, og de Semi- riſter fra Joenſtrup, jeg har havt Leilighed til at nde, have ved deres beſkedne Væſen overtydet g om, at denne ſaa vigtige Stiftelſe har vundet b at fjernes fra Hovedſtaden.

Men jo meer man i vore Dage erkjender gode eminariers Værd, og jo ſjeldnere Studenter her- er ville melde ſig til de ulærde Skoleembeder (for- delſt hines aftagende Antal), deſto vigtigere er t at tænke paa, hvorledes man faaer dannet det nsdne Antal Seminariſter, eller og erſtattet de- s Savn. Thi det lader ſig let beregne, at de Se- minarier, vi hidindtil have i Danmark, ei ere til- ækkelige til at forſyne alle ledigvordende Skoler ed Lærere. Saavidt mig er bekjendt have vi kun hele Danmark (Hertugdømmerne iberegnede) 8 eminarier af denne Claſſe, nemlig i Sjælland 2,

det paa Joenſtrup og det i Brøndbyveſter: 2 i Fyen, nemlig det ældre paa Brahetrolleborg, og det yngre i Skaarup, et paa Lolland, et i Jylland, nemlig i Borris, et paa Samſøe, og et for Hertugdømmerne i Kiel. Middeltallet af Candidaterne, der dimitteres aarligen, er udentvivl 6 fra hvert, altſaa 48 fra dem alle. Men nu er her i Kongeriget Danmark 2165 Kirker, og mange Sogne have to Skoler; jeg vil derfor antage 3000 Almueſkoler; lad os antage det gunſtigſte Forhold for Skolelærernes Mortalitet (gunſtigere end den politiſke Arithmetik i Almindelighed tillader), nemlig at kun hver tredivte døer aarligen, ſaa faae vi dog 100 Vacancer om Aaret, og vi have kun 48 Candidater dertil. Hvad er her altſaa at gjøre? „Anlæg flere Seminarier," ſynes at være det naturligſte Svar; men hvorfra faae vi de betydelige Fonds ſom dertil udfordres? „Ved ydermere at beklippe Præſtekaldene?" Nei: for Guds og Kirkens Skyld gjør dog ikke det; de ere allerede altfor meget beklippede; men følg heller den Udvei, ſom enkelte gavnelyſtne Præſter have udfundet: udvælg Dig, naar en af dine Skoleholdere ældes, og Du frygter for ikke at kunne erholde en duelig Student eller Seminariſt til hans Efterfølger, af dit Sogns unge Karle, den, ſom maatte have meeſt Lyſt og Kald dertil; dan ham ſelv til ſin

Bestemmelse, og lad ham naar han er dannet, prøve af Vedkommende, paa det at han, hvis han findes duelig, kan faae lige Rettighed med dem. Men da vistnok ikke alle Præster, som kunne komme i denne Forlegenhed (hvis Seminaristernes Antal ei forøges) have den til Skolelæreres Dannelse fornødne Lyst og Dygtighed, kan en enkelt duelig Mand ogsaa heri tjene mange. Ogsaa dette veed jeg at være forsøgt. Allerede den 26de Januar 1811 aabnede nemlig Hr. R. Blicher, Sognepræst til Randlev i Jylland en veiledende Undervisning for 15 Skolelærere; ogsaa i Ringsted blev for et Par Aar siden endeel Lærere fra Ny-Sorø-Amt undervistе i nogle Uger af den nidkjære Skolemand Pastor Petersen, som dengang var Capellan der. Det samme har man allerede tilforn lykkeligen udført paa flere Steder i Tydskland og Sveitz; og det er indlysende at det er baade den hurtigste og bequemmeste Maade til at faae Methoden i Skoleundervisningen i en vis Grad forbedret; men en radical Cuur er det dog ikke, og følgelig gjøres Seminarierne derved ei overflødige. Desuden har Erfaringen vist, at man ved hiin Fremgangsmaade ogsaa kan gaae for vidt i sin Iver og blive uretfærdig imod de ældre Skolelærere, skjøndt dog intet synes naturligere, end at ingen Skoleholder blev afsat for Udueligheds

førend man havde gjort Forsøg paa at forbedre ham ved Veiledning; og de ældste, som vare over den Alder, hvori man endnu kan optage nye Methoder, burde forskaanes for al Ydmygelse og Krænkelse. Dog dette behøver jeg hverken at sige Dig eller nogen anden christelig Præst; desuden har jeg maaskee allerede opholdt mig for længe ved denne Materie; jeg maa derfor, at ikke Brevet skal blive for langt, opsætte hvad jeg angaaende din egen Deeltagelse i Underviisningen havde at sige, til næste Gang. Lev imidlertid vel, og elsk som hidindtil

Din

v. s. v.

E. S. Som jeg skriver dette, erfarer jeg, at et nyt Seminarium skal anlægges i Nørre-Jylland, (hvor det ogsaa meest savnes) under Opsyn af den unge Præst Benzen, hvem Du har kjendt som en brav Candidat.

(Fortsættelsen følger i næste Bind).

heologiſk Bibliother

udgivet

af

Jens Møller,

ctor og Profeſſor i Theologien ved Kjøbenhavns Univerſitet.

Sjette Bind.

Kjøbenhavn 1814.

ykt og forlagt af Andreas Seidelin,

ſtore Kannikeſtræde No. 46.

Indhold.

Side.

I. De Valeriano seculi Vti Homileta Christiano; autore N. *Schack*, Doct. Phil. . . 1.

II. Quantum præsidii litterarum studium vel inter ipsa bella civitatibus imprimis minoribus afferat. Oratio habita a *P. E. Müller*, Theol. Dr. et Prof. . . . . 55.

I. Tvende Omvendelsesbreve af Moktana Bohaeddin, en af Drusernes Apostler. Oversat af det Arabiske med Anmærkninger af Dr. J. L. Rasmussen. . . 68.

Sendebrev fra en geistlig Mand til Udgiveren, i Anledning af Brevene til Landsbypræsten. . . . . 122.

Side.

V. Breve fra Udgiveren til en Landsbypræst om adskillige Geistligheden vedkommende Anliggender.
Tredie Brev. Præsten betragtet som Skolemand og Skolebestyrer. . . . . 160.
Fjerde Brev. Præsten betragtet som Lærer hjemme i sit Huus. . . . . 193.
Femte Brev. Fortsættelse. . . . . 215.

VI. Om den Schellingske Religionslære, af Dr. Vogel. Oversat med Anmærkninger af Udgiveren. . . . . 261.

VII. Literatur. Ved Udgiveren.
A. Dansk Literatur for Theologer 1813. 303.
B, Nyeste udenlandsk theol. Literatur. 313.

VIII. Necrolog. Ved Udgiveren.
1) Joh. Jac. Griesbach. . . . . 317.
2) Jos. Priestley. . . . . 326.

IX. Blandede Efterretninger. Ved Udgiv.
Officiel Beretning om den Pestalozziske Opdragelsesanstalt i Yverdon. . . . 329.

I.

De Valeriano seculi VIi Homileta Christiano.

auctore

N. Schack, D. Phil.

Paroeco Eccl. Sengelosianæ in Sialandia.

Inter scriptores ecclesiasticos classem satis numerosam constituunt Homiletæ, qvi vocantur, Christiani. Horum si paucissimos demas v. c. ex Latinis Augustinum atqve Ambrosium, ex Græcis Chrysostomum et utrumqve Gregorium, pleriqve nostris temporibus despectui habiti, nulli vero adeo æstimati fuere, ut eos in usum vel imitationem convertere homiletæ recentiores dignati fuerint. Obfuit justæ illorum æstimationi immensus homiliarum ex seculis barbaricis numerus; dumqve viri qvidam summi in literis nominis profitebantur, se, si fieri posset, unum ex liberæ Græciæ vel Romæ tempore deperditum libellum integris homiliarum S. S. Patrum

plaustris redimere velle, homiletis etiam antiqvioribus Christianis macula adspersa videbatur, haud facile detergenda. Nec diffitendum, in maxima concionatorum a seculo VI ad XIIIum viventium copia, multas qvisqvilias, plurimas nugas, vix historicam, nedum aliam utilitatem præstituras, reperiri. Verum in antiqvitatem Christianam valde injurius eris, nisi simul concedas, seculi IVti et Vti homiletas haud pauca continere, unde et popularis et eruditior religionis doctor conciones suas ita instituere discat, ut auditorum mentem illustrare, pios sensus excitare, atqve sic moralem eorum emendationem adjuvare possit. Seculo Vto per plurimas qvidem Europæ regiones Gothi, Vandali, aliiqve incultiores populi grassabantur, arma, ignem simulqve tenebras qvaqvaversum circumferentes; sed ista rabies non omnia uno ictu exstingvere poterat; et, quamdiu in scholis, seminariis atqve monasteriis hic illic conditis priscorum scriptorum lectione innutriebatur juventus, tamdiu recti gustus vestigia, ut in omnibus literis, ita qvoqve in sacris studiis remanebant. Hæc ultima literaturæ intermorientis suspiria relegere, et, qvomodo cum caligine lux extremum velut certamen subierit, animo contemplari, haud

prorsus ingratum est; idqve qvomodo in Homiletica Christiana etiam factum fuerit, ostendere mihi proposui, vitam et merita exponendo viri, ad quem Theologorum et præcipue popularium religionis nostræ doctorum attentio haud ita, ut par erat, conversa fuisse videtur.

Docuit ex nostratibus S. V. Münterus, historiæ ecclesiasticæ et dogmatum inter nos statum, qvid scholæ Antiochenæ Homiletis Theologia et theoretica et practica debeat; docuit P. E. Müllerus, qvid ex Chrysostomo ad disciplinæ et omnis rei Christianæ seculo IVto conditionem cognoscendam derivari qveat. Horum præstantissimorum virorum conamina impari passu sequens, de Valeriano seculi Vti Homileta disserere decrevi; eo scilicet omine, ut, qvantum auctor meus istis ecclesiæ fulcris inferior fuit, tantum ego illorum eruditorum notitiis ingenioqve minor, in istis exemplis aliqvid meæ tenuitati patrocinii apud lectores benevolos reperirem.

Valeriani istius nullæ admodum in ecclesiæ Christianæ doctrina constituenda partes erant. Eum nec Moshemius, nec Schröeckius aut Henckius commemorant. Goldastus, qvi anno 1601 unum ex ejus sermonibus, antea Augustinianis accensitum, primus Valeriano asseruit, auctoris

vitam sibi fere ignotam fuisse luculenter satis ostendit. Ex qvo Sirmondus anno 1612 alias ejus orationes in monasterio Corbejensi detexerat ederatqve, et brevissime de ejus vita disputaverat, decies vel sæpius publicatæ fuere omnes XX conciones, sed sine magna, qvantum scio, vel auctoris vel sermonum luce. Usus duplici eorum editione, una, qvæ in Bibliotheca maxima Patrum Lugduni 1677, Tom. 8, Pag. 499—522, altera, qvæ inter opera Sirmondi Parisiis anno 1696 publicata est (qvam utramqve ex magna Bibliotheca Regia Havniensi commodatum habui), videbar in hoc auctore Homiletam agnoscere, quem cum fructu veræ pietatis veræqve facundiæ Christianæ legere, atqve in plerisqve imitari vel nostro tempore concionator possit. Licet in brevi Homiletices historia Græffiana *) non nominetur, nullus tamen dubito, qvin et Gregorio M. et Leoni M. cloqventia præferri mereatur; et, qvamvis nec Salviani, nec Chrysologi (qvem etiam Græffium prætermisisse valde miror) celebritatem obtinuerit; illi tamen piis sensibus par, hoc autem, etsi ex dicendi

*) Die Pastoral-Theologie nach ihrem ganzen Umfange; 1ste Hälfte. Göttingen 1805, S. 43.

estantia nuncupato, grandi et mascula fandia superior jure censebitur.

Dispvisitio nostra ita procedet, ut *primo*, itorice de Valeriano disseramus; *tum* paucis feramus, qvid ex ejus sermonibus vel de seli vel de popularium ejus ingenio discatur; *de*le eum ut theologum dogmaticum, morumqve ctorem; et *denique* ut homiletam, habita ra- ne materiæ pariter ac dictionis, considerare emur.

Sectio I.

Valeriani vita, munus, scripta.

§. 1.

Qvomodo et ubi in juventute sua *formatus* rit Valerianus, non diserte memoriæ prodi- a legitur, sed eum a schola qvadam profecisse, qva literis et sacris et profanis suus honos stiterit, qvævis orationum ejus pagina docet; : nutibus historicis destituimur, qvibus in ea estione accuratius perseqvenda duci qveamus. stat epistola evocatoria synodi Arelatensis anno

443 coactæ, qvam Sirmondus *) et Dionysius Samarthani **) tertiam vocant, qvamqve Benedictini ***) a concilio Gallico, occasione celebris Epistolæ Leonis M. de incarnatione habito, diligenter distingvunt. Agendum ibi erat de concordia inter Faustum Abbatem et tres episcopos, qvorum unus erat Valerianus. In ista epistola hæc habentur verba ad eos, qvi ex ipsa insula (Lerina) sunt: "beatitudinum vero vestram præcipue adesse convenit, *qvos insula ipsa velut sinu qvodam genetricis fovens*, ad eam gratiam, qvæ nunc in vobis est, domino instigante, produxit; qvæ vix dubium relinqvunt, Valerianum nostrum *Lerinensem* Monachum fuisse. Erat Lerina insula Gallica, qvam Strabo Planasiam appellat, in extremitate Provenciæ e regione oppidi Antibes posita; habebatqve monasterium ab Honorato conditum, et magnis, qvi inde progrediebantur, virorum laudibus celebratissimum.

*) Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum, sermonibus Valeriani in operibus Sirmondi præmissa.

**) in Gallia Christiana Paris 1725, Folio. Tom. 3. pag. 1272.

***) Histoire literaire de la France. a Paris 1735, 4to, Tom. 2, Pag. 520.

Edocti ibi fuerant Hilarius Arelatensis, Eucherius, Faustus, Salvianus, Vincentius, Patricius Hiberniæ apostolus, Cassianus aliiqve. "Formabat, teste inclyto seculi Vti Theologo *), ista insula egregios monachos, qvos ut Episcopos per omnes propagabat provincias. Parvos accipiebat, sed dimittebat magnos. Ex militibus infirmis et inexpertis faciebat Reges. Qvos sinu suo foverat, ad maximum plerumqve virtutum gradum promovebat; alis scilicet caritatis et humilitatis eos ad Christum elevans„. Docebantur in monasterio Lerinensi Philosophia, Poësis bellæqve omnes literæ. Legebant mature pueri Virgilium, Plautum, Nævium, Varronem alioseqve scriptores veteres. Si Valerianus talia literarum tirocinia posuit, non mirum est, antiqvum Latinitatis genium eum spirare; sicqve intelligimus, qvomodo factum sit, ut seculi Vti Episcopus in multis Homiliarum locis Senecæ brevitatem et ingeniositatem sit æmulatus.

§. 2.

Valerianum a monachis Lerinensibus *Abba-*

*) Cæsarii Homilia 25. Conf. histoire literaire de la France, Tom. 2, pag. 37.

tem fuisse creatum, elicitur*) ex epistola ejus ad monachos, qvam cum XX sermonibus Sirmondus primus publicavit. Scribit, se impositæ sibi per illos votorum sarcinæ, etsi corpore absentem, præsentem tamen spiritu et mente successurum. Profitetur, se Pauli in pietate vestigia pressurum, eosqve ad persecutiones, si forte inciderent, erecto animo ferendas exhortatur.

Evectus deinceps est ad *Episcopatum Cemeliensem*, qvi cum Niciensi postea conjungebatur. Erat Niciensis una ex septem dioecesibus **) Provinciæ ecclesiasticæ Ebrodunensis, pertinens ad eam Galliæ partem, qvæ Alpes Maritimæ hinc appellabatur. *Cemelium*, oppidum in Alpibus maritimis positum, Plinius et Ptolemæus Italiæ tribuerant, qvi scilicet Varo flumine Italiam terminabant. Sed vetus Notitia civitatum Galliæ Cemelium numerat sextam inter Alpium maritimarum civitates, sub Ebroduno metropoli

*) id qvoqve Fabricio in mentem venerat. Cfr. Bibliotheca Latina mediæ et infimæ ætatis, vol. 6, ed. Schoëtgenii. Hamburgi 1746, pag. 782.

**) Qvæ erant: Ebrodunensis, Diniensis, Grossensis, Vinciensis, Glandavensis, Senecensis et Niciensis. Cfr. Gallia Christiana, Tom. 3, in charta geographica, pag. 1051 præmissa.

censitas *). *Cimelam* vocant acta sanctorum **), qvæ de S. Pontio sic habent: "Fines Italiæ transiens urbem sub Alpium jugo procul sitam petit nomine Cimelam." *Cemnelo* eandem appellat Antonini Augusti Itinerarium ***), ex qvo, qvia loci situm egregie illustrat, huc pertinentia adponam.

ALBINTIMILIO - - - - - M. P. XVI.
LVMONE - - - - - - - - - - X.
ALPE SVMMA - - - - - - - - VI.
HVCVSQVE ITALIA
ABHINC GALLIA
CEMNELO - - - - - - - - - VIIII.
VARVM FLVMINE - - - - - - - VI.
ANTIPOLI - - - - - - - - - X.
AD HORREA - - - - - - - - XII.
FORUM IVLII - - - - - - - XVIII.

hancqve vocem etiam *Cemenelo* vel *Cemenéleon*, uti charta Galliæ Christianæ inserta exprimit, pronuntiatam fuisse, Lapis Sponianus †) lucu-

*) ita Sirmondus in brevi Valeriani vita.

**) acta sancti Pontii, Cap. 15, Tom. II, Miscell.

***) Romanorum Itineraria, curante P. Vesselingio, Amstelod. 1735, 4to.

†) Sponii Miscell. eruditæ antiqvitatis, pag. 119, ubi aliqvis L. Paternus Cemenelensis nominatur.

lenter monstrat. Ex Leonis M. decreto, civitatis Cimelii et Niciæ Castelli Episcopatus in unum coaluit *). Qvod qvo anno factum, licet ignoremus, Valeriani tamen, ut Episcopi Niciensis, diserta mentio anno 451 occurrit **). Anno 549 Magnus Cemelii et Niciæ antistitem adhuc se appellat; sed brevi post a Vandalis, uti dein a Longobardis et Saracenis, oppidum sic vastatum est, ut nostro tempore ne ruinæ qvidem ejus vestigium supersit.

§. 3.

Ut Episcopus sive Cemeliensis sive Neciensis, noster variis synodis actibusqve ecclesiasticis interfuisse legitur.

Anno 439, habitum est *Reis* in Aqvensi Galliæ provincia, *concilium Rejense* ***) dictum, præside Hilario Arelatensi. Vacante nempe episcopatu Ebrodunensi illegitime lectus ordinatus

*) teste Hilario papa, Epistol. IV. Cfr. Sirmond. in vita nostri Homiletæ.

**) Galliæ Christianæ Tom. 3, pag. 1270 seqv. testis ibi adfertur Rivierius Carthusianus.

***) Cfr. Labbæi et Cossartii Sacrosancta Concilia. Venetiis 1728, Fol. Tom. IV, Pag. 531 seqv.

qve erat juvenis qvidam Armentarius. Decrevit conventus canone 2do, ut Ebrudnni, remoto eo, qvi perperam fuerat assumtus, alia fieret legitima ordinatio; et canone 3tio, ut Armentario perperam ordinato, poena remitteretur et chorepiscopi nomen certis legibus indulgeretur. Hujus Concilii definitionibus, cordatis admodum et modestia moderatis, Valerianus interfuit atqve subscripsit.

Anno 450, universi Comprovinciales metropoleos Arelatensis a Leone M. sibi expetierant, ut ecclesiæ Arelantensis jura redintegraret. Ad has literas respondens *) Pontifex Romanus, sententiam suam interponit de antiqva controversia inter Arelantensem et Viennensem ecclesiam, et cuiqve suos limites assignat. Inter XIX episcopos, qvibus epistola Leonis inscripta est, Valerianus locum qvintum obtinuit.

Annis 451—52, *in causa Eutychiana* nomen Episcopi nostri etiam comparet. Cum Leo M. celebratissimam **) de incarnatione Domini ad Flavianum Constantinopolitanum epistolam

*) Leonis Magni opera omnia, Lugduni 1700. Fol. Tom. I, pag. 270—71, Epist. 2.

**) Lib. cit. Epist, XXIV, pag. 242.

exarasset, transmisit eam Ravennio Arelatensi Episcopo *) eo fine, ut, probata Episcopis Gallicis et toti Occidenti Pontificis sententia, consensus Occidentis non minus qvam Orientis de hoc dogmate ad concilium oëcumenicum Chalcedone habendum deferretur. Concilium Gallicum, variis impedimentis dilatum, sub finem denique anni 451, Arelatis convenit **). Hujus approbatio per Ingenuum Ebrodunensem cum Leone communicabatur; verum is in concilio Chalcedonensi jam de Eutyche et Dioscuro triumphum reportaverat, novaqve jam Epistola ***) Episcopos Gallicos initio anni 452 de hæreticorum damnatione certiores facit. In his literis papalibus ad 44 Episcopos Gallicos datis, dicitur noster Valerius, non Valerianus, verum eundem esse virum, uti nomen revera idem est, ipse Episcoporum ordo, cum eo, qvi in Epistola Leonis 2 observatur, comparatus, ipsa Dioëcesium seqvela, præter alia mox commemoranda, ultra dubium ponunt.

Seriore qvodam anno †), ut Sirmondus autumat 455, operam suam interposuit Valerianus

*) lib. cit. Epist. LI. Pag. 276.
**) Histoire liter. de la France. Tom. II, p. 530.
***) Leonis M. Epistola LXXVII, pag. 290.
†) Gallia Christ. l. c.

n componenda controversia qvadam inter Theodo-ium Episcopum Forojuliensem, et Faustum Abba-em Lerinensem orta. Habuit uterque, qvi se-ium facerent, et Valerianum Fausto haud defu-urum, ex iis, qvæ de ejus Lerinæ formatione nu-er disputavimus, in antecessum facile divina-ia. Ravennius Arelatensis concilium convoca-it: has rixas finiturum. Dicuntur Valerianus Cemelensis et Maximus Regensis, deposita ta-men judicum persona, adfuisse. Qvod lis hæc imice transacta non in apertam simultatem ex-arsit, honorificum de Valeriani ingenio, ad mo-derationem, ut vidimus, proclivi, præjudicium debet excitare.

Qvando mortuus fuerit noster, haud con-stat; sed Valerium Lerinensem monachum, qvi pro Episcopo *apud Niciam cultus fuit ad diem XXIV Julii*, eundem qvem Valerianum Ceme-liensem fuisse, cum Benedictinis *) suspicamur.

§. 4.

Auctore Valeriano non supersunt, nisi XX Sermones atqve una Epistola.

*) histoire liter. de la France, Tom. 2, pag. 229.

Viginti Sermones hujus sunt argumenti 1. de bono disciplinæ. 2 et 3: de arcta et angusta via. 4. de promissis non redditis. 5. de oris insolentia, 6. de otiosis verbis. 7, 8 et 9, de misericordia. 10. de parasitis. 11. qvi gloriatur, in domino glorietur. 12 et 13. de bono pacis conservandæ. 14. de bono humilitatis. 15, 16 et 17. de bono Martyrii. 18. de Macchabæis. 19. de Qvadragesima. 20. de avaritia.

Epistola ad Monachos videlicet Lerinenses, qvam jam attigimus, titulum habet: de virtutibus et ordine doctrinæ apostolicæ. Erant, qvi crederent, primam homiliam de bono disciplinæ *Augustini esse opus*: sed bene jam pridem ostendit Goldastus *), Valeriani breve, concinnum viqve oratoria plenissimum dicendi genus ab Augustini ubere, diffusa ac fluente oratione immane qvantum distare; nomen præterea Valeriani in pluribus codicibus hujus orationis diserte legi. Fuisse qvoqve video, qvi opinarentur **) *inter Chrysologi* Ravennensis *Homilias latere aliqvas*

*) S. Valeriani Cemelensis Episcopi: de bono disciplinæ sermo — ed. M. H. Goldastus, excudit Pet. de la Roviere 1601. 8vo. pag. 43.

**) Histoire lit. de la France, Tom. 2, pag. 532.

Valeriani. Verum qvibus rationibus ad hoc credendum inducti fuerint, ipsi videant, cum Chrysologus multa qvidem pulcherrima, qvædam etiam satis facunde expressa habeat; sed et in rerum tractatione et in dictionis tenore a Valeriano se diversissimum præbeat. De XIX Sermonibus, qvos ab eodem, qvo Goldastianum, auctore profectos rectus sensus Sirmondo persvaserat, neminem deinde dubitasse, mirari poteris, cum ille eorum *authentiam* paucissimis attigerit; cumqve omissum plane in unico, qvi has orationes continet, Corbejensi codice Valeriani nomen, scrupulis largum campum aperuisse videatur. Auctoris identitas et internis poterit et externis argumentis muniri. Ad priora pertinet adnotare, qvod dictiones, etiam eæ, qvæ huic auctori certo sensu propriæ sunt, in homiliis eadem prorsus, qva in ea de bono disciplinæ, ratione accipiuntur. Sufficiat ipsum disciplinæ vocabulum, Homilia 2, pag. 501, Homil. 6, pag. 505 et 6, ubi disciplinæ amor et disciplinæ studium occurrunt, et Homil. 19, ubi de jejunio religiosa disciplina ponitur, diligenter comparare.

Externum argumentum, a nemine, qvantum scio, allatum, sed idem fortissimum et in-

victum, *a Thoma Hybernico repetemus.* Is seculi 13tii, ut putant, *) scriptor, varia ex patribus collectanea sibi fecerat, in qvibus haud pauca eorum fragmenta breviora qvidem servata sunt. Apud eum plures gnomæ, qvas nunc in Valeriano legimus, sub nomine Valerii Episcopi adferuntur. Sic sententia hæcce, „et loqvi et tacere perfectio est. Est autem utriusqve partis, verborum tenuisse mensuram,„ a Thoma sub taciturnitatis titulo inserta est. Elogium illud Valeriani: "Maxima spes est recuperandæ salutis fontem nosse langvoris„ sub titulo de confessione; et effatum auctoris Cemeliensis: "Parum laudis sit virtutum corona, qvæ ex labore non descendit„ sub epigraphe meriti allegatur. Sive itaqve Valerii et Valeriani nomen vel re vera, vel scriptionis compendio, idem censetur, sive Episcopo Cemeliensi alterum ex his nominibus, excluso altero, erit necessario tribuendum, novo sic fulcro adstruuntur, qvæ de horum sermonum vero auctore et hic et in præcedentibus disputamus.

*) vide Jöcheri allg. Gelehrten-Lexicon in voce Palmer v. Palmeranus. Titulus libri est: Flores doctorum.

Sectio II.

ıfd de ævi et popularium Valeriani ingenio ex ejus homiliis discatur.

§. 5.

De seculi, qvo floruit Valerianus, condine et ingenio suis homiliis qvædam passim inuit.

Temporum miseriam, qvæ tres egregios lis: Salviani de Gubernatione dei, Orosii Hirias, et Augustini de Civitate dei, clarissimis bus auctoribus elicuerat, a nostro non intacn relinqvi, facile divinabis. Qvodqve argunti orationum inspectio innuit, id ipsa lectio entiorem qvemqve docebit, qvod nempe pleqve qvidem mere moralia tractent, verum 4ta, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18 et 19na, atqve adeo nidia orationum pars, *virtutes monasticas*, datiore qvidem ratione commendatas, sed mosticas tamen, maxime urgeant.

In Homiliis de misericordia videntur *calatatum*, qvas *barbaricæ incursiones* Italiæ Galliæe importaverant, vestigia qvædam occurrere, et Cemelium, oratoris sedes, illis non mox festatum fuerit. Sic auctor noster in Homilia

7ma *): "Ante omnia illis lachrymis consulendum est, qvas nuper *furor cruentæ hostilitatis* induxit. Nec enim deest, in qvo se opere bona voluntas exerceat. Nam qvod pejus est, multos videmus de sua suorumqve redemtione sollicitos: qvibus manus porrigenda est. Sed dicis, pauper sum, nec nos qvemqvam svademus dare, qvod non habet; sed cujus facultas tam tenuis est, ut non possit *redimere captivum*, saltem illud qvod est minimum reddat ad pretium, ut vel parvo nummo videatur mandato satisfecisse." Atqve in Homil. 8va: "Satis ille impius est, qvem non ad misericordiam provocat aut *infelicitas desolationis* aut infirmitas senectutis. Videmus et freqventer multitudinem captivorum nudis errare corporibus. Qvid tibi prodest abundantia divitiarum tuarum, si in conspectu tuo unus algeat, alter esuriat." Ex his locis luculentum est, multos per Gothicas Vandalicasqve vastationes aliunde ejectos Cemelium profugisse, nostriqve popularibus triste spectaculum, et lugubre plerarumqve terrarum conditionis documentum dedisse.

De Qvadragesima agit Homil. 19na; nec dubium est, qvin magnum istud jejunium, (qvod

*) Biblioth. Max. Patr. Tom. VIII, pag. 508.

Christianismi initiis modo 40 horis ante Pascha durasse videtur, qvodqve idem est de qvo Leo M. 12 conciones reliqvit), in occidente vulgo eo modo, qvem Gregorius M. describit *), observatum fuerit, *ut per 42 dies* festum *duraverit*, ex qvibus 36 dies, sex nempe dominicis detractis, jejunio proprie destinarentur. Multos eo tempore, qvod cibo detraheretur, potu compensasse, patet ex his auctoris monitis **): "Non dico, abstinendum cibis aut in totum parcendum poculis. Displicet solum in his diebus *insatiabilis gula*, atqve illa ventris infructuosa commercia: displicet profusum ebrietate convivium. Excedit profecto disciplinæ modum, si qvis plus bibat, qvam sitiat. Qvis apparatum illius triclinii libenter aspiciat, in qvo omnia pereuntis vini odore sordescunt. Nam ubi supercurrit vinum, horret necessario turpi sqvalore convivium; perit profecto qvidqvid hydria plena susceperit; videat ergo qvid futurum sit, *cui ebrietas placet.* Si bleo nimio vas compleveris, ad os patulum recurrit fervens unda vindemiæ, et cum foedi-

*) Homil. XVI in Evangelia. Cfr. Binghami Origines Eccles. vol. IX. Halæ 1729. 4to. pag. 188.

**) Homil. XIX, pag. 520.

tate revomet, qvicqvid ex nimietate susceperit. Nihil liceret morti, si scirent miseri causas vitare pereundi.„ Si qvis cum his comparaverit 5/ varias, qvæ habentur, Chrysologi Ravennensis de jejunio Homilias, facile animadvertet, nostrum hocce multo superiorem, et qvædam forte ex Senecæ lectione ei hæsisse suspicabitur.

Martyrum et sanctorum cultum ubiqve tum viguisse satis constat. Si Vigilantium Hispanicum et paucissimos alios (maxime Gallicos et Hispanicos Episcopos) exceperis, nemo de eorum ossium sanctitate atqve vi miraculosa, de officii necessitate ad eorum sepulchra cereos accendendi, precesqve ad eos fundendi et similibus dubitabat. Valerianus, ab hisce sententiis non alienus, in tribus de Martyribus homiliis valde reverenter de iis disserit, eandemqve superstitionem æqvalibus communem satis testatur *).

Progressus a loco Matthæi: Beati, qvi persecutionem patiuntur propter justitiam, qvia ipsorum est regnum coelorum, sic ratiocinatur: "Qvis posset de hac mercede dubitare, cum videat ecce *in amore Sanctorum totius orbis studia convenire*, et passim undiqve ad devotionem annuæ

*) Homil. 15, pag. 516.

solemnitatis occurrere. Facile profecto intelligimus, qvis illi in coelesti sede locus paretur, qvorum memoriam tanta officiorum cura proseqvitur.„ Et alibi *): "Respicite Dilectissimi, ad aliarum regionum studia, qvæ videmus in amore Sanctorum peregrinis latius florere commerciis. Reqvirite et invenietis, qvam ambitiose totus pene orbis expetat patrocinia sanctitatis, ita ut tantarum virtutum merita certantibus votis ac freqventibus jugiter proseqvantur officiis.„

§. 6.

Historica qvoqve nonnulla *Camelio propria* orationes Valeriani continent. Ille Sanctus, in cujus memoriam Hom. 15, 16 et 17, concinnatæ fuere, nullibi a nostro nominatur, licet omnia velút facundiæ lumina ad eum honorandum conqvisiverit. "Si cogitaremus, inqvit **), qvantum nobis civis Martyris virtus præstitit, a laudibus dei nostri nunqvam lingvæ studium, nunqvam oris cessaret officium. Respicite ad illorum studia, qvi peregrinas aqvas bibunt et fontes longe positos sitienter inqvirunt; et videbitis, qvantum

*) Homil. 16, pag. 517.

**) Homil. 15, pag. 516.

gratiæ habeat suis aqvis inundata possessio„; et rursus: "nostris non solum auribus, sed etiam oculis qvotidie sub præsentia tanti Martyris fides religionis inseritur. Et cūjus tandem Martyris? Illius, *qvi in hoc loco pugnam inclytæ virtutis primus exercuit*, et qvo ordine coelestis regni possessionem obtineremus, ostendit; qvi in dies, qvid agendum nobis sit, exemplo docet; qvid proficiamus, inqvirit.„

Erat ille Cemelii protector et patronus, ut putant, S. Pontius *) qvi sub imperatore Philippo martyrium obierat. Servabat ædes sacra ejus corpus, et ad ejus sepulcrum, auro pannisqve pretiosissimis obductum, miracula in fidelium gratiam edere deus credebatur.

Oppidum haud adeo parvum fuisse Cemelium, ostendit et *publicus* et *privatus luxus*, qvem Homileta noster plus semel iucrepat. Utrumqve hæc loca imprimis testantur: "Si forte **) spectaculis delectaris, habes *eqvorum*, licet aliqvoties periculosa, satis tamen grata, *certamina*; cum plagis gradu concito ventos aut timeant aut rapiant. Nec parvum lætitiæ con-

*) vid. Bolland. ad 14 Maji pag. 274—79.

**) Hom. 10. pag. 511.

ferunt illa studia venationum et canibus acta certamina; qvæ nec periculis nec damnis constat exposita: cum hic in conflictu æmulis cursibus aurito lepori imminet, ille argutis naribus cervi vestigia latentis inqvirit. Qvæ tamen dimittenda sunt seculo, in qvo antiqvo æstuat errore luxuria. Nos vero aliter decet: martyrum videlicet pugnas ante oculos ponere„. De otiosis verbis disserens auctor: "invenimus, inqvit *), impudicitiæ viam muniri, atqve adulteriis viam ministrari, cum hic agili plectro tinnientis citharæ sonos expedit, ille docili digito laborantis organi blandimentis (blandimenta?) componit. Qvotiescunqve dulci voce mulcetur auditus, ad turpe facinus invitatur adspectus. Nemo insidiosis cantibus credat, nec ad illa libidinosæ vocis incitamenta respiciat, qvæ cum oblectant, sæviunt, cum blandiuntur, occidunt. Sic freqventer videmus blandis sibilis aves decipi, et hebetes feras in laqveum mortis dulcedine vocis impelli. Explicari non potest, qvam periculosos láqveos exhibeant *mimicæ studia voluptatis.* Nam si aliqvis possit humani pectoris secreta perqvirere, inveniret ad singulos sonos fistulæ corda infelicium suspirare.„ —

*) Homil. 6, pag. 506.

§. 7.

Etiam in singulari qvodam fastu domestica, et nugis parasiticis, præcipuas delicias qvæsivisse Cemelitani videntur. Prius vitium in Homil. *) de bono humilitatis, Valerianus ita decribit: "Non parva est in ipsis conviviis snperbia, cum altior toro locus paratur; atqve in tantum *sublimior lectus sternitur, ut magis pendere, qvam jacere videatur.* Ita superbia acqviescit injuriæ, ne pati videatur injuriam. Qværitur, qvis assurgenti manum porrigat, qvis humerum regat, qvis latus fulciat. Nemo mihi excusare potest, hoc vitium non esse tyrannicæ dominationis." Cui loco addi meretur alius ex Homil. de bono disciplinæ **). "Qvis te castum putabit, si te viderit meretricum fabulis mixtum scenico sermone compositis, aut loqventem turpia, aut inhonesta resonantem. Laudo qvidem conscientiam castitatis in te, sed odi colloqvium meretricis. Qvamvis pretioso serico corpus vestias, et in niveo vellere membra componas, non sine macula diem transigis, si camini ardentis ora contigeris. In omni igitur actu tuo vitam tuam

*) Homil 14. Pag. 515.

**) Homil. 1. Pag. 500.

disciplina comitetur. Si vis placere Christo, elabora, ut professionem tuam fides adjuvet, fama commendet.„

Qvantum parasitica scurrilitas, cui indulsisse in isto oppido multi videntur, et ab hominis dignitate et a veris amicitiæ sensibus abhorreat, Homileta noster in integra Homilia ioma pulcre ostendit. Operæ pretium videtur ex graphica ista pictura, qvædam hic apponere *).„ Ecce hic convivium instituit, et votivo qvodam apparatu undiqve greges adulantium congregavit. Inter qvos procedit *parasiticorum gula:* cui consvetudinis est injuriam mero vendere et poculis scissa plagis vestimenta sarcire. Ecce fit spectaculo homo homini, et ad excitandam lætitiam, aut sermo turpis, aut vultus exigitur foeditatis. Hic manducanti barba vellitur, illic bibenti sedilia subtrahuntur. Tanta est libido ridendi, ut putent miseri nullum sine **) lætitia transire convivium, nisi in cibos verterint, aut vestimenta corporum, aut ministeria poculorum. Ecce instruitur acies poculorum telis armata. Expectatur primum in contentione verborum vic-

*) Hom. X, pag. 510.

**) nonne *cum?*

toria; nec finis ponitur, donec abundantibus lacrymis aspera qvæqve poculorum temperentur. Polluere est magis, qvam exornare convivium, exspectare infelicium pugnas amicorum, si tamen amici dicendi sunt, qvi captivorum lege serviunt, et gladiatorum more pascuntur.„

Sectio III.

Valeriani Theologia.

§. 8.

Qvamqvam in Valeriani Homiliis nullum systema Theologicum exspectari potest, nec seculo Vto tale qvid, ne in scriptoribus qvidem pure dogmaticis, reperitur, (nam Nicæ Libri 6 instructionum ad Neophytos *) vix hoc nomen merentur) patet tamen, eum de gravissimis religionis dogmatibus, eorumqve nexu et usu practico, ideam, si non Augustinianæ aut Leonis M. orthodoxiæ semper consentaneam, certe sanam, liberalem, ut in monacho, satisqve plenam sibi informasse.

*) Vid. Gennadius Massiliensis de scriptoribus ecclesiast. c. XXII, pag. 28; edition. Fabricii.

Ipsum *disciplinæ* vocabulum, qvo utitur ad mplexum religionis veritatum, theoreticarum riter ac practicarum, ad rectam, et emendatio- m animi indolem, omnino ad veram mentis ctorisqve sapientiam, fere ut πνευμα Pauli- im, exprimendam, Theologum ultra solitas onachismi angustias evectum testatur. Place- t hoc nomine vel decies repetita Homiliæ pri- æ lectio. Qvid dulcius, qvid sublimius hisce gitationibus: "Cum assistente sapientia Deus elum suspenderet, terram pararet, maria con- ideret, et suis locis suisqve temporibus cur- m solis lunæqve globum disponeret, omnia b disciplina constituit. Qvid non esset tene- osum, qvid non incompositum, qvid non surdum, nisi constitutis legibus cuncta sta- nt elementa. Nisi constitutus esset ordo vendi, nunqvam finem faceret natura peccan- . Nihil est, qvod non habendi ac possidendi piditate animus occupet, nisi avaritiæ vitium sciplina commendet. Omnia sub metu disci- næ vitia jacent. Si vis videre Dominum, re- ire mendicum *), suscipe peregrinum, visita firmum, curre ad carcerem. Si vis videre

*) Sic lego pro vulgari: *mendacium*

Deum, vincula captivitatis absolve, nodos iniqvitatis incide. In hoc solo constat conversionis nostræ ratio, *ut boni simus.* Laborandum, ut, qvi bonitatem seqvitur, bonus esse judicetur. Qvem amor tenet servandæ integritatis, ante omnia falsi ad se famam non admittat errori. Magnum est qvidem et gloriosum, et usqve ad coelum omnium ore proferendum, nunqvam malis artibus locum dedisse, sed multo fortius est nunqvam falsis suspicionibus laborasse.„

Utinam tam amico et amabili consortio, qvale noster hic reqvirit, in religione theoria et praxis semper consensissent! Tum poterat videlicet, qvod noster alicubi *) disciplinam vocat, *fidei scutum* nulla non vitia obturare.

§. 9.

Fontem religionis cognoscendæ nullum alium allegat Valerianus, qvam Vetus et Novum Testamentum. *Traditione* illum *non uti*, eo magis est notabile, qvod, eodem seculo Vincentius **), ab eadem Lerina progressus, Catholicam traditionis auctoritatem stabiliebat. Utrum-

*) Homil. 6, pag. 506.

**) in Commonitorio advers. hæreticos.

qve sacræ scripturæ codicem, ex Vulgata Versione diligenter, Veterem tamen Novo longe freqventius, citat. Ad historiam canonis fere nihil in nostro reperitur. Nam in Epistola ad Monachos *) ubi omnes reliqvæ Epistolæ Paulinæ ad lectores cohortandos ordine adferuntur, omissas esse Epistolas ad Corinthios, mirum qvidem est, sed id non sufficit ad aliqvod dubium de earum authentia Valeriano imputandum; tanto minus, cum hæc omissio tantum reperiatur in editione Bibliothecæ maximæ Patrum Lugduni editæ, qvam citamus, non item in opere Sirmondi Parisiis publicato. At tamen in nota adfertur **), "has duas voces, "*Cum Corinthiis*„ esse restitutas a Cotelerio in notis ad Canones Apostolorum. Plures præterea sunt Homiliæ, in qvibus Epp. Pauli ad Cor. citantur v. c. Hom. 3 et 7, ubi textus ex I Cor. 4—7 desumtus est.

Libris Maccabæorum canonicam auctoritatem tributam fuisse, ex Homil. 19na concludimus. Verum *de nexu inter Vetus et Novum foedus*, atqve de utriusqve pretio pulcher non minus, qvam memorabilis ex secunda de bono con-

*) Pag. 502. b.

**) Sirmondi opera, Tom. I, Pag. 699.

servandæ pacis Homilia *), locus hic afferri meretur: "Oculum pro *Oculo*, *dentem pro dente*". "Dominabatur qvidem ista strictio dudum apud seculi homines; sed ideo, qvia *necdum auctor venerat bonitatis*". Non sine causa Christus noster in isto effato (non veni legem solvere, sed adimplere) præsentis et veteris Testamenti præcepta *unum corpus* esse voluit. Sciebat alteram partem sine alterius adjutorio stare non posse; et vere ita est. Nam ubi est distinctio **) judicantis, *temperamentum* semper opus est *bonitatis*. Omne deniqve poculum, cujus auxilio medicina spem humanæ salutis operatur, ex amaris speciebus et dulcibus constat. Qvodsi qvis medicus rationis ignarus neqveat temperare, dum remedium qværit, mortifera ægris venena componit; qvæ ita omnes extrinsecus dolores accendit, si tristes herbarum succos æqvis nesciat miscere ponderibus. Ita et *Lex*, qvæ Christiana jura moderatur, ex *amaris* et *dulcibus*, h. e. ex antiqvis et præsentibus in-

*) Homil. 13. Pag. 515.

**) legitur in edition. Sirmondi, sine dubio rectius, *districtio*, qvod in istius ævi latinitate est: Censura, secretum judicium. Ita Gregorius Homil. XI; ita noster Homil. 6.

stitutis est condita. Nam ut est peccatoribus ingrata, ita et justis tota est verborum svavitate composita: in tantum, ut his coeleste promittat regnum, illis gehennæ minetur incendium. In qva siqvis sapiens noverit, humilitatis et pacis adjectione, confectionis servare mensuram; nullam exinde districtioris juris patietur injuriam. Nam ut est facile aspera qvæqve pocula mellis svavitate mollire; ita non est difficile honestis actibus antiqvi juris amaritudinem temperasse. Siqvis itaqve vestrum justitiam amat, utriusqve Testamenti mandatis studeat, atqve ita novellis legibus serviat, ut illa, qvæ sunt antiqvitus constituta, non prætermittat. Sic ergo implebis legem Christi, si nihil de antiqvis aut præsentibus institutis subtraxeris veritati. „ Pellucet idea de diversis in oeconomia Veteris et Novi Testamenti numinis institutis ad genus humanum educandum.

§. 10.

Doctrina *de Patre*, *Filio* et *Spiritu Sancto* duobus locis accurate proponitur. Poscit res, ut utrumqve adscribamus. Unus in Homil. 3tia sic habet, "Inter omnia custodias præcepta justitiæ; uni Deo servias, Trinitatis tamen ho-

more servato. Unam fidem, unum baptisma credas. Patris ac filii vel (nonne *et* uti mox in hoc loco?): spiritus sancti *unius claritatis* confitearis essentiam: *nec divisa voluntate* cujusqvam aut præcedere aut regnare *Personam*; sed Patrem et Filium et Spiritum Sanctum unius potestatis, unius credas esse virtutis." Istud dogma mox in hac ipsa Homilia disciplinæ gradum constituere dicitur. Alter locus est in oratione de bono pacis conservandæ *). "Qvid est jucundius, qvam ut omnes gentes uni deo in pace serviant, atqve in unius domini laudem omnium populorum vota conveniant?" Egregium hunc locum ex Ps. 132.: Ecce qvam bonum et qvam jucundum habitare fratres in unum, noster ita explicat: "habitare in unum, hoc est *in unum deum* credere, et *in uno dei filio* fideliter permanere. Hæc est mortalibus utilis et jucunda conjunctio, ut non dividamus, sicuti hæretici faciunt, Patrem a Filio, nec filium a patre, nec Spiritum Sanctum ab utroqve; sed *credamus hæc tria nomina per Personas divisa unius deitatis gaudere consortio.* Ita fit, ut cum in unum convenerit, nullum sit in ecclesia dissidium caritatis." Patet,

*) Homil. 12 pag. 513.

orthodoxa ista vocabula: *ὐσίαν, φύσιν, ὑπόστασιν, θεότητα χρίστ και ὁμοουσίαν τω πατρι, ενοτητα φύσεων* etc., auctori nota fuisse. Sed si hæc effata vel cum ipsis symbolis, Nicæno, Constantinopolitano et Chalcedonensi-*), in hac re longe subtilioribus; vel cum Patrum et Græcorum et Latinorum **) sollicita curiositate in natura Dei trinius explicanda, compares, Homiletam nostrum magna, ut in tali materia, simplicitate usum fateberis; et, si simul observes, eum in utroqve loco ad concordiam et benevolentiam hortari, tanto honorificentius de eo feres judicium, qvo probabilius est, eum alias de bono pacis conservandæ Homilias occasione dogmaticarum rixarum conscripsisse. In ultimo, qvem citavimus, loco verbis allatis hæcce subjiciuntur: "*Vitemus* ergo semper, dilectissimi, *odia*; sed ut odia vitare possimus, ante omnia *causas* vitemus *odiorum*; cavendum, ne qvid per concertationem simultatis adcrescat, solet enim insanabilis inimicitia ex contentione descendere „.

*) in Walchii Bibliotheca symbolica. Lemgoviæ 1770, 8vo; pp. 75—93, 104.

**) Confr. Zieglers Theolog. Abhandlung. et alios.

§. 11.

Nil majorem Valeriano, ex qvo eum Sirmondus in lucem revocaverat, invidiam contraxit, qvam *Semi-Pelagianismi* suspicio. Res tanti visa est, ut calumniator aliqvis, Nicolaus nempe Chichon *) ex ordine Minorum, Sirmondum apud curiam Romanam deferret; idqvod Theophilum Raynaldum induxit ad Valerianum singulari libello (qvem inspicere mihi non licuit) defendendum. Sed vel sic conducibile duxit Sirmondus novæ Homiletæ nostri editioni epistolam dedicatam Cardinali Barberino, ad abluendum hocce Valeriani crimen, nomenqve sancti ipsi vindicandum præmittere.

Nobis omnis ista res aliter erit considerandа; cum sciamus Augustinum, Orthodoxæ deinceps de gratia et statu hominis originali opinionis auctorem et vindicem, in antiqvioribus suis scriptis longe mitius qvam posthac censuisse; eoqve magis securi de Valeriani sententia esse possumus, qvo minus qvis rite judicari poterit ex dictis, qvæ in aliqva oratione, eloqventia magis qvam accu-

*) Qvod ex Fabric. Biblioth. med. et inf. latin. comperi. Sirmondus satis habet eum anonymum delatorem vocare.

ratius dicendi cura provocavit. In Gallia liberius sentiente et ab atra Afrorum bile aliena, educatus, haud mirum, si ille easdem de hominis morali facultate, qvas plures a Lerina progressi, (ut Faustus, Vincentius, ipse adeo Hilarius Arelatensis) sententias foverit; et cum Semi-Pelagianismus in Gallia demum per Synodum Arausicanam 2dam *) anno 529, anathemate notatus fuerit, injustum foret hæretici titulo eum nuncupare. Evidens de auctoris sententia mihi visum est, qvod in Homil. 3tia legitur, effatum. "*Omnem hominem* Deus, non solum *ad libertatem* vocavit, sed etiam in summa rerum dignitate constituit. Ipse autem servitium sibi indicit, qvi invitus servit. Si voluntati accommodes, non te famulum Dei invenies esse, sed filium;„ et ibidem: "Religio Christiani nominis, in qva vocati sumus, liberi arbitrii suscepit officium; ad qvam si qvis invitus venerit, oneri onus addet, et exutis antiqva lege corporibus desperatæ vitæ pondus imponit. „ Qvomodo vero Homil. 11ma **), sic incipiens: "Non recte sentiunt, dilectissimi, qvi putant vitæ ornamenta

*) Hist. lit. de la France, Pag. 22.

**) inscripta: "Qvi gloriatur, in domino glorietur.

proprio labore componi, et *sine adjutorio omnipotentis dei virtutum posse merita comparari*„, et in his deinceps populariter pergens ita, ut declaret "totum perdidisse qvod laborarit, qvi propriis virtutibus fructum sanctitatis adscripserit„; porro "Nec sine domino, qvod bonum est, ædificari, nec ædificatum sine domino custodiri posse„ contendat; qvomodo, inqvam, hæc Semipelagianismum spirent, nemo, nisi præjudicio captus, facile deteget. Uti Homilia IIma in ea cogitatione tota est: "*Non nostrum, sed Dei esse, qvod sumus, qvodqve habemus*„; sic omnia vitia, omneqve malum Diabolo ubiqve adscribitur *). "Adsistente Deo ac Salvatore nostro dominatio diabolicæ potestatis absentat; ubi autem virtutum donum discesserit, facile hostis aulam vacuæ possessionis invadit„. De disciplinam temnentibus dicit auctor **): "Miseros istos ad omne facinus ille Diabolus auctor mortis invitat. Atqve Homilia 6ta ***) de otiosis verbis: „ isti sunt, inqvit, laqvei, qvibus famulantibus in cætera vulnera Diabolus hominum mortes operatur.

*) Homil. II, Pag. 511.

**) Homil. I, Pag. 500.

***) Homil. 6, Pag. 506.

§. 12.

Qvantum Valerianus *Martyribus* tribuerit, ex iis, qvæ de tribus, bono Martyrii inscriptis sermonibus, et de Cemelii Martyre supra monuimus, satis concluditur; superest modo ipsum dogma de benefica cultus vi ex nostro paucis illustrare.

Iuxta celebre Psalmographi elogium *). "Qvi seminat in lacrymis, in gaudio metet„ non dubitat hisce Sanctis evectiorem inter coelicolas locum assignare. Ratiocinium ejus tale est: "Nemo *) est; cui non opus sit potentioris, etiam in maxima securitate, suffragium. Nam qvamvis aliqvantos in hoc numero fides probata sanctificet, opus tamen est, *ut sit, qvi ipsam fidem Domino supplici intercessione commendet.* Nec enim tam fortem invenias, ut non egeat auxilium fortioris. Sicut bene sub scuto militatur, ita tuto testibus sub patrono res agitur, ubi, qvamvis immineat poena, si sit qvi intercedat, non dubie obnoxia legibus donatur injuria. Qvis autem modus esse potest mortis, si, cum judex sententia feriat, non sit, qvi reo supplicii in-

*) Psal. 126, 5.

**) Homil. 15. Pag. 516.

tercessione subveniat?„ Homilia vero 16ta Martyrum intercessionis effectus describit. Huc pertinent seqventia *). "*Perfectæ fidei* est, lucrativis locum dare suppliciis. Videtis qvotidie adversus neqvitiam diabolicæ præsumtionis, per singula Sanctorum loca spiritalis judicii sævire sententiam. Tantum Deus per sanctos suos virtutis operatur, *ut Diabolici actus per occultas vulnerum plagas et invisibiles lacrymas judicis auctoritate confundat*, et latentia scelerum blandimenta sub qvodam tortore castigata compescat.„ Deniqve in Homilia 4ta de promissis non redditis, qværens, cur hic aut ille filii infirmitate suspirans, et Sanctorum januas die noctuqve inqvietans, voto non potiatur? nullam reperit rationem, nisi hanc, qvod pia promissa Deo facta, non præstiterit, vel qvod lentata fuerit redhibitio.

In Articulo *de statu post mortem* futuro haud multum novi habet Valerianus. Indubia Purgatorii vestigia in illo non magis, qvam in aliis ex isto ævo scriptoribus, reperiuntur. Sed perpetua est inter coelestia gaudia et infernales poenas oppositio; et hæ qvidem sat

*) Homil. 15. Pag. 517.

tetris pinguntur coloribus. Occasione effati Jesu *) "Esurivi et dedistis mihi cibum etc., dicit simpliciter auctor: "boni actus coelo serviunt, mali *infernis sedibus* deputantur". Alibi **): "*concurrunt in præjudicium vitæ* dissensiones, rixæ, sacrilegia, adulteria, homicidia, fraterna odia, parricidalia consilia, falsitatibus armata perjuria: non solum ascendentem (per arctam viam) impediunt, sed etiam in *profundum tartari mergunt.* Duriores adhuc expressiones, Homil. 11ma habet, ubi sic verba sonant: "Exspectat reum suum *Gehenna* debitis armata supplicjis. Illa vero ante omnia cogitanda supplicia, ubi homo vivit durante poena, ubi nec tormenta corpori, nec desunt membra *tortori.*" Corpoream resurrectionem sensu crassiori Valerianum statuisse, ultima verba luculenter evincunt.

§. 13.

Hactenus de Dogmatibus.

Doctrinam morum, qvæ istis, ut §. 8 dictum, innexa erat, singulatim multis exponere

*) Homil. 11, pag. 511.

**) Homil, 2, pag. 501.

non necesse est, cum Valerianum non solum ipsam disciplinæ notionem moraliter temperasse, sed vel maxime dogmaticas sententias cum virtute semper nexuisse viderimus. Modo qvædam de ejus Ethices principiis, ejusqve in universum tenore observabimus.

Qvantam *vim poenitentiæ et* cum ea conjunctis Christianorum *lacrymis* adscripserit, multæ in orationibus sparsæ assertiones docent. In Homil. 7 hoc ponit: "Intelligis ibi esse Christum nostrum, ubi abundantiam videris lacrymarum. Hi sunt illi thesauri, qvi coelestibus meritis deputantur, qvos nulla res adversa contaminat." Homil. 4ta varias recensens pietatis vias: "Hic, inqvit, hostiam sui corporis offert, ille poenitentiæ lacrymas repromittit; alius in amore ecclesiarum, alius in honore Sanctorum voti reus exstitit." Verum significantissimus locus est 1mæ Homiliæ: "Defunctis corporibus *salva sunt crimina*, si fuerint prius apud Deum lacrymarum intercessione purgata."

Similes de Eleemosynis et ad pios usus largitionibus ideæ passim occurrunt. Convenienter ævi ingenio earum effectus latissime patens sistitur. "Si vultis, ut non sit inanis gloria-

*) abundantibus eleemosynis summ[illegible]regis re-
amus amicitias; et *ut nobis pateat coeleste
um*, omne misericordiæ studium convertа-
ad dominum." — De sacris donationibus
uctor **): "Qvi habet unicum filium, cogi-
Christum sibi natum; atqve inter duos aut
aut plures ita opes suas dividat, ne Chri-
noster exhæredatus abscedat. Qvodsi tan-
gaudes numero filiorum, moneo, *ut ad-
o ad consortium hœreditatis redemtore tuo*,
patrimonii tui divisionem temperes, qvasi
unum minus natum tibi judices, aut unum
accrevisse gratuleris. Fac ergo locum Chri-
tuo inter filios tibi ***) dilectos". Qvæ pau-
bus impendantur, maximi pretii Deo judice
senda diserte contendit. Qvid enim hisce
lentius: "†) Tanta est apud *dominum* no-
m cura miserorum, ut *sibi præstitum putet*,
qvid egentibus erogatio miseranda contulerit,
libi "Si respicias ad spem futuræ retributio-

*) Homil. 7. Pag. 507.

**) Homil. 4. Pag. 504.

***) *tibi*: sic lego pro *sibi* in utraqve editione, qvæ mihi ad manum fuit.

†) Homil. 9. Pag. 510.

nis; *foeneri traditur*, qvicqvid esurientibus ministratur.„

Verum si in omnibus cum devotione ecclesiastica cohærentibus nimis a suo ævo dependit Valerianus, pensavit hos errores (si eos ita vocare licet) liberalibus et evectis, qvæ de perfecta virtute apud ipsum reperiuntur, notionibus. Unum talem locum: "In hoc solo constat conversionis nostræ ratio, *ut boni simus* "supra in suo nexu attulimus; addimus alterum non minus præstantem *). „ Negare non possumus ornamenta religiosæ vitæ vigilantiæ studio comparari: *Sed ibi Deus est, ubi integræ religionis est animus*; ita Apostolo dicente: Exemplum ejus qværitis, qvi in me loqvitur, Christi „.

Sectio IV.

Valerianus ut Homileta consideratur.

§. 14.

Valerianum ut Homiletam consideraturis id imprimis incumbere nobis videtur; ut primum

*) Homil. 11. Pag. 512.

ıle sit ejus Homiliarum ingenium qvalis dispo-
io, qvalis per singula tractatio, dein qvali dic-
ne, qvibusqve hujus virtutibus aut nævis illæ
ineant, paucis explicemus.

Homiliæ propriam jam antiqviores *) po-
ire populo accommodatam et ad populum direc-
n alicujus rei expositionem, in qva dominetur
ıplex, qvalem talis expositio postulet, popu-
itas, a confabulatione (δμιλεῖν) non multum
edens. Recentiores **) eos inter Homilias et
ras Conciones *limites* constituere voluerunt,
in his, modo una res, in illis plerumqve *plu-*
; in his brevior sacræ scripturæ locus, in illis
ıgior tractetur; in his textus (qvem vocant)
rius et facilis intelligentiæ ad commentandum
natur, in illis contra *talis*, qvi occasionem bi-
a *uberius* explicandi oratori suppeditet. Si ad
ı regulas Valeriani sermones exigimus, homi-
rum qvidem notioni ita respondent, ut simul

*) ita fere Photius in Chrysostomo dijudicando Bibliothecæ cod. 174.

**) Conf. Nösselts Anweisung zur Bildung angehender Theologen. Homiletik §. 54. Anmerk. 2. Welthusen über die Homilie; in Journal für Prediger, 14 B. S. 16—25. Gräffe die Pastoral-Theologie, S. 36.

altius qvid et nobilius lectori insinuent, eumqve velut per hortum arte plantatum ducant, in qvo ipse fere nescius per jucundissimos errores, et flexuosas sed amoenas areas in flores non exspectatos ubiqve incidat, atqve, qvomodo tanta simplicitas tot delicias continere qveat, totus obstupescendo miretur. Verum limites qvod attinet, inter homilias et conciones sacras vulgo constitutos, ipsum nostri exemplum, qvi et unum brevíorem, et facilis plerumqve interpretationis locum biblicum commentandi materiam facit, monere videtur, commodius esse, sepqsita qvæstione: num longior, an brevior, num facilis, an difficilis locus biblicus esse debeat, homiliarum characterem in eo ponere, qvod sacras literas sollerter interpretari studeant, et earum occasione argumentum aliqvod a plurimis partibus ita distant, ut auditorum intellectus, sensus, mores aliqvid inde proficiant.

Argumenta, qvæ noster elegit, sunt, uti ex §. 4 patet, omnia *moralia*, in qvo ipso haud parva Valeriano præstantia accedit præ aliis istius ævi homiletis, qvi dogmaticis subtilitatibus sæpe delectabantur. Dimidiam fere partem intra ideas monasticas circumscribi, auctori facile ignoscimus, cum in ipsa harum tractatione, tractandi

ertate et liberalitate aliqvid novæ commenda-
nis accedat. *Textus biblici* sunt sine dubio ab
o auctore *lecti*. Id et verba Homil. 4tæ ab
itio "ideo hæc proposuimus dilectissimi „ et
nis omnium sermonum tenor, svadent. Nam
amvis certum est, jam ante Caroli Magni tem-
ra constitutos textus hic illic concionatoribus
isse, id tamen nec ubiqve valere debebat, et
Pericopas magis, qvam ad singulos versus,
os noster semper proponit, pertinebat. Nec
stat, qvod plures nostri Homiliæ in eundem
oliorum locum interdum commentantur; curni
im recurrente qvotannis eodem, v. c. Marty-
festo, eundem versum ad tractandum rursus
l tertia vice eligere liceret? Superest præter-
in qvibusdam nostri homiliis, qvando plures
eadem re agunt, id dubii, (cui vocabulum
m majorem adhuc probabilitatem addet) non-
altera pars potius ejusdem Homiliæ, qvam
nguli integri sermones sint agnoscendi? —
vam tamen hypothesin hactenus in medio re-
iqvere, qvam certo affirmare malumus.

§. 15.

Oeconomia sive dispositio sermonum non
r sectiones distincta est; nec transitus ab una

tractationis parte ad alteram auctoris verbis indicatur; sed cum cogitationum series ordini logico sit consentanea, cum lucida et accurata sit, gradus, per qvos ratiocinatio procedit, attentum lectorem non fugient. In plerisqve hunc ordinem observabis.

Præmissa brevi *introductione*, innuente pleramqve dicendorum occasionem aut momentum, proponitur locus biblicus, cui Homilia superstruenda erit. Datur, si necesse est, brevis ejus exegesis; seqvitur loci explicatio et applicatio; afferuntur *objectiones*, qvas auctor sibi facit, ut sic in multas de præcepto, qvod illustrat, *observationes* evagetur; res multifariam versatur; variisqve viis animis admovetur. Exit oratio in brevem dictorum *repetitionem* et moralem ad præcepta tenenda *exhortationem*. Liceat in una oratione Valeriani dicendi methodum potissimis ductibus ostendere; in ultima nempe Homilia, qvæ de avaritia, rectius de cupiditate, inscribitur.

In Homilia itaqve de *cupiditate* cogitatorum series fere hæc est: In vita humana varias variis infirmitatibus medelas qværimus; in religiosa institutione morbis moralibus unum remedium qværendum est in eorum fonte. Fontem nempe nosse langvoris, maxima spes est recuperandæ sa-

itis. Hic fons vero juxta sacras scripturas est
i cupiditate. (Hucusqve *introductio*). Omnium
alorum radix est cupiditas I Tim. 6 (*textus*).
ihil est malorum, qvod non cupiditas concipiat,
arturiat, pascat, nutriat; a cupiditate pullu-
nt omnia vitia. (hoc est *thema*).

Nam constant ea qvidem nominibus suis,
endent tamen a sceleribus alienis. Cupiditas ar-
iat vicinos, propinqvos, domesticos. Dum cu-
iditas qværit augmentum, patrimonium vacillat
ienum. (*Prima cogitatio*).

Et tamen parum prosunt opes; congregan-
r, ut pereant; ad alium transeunt divitiarum
namenta, et tecum remanet pervasionis invi-
a. Stultitiæ genus est, aliis fuisse lucrum et
bi parasse supplicium. (*secunda consideratio*).

Verum ipsa tandem se punit cupiditas; qvod
qvisivit avaritia parentum, perdit cupiditas
iorum; male parta male lacerantur. (*tertia me-
itatio*).

Qvid nisi cupiditas armatas legiones et im-
rantes contra se armat. Qvid nisi illa facit,
dubiis casibus incerta pelagi tentent homines.
varta).

Ob illam conjugalis adeo pudor pecunia taxatione vilescit. Paucis: sub uno hoc crimine dissimillimum est vitiorum commercium (*qvinta*).

Nam ipsa Christi proditio docet, qvid monstri alat cupiditas, cum nil clausum constet, qvod auro argentoqve non pateat. (*sexta*).

Contra talem hostem pugnare, cum sit difficile, qværendum est belli compendium, et auctor litis reqvirendus, ut cum illo tyranno nobis sit pugna, a qvo processit injuria. Instruamus virtutum acies adversus páratas scelerum legiones. Sed ante omnia adversus ipsam, qvæ caput belli est, cupiditatem, fide auxiliante, pugnemus. Ita non difficilis erit de vitiorum labe victoria, matre captiva. (*conclusio*).

§. 16.

De tractationis, qvæ in homiliis nostri cernitur, singulis partibus, pauca pro loci hujus angustia sublegemus.

Exegesis Valeriani lucida plerumqve et sana est, popularis qvidem magis, qvam erudita. Effatum Christi: si te scandalizat oculus tuus, erue eum, sic explicat *): nemo credat, hujus senten-

*) Homil. 6. Pag. 506.

stare rationem, qvasi dominus humanum rpus deformari velit, qvod ad similitudinem am plasmavit, et ad speciem suæ dignitatis intuit. Hoc est oculos eruere, "qvæ sunt intus homine turpia resecare, viles actus emendatione compescere, castigatis illecebris truncare seriem et bono conscientiæ manus improbæ piditatis abscindere."

"Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi qve tinea consumit etc." Hom. 8 p. 508, ita terpretatur: "Provideamus dilectissimi, nè falitates nostras *vermis avaritiæ* exterminet. Diiæ enim mortis sunt, incubare facultatibus aliis, et coacervatam pecuniam, infelicium laymis comparatam indiem adnumerare, seli hæreditatibus profuturam. Præmittamus e ntrario illuc opes nostras ubi nullus fur inruat, idiator incendat. Commendemus divitias nostas domino; hæ enim divitiæ Deo sunt acceptiles, cujus largitate pauper alitur, nudus vetur, captivus redimitur, vinctus absolvitur, lestis regni hæreditas comparatur."

In *argumento* suo *explicando* atqve illuando auctor singularem dexteritatem, perium, prudentiamqve exseruit. Hæc præcipue rs est ejus facundiæ, qvæ Homiliarum ejus

lectionem religionis doctoribus frugiferam reddunt. Compara, si placet, duos de arcta et angusta via sermones; et videbis, qvam pulcre imaginem, ab itinere et viatoribus desumtam, ad vivum depingere atqve *a multis partibus versare* calleat. In oratione de qvadragesima commode admodum vitam agricolarum adlegat, ad probandum, qvam necessarium sit otiis negotia miscere. Dignus locus est, qvem adferamus. "Non est utilis servus, qvi feriatos dies ad hoc exspectat, ut dormiat. Major sollicitudo agricolæ manet postqvam diutino terram labore contigerit. Vigilandum igitur est primum, ne forte commendata sulcis semina, aut fera præsumtuosa (nociva) sibi vindicet, aut avis insidiosa corrumpat. Seqvitur, ut ex otio in usum aqvæ bibula fossa deducatur, ne superveniens tempestas pullulantia germina aut occidat aut rapiat. Opus est etiam herbas velli, et aridum cespitem sarculo operante molliri, ac per illos, qvos sibi agricolæ vindicant, feriatos dies improbum animal circumducta sepe prohibere. Tantus est enim amor alendæ vitæ, tanta providentiæ cura, tantum culturæ studium, ut nec tunc qvemqvam otiosum esse conveniat, cum

*) Homil. 19. Pag. 528.

icolæ arista fructus perfecto flore commendat, m solent adultæ messes spinis adcrescentibus pediri, atqve illa, qvæ in spe maturitatis con- tuta sunt, alieno semine suffocari. Ita intelli- adum, et multa agricolæ studio crescere, et ima qvæqve per negligentiam deperire.

Ex *vitæ domesticæ ac qvotidianæ negotiis* edam in suis homiliis Valerianum inseruisse, sectione secunda notavimus. Graphica ea et nemo diffitebitur, sed in qvibusdam talibus ste aliqvanto magis, qvam religiosum sermo- m deceret, auctor sibi indulsit.

Qvamvis *ex sedato genere* sit nostri clo- entia; assurgit tamen *interdum fere ad poëti- m vigorem*, præsertim ubi animus magnis, ex i scilicet modulo, ideis incalescit. Id in tri- is de bono Martyrii, atqve una de Maccabæis omilia interdum animadvertere nobis visi su- us. Oratio de insolentia oris multa habet vi- dissime expressa, forte qvia, qvæ ibi vitupe- tur, calumniatorum dicacitas auctorem ipsum pugerat. Amabile testatur ingenium, qvæ in omil. 14ta legitur modestiæ descriptio, cujus rtem secundam sine dubio apponere juvabit. Circumsepta est humilitas bonitate; ut facere juriam nescit, ita a contumelia non reqvirit

Vir humilis in contentione magis vult tacere, qvam vincere: in judiciis adqviescit imperitus videri, qvam impudens judicari: non in verbis promtus, non ad respondendum paratus. Citatus vero facile est superborum sermo: plenus contumeliis et refertus injuriis: nunqvam sine vulnere missus, nunqvam sine dolore jaculatus, cujus insanabilis plaga est, et irremediabilis macula.“

Inter ea, qvæ Valerianus adhibebat ad attentionem auditorum excitandam, *qvæstiones objectionesqve interspersas* nuper attulimus. Eodem pertinebat institutum, qvo freqventissime utitur, *sententias biblicas*, qvibus nitebantur præcepta, *itidem iterandi.* Talia sunt: diligite inimicos vestros; — beati misericordes, qvoniam ipsis miserebitur Deus; — voluntarie tibi sacrificabo, et similia. Qvantum ejusmodi elogia, voce viva et pronunciatione rite adjuta, fecerint ad vim dictis conciliandam, res ipsa loqvitur.

§. 17.

Dictio deniqve et latinitas Valeriani verbo erit attingenda. Gravem illam, splendidam et succi plenam dicendam, cum Sirmondo omnes

noscunt. Nervosam esse et antiqvum sapere, isqve dubio lector, ex multis, qvæ citavimus, bi persvasit. Innumera ubiqve inspersa acute cta, qvalia hæc sunt *). "Parum laudis ha- t virtutum corona, qvæ ex labore non descen- t. Potest qvidem habere laudem, sed non ha- t gloriam„ **): "Nolo suspectas munerum ivitates. „ "Magnum est tacere; magnum est loqvi; sed sapientis est utrumqve moderari;„ alo aliqvis tacendo stultus, qvam nimium lo- ndo iudicetur insanus„. Hæc et similia Se- cæ ingeniositatem referunt; et prima qvidem ntentia pæne ipsis hujus Philosophi verbis ex- ssa, qvæ eodem sensu ***) sic sonant: "coro- m habes, victoriam non habes. „

Sed uti ista gravitas, pondus dignitasqve, noster eminet, abunde testatur mature et a eris inceptam priscorum Latinorum lectionem, intercurrunt cum in singulis verbis, vocum- flexione, tum in earum structione et signi- tionibus, multa ex seculorum seriorum labe tracta; idqve non solum in locis accidit ex

*) Hom. 2, pag. 501. Conf. Seneca de providentia. Caput. 1—4.

**) Homil. 5. Pag. 505.

***) Libr. C. 4 ab initio.

sacra scriptura citatis, sed etiam in iis, qvæ ab ipso Cemeliani calamo fluxere.

Nimis longum foret recensere ista barbariei initia; exempla qvædam ad inferiorem chartæ marginem apposui *). Sed operæ pretium est partim annotare nonnulla, in qvibus significatio ab antiqvitate multum abludit, partim similitudinem hoc nomine nostri cum aliis ejusdem ævi auctoribus observare. Ex priore genere sunt: *operari* benefaciendi notione, *confundi* seqvente infinitivo pro erubescere; *valetudo* sine adjective pro morbo; *deformitas* pro impudentia. Ex classe posteriori sunt, ex Homil. 6ta: *fatigare* v. illudere eodem sensu, qvo illud sumsit Chrysologus, cum dicit: **) "Fugienda est hypocrisis, qvæ verecundiam pauperum non revelat; sed fatigat„; *portari* ibid. ↄ: sufferre, uti Chrysologus ***); et *verecundia* ↄ: pudefactio, uti apud Salvianum †): "Propter hoc humanæ nativitatis verecundiam subiit Jesus, et contumeliosa terreni ortus principia suscepit.„

*) v. c. alium nocere; non indiget deus munere; pauperi misereri. Videtis, qvam liber *incedit*.

**) Serm. 9.

***) Serm. 67.

†) Salviani de gubernatione dei. Libr. VI. de filio dei in hominem dato.

II.

Quantum præsidii litterarum studium, vel inter ipsa bella, civitatibus inprimis minoribus afferat.

Oratio,

habita in inauguratione Viri S. V. Magni Sommer

a

M. *Petro Erasmo Müller,*

Theol. Doctore et Prof. P. Ord.

Magnifice Rector!

Auditores summe venerandi, consultissimi, experientissimi, amplissimi, omnium ordinum, qvotqvot adestis, optimi!

Varia profecto atqve haud exigua tum mihi in hanc cathedram prodeunti, cum vobis, commilitones, omnibus, qvi hæc impletis subsellia,

hodie sese offert lætandi, deqve hacce sollennitate gratulandi materia. Primum qvidem diem agimus huic academiæ festum, licetqve more majorum nostra celebrare sollennia atqve freqventes castum intrare limen, qvod litterarum adytum a turba atqve strepitu sejungit. O nos hactenus saltem beatos, qvibus numen propitium adhuc concessit, sacris Musarum operari, dum tot inclytæ earum sedes in vicinia nostra sqvallent, piis antea cultoribus fere derelictæ, dum sæva toto in orbe furit Bellona, dum ipsa Minerva, Pieridum linqvens consortium atqve nemus vocale, hastam qvatit, et Palladis nomine bella hostibus intentat.

Duplex vero agitur festum, Eusebeias scilicet atqve Hygieæ. Utraqve dea medicinam, hæc corporis, illa mentis, miseris mortalibus afferens, in hoc inprimis rerum discrimine strenuos sibi deposcit cultores, utraqve mystas novis teletis jamjam initiandos tanto gratius excipit, qvanto pauciores se ad hosce honores ambiendos ævo nostro accingunt. Faustum igitur excipiamus omen, atqve lætiora non modo litteris sed reipublicæ qvoqve portendere augureмur. Ipsam civitatem nostram temporum iniqvitate hominumqve injuria afflictam jacere videmus,

sed modo omnes atqve singuli cives sic veri boniqve flagrarent amore, modo nervos suos ad honestissima præmia capessenda tam strenue intenderent, sanabilibus ægrotaremus malis, neqve rebus nostris tum defutura esset medela.

Nova præterea huic sollennitati accedit gratia ex eo viro, cui raro inter nos exemplo summi in theologia honores hodie erunt deferendi. Per qvatuor scilicet et qvod excurrit lustra, nullus sacrorum inter nos antistes hanc cathedram disputaturus adscenderat. Haud parvo itaqve doctrinæ solidioris detrimento periisse videbatur illa, qvæ patrum ætate obtinuit consvetudo, ut qvo qvis sacerdotum ingenii doctrinæve copiis esset affluentior, tanto honorum academicorum appetentior esse soleret. Alio se nunc plerorumqve studia convertunt, non gradus academicos, sed alios potius in civitate honores sacrorum oraculorum interpretes sibi captandos esse ducunt. Doctissimus autem doctorandus, priscæ disciplinæ severitate ipse formatus, priscum morem, eundemqve bonis litteris saluberrimum postliminio revocavit, atqve illusti documento cæteros verbi divini ministros edocuit, providam gregis sibi commissi curam cum severiore litterarum studio posse conjungi.

Huic itaqve viro venerabili insignia doctoratus, justistimo titulo promerita, hodie pro muneris mei ratione collaturus, brevi qvadam oratiuncula ostendere conabor: qvantum præsidii litterarum studium, vel inter ipsa bella, civitatibus inprimis minoribus afferat. Utinam vero ipsius argumenti gravitas neqve ab isto loco neqve ab hisce temporibus alieni nostræ in dicendo tenuitati succurrat, atqve animos tenens defixos aures nobis reddat faciliores.

Sed ne justo longius vestra auditores patientia abutamur, certos qvasi cancellos orationi nostræ circumdabimus, atqve argumentum late admodum patens arctioribus terminis circumscribemus. Nolumus scilicet multiplicem scientiarum usum in ipsis bellis nunc decantare, neqve in medium proferre Archimedem, in cujus ingenio maximum erat civitatis Syracusanæ propugnaculum, neqve ignem græcum excitare imperii Byzantini per multa sæcula palladium, sed ab iis inventis, qvæ physicorum atqve mathematicorum sunt, prorsus abstinentes, id tantum explicare studebimus, qvomodo ipse litterarum secessus atqve vita umbratilis fortitudinem animis civium poterit instillare.

Credunt qvidem multi nihil bonas litteras cum artibus belli habere commune, atqve vetus adagium jactant inter arma silere musas. Hoc vero falsum esse multi testantur tum veterum cum recentiorum temporum annales. Itane qvæso Athenis omnia alta pace sopita erant tum, cum nobilissima ibi florebant ingenia? Nonne medio ævo in istis Italiæ civitatibus, qvæ continua inter se exercebant bella, primi recentiorum litterarum surculi pullulare coeperunt? Qvid de Belgia dicamus foederata, in qva qvidem regione una cum duro pro libertate adversus tyrannidem certamine severior litterarum disciplina multorum animos tenuit occupatos? Qvid de Anglia, qvam inter civiles discordias magnorum ingeniorum seqventibus temporibus feraciorem fuisse constat?

Largimur eqvidem Pierias sorores tervi Martis consortium refugere, atqve animos prædam et sangvinem inhiantes casto limine arcere. Verum enimvero non qvævis arma furor ministrat, non omnia bella movet auri sacra fames vel dira dominandi libido. Pro aris qvoqve et focis, pro justitia atqve legibus, pro libertate avita, pro salute reipublicæ sub rege pio civibus erit decertandum. Tum mitissimus qvisqve ad arma et

tela ruit; tum prodeunt viri isti magnæ animæ prodigi, qvibus dulce et decorum pro patria mori, tum sensus generosi pectora civium pertentant, atqve, cum summa miscentur inis, humile qvid et vulgare sapere vitant; tum inprimis auræ istius divinæ scintillula nobis insita emicat, atqve in flammas erumpens ad coelestia tendit.

Sed vix unqvam nisi in animo liberali purior ista concipitur flamma, qvæ non tantum verticem lambit, sed imas depascit medullas. Hi vero, qvorum oculos sordidum lucri studium in terras tenet brutorum instar defixos, Phædrinum illud crepare solent, qvid mea refert, cui serviam, clitellas dum portem meas. Ignobile vulgus appetitione atqve declinatione, qvas cum mutis animantibus habemus communes, plerumqve ducitur. Hinc animi perturbationibus actum coeco impetu corpora objicit periculis, in tela, in medios ignes ferociter ruit, mox impetu residente ad qvævis expavescens turpiter terga daturum, nisi viri auctoritate graves novos levibus animis stimulos addiderint.

Qvorum vero animi studiis liberalibus fuere enutriti, his inprimis omnium societatum nulla carior, qvam ea, qvæ cum republica est unicuiqve nostrum. Magnum est Tullio teste eadem

habere monumenta majorum: qvibus vero majus videbitur qvam iis, qvi res majorum gestas fida recolunt memoria, qvorum animi, ad humanitatem efformati, sensibus tenerioribus delectantur? Magnum communibus vivere legibus: qvibus vero hoc majus videbitur qvam iis, qvi legum perspiciunt rationes, atqve majorum institutis vitæ civilis cultum sapienter constitutum fuisse intelligunt? Jam lingvæ societas, qva homines maxime conjunguntur, cui gratior qvam illis, qvi eadem ornate et subtiliter cogitata eloqvi didicerint? Porro qvo arctior colligatio honestæ cujusdam inter homines societatis exstiterit, qvo plures ambitu suo conjunxerit, tanto fortius qvoqve singulos et sibi et reipublicæ divinciet. Omnium vero societatum vix ulla firmior, qvam cum viri boni, earundem litterarum studio flagrantes, sunt familiaritate conjuncti; in qvibus enim idem viget scientiarum studium, eadem optima qvævis discendi cupiditas, in his fit, ut nunqvam mutuum langvescat colloqvium, ut nullo alio magis qvam suo delectentur commercio, atqve infinita qvædam pro ratione ipsius scientiæ officiorum permutatio ad vitæ usqve finem conseqvitur. Nulla præterea latius patens societas qvam qvæ vero docendo, discen-

do, communicando, disceptando scientiarum cultores conjungit, atqve beneficiis ultra citraqve datis, acceptis, ejusdem lingvæ, ejusdem litteraturæ socios inter se conciliat.

Illi tandem, qvi hic lege sibi vivendum esse credunt, ut non corporis sed animæ voluptatibus inserviant, qvi semper veri qvid videre, audire, addiscere avent, et rerum cognitionem ad beate vivendum necessariam esse existimant, hoc ipso vitæ tenore eo sponte deducuntur, ut non sibi, sed aliis, non suis tantum, sed posteritati, non illi, qvæ perit, dum ea fruimur horæ, sed illi, qvam animo præsagimus, æternitati vivere velint. Habet nempe sincerus scientiarum amor, qvi nec minutula anxie rimans frustra desudat, nec coelestem abnegans originem lucelli studio foedatur, hoc sibi adjunctum, ut animos, qvantum sit in rebus inane probe gnaros, immensum qvid atqve infinitum inhiantes ad communes hominum necessitates procurandas potissimum deducat. Hinc igitur in mentibus scientiarum studio deditis patriæ caritas facile pullulat, vivescit, atqve in fructus maturescit uberrimos. Hinc iis, qvi Musarum amant secessum, magna accedit curarum, qvibus vulgus trahitur, despicientia, atqve acris de

republica bene merendi studium, qvod exsuscitat animos atqve majores ad rem gerendam facit.

Unam hactenus descripsimus fortitudinis partem, qvæ in strenue agendo sese exserit: superest altera, qvæ in patienter tolerando versatur. — Qvantum vero præsidii hoc nomine litteræ sub tristiori reipublicæ statu cultoribus offerant, vobis jam omnibus commilitones jamdudum compertum esse existimo. Harum scilicet segetem haud ferus conterat miles, harum fructus nullus diripiet prædo, harum opes mentibus congestas peregrinus incendiarius haud vastabit.

Ruant multa hominum vi labefacta, in qvæ oculos nostros antea cum voluptate conjiciebamus, eandem tamen contemplatio ipsius naturæ exhibebit harmoniam, atqve optimos optimorum conatuum successus sperare jubebit historia, præstantissima magistra. Fallant homines, fidem nobis datam frangant impii principes, æterna tamen nobis splendescet veritatis imago de rebus gravissimis dubitationum nebulas dispergens. Homines qvidem sortem suam dolere solent, qvando belli necessitate urgente ab iis voluptatibus erit abstinendum, qvibus forte a pueris inde assveverunt, atqve anxie ea qværere, qvæ eorum loco, qvibus carendum erit, possent sur-

rogari. Sed talibus haudqvaqvam curis distringitur animus, qvi se totum litteris dederit. Non dapes indicas ille curat, qvi animi pabulo lubenter fruitur, non vestes sericas induere gestit, qvi musarum dotibus mentem exornantibus delectatur, nec stragulæ tyriæ, nec tecta marmorea desiderabit ille, qvi in secessu lucubrationibus incumbit. Vix itaqve parsimoniæ, frugalitatis, abstinentiæ scholam musarum palæstra præstantiorem esse crederem.

Sed dixerit forte aliqvis hanc Musarum palæstram inter juga Parnassi collocatam a paucioribus modo civibus freqventari, atqve nube veluti obducta a strepitu vitæ civilis omnino secludi. Attamen in his jugis ea resonant carmina, qvæ per agros, per compita exaudita animos inflammant; hinc eæ hominum eloqventium proferuntur voces, qvibus labantes civium animos firmatos, atqve deficientes exercitus revocatos fuisse legimus. Hinc prodeunt viri auctoritate graves, qvi navem reipublicæ fluctibus adversis qvassatam provide regunt, atqve gubernaculum firma manu tenentes ad portum deducunt exoptatum. In hoc deniqve jugo latent radices omnium belli pacisqve artium, qvæ, qvo altius in montis latus penetraverint, tanto lætius progerminabunt,

atqve fructus ferent ad omnes civium ordines redundaturos.

Corpus nempe reipublicæ non secus ac animalium spiritus qvidam intus alit, atqve una mens per singulos artus infusa totam molam agitat; qvo magis illi igneus adest vigor, qvo coelestior origo, tanto vegetius erit corpus, tanto firmius feret labores. Si iste spiritus vel frangitur, vel vilescit; hebescunt qvoqve artus, dissolvitur corpus, atqve membra moribunda vim amittunt; si tartarea adflatur flamma, cæca vi furit, sacra miscet profanis, atqve in propria viscera sæviens, corpus misere dilacerat. Hinc pater omnipotens genios tutelares vitæ mortalium ipsisqve civitatibus adesse voluit. Horum qvidem Astræa terram sceleribus foedatam cito reliqvit, sed adest Eusebia, adsunt Pieriæ sorores. Illa mentes civium ad coelos evehit, atqve curis terrestribus exedi vetat. Hæ vero coelestia qvædam è coelo devocant, atqve ipsa terrena qvibusdam rerum coelestium imaginibus condecorare student.

Neqve magnis solum imperiis hi genii propitii adesse solent, qvin potius minoribus inprimis civitatibus æqvis legibus fundatis bona sua pleno copiæ cornu historia teste effuderunt. In

magnis nempe imperiis ceu obesis corporibus spiritus iste vitalis segnius intendit nervos, molius membra commovet, sed mole sua tranqvillus pericula non nisi e longinqvo prospiciens, voluptatibus plerumqve indulget.

In minore autem republica provincialium clamor in urbe facile exauditur, motus urbanos mox sentiunt provinciales, atqve communi periculo excitati communes subeunt labores. Ita qvoqve in tota fere natura minora corpora firmius qvam majora esse conjuncta, et lentis qvibusdam vinculis adglomerata esse constat. Sic in magnis rupibus ingentia saxa a lateribus evulsa præcipitem ruinam sæpius dedisse audivimus; in antris vero pullulant crystalla nunqvam nisi summa vi a matrice evellenda.

A minoribus civitatibus exulat sæva dominandi libido et infelix, qvæ sangvinem et vulnera sitit, ferocia, omnium musarum expultrix. Hic alma fides, hic sancta colitur justitia, hic fervens patriæ amor omnes caritates complexus Musarum vocat cohortem, qvæ dulcia spargens dona fortitudinem piis animis instillat, impetus hostiles devicturam.

Nemo igitur existimet ea, qvibus nos incumbimus studia ab hocce qvo utimur reipublicæ

tu, ab hisce temporum nostrorum periculis
e aliena. Qvin potius vix ulla exstitit ætas,
a, majore qvam hisce temporibus necessitate
gente, summam in bonis litteris colendis dili-
ntiam patriæ salus desideraret, posceret, fla-
aret. In hisce qvidem nostris umbraculis,
er hæc scholarum nostrarum subsellia non vi-
ntur hastæ, non disco exercentur lacerti,
n duro malleolo tunduntur incudes. Nihilo-
nensecius hic vidimus arma cudi præstantissi-
, qvibus qvicqvid est civium cultiorum instruc-
n paratumqve, belli pericula fortiter subire,
feroces hostium externorum impetus repri-
re valebit; hinc tela expediri acuta, qvibus
stes reipublicæ internos eosdemqve perniciо-
simos, mollitiem dico, ignaviam, luxuriam,
enue perseqvamur, atqve e latebris suis ex-
sos penitus [illegible]ficiamus.

Qvæ cum [illegible]sint, hodiernam sollennitatem
modo ornatissimis doctorandis honorificen-
simam esse intelligimus, sed qvoqve et bonis
teris, et ipsi reipublicæ his inprimis tempori-
a proficuam fore auguramur etc.

III.

Tvende Omvendelsesbreve af Moktana Bahaeddin, en af Druſernes Apoſtler.

Overſatte af det arabiſke og med de fornødne Anmærkninger forſynede

af

Dr. J. L. Rasmuſſen,
Lektor i de orientalſke Sprog ved Kiøbenhavns Univerſitet.

Forerindring.

Iblandt de Afveie, hvorpaa den orientalſke Idealisme, alle fra Øſten opſtandne Religioners Moder og Grundvold, er udſkeiet, er ſikkert een af de mærkeligſte Druſernes Religion, ſom lærer Guds umiddelbare Aabenbarelſe og Nedſtigelſe paa Jorden i den Ægyptiſke Chalif, Hakems Perſon. Denne Hakem regierede i Ægypten i Slut-

ingen af det tiende og Begyndelsen af det ellevte Aarhundrede *). Hans Liv er fuldt af de syndigste Modsigelser, og hans Historie er det ikke mindre. Af de Muhammedanske Forfattere kaldes han, som en ryggesløs Tyran, som tillod sig gjøre væsentlige Forandringer i den Muhammedanske Cultus. Hans Tilhængere, Druserne, eller, som de selv kalde sig, Unitarierne, ære ham derimod, ei allene, som det fuldkomneste Menneske, (hvilket imidlertid hans Levnet ret beviser), men som den incarnerte Gud, der er nedsteget til Jorden, og havde iført sig menneskelig Skrøbelighed for at udbrede Unitetslæren (den Druſiske Tro); og som saadan blev han alt levende Live af mange erkiendt. Den Arabiske Forfatter Elmakin giver os følgende Skildring af hans Liv: "Aar efter Hegira 386 (vores Aar 996) blev den tredie Chalif af Fatimiternes **) Stamme,

*) Han blev nemlig født i Misr (Kairo) den 23de i Maaneden, den første Rebi, Aar fra Flugten 375, og forsvandt den 27de Schowel, Aar 411. See S. de Sacy Chrestomathie Arabe. T. I. p. 261, og T. II. p. 334.

**) Dette Dynasti nedstammede fra Fatima, Muhammeds Datter, som var gift med Ali.

Hakem Bamrillah, i en Alder af 11 Aar, paa den Egyptiske Trone. Denne Fyrste blev en af de største Sværmere, som have levet i Verden. Først lod han i Moskeerne lyse Forbandelse over de første Chalifer, Muhammeds Stalbbrødre *). Dernæst tilbagekaldte han igien Anathemet. Han tvang Jøderne og de Christne til at afsværge deres Tro, men tillod dem dog snart at antage den igien. Han forbød at gjøre Fodtøi til Fruentimmer, for at de ei skulde gaae ud af deres Huse. For at forslaae Tiden, lod han stikke Halvparten af Kairo i Brand, imedens hans Soldater plyndrede Resten. Ei fornøiet hermed, forbød han Pilegrimsreisen til Mecca, Fasten og de fem Bønner, (som Muhammedanerne daglig forrette), og gik saavidt i sin Galskab, at han vilde passere for en Gud. Denne Idee blev understøttet af en falsk Profet, som paa den Tid var kommen fra Persien til Egypten **),

*) Abubekr, Omar, Otsmann, som efter Schiiternes Mening uretfærdigen havde fraravet Ali Chalifatet.

**) Det er mærkeligt, at dennes, ligesom de fleste andre Sværmeres, Fædreland var Persien, og ikke Arabien. Arabernes Phantasie er, saa at sige, meer massiv, ikke saa let og spillende, som

og heed Muhammed ben Israel. Denne Bedrager lærde, at det var unyttigt at forrette Faſten, Bønnen, Omſkiærelſen, Pilegrimsreiſen og helligholde Feſterne; at Forbudet mod at ſpiſe Flæſk og drikke Viin var urimeligt, og at Giftermaal mellem Brødre og Søſtre var tilladt **). For at være velkommen hos Hakem, paaſtod han, at denne var den incarnerte Gud ſelv, og i Stedet for, at han heed Hakem bamr-illah (ɔ: ſom ſtyrer efter Guds Ordre), kaldte han ham Hakem bamrih (ɔ: ſom ſtyrer efter ſin egen Ordre). Til Ulykke for Profeten, hans nye Gud havde ikke Magt til at beſkytte ham for hans Fienders Raſerie; de dræbte ham i et Oplob ved Chalifens Fødder, hvilken ogſaa kort efter blev ryddet af Veien paa Bierget Mokattem, hvor han, ſom han ſagde, underholdt ſig med Englene. Saavidt Elmakin.

Perſernes. De falde derfor ſjældnere i deres Idealisme til Yderligheder. I Perſien derimod gives der en talløs Mængde Munke (Derviſke) ſom hellige ſig til det contemplative Liv, og ei engang Muhammeds Lære og dens mekaniſke Religionsſtikke kunne lægge Baand paa deres Phantaſies ofte extravagerende Udbrud.

**) Han blev ſaaledes Stifter af Ismaeliternes Sekt, eller den allegoriſke Lære (باطن).

Hakems Død ſtandſede alligevel ikke Sværmeriets Udbredelſe: en Diſcipel af Muhammed ben Ismael, ved Navn Hamza, ben Ahmed udbredte det med utrættelig Iver i Ægypten, Syrien og Palæſtina. Denne Hamza er altſaa at betragte, ſom den Druſiſke Religions egentlige Stifter, og bliver og, ſom ſaadan holdt i høi Ære hos Druſerne; de kalde ham Tidens Faſtſætter (قايم الزمان) og Forſtanden (عقل). Ham fulgde ſem Miniſtre eller Apoſtler, Dâi *), af ringere Værdighed, hvilke mundtlig og ſkrivtlig udbredte Hakems Tilbedelſe. Ligeſom Hamza i Druſernes myſtiſke Sprog hedder Forſtanden, ſaaledes kaldes diſſe fire: Sielen, Ordet, den høire og den venſtre Vinge. Den ſidſte af diſſe fire Apoſtler (den venſtre Vinge), var Abul-haſan Ali ben Ahmed Semuke, i Religionsſproget kaldet Moktana Bohaeddin, og af ham er det, at følgende to Sendebreve ere forfattede.

Diſſe tvende Breve, hvoraf det førſte er ſkrevet til den græſke Keyſer Conſtantin, det andet til de nyomvendte Druſer, har jeg tilligemed en Deel andre affkrevet af et Haandſkrift i det K. K. Bibliothek i Vien; og denne Affkrivt har jeg i Paris

*) الداعي. invitator, vocator.

ſereret med et Haandſkrift, ſom min Lærer Ba-
i, Ridder de Sacy eiede, og laante mig til
benyttelſe *).

Kiendere af det arabiſke Sprog, og dets
aandſkrifter, og navnligen af den Druſiſke Theo-
ies myſtiſke Udtryk, hvis Betydning ikke altid

*) Om Druſerne, deres Religion og Skikke, ſee: Biſkop Adler i Museum Cuſ. Borg., Ventures Afhandling i Appendix to the memoirs of baron de Tott. Eichhorn i Repertorium, 12te Deel, Bruuns i fiortende Deel, Adler i femtende og Bruns i ſyttende Deel af bemeldte Repertorium. Paulus i Memorabilien, 1ſte Decl. Lorsbach i Archiv für die morgenländiſche Literatur, 1ſte Bind. Worbs Geſchichte und Beſchreibung des Landes der Druſen, Görliz, 1799. Volney voyage en Syrie, andet Bind, S. 31, og endelig S. de Sacys Chr. Ar., 1ſte Bind, S. 260, og andet Bind, S. 334. Denne navnkundige Orientaliſt har ſamlet og bearbeidet alle de Haandſkrifter han kunde overkomme, ſom angik Druſerne og deres Religion. Dette Værk har allerede en rum Tid ligget færdig til Trykken. Kunde det blot udkomme! det vilde da paa engang opklare det Mørke, ſom endnu hviler over mange Punkter i denne mærkelige endnu florerende Sekts Religion.

ſtaaer til at opdage, ville heri letteligen finde en Grund til Overbærelſe, om jeg enkelte Steder ſkulde have forfeilet Ordenes eller Sætningernes Betydning. Desuden maa jeg bemærke, at Forfatteren til Efterligning af Koranen, hvilket Skiønheds og Veltalenheds Ideal han dog langt fra ei kan naae, har givet Sætningerne foruden et viſt Tonefald ogſaa Enderiim, hvilke jeg i Overſættelſen ikke har kunnet efterligne.

Men endnu, førend jeg ſkrider til Overſættelſen af de tvende Breve, troer jeg det paſſende at give en kort Udſigt over begge fra hinanden temmelig afvigende codices: Det K. K. Haandſkrift i Wien indeholder nitten af ovenmeldte Moktana til Chriſtne og Muhammedaner ſkrevne Sendebreve. Alle diſſe Breve ere ſkrevne fra det femtende til det to og tyvende Hamzas Kaimezzamans (ɔ; Tidens Faſtſætters) Aar, og efterdi, ſom man ſeer i Enden af det ſyvende Brev, det ſextende Aar af den Druſiſke Tidsregning ſvarer til Aar 422 efter Hegira, følger, at det første Druſiſke Aar begyndte Aar efter Hegira 406 (eller maaſkee ſnarere: Aar 408 *)), eller efter vor Tidsregning 1015, altſaa i Hakems tyvende eller to og tyvende Regieringsaar.

*) ſee S. de Sacy Chrest. Ar. T. I, p. 379, n. 65.

Den specielle Fortegnelse over Brevene med
es Titler har den berømte Hr. v. Hammer
det i catalogus Mss. Orientalium bibliothecæ
s. Reg., hvilket er indrykket i Fundgruben
t Orients, hvorfor jeg kun kortelig vil
holde mig herved:

De trende første Breve ere skrevne til de Christ
, for at opmuntre dem til at gaae over til Uni
slæren. Det første af disse tre er det andet, som
i det følgende har oversat. Det tredie er skrevet
Michael IV, Keyser i Constantinopel, som bes
g Tronen Aar 1030. Men da dette Brev er
evet før Hegiras Aar 422 (Christi 1030), er
t klart, at det er skrevet til Michael, førend han
blevet Keyser.

Det fierde er til Indbyggerne i Irak, Persien
Bagdad.

Det femte er "Sandheden og Løfterne" til
ndbyggerne i Syrien, Antiochien og Haleb.

Det siette har Titelen: den vindende og den
ervundne.

Det syvende er et Brev til Araberne, d: til
ndbyggerne af Hedschias, Jemen, de 2 Iraker
et Arabiske og Persiske) o. s. v. skrevet Aar efter
ugten 422.

Det ottende kaldes Siælens Styrelse, skrevet i Drusernes syttende Aar.

Det niende er et Brev til Inderne, skrevet samme Aar, som det forrige.

I det tiende forudsiges, at Antichrist skal komme fra Haleb.

Det ellevte er en Paamindelse af Forfatteren til sin Søn.

I det tolvte straffes en falsk og kiætterisk Missionær, som kaldes Pharao.

Det trettende paaminder en Drusisk Scheich Abu-l-Kasem Nasr om at begive sig til et vist Sokastel.

Det fiortende til syttende indeholder intet mærkeligt, uden de sædvanlige Opmuntringer og Advarsler.

Det attende, kaldet det Konstantinopolitanske, er skrevet til Keyser Konstantin, Romani Argyropuli Søn, Biskopperne og det Græske Riges Stormænd.

I det nittende opregnes og giennemgaaes de fire forskiellige Religioner: den Christelige, den Mosaiske, Muhammedanske, og Magiske eller Brahminske, og de ni Sekter, hvis falske Lærdomme de sande Unitarier forkaste.

Af S. de Sacys Haandskrift sees, at dette Bind er første Deel af Moktanas Værk, som i alt bestod af syv Dele *). Det indeholder foruden de nitten, som findes i det Vienske Haandskrift, endnu ni andre Sendebreve, som for største Deel ere korte og ikke indeholde noget særdeles mærkeligt.

Sendebrevet, kaldet det Konstantinopolitanske, som er sendt til Konstantin, de Christnes Keyser.

Jeg sætter min Lid til Herren, Gud Hakem, han som belliger ved Messen og Lovsangen, og jeg takker hans Tiener, vor Imam, Herre og Messias **). Af ***) den ringe og troe Tiener, Messias's Træl, en Imam, som har opofret sig til Herren Gud Hakems Lydighed. En Promemoria til Konstantin, Armenus's Søn, de Christnes Re-

*) Der staaer nemlig, som Overskrift:
الجزو الاول من السبعة اجزا.

**) nemlig: Hamza.

***) Der underforstaaes: "Dette Brev er skrevet.„ En almindelig Formular i Arabernes Skrifter.

gent, og til hans Egns Præsbytere, Patriarker, Metropoliter, og Biskopper, som bekiende sig til Daabens Religion, og som sige, at de tilforn have forkastet Intethaden *) ɔ: den falske Religion og fundet den sande Mening, men som nu have forglemt deres Forfædres, Christi Disciplers Forbund, hvilke troede standhaftigen paa den evige Guddoms Tilværelse **) og ere formedelst deres Slægtskab med Muhammedaner og Jøder affaldne fra de helliges Sekt. Fred med ham, som kiender sin Messias og Herre, standhaftig troer hans Tilværelse, lyder hans Kald og Indflydelse, og underkaster sig hans Befalinger før Grændsens Ankomst, som fører til Enden (ɔ: førend Døden, eller bedre her, førend den yderste Dag kommer). Dernæst lovet være Hakem, vor Herre og Gud, som er Aarsag til alle de forstandige Aarsager ***),

*) العدم, defectus, er i Drusernes Theologiske Sprog modsat Drusernes Religion الوجود.

**) nemlig: at Gud var i Hakem, og Hakem var Gud.

***) Et mystisk Udtryk. Hamza kaldes Aarsagen eller Aarsagernes Aarsag, hvorved betegnes Forstanden, Hakems første Tiener, hvis Symbol Hamza var, see S. de Sacys Christomathie, Bd. 2,

som renser fra den forrige mangelfulde Tilstand og Beskaffenhed, hvis Almagt overgaaer al Storhed og Størrelse, som i sin Unitetslære er ophøiet over de substantielle Udtryk *), som i sin Guddoms Majestæt er helliget over de uforventede Forsætters Sinnheder **), som har forsmaaet Modsætningen, Ikrændsen og det frie Løb (eller Høiheden), og har ridt om Egenskabernes Høihed, hvilke gik ind under Tidens og Timens Snæverhed ***). Den bare Forstand er visselig skrøbelig ved de overordentlige uforventede Tegn. Billedet af de forbigangne Ting afholder den fra at udlede de fierneste Slutninger.

S. 392, Not. 91. Jeg holder العال, konstrueret med ل her for synonymt med معل med Genetiv.

*) Denne mystiske Sætning forstaaer jeg ikke.

**) Udentvivl forstaaes herved: at selv de fineste og meest uforudseete Menneskenes Planer imod ham formaae intet imod hans Almagt.

***) Det vil sige, at endskiøndt Hakem kunde blive ved at besidde sin hele Guddoms Fylde, har han dog for en Tid ladet den indskrænke af Sandseligheden, i det han nedsteg til Jorden.

Du skal vidne, at han (Hamza) er den tilbedede i Tiderne og Seklerne, den som indskrænker Evigheden og formørker Perioderne, hvis Befaling er Udspringet til Væsnernes Tilværelse, at han er Imamernes Imam, Tidernes Messias, Skiebnens Perioders Forandrer, Hornets Blæser *), Tidens Fastsætter, Ydredelenes **) Raabs Herre; den som Herren har udvalgt, og sat til at aabenbare Unitetslærens Mening med Lærdom og Tydelighed; at han lyser klarligen i Uvidenheds Mørkes Nat, er Aarsag til at Afgudstieneften afskaffes, Afgudernes Halsbaand brækkes, den løgnagtige Magt nedbrydes og deres Afguderi tilintetgiøres, som have den falske Religion, og ere de største af de ugudelige og af Tyrannerne; at han er et Bevis, som nedslaaer de ugudelige og vantroe Menneskers Beviser, og giver en aabenbar Lægedom til de hellige og de Christne, som nedbøie Hovedet og ydmyge sig.

Vaagner altsaa op af Søvne, o Christne! før Sindenes og Hierternes Skiælven, Raabets Nærmelse, Skriftens Times Komme, Jordens

*) Paa Dommedag.

**) o: Sandseligheedens.

Dyrs *) Aabenbarelse og Dækkets Borttagelse **); Skiærper eders Øren, Brødre! til at høre Sandheds Ord. Opvaagner, I Dorske, fra de verdslige Lyster ***), thi tydeligen siger den Herre Christi Apostel: "Visselig er han kommet, for at berede Herrens Vei." Dette siger Apostelen Johannes's gyldne Mund. Lysets Straaler ere jo og udkastede overalt i Verdens Lande ved Messias's Komme, om opofrede sig til Herren og Skaberen Gud Hannis Lydighed. O helliges Samfund! I ere unterrettede om hvad Johannes's gyldne Mund har sagt i sit Evangelium; I kiende nøiagtig, hvori de fornemste Sekter ere enige; I holde de 318 Mænd, som talede med den hellig Aand i Konstantinopel, for sandfærdige †); I ere fast overbeviste, at eders Troes Lov, hvori dog alle Sekterne blandt de Christne ikke ere enige formedelst deres ulige Meninger, er hellig, og at der er ingen Of-

*) Her menes Dyret, hvorom tales i Aabenbaringen.

**) Det hele er en Omskrivning for: førend Dommedag kommer.

***) Efter Ordene: fra Verdslighedens Dage.

†) Her følger en Linie, hvis mystiske Mening jeg ei forstaaer. Jeg har derfor udeladt den.

fer (Eucharisti, Sakrament قربان), uden i den. I have forblindet eders Forstand, o helliges Samfund! overveier eders Præsters Ord ved hvert Offer, og eders Forventning af Jesu Christi Ankomst til alle Menneskers Forløsning. Eders Troessætning: "han er bered til at komme anden Gang, for at dømme mellem Levende og Døde," er sand og troværdig for den, som i Unitetslæren kiender Dagens Komme paa den fastsatte Tid. Denne eders Troes Lov vidner om eders Dorskhed og Afmagt, og kiendemærker eder med Navnet af et uenigt og lunkent Folk.

Det, hvori Hovederne for de Christne og de fornemme ere enige, som ere indviede i Religionen ved Daabens Vand, Patriarkerne, Metropolitterne, Biskopperne og Præsterne, som talte ved den Helligaand i Byen Konstantinopel, nemlig de 318 Mand, som fortalte, at de talede der, besielede af den Helligaand; og det, hvori eders Menighed i al deres øvrige Uenighed ikke er uenig, er følgende, hvorved allene deres Gudsdyrkelse og Sakrament bliver fuldkomment *):

*) Det er: Disse tre Troesartikler (Credo) indeholde Christendommens Hovedlærdomme, og skulle altid oplæses ved enhver Høimesse.

"Vi troe paa Gud Fader, som regierer over
lle Ting, og frembringer alt det, som sees og ikke
es, og paa den evige Herre Jesus Messias, Guds
nbaarne Søn, den førstefødde af alle Kreaturer,
m ikke er i det skabte, men en sand Gud af en
nd Gud, af sin Faders Væsen, ved hvis Haand
: ved hvem) Verdener ere grundfæstede, og som
ar skabt alle Ting. For vores Skyld omgikkes
an med Menneskene, og for vor Frelses Skyld
edsteg han af Himmelen, blev Legeme ved den
elligaand, blev Menneske, og undfangedes,
ødtes af Jomfru Maria, leed og korsfæstedes i
ilatus's, Kilatus's *) Søns Dage, blev begravet
pstod paa tredie Dag, opfoer til Himlen, sidder
os Faderens høire Haand, og er beredt til at kom-
e anden Gang, for at dømme Levende og Døde.„

"Vi troe paa en Helligheds Aand, en Sand-
eds Aand, som udgaaer fra Faderen, og en le-
endegiørende Aand, og paa en Daab til Synder-
es og Lasternes Forladelse, og paa en hellig,
postolisk, catholisk Kirke, Legemernes Opstan-
else, og et Liv, som varer i Evigheders Evighed.„

Men denne hele Forskrivt er ikke af det, som
den Herre Messias befalede paa de Tider, da han

*) Maaskee: Filatus's.

blev Legeme, og sagde paa disse Steder, hvad han befalede sine Kirkens Hoveder; men hvoraf de toge Anledning til Afgudsdyrkelse. Derimod befalede Herren Disciplerne at læse hans Befalinger, og udvikle deres Betydning for de af Aanden besjælede Lærere, som stadfæstede dem i deres Evangelier og bevidnede dem efter Forsætternes Adskillelse *) for Unitariernes Menighed. Disse (Christi Udsagn og Befalinger) ere kiendte hos os; vi, som udgiøre en Menighed, der bevarer Skrifterne; de ere fremsatte paa sine Steder i de fire Disciplers, nemlig den hellige Johannis, Matthæi, Marci og Lucæ, Evangelier. Det er nødvendig for os, at vi melde om disse Steder i de fire Evangelier, for at der ved os kan komme Kundskab til alle om det forbudte og det tilladte. Vi ville da give eder at betænke, hvorledes I ikke vide, hvor overeensstemmende I ere med dem, som have mistet og forkastet Sandheden, hvilke blive staaende ved Tingenes Yderdele, uden at bekymre sig om deres sande Beskaffenhed, ligesom I holde eder til Ordenes Overflade **).

*) o: efterat de Christne vare faldne til modstridende og kiætterske Meninger.

**) o: I trænge ikke ind til den egentlige skiulte allegoriske Betydning (باطن) af

Ebers Ord i Lovſangen, ſom I holde ved Meſſen (eller Sakramentet): "Viſſelig leed han, og blev korsfæſtet i Pontius's, Pilatus's Søns Dage, blev begravet, og opſtod paa tredie Dag," er ſtadfæſtet i Johannis Evangeliums andet Kapitel, i Jødernes Samtale med Jeſus. Han ſagde nemlig til dem: "Nedbryder Templet og jeg vil opreiſe det efter tre Dage." Jøderne vilde ei troe hans Udſagn, at han kunde opbygge Templet i tre Dage. Men han meente ſit Legems Tempel, og fortalte ſine Diſciple, at han havde ſagt dette, og de troede Skriften og hans Ord. Dette viſer han i Johannis Evangelium; men det er nødvendigt, o helliges Samfund! at I vide, at han ved ſin Fraværelſe i tre Dage har meent Dagen, da Opſtandelſens Time virkelig er, og hans Kald til Menneſkene til at indbyde til Unitetslæren og Sandheden, ſamt hans Aabenbarelſe for Folkene, at han er en ſand Gud af en ſand Gud, hvorved han mener, at Skaberen, (glorværdig være hans Magt!) er exiſterende i hans Natur, og aabenbarer ſig allevegne, efterſom det giøres nødvendigt, i et Billede, ligeſom deres Billede, og er ei i det ikke tilværende,

Chriſti Udſagn, men laber eder nøie med den aabenbare og verbale.

saa der skulde behøves Bevisførelse for hans Tilværelse over alle Skabninger. Overveier Sandheden i dette Udsagn; bønfalder og underkaster eder i Samdrægtighed Styrelsens og Livets Længdes Herre.

Ved den anden Dag forstaaes Trøsterens Aabenbarelse, fordi Jesus forkynder, at denne skal komme, og derved erklærer sig for Profet (eller: viser sin Profetics Gave), ligesom han siger i Johannis Evangelium: "Visselig har Moses skrevet om mig, og ved at melde om mig, viist sig som en Profet." Men Trøsteren (Paracletus) er Muhammed, en af dem, som lærte Fleerguderiet *) (eller bedre: een af Trinitarierne **)), foruden nemlig Noah, Abraham og Moses, hvilke aabenbarede sig før den Herre Messias. Disse ere Jesu

*) الناموس احدي اصحاب النواميس betyder iblandt andet det samme, som شرك fides, qva Deo socius tribuitur. Dette Navn giver Muhammedanerne falskeligen den Christne Religion, fordi dens Hoveddogme er Læren om den hellige Treenighed, som ogsaa findes meer eller mindre tydeligen i alle Orientalske Religioner.

**) I Modsætning med Unitarierne.

Ord i det femtende Kapitel, da han lærer Trøsterens, nemlig Muhammeds Ankomst: "Dersom I elskede mig, skulde I glæde eder over min Bortgang til Faderen, thi min Fader er større, end jeg. Nu har jeg sagt eder det, førend det skeer, for at I, naar det skeer, kunne troe mig„ (han siger ikke: "troe ham„). Herefter skal jeg ikke tale noget med eder, fordi Verdens Fyrste *) kommer, og han har ingen Deel i mig, men for at Menneskene kunne vide, at jeg elsker min Fader„ **). Ei lærer han Verden Meningen af sine Ord, men dog siger han, at Trøsteren var en Verdens Fyrste, ikke det andet Livs Fyrste, endskiøndt det dog skulde være Maalet for ham og de andre Trinitetslærere at fuldkomme Skaberens vise Plan, at der opstod Beviisførelse imod Verden fra Tid til Tid, og at Lasten faldt paa den, fordi den ikke blev bestaaende i det, som Skaberen, hvis Magt er glorværdig! befalede den, angaaende at holde Unitetslærens Ord, men faldt igien fra den, og gik tilbage til den mangelfulde og skiulte Gudsdyrkelse, ligesom nu I have giort. Naar han siger: "han

*) Ved denne forstaaer Forfatteren Trøsteren eller Muhammed.

**) Joh. 14, 28—31.

(Paracletus) har ingen Deel i mig ... saa lærer han eder, at denne ikke kalder til den tilbedelsesværdige Guds Unitetslære, ligesom Herren (Messias) har kaldet eder til at finde den levende Skaber, Gud Hakem.

Ved den tredie Dag forstaaes Styrerens *) Ankomst (over hvem Gud ønske godt!), for at kalde Skabningerne til de fire Skrifters hemmelige (allegoriske) Lære, som fremstille Unitetslæren for Sandhedens Elskere, nemlig: Davids Psalmer, Thorah (d: de fem Mosebøger), Evangelierne og Koranen. Visselig er hans Sendelses og Veiledning i sin Tid kommet til Konstantin, de Christnes Regent, og der er ingen Tvivl paa, at jo det Skrift i de fornemste haværende Lærdes Øine var en Indbydelse, ligesom Trinitariernes Indbydelse, fordi den kaldte til den sidste Dag, hvilken den Herre Christus aabenbar sigter til. Dersom det forstandige Menneske overveier opmærksomt Tingen, og tager Dækket fra det opvækkede, noiere

*) Hamza, som nu endelig aabenbarede sig under sit eget Navn, som han før havde forduldt, endskiøndt det var ham, som havde aabenbaret sig under Profeternes, Jesu og Muhammeds Navne.

overlæggende Hierte, vil han kunne betragte og overveie Styrerens Aabenbarelse, med hvilken være Fred! og hans Indbydelse i Konstantin den Førstes Tider til de 4 omtalte Bøgers allegoriske Lære, og den Herre Messias's Aabenbarelse ved at indbyde til Unitetslæren i Konstantin den Andens Tider; men heri er for den betænksomme (behiertede) Mand et Forvarsel, og den, som er nærmest, griber af Sandhedens overveielsesværdige Kundskab.

Den tredie Dag er den førstes Fuldkommelse, thi det syvende Kapitel i Johannis Evangelium vidner dette, da Jesu Brødre sagde til ham: "drag herfra, for at dine Disciple kunne see de Gierninger, som du gior, thi det passer sig for ingen at gisre noget hemmeligen; aabenbar dig da for Verden." (Jesu Brødre troede ham ikke). Jesus svarede: "men min Time er ikke kommet." Derved mener han egentlig, at hans Dag ikke var fuldkommet, men den er fuldkommet ved hans Udsagn: at han er beredt til at komme anden Gang. Hans Ord: "men eders Time er beredt altid," lærer dem, at den Time, da han vilde udbrede Unitetslæren, ikke var fuldkommet, ei heller kommet, men at deres Time, som ikke kiendte Unitetslæren, var beredt altid. Dette er den sidste Dag, som er den førstes Fuldkommelse, paa hvilken han aabenbarer

sin Forherligelse og Lovpriisning, og lader sig see for sine Disciple, efterfom den Herre Messias lovede, i det han i det sextende Kapitel siger: "Jeg steeg ned fra Himlen; jeg har intet udrettet efter min egen Villie, men efter hans Villie, som har sendt mig, og hans Villie, som har sendt mig, er, at han vil opvække paa den yderste Dag enhver, som lyder mig *), fordi min Fader er tilfreds med en saadan, og fordi enhver, som seer Sønnen og troer paa ham, haver det evige Liv, det vil sige: "ham opvækker jeg paa den yderste Dag." Disse glædelige Budskaber forkynder den Herre Messias alle dem, som have sund Forstand, at han nemlig er beredt til at komme, holder sit Ord, og lader sig see for Unitetslærens Bekiendere, hvilke han opvækker paa den yderste (den sidste) Dag, ligesom han lovede dem, han renfede og oplyste.

Værer derfor ikke, o hellige! som de, til hvilke Jesus taler i det andet Kapitel af Johannis

*) Fra dette Ord af læser Baron de Sacy's Manuskript aldeles forskiellig fra det Vienske Bibliotheks Haandskrift. Det førstes Læsemaade tilraadede mig saavel Contexten, som flere indre Grunde at foretrække, og det er derfor efter det, at det følgende er oversat.

en Døberes *) Evangelium: "Lyset er kommet i Verden, men Menneskene elske meer Mørket, end Lyset, fordi deres Gierninger ere urene, thi hver, som gior ondt hader Lyset, og kommer ikke i Lyset, at hans onde Gierninger, naar de blive dragede, ikke skulde beskiæmme ham; men den derimod, som gior Ret, kommer til Lyset, for at hans Gierninger kan kiendes, at de ere vel opagne af Gud." I forstaaer Herrens Tale i disse klare Viisdoms Ord.

Det glade Budskab i det tiende Kapitel overeviser eder fra en anden Side om hans Ankomst. Han siger nemlig: "Jeg er den gode Hyrde og kiender min Hiord, og min Hiord kiender mig, ligesom min Fader kiender mig, og jeg ham, og jeg sætter mit Liv til for Faarene. Visselig jeg har andre Faar (Væddere), som ei ere af denne Sti; dem bør jeg og føre til mig; de skal høre min Røst, og der skal være een Hiord og een Hyrde; af denne Aarsag sendte Faderen mig, og jeg opofrer ogsaa af denne Aarsag mit Liv." Han lærer dem her, at den første Sti var Jesu Lov, thi han indsatte sine Disciple for at døbe Menneskene d. e. neddyppe dem

*) Forfatteren forverler Apostelen Johannes med Johannes den Døbere.

i Sandheds Kundskab *), for at følge Mosis Lov, da de efter Amalachiæ **) Fraværelse fra dem havde levet ugudeligen, og dræbt Profeterne, som indbød til den levende Skabers Unitetslære. "Visselig har jeg andre Bædre, som ei ere af denne Sti, dem bør jeg og føre til mig." Den anden Sti er Muhammeds Lov, og derfor lover han dem at ville komme anden Gang. Denne Muhammeds Lovs Dage ere visselig nu forsvundne, alle Manglerne brække dens Magt og opløse dens Orden. Han tilkiendegiver dem ogsaa sin Fraværelse i det niende Kapitel med følgende Ord: "Det sømmer sig mig, at jeg giør hans Gierninger, som sendte mig, saalænge Dagen varer, thi Natten skal komme, i hvilken ingen kan arbeide." Herved forstaaer han, at Afguderiet †) er lig den mørke Nat,

*) Den hellige Daab tager Forfatteren altsaa ogsaa allegorisk.

**) Her menes Malachias, der var den sidste Profet i det gamle Testamentes Tid.

†) شريعة الناموس, Bedre: "Trinitetslæren," i Modsætning med Unitetslæren, som Druserne bekiendte sig til.

i hvilken intet Lys er, fordi disse Religionsstifteres Indbydelser ere modstridende Skaberens Befalinger (hvis Magt være stor!) og Menneskenes Forstand, og lede til Atheisterie, Afgudsdyrkelse og Fortvivlelse. Disse ere den Herre Messiæ glade Budskaber. Visselig ved dem har min, en ringe og tro Tieners Beviisførelse vundet Seier over eder!

Dernæst lærer han dem sin Ankomst, og at han er den, som indbyder Verden til den levende Skaders Unitetslære, og afholder dem fra falske Religioner *). Efterligner ikke, o hellige! Bedragerne **) og Tvivlerne, og falder ei atter tilbage fra den tilbedelsesværdige Guds Unitetslære. I ere i Besiddelse af den sande Religions Fortrin. Nægter da ikke, efterat I ere komne til Kundskab, den Herre Christi Tilbagekomst. Betænker, hvad Herren siger i det tiende Kapitel ***): "Jeg er kommet til Verden, for at de †) skulle see, og de, som see, skulle blive blinde." Dette hørte de Skrift-

*) Efter Ordene: fra den forladte Intetheds Dyrkelse.

**) Eller Bagvaskerne, eller bedre: Trinitarierne. أهل التثنيس.

***) Joh. 9, 39—41.

†) Her er glemt ude: "som ikke see."

kloge *), som vare hos ham, og sagde til ham: "o Herre! maaskee ere ogsaa vi blinde.„ Jesus svarede: "dersom I vare blinde, skulde I ingen Synd have deraf, men nu troe I, at I see, og af den Aarsag er eders Synd vedblivende.„ Her lærer han dem, at den, som havde anraabt om Guds Kundskab, og dernæst ei modtog den sete Indbydelse, er blind, nemlig i Hjertet, ei paa Øinene. Han siger: "de som see, skulle vare blinde„, hvorved han forstaaer dem, som vare bestaaende i Guds Kundskab, men vilde ei see ham, og som naar han kommer til dem og indbyder dem til at troe deres Religion, som han lærte dem, fornægte og bortsierne ham. Værer ikke, o Hellige! i dette Herberg. Troer ikke imod eder selv (o; til eders egen Skade) disse Ting, som bortdrive de gode Gierninger.

Saaledes siger Herren i Matthæi Evangelium: "mange ville sige til mig paa Opstandelsens Dag: o Herre! mon vi ei i dit Navn have spaaet, og i dit Navn uddrevet Dievle, men jeg skal sige til dem: viger fra mig, dette Tegn er svagt. Vender tilbage; og gaaer bort; thi jeg har ingensinde kiendt eder.„ Dette er sagt til dem, som den

*) الحبار.

Herre Messias's Kundskab var tilbudt før hans Ankomst *), og som ei troede den; thi han siger i Matthæi Evangelium: "ligesom det har været i Begyndelsen, saaledes skal det være i Enden.„ Bissselig prædikede Johannes om ham i Begyndelsen, før hans Ankomst, og opfordrede Israels Børn til hans Kundskab, og til at søge Lys i hans Lys, men de forkastede og fornægtede hans Ord, og giorde det, som de ei havde sagt, de vilde giøre. Derfor sagde han: "Jeg er den Røst, som raaber i Ørken; bereder Herrens Vei.„ Herolden kalder sandelig med høi Røst, og de Mennesker, som elske Sandhed, adlyde ham, men den, som beskyldes for Løgn, vender ham Ryggen. — Nu er Herrens Vei beredt, og Ærene skilte fra Kornet. I, o Helliges Forsamling! ere de første, som fulgte Christi og Unitetslærens Apostlers Fodspor, bestræbte eder for at vise den største Lydighed, og naaede Maalet for eders Bestræbelser **), ja de første af Folkene, som saae og vare taalmodige

*) Førend han virkeligen kom under Navn af Hamza, og udbredte aabenbar Unitetslæren.

**) Ligefrem: og naaede i Lydighed Bestræbelsernes yderste Maal.

i den levende Guds Unitetslære *). Derfor tilflyde eder for bestandig de herligste Goder! Dersom I modtage dette Pant med Taksigelse og Erkiendtlighed, erindre det bestandigen, og lyde den Herre Messias, som har kaldet eder til vor Herre, Gud Hakems den Almægtiges Unitetslære, da ere I i Sandhed hans Børn, de herligste Goder skal derved bestandig tilflyde eder, og for eders Skyld skal de tilbageblevne af alle Folk følge efter (d: ogsaa antage Unitetslæren). Men dersom I vægre eder, da skal det første Stød i Basunen paa Dommens Dag om en kort Tid bringe eder til at skielve, og Stammernes Cohorter skal gaae frem mod eder, og I skulle vakle og bæve. Visselig, de som have underkastet sig ham, og kiende ham, troe og antage for viist det belovede, som de forvente **). Sandelig, Timen er forhaanden, da han (Jesus) lover dem at komme, thi heri taler han ikke til dem i Lignelser, men udvikler dem tydeligen og sandfærdigen sin Faders Befaling. Han siger nemlig

*) Druserne tro nemlig, at vor Frelser og de hellige Apostler have været Hakems Forløbere og prædiket om ham.

**) Nemlig: at Jesus, d. e. Hamza (som boede i Jesus og Profeterne) skal komme for at domme.

det 17de Kapitel: "Jeg taler til eder om disse ting i Lignelser, men den Time skal komme, da jeg ei skal tale til eder i Lignelser, men fremsætte der Faderens Befaling aabenbar, paa den Dag, a I skal bede i mit Navn."

Ei giendriver jeg, o Helliges Samfund! de christnes Sandheder (o: Dogmer), men jeg har fremstillet Kundskaben om Meningen af de guddommelige Ting paa den for lærde og religiøse Folk meest passende Maade, jeg lærer dem ved Bekræftelser (Citater) af Evangeliet at kiende de Vildfarelser, som de have begaaet, at de have giort sig nogle falske Indbildninger, ligesom det faldt dem ind, og ryet disse: at de, efterat være kaldte til den tilbedelsesværdige Guds og Skabers Unitetslære, have forladt den: og endelig, at de ikke have giort sig Umage for at finde Meningen af den Tale, der var forenet i Herren Messias, og det, endskiøndt de agte ham meget høit.

Dette Sendebrev indeholder en Advarsel og Irretsættelse til alle disse, en Fremførelse af Bevisgrundene imod dem, og Undskyldninger for Herrens Ord, han som er en Tilflugt for Folkene, og skiænket dem med Livets Vand. Dersom I have været opvaagnede, sover da ikke igien, for

at, naar Ordet kommer til eder, det da kan finde eder berede.

Jeg har her i Korthed fremsat Sandhederne for dem, som have Forstand og Hierte, en Paamindelse for de Helliges Samfund, og en Tilskyndelse for dem til Forgiængernes Boliger *). Jeg skal klarligen fremsætte Svaret paa al den afgudiske Svaghed, som er bortveget fra Christusfolkets Forbund, og nedbryde alle deres Grunde, forsaavidt de sige, at deres Love ere lige den Herre Messias's Kald (Prædiken) og ligge i den evige Unitetslæres Ord; for at dette Svar kunde afskaffe alle de mangelfulde og kietterske Religioner, bortskiære og opløse det, som de ved deres smigrende Tale dulgde for Folkene. Det skal jeg giøre, ved at afvæbne dem ved et Vers af Koranen, i hvilken Bogs Forklaring dette Folk, nemlig Muhammedanerne, angribe alle Folk, baade dem, som have Religion, og dem, som ingen have, og som indeholder Opfindningen af alle afgudiske Religioner. Jeg skal tydeliggiøre deres Udygtighed til at bære Frugt af Ordet, som er forenet i den evige Sandheds Aand o. s. v.**).

*) o: til at vende tilbage til Unitetslæren, som deres Forfædre bekiendte sig til.

**) Denne Tirade, hvori Forfatteren stræber at vise de Christne den Muhammedanske Religions Util-

Den troe Tiener har nu sandfærdigen fortalt eder Lovenes og Fleerguderiernes Afskaffelse. I have i Sandhed været den Herre Messias's Tienere, og tilforladelig for eder er eders Farfader Isaaks Indbydelse, som fratog eders Fader Esau (og gav) til Jakob, Abrahams Søn, som var bestemt til at ofres (Førstefødselsretten *)). Overalt omgiver eder Barmhiertighed i disse Indbydelser. Lykke og Velsignelser skal hvile i eders Egne, Apostlernes og Englenes Lys skal aabenbare sig iblandt eder **), og I skal ved at bifalde Unitetslærens Kald stige op til Himlenes Beskuelse. Hurtigen vil da ile til eder Hernes og Landskabernes Folk, og I vil blive med Sandhed Hielpere (Ansarier ***)), Uni-

strækkelighed og Falskhed i Sammenligning med Unitetslæren, udelades her, som mindre interessant for de fleste Læsere.

*) Dersom Texten ellers er rigtig, maa dette Ord nødvendig underforstaaes. Man seer, at Forfatteren ikke er meget bekiendt med det gamle Testamente.

**) Ligefrem: imellem eders Rygge.

***) Anderledes, end Medinas Indvaanere, som slog sig til Muhammed da han fra Mekka flygtede did, og derfor fik Navnet Ansarier.

tetslærens Grundvold, og Underviisningsmidler. Men dersom I forkaste at adlyde, og forbyde det rette (understaaes: saa maae I gaae deres egen Vei); Gesandten paaligger kun en tydelig Underretning og Paamindelse *) for alle og enhver, som har Religion. Jeg har beskrevet eders Lov, hvad den har laant af de falske Religioner, og eders Bekiendelse af ham, som har samlet den til eder, uagtet I i mange Tider have næret Tvivl om den, og det, efterat I vare overbeviste om Herrens Apostlers Lys, hans, som er Herre over det forbudte og det tilladte. I have søgt andres Vidnesbyrd, vendende tilbage til Trinitetslæren, men disse Vidner ere imod eder efter Evangeliets utvetydige Udsagn. Betænker hvad Herren sagde, da de Fornemme spurgde ham, naar Israels Konge skal vende tilbage, og Religionen aabenbare sig. Han svarede dem nemlig: See jeg tilkiendegiver eder, han kommer, som en Røver, I skal ei vide Timen, i hvilken han kommer, og den som gaaer til sit Arbeide, ham skal jeg see i Guds Huus. „ Han lærer dem, at han skal vende tilbage, men at han

*) Denne Sætning, ligesom mange andre, har Forfatteren laant af Koranen, hvis magelose skionne Stiil han overalt stræber at efterligne.

skal komme uforventet, og hvem der er opvaagnet passer paa sig selv og sin Familie. Han sammenligner sig med en Røver, som kommer, uden at Folk bemærker det. Roest bliver den, som kommer forud til ham, og iler imod ham. Ligeledes siger han: "gaaer ind af de snevre Porte, og ei af de vide," herved *) forstaaer han Unitetslærens haarde Trængsler. Betænker, o Hellige! disse den faste Overbeviisnings og klare Aabenbarelses Sandheder, og vender tilbage til Sandheden før Udfyldningernes Overskiærelse **), naar den Herre Messias aabenbarer sig.

Jeg har ogsaa beskrevet, hvorledes jeg ved et Vers af Koranen har nedrevet den afgudiske og lognagtige Religions Bekienderes Grunde og Beviser; jeg har med Kraft opsøgt og svækket dem; jeg har ved uden Forhaling at styrte ind paa dem udslettet deres Glands. Disse ere Beviserne for Tidernes Messias, som er Herre over Aabenbarelsens Tilbagekomst og Fristelsens Fraværelse ***).

*) Nemlig: ved de snevre Porte.

**) o: førend det bliver for sildig, naar den sidste Dag kommer.

***) o: han som aabenbarer sig igien paa Jorden paa den yderste Dag.

hvilken han har lovet sine oprigtige Disciples, dengang, da han tilsagde dem at komme og dømme mellem Verdnerne. Opvaagner, o Hellige! fra de Dorskes Uforstandighed og beder eders sandrue Overster at give eder Kundskab om den tilforladelige Sandhed: at Herren Messias visselig talte til sine Disciple og kaldte dem til Unitetslæren og Helliggiørelsen, forbød dem de verdslige Gierninger, som ere fulde af Forandringer og Forvirring, og kom ikke frem med en theoretisk (ɔ: videnskabelig) Lov, som Trinitariernes Love. Saaledes svarede han Jøderne i det 8de Kapitel, da de sagde ham: "Vor Fader er Abraham." Han sagde nemlig: "Abraham skulde ikke giøre disse Gierninger, men I giøre rigtig nok eders Faders Abrahams Gierninger." Derpaa sagde han: "I forstaaer ikke mit Ord" (han sagde ikke: min Forretning), og videre: "I kunne ikke høre min Tale (han sagde ikke min Gierning); visseligen have I Tvistighed og Begierlighed til eders Fader *); denne Fader elske I; ham, som er fra Begyndelsen, kiende I ikke, men hiins (eders Faders) Ord kan intet formaae imod Sandhed, fordi Sandhed er ikke i

*) Saaledes forklarer Forfatteren: "I ere af en Fader Diævelen."

ham. Naar han taler Løgn, taler han af sit eget, thi han er Løgner og Løgnens Fader. „ Han lær: er dem, at de afgudiske Religioner ere Løgn, og illige deres Fader Abrahams Æresgrad, naar de ıdlede fra (eller henregne til) ham den religiøse Op: indelse (eller Slægtskab). Herpaa, efterat have agt denne Sandhed, siger han: "jeg forsikrer: der: den som bevarer mit Ord, skal ikke see Dø: den evindelig (han siger ikke: den som gjør min Bierning, skal ikke see Døden evindelig). Dette Ord er den sandfærdige Unitetslæres Tale *). Et Beviis herfor er, at han udtrykkelig befalede Apostlerne at døbe med Vand, men Vandet er et Bevis for Unitetslærens og Religionskundskabens Sandhed. Ligeledes kaldes Stederne, hvor Menneskene døbes, Templet og Offerstedet eller hedre Alteret). Ved Offerstedet forstaaer han, at han derpaa ofrer Trinitetslæren og Fleerguderiet og giver dem Underretning i Unitetslæren paa den rette Maade. Templet betyder: Forpligtelse (ɔ: Eed), Forbund, Bestyrkelse **);

*) ɔ: ved det Udtryk: "mit Ord „ forstaaer Forfatteren Unitetslæren.

**) Det betyder nemlig efter Etymologien البيعة Navnet paa et Christen-Tempel.

enhver optoges i det, som bifaldt Unitetslærens Kald, hvilken er en Tale, der er forenet med den Herre Christus, efterdi hans Væsen er blevet forenet med den rene Unitetslæres Væsen, fordi han ikke ved nogen Trinitetslære eller anden Lov er blevet Legeme, og har ingen Løgn og intet nyt Kiætteri befalet. Derfor er deres Mening forfængelig, som troe, at det Ord som er forenet i den Herre Messias har nogen Lighed med Trinitetsreligionens Stifteres Tale, hvilke udgave sig for Profeter, og ingen Forskiel giorde mellem det Fleerguderie, som de kom frem med, og imellem den hellige Unitetslæres Ord. Visselig de nølende Christne, som ere blevne bagved, gaae tilbage. Jeg mener dem, som ere enige i den Lov, som de i Forening have giort sig, og hielpe de sminkede Afgudsdyrkere, formedelst deres Tids Afstand fra deres Forfædres, som vare sande Unitarier, og fordi deres Forstands Afmagt ei kan naae de hellige Apostlers og Disciplers Boliger.

Nu er det nødvendigt, o Helliges Samfund! at I overveie denne Tale, og berede eder paa et sandt og rigtigt Svar paa det, som nu er klart og tydeligt fremsat for eder. Visselig aabenbarer sig en Helligheds og Sandheds Aand til Syndernes Forladelse i et helligt Samfund. Jeg er i

Fristelser og Bekymringer taalmodig i Lydighed. Jeg troer paa Legemernes Opstandelse og det evige Liv. Jeg har ved Unitetslærens Lys oplyst Jordens Egne for dem, som bruge deres Eftertanke, og formedelst dets Høihed forsvinder de frafaldnes skinkede og med Løgn udpyntede Tale. Opvaagner altsaa, I Christne! Sædemanden glæder sig ved Høstmanden. Ved Sandheds Ords Tilværelse er der opstaaet Beviser imod den Vantro og Sandhedsfornægteren. Vi have i Løgn samlet Livets Frugter, men sandelig Tyrannen *) Pharaos Trow afhugges. Herren siger: "Naar I see til Landene, og de ere blevne hvide, da er Høstens Tid." Og sandelig Unitetslærens Tegn have aabenbaret sig, og dens lovede Time nærmer sig. Hvorhen ville I gaae? Modstanderne vakle hid og did, de med os uenige udsættes for Spot, men de Retfærdige, Unitarierne, blive frelste, imens de Afmægtige, hvis Bestræbelser ere unyttige, omkomme.

Opvaagner, I Bestiæmmede! fra eders Dorskheds og Ladheds Søvn. Tidspunkterne ombreie sig, alle Rigers Dage forsvinde, men Nationerne

*) طاغ, en Tyran, denne Titel giver de Marokkanske Keysere Fyrsterne i Europa, see Høst om Marokko.

ere midt i Vandhvirvlerne *) forgløse. De gjøre sig lystige for derved at glemme, at de skulde berede sig til Dagen, som ei kan undflyes, for at glemme Solenes Opgang fra Lysenes Himmel, og den almægtige Herre Gud Hakems Aabenbarelse, under Bedækning af de hellige aandelige Engle, og Skarer af vingede og skinnende Cheruber. Dem skal Herren, Folkenes Messias **) gaae foran i mangehaande Kredse. Sandelig Himlens Porte ere aabnede til hans Seier (eller Forsvar). Jordens brede Veie zittre for hans Forfærdelighed og og Vælde. Den mægtiges og altid vedblivendes Segl er trykt paa ham. . . . . ***) for hans Nøgler før den mødende Aabenbarelse. Imidlertid besværger jeg eder høitideligen, at I for alle Ting

*) midt i Noden. Et skiønt Udtryk, som ogsaa bruges i Psalmerne.

**) Hamza ben Ali. For ei at støde de Christne, som sikkert har tænkt sig Jesus, vor Herre, har Forfatteren ei nævnt Messias's Navn. Desuden, som vi have seet, lære Druserne, at Hamza var incarneret i Verdens Frelser, og havde aabenbaret sig under dennes Navn, saa at de altsaa kun vare en Person.

***) أفلح من

gjøre eder bekiendte med og erindre, hvad jeg siger eder. Jeg selv overgiver min Sag i Sandhedens Herres *) Hænder. Hans Løn er evig.

Dette Brev er skrevet den syvende i Maanen Safar i det ellevte Aar af Kaim-ezzamans Kar **), og ved Enden af det syvende Aar fra Profvelsens Fravækkelse ***). Jeg ender med Lovprisning til vor ældste Herre, Hakem, og med Tak til Folkenes Messias og Styrer, hans Tiener.

Et Sendebrev, skrevet til Publikum.

Jeg sætter min Tillid til vor Herre, Skaberen, Standarten (efter hvilken vi rette os) og jeg takker hans Tiener, Styreren, Imamen. (Dette Brev er skrevet) af Tieneren Bohaeddin (o: Religionens Glands), de Troendes Tunge, Unitariernes Støtte, Almoktani, den Ydmyge, venstre Vinge †), sidste Grændse ††), den ringeste, den

*) Hamzas.

**) See Side 75.

***) o: siden Hakem forsvandt fra Jorden.

†) See Forerindringen.

††) Efter en Allegorie, grundet paa Koranen, betyder حدود, termini, de fem fornemste Ha-

fierde *). Til Emirerne, Herrerne, Beboerne, de rene af Hiertet, som troe Indbydelsen, Schecherne, (Stammeanførerne) **), Religionernes Bedømmere, Vidnerne, Herrerne, som undersøge og tage Giengield, hvilke forhen ere kaldte til Unitetslæren, de Sanddrue og Retskafne, samt til de Hellige, Unitarierne i deres Egne.

Fred med den, som finder det nyttigt at underkaste sig Imamen, Styreren, Tidernes Herre ***), og som aabenbarer for sit Syn, og kiender Unitetslærens Tegns Grændser †), Beviserne

kems Ministre, see S. de Sacy Chr. Ar. T. 2. p. 376. Her vil altsaa det Udtryk: den sidste Grændse, sige det samme, som det nærstforegaaende: "venstre Vinge", nemlig: den sidste af de fem Apostler.

*) Nemlig: Apostel efter Hamza.

**) Her følger et stort Aftryk af et skiønt Segl, i hvis yderste Omkreds staaer: Abul-Fadail Abdalchalik Ibn Muhammed. Ibn Alhasan Josef, Ibn Modabech. Ali Ishak Abraham Ibn Abdallah. Det er Navnene paa de Schecher, som omtales i Enden af Brevet.

***) Hamza.

†) o: Apostler.

for den), og Herrens Barmhiertighed og Velsig-
elser over Brødrene, som stræbe ved gode Gier-
inger at behage Kongen og Dommeren.

Herefter hør følge Unitetslærens Bekiendelse,
Gud Hakems) Lovpriisning, Tilbedelse, Op-
sielse, Underkastelse, Velsignelse, Helligelse,
Bekiendelse og Opfordring til Lydighed mod Her-
en Gud Hakem, den almægtige og høieste af alt
et, der kan gaae ind i et Menneskes Sind og det
nægter at tænke sig; han som ved Unitetslæren
renser fra Udtrykkenes Smaahedet (Ubetydeligheder),
om i Vink til sin Almagt renser fra Beskuelsernes
Ideal *), som for enhver Forstand, der er reen fra
Indskrænkning, har stiftet Unitetslæren, ved
Svækkelse, Stadfæstelse og Prøvelse i en aabenbar
og den liig Beskuelse, ved Underretning og ved
nedbøien største Sandhed at opstille Beviisgrundene
imod de verdslige Siele, og endelig ved de nødven-
dige Forklaringer og Undskyldninger. Afmagten
og Sandheden griber heres Øiler for at lære at
kiende det existerende. Løgnen og Trætterne af-
stedkomme, at Afguderie og Sandhedens Fornæg-
telse og Forkastelse læres at kiende, og dette er det
fornemste: der træffer dem ikke mellem Sandhederne

*) Et mystisk Udtryk, hvis Mening jeg ei fatter.

og Tvivlene, ... *), som er forandret, og befriet fra Vildfarelserne, hvilke ere rensede, og giorte til Slaver af Vennen og Slaven **). Ophøiet er Herren (Hakem), som har giort sin Ven (Hamza) til Styrer, for at han skulde aabenbare Sindenes Skiultheder, og reise sig imod (ɔ: kræve til Regnskab) enhver Siel, for hvad den har erhvervet, og han skal ikke forsinke ham i Undersøgelsen.

O Schecher! seer og betragter Sandhedens Lys i Sielene; renser disse fra onde Gierninger i denne forvendte Verden. I Religionens Efterlevelse have eders ophøiede Forfædre foregaaet eder med det bedste Exempel; giører derfor ei Religionen til intet, men værer med Omhu standhaftige i Sandheden, og forlader den ikke. Forfædrene i de henrundne Tider vare retskafne; følger og troer disse, og søger ikke i eders Skrøbelighed Trøst hos Tvivlere og forvendte Mennesker. Udelukker af Menigheden de modtvillige, frafaldne og diævelsksindede. Visselig ere Hierternes Hemmeligheder aabenbarede, og Religionens Sag er talt (ført) imod alle Mennesker. For eder, Brødre! er Døren aabnet til det gipsede Pallads, hvor Paradisets

*) سادرة.

**) Nemlig: Hamza, Hakems Ven og Slave.

Fugle synge uhørte Lovsange til Unitetslærens Ære. Den af Sine forladte Kilde opbruser, og flyder i de bedste og klareste Vande, men udtømt er Saltvandskilden, hvis Udspring er den falske Messias, som er blandet med sieleangribende Sygdomme og Svagheder. Den bilder sig ind, at den i Modsigelsens Bolig har Sandhedens Ædelstene; den styrter ind paa de tilforladelige og bellige Ting, for at opløse og nedbryde dem, og fører Menneskets bort fra Paradiset, bort fra sit Land, og de faa yndige Enge; den giver Forskrifter i Blindhed og Dorskhed, og efter det høie i det lave *), og er altid i Treenlighedslæren Klædebon, formedelst det Fiendskab og Hyklerie, hvorfor den er anklaget, og fordi den har billiget Løgn og listige Rænker imod Sandhedens Mænd, og har labet . . . . . **), deres Befalinger og andet være sig ligegyldigt.

O Brødre! vaagner op af de Sovendes Søvn, og værer ikke seendrægtige paa Dagenes Vnie. Visselig spænder Diævelen imod eder Pilenes Bue, og kaster fra et nærliggende Sted Rænker og Vold

*) Det er: forkaster Unitetslærens høie og herlige Forskrifter, og giver nogle slette og nedrige i Stedet for dine.

**) الرّدّا forstaaer jeg ikke.

mod eder. Han siger nemlig: I det jeg har bortfiernet mig (eller: fordi du har bortjaget mig) skal jeg visselig sidde i deres Boliger og Veie, adskille dem ved Vantro og verdslig Eiendom, og nære dem med Ugudelighed og Fleerguderie, ved at stille Tørsten efter Tygningen. Hans Stormænd og Ryttere have forblindet eder, og hans Prædikanter og Hielpere have forsødet eder Ødelæggelsens Huus. Adspredt er eders Forening, da I ere uenige i Sekter og Forbund, og foreskille eder de ulykkeligste Ting, som nyttige og lykkelige. I vige langt bort fra en nærmere Forbindelse med deres Herre. I skal ikke blive indlemmede blandt Unitetslærens Bekiendere, hvilke troe Religionens Grændser *), og aldrig underkaste sig deres Befalinger, som fører tilbage fra Sandheds-Herres Kraft, men hielpe hemmeligen og endog med Tab eders troende Brødre, og ere ydmyge, anseende for Log den falske Religions Meninger og Lovter, forkastende dens Befalinger og Forbud, opsigende dens Vildfarelser og Indbydelser al Lydighed.

Værer ikke, som de, der ere langt borte fra Forstand, og bedragne ved deres lunkne Gudsfrygt

*) Det er, som forhen er forklaret: Religionens Apostler og Udbredere.

Rænker mod dem selv, ringeagte Sandheden
nde tilbage til Straffen, og styrte sig ned i
idenheds tykkeste Mørke, og i Forkerthedens og
ldfarelsernes Veies Begierligheder.

O Emirer! I som ere sande Troende, og Uni-
slærens Bekiendere, berømte blandt de standhaf-
e Sandhedsvidner, Perler paa Grenene, der ere
lde af Frugt, ved at følge Unitetslærens Kald
øvede i Lydighed, hengivende forud Livet, for
beskytte Unitetslærens Bekiendere og Bekiender-
der, I som ere fuldelig overbeviste om de sieliske
rlers (eller Substantsers) Forflyttelse ved deres
lbagegang mellem Tungen og Begierlighederne *),
n ved Trinenes Høihed ere komne til en udmær-
Høihed, og ere varagtige i Reenheds Hellighed
i de rene Lyses Herberg ved Sandhedens Herres
hamzas) Aabenbarelse, ved Kredsenes Ende og
aanernes Fuldendelse, som skal opvække de

*) Mellem Tungen ꝛc. بين اللسان واللغوات
Meningen forstaaer jeg ikke. Begge Ord maa
have en i Drusernes hemmelige Sprog, som kun
forstodes af de Indviede, (saadanne som disse
Emirer vare), særegen Betydning. Hele Sæt-
ningen vil sige: de gudfrygtige og udvalgte Siele
skal paa Dommens Dag tilkiendes en stor Lyk-
salighed.

Troende til Belønning, men vidne de Ugudeliges og Ryggesløses Straf; belønnende hine for deres Forsvar for Unitarierne, og befriende dem fra Skismatikerne og Kiætterne, hvilke have været Sandheds Rige imod, og dets Tilhængeres Fiender og Misundere.

Værer I efter eders foregaaende Hellighed Arvinger, saa at I, den ene med den anden, hielpe og understøtte den rette Indbydelse (til Unitetslæren), for at I kunne naae de sande Prædikanteres Boliger, og for at Sandhedens Ord ved eders Vandel kan ophøies, og I ved eders Beslægtedes indbyrdes Forening blive uforfalskede i den rette Indbydelse. Spørger om hvad der er hændet de Folk, som hovmodede sig af at have plaget Brødrene, og ere affaldne fra Unitetslæren og Troen. Tager eders Tilflugt til Sandhedens Rige imod de Hoffærdiges svare Krige; helliger eder selv i Ydmyghed imod Fyrsten, Gud Hakem, den almægtige; tvinger eder til at vise Ydmyghed mod de forbigangne Stammer *); underkaster eders Vinger (ɔ: adlyder) Unitetslærens Bekiendere, der ere længere borte; saa at I i Lydighed kunde blive

*) De forbigangne Stammer ɔ: de, som forhen ere omvendte til Unitetslæren.

troende paa Sandhedens Herre, agtende paa hans Forbund og Apoſtler. Værer, ſom een Haand imod Religionens Fiender og Affaldne. Underſøger flittigen de Ord, ſom I have forhvervet eder, og ſpørger om, i hvad Heenſeende I have forindſtet dem. Udvirker med Forſtand, anraabende Herrens Barmhiertighed i ſit Rige, og under Sandheds Bekiendelſe, at flere med Glæde lade ſig optage i eders Samfund. Der anrettes for eder en Drik; I ſkal vende tilbage til den eneſte og bedſte Oprindelſe; Venſkabet udbreder omkring eder dens Godgiørenheds Vinger, og Storheden hos eder helliger til religioſt Brug dens Gavmildheds og Godgiørenheds Bække. I ſkulle da være i den en ſeierrig Sultan overvindende Fyrſtes Skygge, og under en mægtig, beſtandig og anſeelig Beſkyttelſe, der kan redde eder fra Arabernes Konger og Fyrſter, formedelſt den ædle Herkomſt, ſom er tildeelt eder i Unitetslæren. Dette ſkal ſkee, naar I bortkaſte Hadet og Fiendſkabet, vandre, den ene med den anden, iførte Lydighedens og Føielighedens Kiortel, have Haanden udſtrakt imod de vildfarende og fra den rette Vei afvigende, og handle oprigtigen mod hverandre i Hemmelighedernes og Kierlighedens Reenhed.

Agter, Brødre! for et Rov Unitetslærens Tegns Paamindelser, og den Tid, da I optoges i den. Bevarer eder i den tilforladelige Kundskabs Baand, førend Opstandelsens Rædsler komme. Visselig Dækkerne *) give Gienskin af Sandhedens klare Skin. Bøgernes Skiulte er aabenbaret, Skyernes Tyngde gaaer voldsomt frem i Tordenen for Aabenbarelsen: Lynet gior Aabenbarelsen let, ved at sende Dalene Regn; Sandhedens Træer komme da til Modenhed, ere beredte til at bære Blomster og Frugter. Lysenes Perler glimre lige for Øinene paa deres Stammer; de skinne formedelst deres blandede Mængde, udflyde, som Sved til Fuldkommenheden og Fuldmaanens Skin; Østenvinden styrter ind paa de Frafaldne (eller: Sabæerne); Sønden vinden dreier sig mod Vildfarelsens Folk, og vender sig hid og did for at belønne de retskafne Siele og for at lære at kiende Bedragerne og Løgnerne. Ved Gud! i disse er Helvede vaagent; de gaae tilbage til Forkabelsen, hvorfra de vare udgangne. Visselig drives Biergene sagtelig frem,

*) Som forhindrer os at skue det evige og uendelige. Disse Dækker ere nær ved at forsvinde, saa nær er den yderste Dag, hvis Rædsler Forfatteren herpaa afmaler.

Jorden ryster, og de urene Gemytters hemmelige Tanker lade sig see; Opløsningen aabenbarer sig, Forfængelighedens Love og Mangelen paa de guddommelige Forskrifter hæves *).

Aabenbarer, o Religionsbrødre! de affaldne Deres Trængsler, Hyklernes Tankers Forandring, Z hemmelige Anslags ydre Sider, samt Svagheden i de løgnagtige Prædikanteres Tale, for at I Ile kunne være indbyrdes enige om den tilforladege Sandhed, og see med Sandheds Øie hen til Religionskundskabens Fortræffelighed, og for at Overdaadighed og de ugudelige Mennesker kunde ed Hensyn til eders fortræffelige Egenskaber forstumme tilsammen og eders Blikke hæve sig i det Høie, ved alle, som en Mand, at søge de kostbare Perler. Visselig jeg har aabnet Døren til Beviisførelsen for Guds Naade og Barmhiertighed imod Skabningen **), og jeg har fuldkommet Murene, g Bogen kommer til Enden. Sandelig vi høre Herren til; ved ham ere vi frie fra Synd, standaftige i Løfter til hans Venner, og befriede fra ans Fiender og Modstandere. O Brødre! tyde-

*) I Denne Betydning maa sikkert اقيمت her tages.

**) Det vil sige: for Unitetslæren.

liggiorer eder de Lignelser, som jeg har fortalt
og troer stadeligen de Ord, som jeg har fremsa
eder. Ved Sandheds Gud! disse ere Viis
deres Støtter ere faste. Afgudsdyrkerne forej
en Ulykke; deres Ende er nær. Gienkalder i
Hukommelse disse Erindringer og Paamind
og stræber at handle efter de opvækkende Raad
ter den Kundskab om det skiulte og ubekiendt
den Fremstilling af Hierternes skiulte Hemmel
der, som jeg har givet eder i denne Skrivel
I maae vide, at jeg ikke har ladet eder sørg
eder selv, uden at tage mig af eder, ei heller
kastet fiendsk og skiødesløst eders Breve, m
Efterretninger fra eder ere komne til mig fra
der, I ikke vide; saalænge indtil Emiren, G
hedens Lærer gav mig en Afskrift **), hvis
tighed han bevidnede ***), og skikkede den
Emiren Abul-Fadail Abd-alchalik. Han
fede denne herved Tak og Roes og lagde
den for ham til en ubeskrivelig Høihed og

*) Efter Ordene: som jeg har sammenrullet
paa dette Sted.

**) Nemlig: af deres Breve.

***) At ثبت saaledes her bør oversættes, synes
for al Tvivl.

Denne paatog sig Mæglingen og . . . . *), hvilket Scheichen Alfadil Abul-Fadl, den høitagtede, Religionens Forsvarer, og den Udvalgte blandt Unitarierne har hos mig bekræftet. Han (Emiren) paalagde ham Arbeidet hos mig, og hans Vikarier vare (eller: efter ham fulgde) følgende tvende af de to udmærkede Fyrsters oprigtige Venner Abul-hasan Josef Ibn Mosabech og Abu-Ishak Abraham Ibn Abdallah, tvende herlige Emirer og Fyrster, som fornyede de Efterretninger, jeg havde alt faaet af Emiren Abul-Fadail, og den Taksigelse til Menigheden, som jeg havde bevidnet denne. At Begiæringen er bønhørt, kan erfares af, at alle blive ved en reen og tydelig Indbydelse kaldede (til Unitetslæren). Jeg har ilet med denne Skrivelse, for at faae sendt Menigheden den, førend en hastig Død maaskee overfaldt mig; paa det at I kunne egte for et Rov Omvendelse og Bod **) før den be-

*) كاتفة Ingen af dette Ords Bemærkelser synes her at ville passe. Jeg har ladet det uoversat.

**) Fra dette Ord af er Baron de Sacy's Haandskrift ganske forskielligt fra det K. K. Vienske Bibliotheks. I dette sidste læser man Ord til andet det samme, som i det forrige Brev fandtes i Sacy's Manuskript, nemlig fra Pag. 90 af, hvor begge Haandskrifter begyndte at blive forskiellige

stemte Dags (ɔ: Dommedags) Nedstigelse. Til ham altsaa, som forsmaaede Grændsen, Meningen (eller bedre: den aabne Vei) og Helligelsen fremfor Indskrænkningen i Kundskaben, til ham i hans Ven Styreren maae ydmyge Bønner opstige *), og i hans Grændsers (ɔ: Apostlers) Hellighed, hvilke følge hans Villie og Beslutning, stræber at erlange hans Bifald. Visselig han indblæste Prædikanterne Unitetslæren, og dem, som ere kaldede, Gudsfrygt **); han holder det Løfte, han har giort

indtil Enden af Brevet. Saavel Indholdet, som Stilen og Sammenhængen lærer ved første Øiekast, at da dette Brev ikke, som det forrige, er skrevet til Christne, men til Araber (Muhammedaner?), som i det ringeste for største Deel alt vare omvendte til Drusernes Tro, og som sandsynligen boede enten i Ørken Østen for Syrien, eller snarere paa Bierget Libanon, Drusernes nuværende Opholdssted, passer sig her aldeles ikke den Vienske Læsemaade.

*) Meningen af denne mystiske Sætning er: beder i Hamzas Navn til Gud Hakem, som ei forsmaaede, for eders Bedstes Skyld, at aflægge for en Tid sin Guddom, og gaae ind i Endeligheden.

**) Her maa upaatvivleligen i Stedet for اليه læses الي.

dem og Unitariernes Menighed, at føre dem til det høieste og herligste Maal. Sandelig han er mægtig dertil; han kiender og seer alle Ting.

Jeg har skrevet dette i Maaneden: den sidste Dschamedi, i Sandheds Herres tiende Aar. Lovet være vor eneste Herre, takket være han for hans Gaver mod dem, som hielpe Imamen, Styreren, hans Tiener *).

*) o: Dem, som efter Hamza udbrede den Druſiſke Lære.

IV.

Sendebrev fra en geiſtlig Mand til Udgiveren, i Anledning af Brevene til Landsbyepræſten.

Det er fornemmelig Brevene til Landsbyepræſten *), der bevæge mig til at ſende Dem diſſe Linier. Det er diſſe Breve, der have berørt ſaa mange af min Sjels ømmeſte Strænge, opvakt ſaa mange kjære Erindringer, mindet mig om ſaa mange ſkuffede Forhaabninger, ſaa mange fromme Ønſker, at jeg maa lette mit beklemte Hjerte, ved at ſige Dem min Mening om Et og Andet, der i Brevene er berørt, og hvilket jeg ønſker maatte atter og atter vorde omtalt, med Dierv-hed og høi Røſt ventileret, indtil det mærkes af dem, der kunne og bør give Agt paa Sagen og kraftigen virke for den.

*) Se Theol. Bibl. 5te Bd.

Først støder jeg paa Anmærkningen S. 342, or der yttres det Ønske, at De vilde tage Anning til noget alvorligen at tale imod vore ræstekalds Beklippelse, der gior, heder t, at Præsterne for Fremtiden maa blive mere ønder end Præster. Her kunde vel staaet, snare Staaddere, Prakkere, end Bønder. Vil man ge i Overveielse, at echvert Landsbykald har nattet tabe, ved at miste Tienden in natura, at iendeakkorderne, især i Begyndelsen, og da Kornserne vare lave, have været intet mindre end rdelagtige, vil man beregne, hvad Kaldene have istet ved, for liden Godtgiørelse at stilles ved den akaldte Smaaredsel og Qvægtiende, og endvidere, orledes Folkeløn og alle Fornødenheder for Landanden ere stegne, og Skatterne under Fædrenendets langvarige Anstrængelser forøgede, da maa an vel ønske, at Landsbykaldene ikke maa forges *). Ønsket maa blive end mere levende, aar man overskuer den Bane, den sædvanlige inge og tunge, der maa vandres til geistligt Em-

*) Til Efterretning for dem, der allevegne gaae paa Spor efter Udbrud af Egennytte, maa Udg. bemærke, at Brevskriveren hverken er, eller efter Sandsynlighed nogensinde bliver Landsbypræst

Udg. Anm.

bede. Undtager Man En og Anden, der ved heldige Forbindelser med en Jordbrot kan have Fordeel af denne, en af Feudalvæsenets sidste Herligheder, det saa tidt udskegne jus vocandi, og i en meget ung Alder træde ind i et meget indbringende Embede, saa maa Pluraliteten af vore Candidater, trætte af Slid og Slæb i Skoler, Institutter og Personelkapellanier, vente indtil det 40 Aar nærmer sig, inden de blive befordrede til et maadeligt Kald, det de begynde med trykkende Gield, føre under pinende Næringssorger, indtil de mellem det 50de og 60de Aar komme til et bedre, hvor Gielden strax maa forøges, og ingen Flid, ingen Anstrængelse, ingen Selvfornægtelse spares, dersom Manden, der sit hele Liv har talt om Redelighed, Samvittighed og et godt Eftermæle, engang skal ligge med et ærligt Navn i sin Grav.

Præsten, han være paa Landet eller i Kjøbsteden, bør ikke have Overflod; thi Pragt og Vellevnet bør ikke friste ham, men en Arbeider er sin Løn værd, og det er ikke mere end retfærdigt, at det ogsaa i denne Henseende maa betænkes, at Folkets Lærere kunne gjøre deres Gjerning med Glæde og ikke sukkende; thi det er ikke gavnligt. Overflod bør Præsten ikke have, men saa meget bør ham dog vel forundes, at han kan i Klæde-

bragt og Lebemaade hæve sig over den ringere Stand, at han i sin tarvelige Bolig med Gjestfrihed kan modtage en trofast Ven, og for ikke at være Paraſit, ſtundom indbyde dem, ſom ham indbyde; ſaa meget bør han have, at Udgifterne til de høiſtfornødne Bøger ikke ſkulle genere ham (thi man arbeider ikke uden Værktøi); ſaa meget bør han have, at han forſvarligen kan ſørge for ſine Børns Opdragelſe, og i al Fald lade en og anden af ſine Sønner ſtudere. Fædrenelandet har ikke tabt ved, at dette var for Præſteſkabet lettere i de ældre Tider. Selv ikke Præſteſøn, erkjender jeg villig, at den hæderligſte Pluralitet af Statens Embedsmænd ere Præſteſønner. Men Opdragelſen trives vel under aurea mediocritas, men ikke under sordida paupertas. Hvorledes det ſkal gaae Enken og en talrig Familie, iſær om Manden falder fra i ſin bedſte Alder, derpaa var det og godt, om Præſten torde tænke uden Forfærdelſe. Udfigterne ere ikke lyſtelige, derſom de have intet andet, end hvad deres Forſørger har kunnet ſikre dem i den geiſtlige Enkekaſſe; thi Penſionen af de fleſte Kald, endſkjønt den i ſenere Tid anſeelig, og det med rette er forøget, til ikke liden Byrde for mangen Succesſor, kan dog ikke redde en talrig Familie for Næringsſorg.

Man taler saa bestemt og almindeligen om Landsbypræsternes de store, ja overordentlige Indkomster. De forekomme mange at være fast uberegnelige. De skulle nærme sig til de 30,000 Rd. D. C. ja vel stundom overstige denne Sum. Men sjelden eller aldrig hører man, at der tales om Landsbypræstens Udgifter, om hvor meget han maa give, for at bestride den bekostelige Huusholdning med hvilken han er bebyrdet, og for at udrede Enkepension, Qvadrat-, Eiendomsskat, og de øvrige *). Kunde man holde Bog med ham, da vilde man omsider begribe, at han, som oftest, er Inkassator af store Indkomster, Bestyrer af en stor Huusholdning, hvor han selv spiser med, men har heller intet mere. Overalt gjør man sig den allerurigtigste Forestilling om Landsbypræsternes Kaar, dersom man bedømmer dem ialmindelighed efter Nogle enkeltes, der have været saa heldige, at kunne etablere sig i de gode, ikke forringede Kald, i de gode Tider, og især inden Tiendeforeningen var sluttet. Men de, der i de sidste Aar have etableret sig i de allerfleste Kald, ere vist ikke, hvad det Oecono-

*) En Landsbypræst iblandt mine Venner har forsikkret mig, at hans Skatter og Folkelon ialt beløb sig 10,000 Rd. D. C. Udg. Anm.

miſte angaaer, at misunde, og naar Kornpriſerne falde, ſom de maa, og Udgifterne, ſom sienſynligt er, ikke kunne falde saa hurtigen og i ſamme Forhold, da indeſtaaer jeg for, at man ſnart kan tælle de ſtore Kald i Danmark.

Skal Præſten ikke være en undertrykt, bekymret og nedſlaaet Mand, der uophørlig nødes til faſt alene at tænke paa: hvad ſkal jeg æde? hvad ſkal jeg drikke? hvori ſkal jeg iføre mig? ſkal han ei vorde et menneſkeſkye Væſen, der maa indſlutte ſig i ſin eensformige Kreds og ſlye ſelſkabelig Omgang, fordi han ei kan viſe ſig i ſømmelig Klædedragt, ſkal han ei have Stunder til at læſe, fordi han idelig ſkal ſysle med Oekonomie, og ikke kunne kiøbe ſig en Bog, for at Kone og Børn ei ſkulle ſulte, ſkal han, indtil Engſtlighed nøieregnende ved enhver Indtægt idelig vække Gientagelſen af det forſlidte Ordſprog: Præſteſækken bliver aldrig fuld, og afhængig af ſin Menigheds Lune ſøge at tilvende ſig dens Velville, om det end ſkulde ſkee ved Connivence eller ved uværdig Nedladenhed og Smiger, da vorder han ingenſinde den Sandhedens og Religionens frimodige Talsmand, aldrig Lovenes, Sædelighedens og Ordens dierve Forſvarer, aldrig Videnſkabens tro, lærvillige, liberale Dyrker, og altſaa ikke æret, elſket, brug-

har i sin Kreds, som han kunde og burde være. Mange ere de Afveie, paa hvilke han kan mislede, mange ere de Fristelser, der sætte ind paa ham. Sjelden Styrke skal han da besidde, om han ikke overvindes. Staaer han fast i Kampen, da er han stor og hæderlig. Falder han, o! hvad falder da ikke tillige!

Amtspropstiernes og Skolelærerseminariernes Oprettelse have været Aarsagerne, hvorfor Landsbyekaldene i senere Tider ere blevne paalagte mere eller mindre betydelige Udgifter. Disse Indretninger, til hvilke vore Fædre ikke kjendte, har man ikke seet sig istand til paa anden Maade at faae iværksatte. Man havde tilforn Herredsprovstier, Embeder, der ikke kostede Staten det allerringeste, og der vare af den Art, at en Mand, endskjønt Sognepræst for en og flere Menigheder, tilstrækkelig kunde bestride dem. Man indvendte mod Valget til disse Embeder, at det beroede paa Herredspræsterne; ligesom Bispevalget fordum paa hele Stiftets Geistlighed; men var man ikke fornøiet med Valgets Maade, mistænkte man Præsterne for at vælge stundom den mindst paaseende, saa kunde dette jo lettelig forandres, og Valget aldeles paadroges Regjeringen, i hvis Hænder man vist maa

ønske, at alle geistlige og verdslige Embeder maa komme.

Amtsprovsten har en saare stor Kirkekreds. Adskillige Herreder ere ham underlagte. Endskjønt selv Sognepræst, sædvanligen for en eller tvende talrige Menigheder, skal han ikke alene modtage alle de Forespørgsler, Geistlighedens Tarv vedkommende, der sendes ham, og om disse indhente Amtets Præsters Meninger, og da indgive sine Betænkninger, ei alene føre en vidtløftig Correspondence og et stort Bogholderie, men tage Synsforretning over indtil en 70 og flere Kirker og Præstegaarde, Degne- og Skolelærerboliger, og besøge alle disse Kirker og Skoler, for at see til, hvorledes det staaer sig med de Ældres, som de Yngres Underviisning. Om denne Kirkekreds, selv med den utrætteligste Flid, kan udfyldes, om disse Embeder svare til Forventningen, om de ere den Opofrelse, den store Opofrelse værd, der er gjort for dem, vil man vel snarlig kunne blive vaer, især ved at sammenligne de øvrige Stifter med det lollandsfalsterske, hvor man endnu ikke har Amtsprovst, men Herredsprovster, og om de ikke kunne igjen ophøre, og Kaldene faae det, hvortil disse Embeders Understyttelse er dem fradraget, er et Spørgsmaal, Fremtiden vil see besvaret.

Orden, og Opsigt maa der være i den geistlige Stand, som i enhver anden. Men at just megen og ængstelig Kontrolleren, og mangehaande Lister og Indhentninger skulle være fornødne, kan man vel drage i Tvivl. Hvortidt Præsten kommer i Skolen, hvorledes han holder sine Lister og Bøger i Orden, hvorledes alle disse Ord og Tal-Rubrikker vorde opfyldte, det kan man let kontrollere. Men om han helliger mange eensomme Timer til nyttig Granskning og frugtbar Læsning, om han mediterer sine offentlige Foredrag, om han taler Religionens Sag med Varme og Værdighed, om han er nøiagtig, paaseende, samvittighedsfuld i sin hele Embedsførelse, om han kommer i Skolen for et Syns Skyld, eller for virkelig at gavne Lærer og Lærling, om han behandler sine Konfirmanders Underviisning grundig eller overfladig, om han flyer det stille Huusliv, farer fra en Adspredelse til den anden, eller elsker sit Hjem, sine Studier og sit Embede, om han i Klædedragt, i Levemaade, i Tale og Adfærd viser den Sømmelighed, han skylder sin Stand, eller glemmer denne, — Alt dette kan ingenlunde kontrolleres, her hjelper ingen Myndighed og Opsigt. Det maa overlades til Præstens egen Følelse af Pligt og Ære. Det gielder derfor om en ædel Esprit du Corps

og den inspirerer man ikke, naar Mændene ere kun lihet over Armods trangeste Kaar, den forsvinder, naar Sindet ikke er frit for trykkende Næringsforsger, naar de ei kunne see en glad Familie omkring sig, ei i nogen Maade fyldestgjøre den Attraae til Videnskabelighed, der bør næres, og den Medlidenhed for de Arme i deres Kreds, dem de ville troste dog ikke med Ord alene, men dem de saa inderligen gjerne baade burde og skulle elske i Gierningen.

Seminarier for Skolelærere har man oprettet i den nyere Tid, da man troede, at Intet kunde være godt, uden det var efter en vis bestemt Theorie og Methode. Nu kan man vel ønske, at der i Landet er visse Seminarier, hvor Undervisningsværket kan drives kunstforstandigen og fuldstændigt, og hvor enhver Pædagogikens Ven kan tye til, for at finde Underretning om, hvilken Theorie og Praxis der er befunden den bedste. Men lad Skolelærerembederne, som man alvorligen og heldigen har arbeidet paa, ophøre at være Sultebrød, da ville sikkert duelige Mænd, selv af de Studerendes Klasse melde sig til dem, og naar Manden, der melder sig, er dannet, skal man ikke spørge: Hvorledes han er blevet det? og skulde han da ikke have gjennemgaaet Alt, hvad man i

hine Planteſkoler vil have henregnet til Curſus og Diſcipliner, vil han vel enten kunne undvære adſtilligt, eller, om det behøves, ſnarligen gribe det, naar hans Aand først nogenlunde er vakt, og Flid og Tænkſomhed er bleven ham til Vane. Man oprette ſaa mange Semenarier, man vil, ſtilſtrækkelige ville de dog neppe være til at danne det fornødne Antal Skolelærere, og det vil være heel vanſkeligt at vedligeholde dem i Fremtiden, da de Mænd, der virkelig qvalificere ſig til at være deres Forſtandere og Lærere, ikke ſaa let ere at overkomme. Den bedſte Dannelsesmaade vil da nu og fremdeles den hos Landsbypræſten ſelv blive. Han, der ſiden ſkal være Skolelærerens Foreſatte, Opſynsmand og Raadgiver, han, der kjender bedſt den nærmeſte Kreds, i hvilken han ſkal virke, han maa allerbedſt kunne forberede ham. Her bliver intet overflødigt, intet for vidtløftigt, intet fremtvungent, intet til blot Skue og Bram, men Alt kun det Fornødne, det Paſſende, det Henſigtsmæssige, det Anvendelige. Vi mene, at Landmandens Ungdom ingenlunde behøver mangeſlags Kundſkaber og Færdigheder, der dog ſidſt ville blive heel fragmentariſke og ſuperficielle, vi vove at troe, at det for denne Ungdoms tilkommende Beſtemmelſe aldeles ikke er at ønſke eller til-

raade, at den indſluttes i en Række af Aar mange Timer dagligen i den ſnævre Skoleſtue, vi holde for, at Huſet og Marken ogſaa er deres Skole, vi forlange viſt ikke, at Skolelærerne ſkal forſtaae Gymnaſtik for at lære Bønderdrenge at voltigere, og ſkulde han kunde røre Violinen, da vilde vi bede ham for Alting, at han ikke vilde ſpille til Bøndergilder, da vi ſlet ikke kunne faae i vort Hoved, at dette kan beſtaae med hans Værdighed — vi nage os den Friheb at være af den uforgribelige Mening, at, naar han forſtaaer det ikke lette Arbeide paa nemmeſte Maade at lære en talrig Ungdom færdig at læſe i Bog, og at forſtaae, hvad den læſer, naar han kan foredrage Religionens Lærdomme ſaaledes, at Præſtens udførligere Underviisning ſiden med Held kan benyttes, naar han kan lære dem at ſkrive en god, læſelig Haand, og udtrykke ſine Tanker og Følelſer i Ord og Skrift, ſom det ſømmer ſig den jævne ærlige Landmand, og naar han kan bibringe dem Arithmetikens førſte Grunde, iſær Regning i Hovedet, man da ikke medrette kan have ſtort mere af ham at fordre, og vi foreſtille os, at Landsbyepræſterne vel kunne meddele deres Skolelærere denne Dannelſe: om denne vor Mening vorder antaget, om vi tør ſmigre os med, at Landsbyekaldene igjen vorde fritagne for

Kontributioner til Seminarierne, vil den Alt forandrende og opklarende Tid ogsaa engang lære.

Skulde der ellers være nogle Kald i Danmark, hvis Indkomster synes uforholdsmæssigen store, og hvilke kunne taale at afgive noget aarligen, da var det vel saare at ønske, at man ved saadanne Bidrag vilde oprette en Hjelpekasse for den trængende Geistlighed. At der frembeles, formedelst lokale Omstændigheder, der vanskeligen lade sig hæve, maa blive nogle saakaldte Promotionskald, kan vel ikke være anderledes. Men disse Embeder maa dog kunne give en Familie, om ikke rundeligt, dog tarveligt Udkomme. Præsten maa dog have saa meget, at han ikke, ligesaasnart han kommer i Kaldet, strax skal hige efter Forflyttelse, og det er tungt nok, at visse Menigheder bestandig skulle nøies med Begyndere, og naar disse ere blevne øvede i Embedets Førelse, og kunne udrette noget tilgavns, da skulle de afløses af Andre af samme Art, og sædvanligviis af Standens maadeligste Subjekter, endskjønt ogsaa undertiden en talentfuld og duelig Mand længe maa sukke i en saadan kummerfuld Stilling. Billigt synes det at være, at Standens overflødigen dotterede Embeder afgave Noget til de ringere, og at den rige Kilde til Geistlighedens Lønning, fa-

drene have aadnet i Tienden, blev ikke i altforstore Strømme henledt til Enkelte, eller draget uden for dens anviste Kreds, men viselig fordeelt til Alle, der have Ret til at vederqvæge sig ved den. Den protestantiske Geistlighed bør hverken have Prælater eller Tiggermunke.

Men, naar man taler om geistlige Embeders Forringelse, da bør man ingenlunde undlade at kaste et Blik paa Hovedstadens. Man burde ønske, at disse Embeder vare af den Art, at Standens talentfuldeste og videnskabeligste Mænd kunde attraae dem. Man kunde vente, at man agtede Mænd særdeles Opmærksomhed værdige, der skulle virke paa den meest dannede Deel af Nationen, og paa dens tilkommende Religionslærere, der i Hovedstaden forberedes til deres Fremtids Bestemmelse. Man kunde vente, at det blev taget i Betragtning, at disse Mænd ikke kunne leve saa afsondrede fra Omgang, som mange af deres Embedsbrødre i Provindsen, og at de, da deres Forretninger byde det, maa ofte træde frem mellem Personer af Stand og Formue, og burde da kunne vise sig ogsaa sømmeligen i det udvortes, og især burde der tænkes paa det bekosteligere Levested. Dog ere Indkomsterne af disse Embeder ei alene forstørstedelen saare prekaire, men og heel maadelige, da

der alene til tvende iblandt dem ere Tienden hen-lagte. De havde engang et ikke ubetydeligt Emolument, det de Fleste have mistet, nemlig fri Boliger. Deraf havde de ikke alene den Fordeel, at de ingen Omkostninger havde i denne Henseende, at de havde Plads til i deres Huus at modtage Konfirmander, at de kunde nyde den Roligheb, der for den studerende Embedsmand er saa nødvendig og nu ikke saa let at erholde, at de, hvis Omstændigheberne ellers tillode det, havde Rum til en Bogsamling, og hvilket man vist ikke burde misunde dem, at de, naar Tiderne fordrede det, og de vilde indskrænke sig, kunde have et lidet Tilskud ved at overlade nogle Værelser til Andre. Dog Boligerne bleve solgte. Erstatningen, de have faaet til Huusleie, er for mange af dem ikke tilstrækkelig. Deres Kaar ere af den Beskaffenhed, at de, dersom de ei forbedres, ikke skulle være tillokkende for den bedre Deel af Standen. Regieringen har derfor forrige Aar tilstaaet Nogle af dem et særdeles Gratiale, og befalet, at der skal giøres Forslag til disse Embeders Forbedring. At det forresten ikke alene er de dyrere Tider, men og den mindre religiøse Stemning, der har forringet disse Embeder, er let at begribe.

Efter hvad der allerede er anført, kan De vel

trent ſlutte Dem til, at jeg ikke ſaa ubetinget
derſtriver, hvad der S. 347 o. f. ſiges om Lands-
epræſtens Lykſalighed. Digteren vil, at han
l være den ſkjønneſte Gjenſtand for en moderne
yl. Han fremtræder, heder det, ligeſom
elchiſedek, ſom Præſt og Konge i een Perſon.
l den uſkyldigſte Tilſtand, ſom lader ſig tænke
a Jorden, til Agerdyrkerens, er han knyttet ved
nme Syſſel og ſamme Familieforhold. Han er
der, Huusbonde, Landmand, og ſaaledes fuld-
mmen Menighedens Medlem. Paa denne rene,
nne, jordiſke Grundvold hviler hans høiere
ld o. ſ. v.

Først maa jeg ſige Dem: Jeg finder, at der
faa Gjenſtande for Idyller i denne ſyndige
erden. Enkelte ſmaa Scener kunne vel udmales
ſee ganſke artigt ud, og ſaa har da ethvert Men-
ſkes Liv ſagtens noget idylliſk, men de alvorlige,
mindre blide Scener ere de hyppigſte, og Kolo-
ten falder ſnart i det Mørke. Man har beſkuet
ndsbyepræſtens Liv fra ſine phyſiſke og aandelige
ydelſer, og fundet det ſaare indtagende.

Beſøger man ham, hvende i en ſmuk Bye,
a en ſkjøn Sommerdag, og føres ind i den gjeſt-
ilde Stue, hvor ſundt Smør, Brød, Melk og
jød ſættes paa det reenlige Bord, følger man

ham i Haven og seer hans Blomster, hans Aspanges, Jordbær og skjønne Frugttræer, ledsager man ham i Engen til de fede Kalve og de melkerige Kør, eller i Marken, hvor de modnende Ax bølge sig, og Agrene love en fuld Lade — da er det altsammen heel lysteligt at skue, men see den samme Mand, hvorledes han nu og da fortrædiges af slette Tyende eller Sognefolk, hvorledes han selv idelig maa være allevegne, hvis Intet skal forsømmes, hvorledes Utaknemmelighed, Troløshed, Bedragerie og skjendige Udsvævelser hos Husfolk Meenighed forbitrer ham saa mange Timer, ham, hvorledes han maa sælge sit Korn i Utide, for at udrede trængende Udgifter, og tage ind, kun for at give ud til Avlingsredskaber, Reparationer, Pension, Folkeløn, Renter og Skatter, og har selv lidet for sig og sine, da siger man neppe hic angulus me ridet. Men drager jeg hen over til Jyllands Sand-Heder eller til Vesterhavets urolige Kyster, og seer disse usle Hytter, disse Haver uden Blomster og Frugter, disse Landskaber uden Skove, da reiser jeg mange Mile i Rad, uden at tænke paa Göthes, Gesners eller Voß's Idyller, man kommer snarere ihu, hvad Naso skrev fra det tomitanske Land, og jeg friste sandelig ikke til at sukke: o rus! quando te aspiciam.

Naar jeg seer Landsbypræsten omringet af en
krig, lærvillig, vel oplyst Ungdom, der med
pmærksomhed tager vare paa hans Lærdom, og
gger de Sandheder paa Hjertet, han søger at
re dem saa vigtige og dyrebare, naar jeg seer
m i Kirken for en talrig Forsamling med syndige,
nke, ukunstlede Ord tolke Jesu saliggjørende
re, naar jeg følger ham paa sine Vandringer
kring i en Menighed, hvor han allevegne mød-
jes med Ærbødighed og Velvillie, da priser jeg
ns lykkelige Lod, der saaledes er skattet som Bro-
r Lærer og Raadgiver.

Men — seer jeg ham der, hvor Skolevæsenet
forsømt og den huslige Opdragelse aldeles forfal-
n, hvor man viser Præsten den yderste Harm,
di han ei vil til Konfirmation antage Børn,
m ei har villet lade lære at læse inden i Bog,
e jeg ham den ene Gang efter den anden, i en
n Kirke, for en Menighed, der har saa ganske
ot al Sands for Gudsdyrkelse, at den ikke skam-
r sig vad at erklære, at den er bleven vant fra
rken, fra den Tid af, at Klokkerne formedelst
igen ophørte at ringe, — tænker jeg mig, hvad
n Mand lider, der veed, at al hans Umage i at
arbeide sine offentlige Foredrag kun lidet vil
ytte, og at den Ligegyldighed for offentlig Guds-

dyrkelse, der af saa mange Aarsager fjern og nær, og ikke uden Manges, Manges Brøde, har taget Overhaand, synes fast at være uovervindelig; hvorledes man ikke kalder ham til Døende, ikke søger til ham for at stifte Fred, men ringeagter ham og den Fredens Lære han forkynder; hvorledes han, ikke alene som den, der efter Embedspligt skal vaage over Orden og Sædelighed i sin Menighed, og derfor maa tale Alvorsord til den ryggesløse Overtræder af Guds og Menneskens Love, men og som den, der allevegne skal have en afgjørende Stemme, naar Bonden skal paalægges at svare Afgivt til Skoler, Fattigvæsen eller andet Offentligt, stedse maa ansees for at være den Slemme, den, de have at takke for Udgifter, for hvilke de ønskede at være befriede, og hvilke de anse som altfor trykkende; hvorledes han ofte maa være nødt til at paatale Fornærmelser og Indgreb i Embeds Rettigheder, i lovlige Indkomster; hvorledes man, siden Tienden ei ydes paa Marken, ønsker mangensteds at den slet ikke maatte ydes, ønsker at affinde sig med Præsten ved at give ham det sletteste Korn, som mueligt, vover heel lydelig at yttre, at Man giver ham nok, ja altformeget, siden man ikke meer benytter sig af hans Tjeneste— foreſtiller jeg mig, hvorledes mangen brav Rel-

gionslærers Stilling i vor Tidsalder maa være, efter Alt, hvad der er foregaaet i det Politiske og Moralske, da erkjender jeg med inderlig Deeltagelse, at han de fleste Steder langtfra ikke er lykkelig, at jeg sjelden — saare sjelden i vore Dage vil nogensteds kunne finde en Landsbypræst, der er den skjønneste Gjenstand for en moderne Idyl, men at han snarere kunde være Gjenstanden for et Epos, naar han under saadanne Farer, Sorger og Trængsler strider den gode Sag, bevarer Troen og en god Samvittighed.

Ikke vil jeg disputere om Præsternes Landvæsen. Det indsees let, at de ikke uden Avling kunne have deres Udkomme, og at det vilde være til Standens uhodelige Tab, om man betog dem de sidste Indkomster, de herved have in natura. Jeg ærer Videnskabsmanden i ethvert Fag, og jeg indrømmer gjerne, hvad der saa ofte er omtalt, at Landsbypræsterne have gjort sig overmaade fortjente af det danske Landvæsen, ved Skrifter, ved nye Forsøg og ved at vise ved eget Exempel, hvorledes de nyere Regler i Agerdyrkningen og hele Landoekonomien heldigst skulle anvendes. De have deres Roes uforkrænket, som have vundet Præmier af Landshusholdningsselskabet for Skrifter eller Forsøg, hvilketsomhelst Navn disse end monne have. Men

sig gjøre at bygge Skoler paa Kirkens Ruiner, at det er Daarskab, at tænke paa Ungdommens Underviisning, naar man aldeles ringeagter de Ældres, det synes, som om man begyndte dog igien at faae Begreb om, at Kirken skal modtage Menneskет der, hvor Skolen forlader ham; at denne kun giver en præliminair Underviisning, men hiin en Lærdom, der med al Viisdom og Erfaring og selv naar de graae Haar komme, er uundværlig, som gavnlig, og at Underviisningen i Skolen aldeles ikke kan fremmes, dersom Fædre og Mødre ikke i Kirken idelig mindes om, hvor vigtigt det er, at de selv kjende og efterleve det Guds Ord, udi hvilket deres Børn skull underviises. O! vore Efterkommere ville med Forbauselse spørge: hvor har det været mueligt, at Forældre kunde sende deres Børn for at forberedes til Konfirmation hen til en Mand, hvis Prædiken de selv aldrig have villet høre? hvor have de kunnet vente, at Konfirmationsacten kunde være andet, end tom Ceremonie,

i Skuespil, saa sige man ei Theatret taler Dydens Sag — Moralen maa ei være i Politiken — ei paa Theatret — ei der — og der — og der — hvor skal den da være? Svar — Ingensteds eller allevegne.

n Kirke, til hvilken de ikke ofte selv have ført es Børn? Eller, hvorledes have de dog kunnet bildt sig, at de Uskyldige med tilbørlig Andagt lle annamme Nadverens Sakramente, naar de enfinde have hørt, at deres Forældre ere gangne Guds Huus i denne Henseigt? Man har vel ynbt at tænke igien paa Kirken og ikke glemme for Skolen, dog er Parorysmen endnu ikke gangske forbi, og Følgerne af Forblindelsen ville nge, længe endnu spores.

Uden endnu at være kommen til den Alder, m med Horaz beskylder for at være laudator mporis acti, er jeg dog ikke ung mere, og har nge givet Agt paa Tidernes Tegn, og gransket er de mangehaande Omveltninger af alle Arter i sidste trende Decennier, og jeg vover herom at e, hvad der er min Overbeviisning.

Fædrene vidste, hvad de vilde, og de vare heel dige i deres hele Væsen og Adfærd. Da blev : og grublet, gransket og bedret, men ikke pro- teret og kalfatret saa meget. Man gik roligt, ent, sindigen, langtsomt, gradeviis, dog, naar : gjaldt, raskt og bestemt med stærke Skridt frem Maalet. Ogsaa da vare Forandringer og For- dring, men de skeedte ei hovedkulds, ei tumul- arisk, man maatte være vis i sin Sag først, vis

at det Ny var bedre, inden man forkaſtede det Gamle. Man elſkede det Solide, det Varige, i Borg, i Bolig, i Huusgeraad, i Klædedragt, i Syſtemer og i Bøger. Saa har man ikke tænkt i vore Tider. Man har baaret ſig ad, ſom om Alt maatte ſtøbes i en anden Form, ſom om Intet, hvad Fædrene havde udrettet, burde i nogen Maade *). Man har teet ſig i det ſaakaldte philoſo-

*) For at anføre et Par Exempler, ikke af de vigtigſte, der karakteriſere Tiderne. Man nedbryder Altertavlerne i Kirkerne, og ſloifer Kirkegaardene, og opretter Begravelſesſteder udenfor Byerne. Vidſte Fædrene ikke hvad de gjorde? De ſtillede et Alter op til en malet, eller udhugget Tavle, — var den ei ſmagfuld, kunde man jo ſætte en bedre. Til den maatte Præſten vende ſit Anſigt, naar han, ſom Menighedens Repræſentant fremførde ſin Bøn til Gud, og han vendte ſig om til Menigheden, naar han oplæſte det Guds Ord, han ſkulde forkynde. Der var Betydning heruti, og det gav Gudstjenesten Afvexling. — Nu ſkal Altertavlen bort — Kunſten maa ei, om den vilde, der fremſtille et Billede. Bordet ſkal flyttes ud — bag det ſal Præſten ſidde, ſtedſe med Anſigtet vendt mod Menigheden. Det ſkal ſee ſaa dagligdags, ſaa huusligt ud, ſom mueligt. Fædrene omgav

ste Aarhundrede, som om Lyset da først var
nmet i Verden. Man har udkastet Theorier,
stemer, Projekter i Hobetal, og ført dem frem
d en Selvtillid, med en Triumph, med en In-
rance, som var mindste Tvivl mod deres Ufeil-
hed en Formastelse. Man havde især sin Force
t ville forsøge i det Store; thi man var saa vis
n Sag, men naar man da mærkede, at Forsø-
mislykkedes, kuldkastede man Alt igien, og var
e forlegen for snart at finde noget Nyt istedet,
man saae hvor hastigen Konstitutioner, Syste-
r, og Planer afløse hinanden.

Kirkerne med Gravens Stilhed. De vilde vandre iblandt de Døde til Templet, hvor der tales des om Udødelighed. De frygtede ei, at Ligene kulde forgifte Luften, da det jo kom kun an paa at gjøre Gravene dybe — og de vilde see de ophøiede Grave, og de lagde paa dem et Kistetræ, og satte ved dem et Kors. — Nu kulle de ophøiede Grave jævnes — og Kirkegaarden være Have eller forvises fra Kirken til uden for Stadens Mure, og Liigprocessionen har da en længere Reise, og man kan da ei, som fordum, føre den Døde gjennem Kirken til Graven, og lade Orgelets Toner og Præstens Tale der minde om Død og Evighed.

Men da nu alt ſkulde underſøges og forandres, og forbedres, er det jo intet Under, at man og med den ſædvanlige Driſtighed nærmede ſig Religionen, og med den ſædvanlige Hurtighed vilde have dens Anliggender afgiorte, naturligviis med Hensyn til Tidernes Aand. Tilforn havde man næſten alene i de lærde Sprog ventileret omtviſtelige religiøſe Qvæſtioner, og naar der i Folkets Sprog ſkulde tales om det Hellige og Ærværdige, da talede man med Beſkedenhed, med Varſomhed og Ærbødighed. Men nu brød man alle Skranker. Under det Paaſkud at fremme Sandhedens og Oplysningens Sag, og i den Forudſætning, at ingen Tvivl burde tilbageholdes, ingen Indvending kunde misforſtaaes, intet Angreb være for driſtigt, ingen Forandring for voldſom, ingen Tone uſømmelig, ſagde man Alt, hvad man vilde, om Bibel, om Kriſtendom, om Gudsdyrkelſe og om Folkets Lærere.

Mænd, ſom Voltaire, Paine og Bahrdt bleve nu Dagens Afguder. Af dem vilde man lære at dømme over Religion og Bibel, at kjende Fornuftens myndige Alder, og Naturreligionens uſkatterlige Værd. Deres enſidige Meninger, deres ligeſaa overfladige ſom ugrundede Domme, deres usle frække Spot fik Bifald, og i Maaneds-

Skrifter og Flyveblade søgde man at bringe disse Indvendinger og Spotterier til almindelig Kundskab, og det lykkedes kun altfor heldigen. Man forvirrede Folkets Begreber, man opirrede Hjerterne, man vakde Mistillid til den Norm, der hidtil var anseet gjeldende, og bitter Mistanke til de Indretninger, og til de Lærere, hos hvilke Folket hidtil havde troet at finde Oplysning, Raad, Trøst og Beroligelse. Nu vovede man at nægte, at en guddommelig Aabenbaring var mulig, nødvendig eller vækkelig given; nu forsøgte man at antaste Kristendommens Grundlærdomme, og den hellige Skrift, som disse Lærdommes Kilde, nu paastod man, at der i den offentlige Kultus ikke var Nødvendig for en fri og tænkende Aand, at den overalt ikke var saa nødvendig, som man hidtil troede, og at den ængstlige Ærbødighed var utidig, hvilken Fædrene havde viist for Søndagens Helligholdelse og for flittig Kirkegang. Man beklagede, at der skulde være saa mange Kirker, at Staten skulde lønne saa mange Mænd, der, som man troede, havde Intet andet at bestille, end at prædike engang om Ugen, med hvilket de dog, som det hedte, gavnede saare lidet. En forestog, at den geistlige Stand skulde afskaffes, en Anden, at man skulde kun have en Kirke og fire Skoler paa hver Ova-

bratmiil, en Trebie meende, at Omkostningerne til Geistlighedens Lønning bedre kunde anvendes til Skjærgaardsflaade, en Fjerde, at 600 Rdlr. aarlig Indkomst for en Landsbypræst er dog altfor meget, en Femte gav en Fortegnelse over alle Biskoppernes Indtægter, og forbausedes over, at de kunde have en 2 til 3000 Rdlr i aarlig Indtægt, søgde at karakterisere dem ved at nævne et Bibelsprog til hver, og bød dem ofre Noget af deres Overflod til Oplysningens Tarv, en Sjette vilde, at Præsterne for at tolereres, skulde være ikke alene Skolemestere, men Læger, og Alt, hvad man behøvede.

Religionslærerne selv havde ikke alle Viisdom og Kraft til at modsætte sig Tidsalderens Aand. Mange lode sig henrive af den, og hyldede den herskende Tone. Med ungdommelig Letsind og Uerfarenhed grebe de Dognets Skrifter, og lode sig blænde af det hovmodige Fritænkerie og den falske Vittighed. De grundige Studier bleve tilsidesatte og den klassiske Lærdom ringeagtet. Man læste Angrebene mod Bibelen, men studerede ikke dens Grundsprog og rette Fortolkere. Alt skulde være praktisk, populært, productivt, og man ansaae med Salzman Latin for en af de menneskelige Elendigheder.

Den gamle Prædikemaade blev, som Alt gammelt, forkastet. Man vilde ikke mere behandle Dogmerne, men kun Moralen, og den vilde man behandle philosophisk, som man kaldte det, uden at grunde den paa Bibelens Ord, uden at underbygge den med dens Udsagn. Man satte Bibelens Læsning tilside; thi man vilde nu ikke længere prædike bibelsk; man tog et Sprog til Text, som en Devise, kom yderst sjelden med et af de allerbekjendteste, som med en smuk Sententz, men vogtede sig heel vel, hvilket man kunde uden Vanskelighed, at lade Bibelens Aand og Tone herske gjennem Foredraget. Man fik da Taler, man gierne kunde holdt for ethvert andet Samfund, end et kristeligt. Man troede, at man enten skulde raisonnere eller deducere med logisk Kunst paa Prædikestolen; det kaldte man, at tale til Forstanden, eller med smukke Ord skildre Dyder og Laster, og fremstille, som i et Drama, Livets forskjellige Scener, det kaldte man, at tale til Hjertet, eller snakke, som om man sad for Bordenden i Borgerstuen eller i Kroen, det kaldte man: at tale populært. Men hvad Fædrene kaldte Salvelse, det Simple, Sublime, Ædle, Djerve, det, der hæver Aanden fra Jorden til Himlen, fra Tidens korte Pinagtighed til Evighedens Herlighed, det

kjendte man ikke; det Sprog, der var dannet ved Davids Hymner, Salomons og Syraks Gnomer, Jesu Parabler, Bjergprædiken og Afskedstale, Johannes's Blidhed og Pauli Fynd, det Sprog mægtede man ikke at føre. Den arme Almue havde liden Nytte af den megen Kunst *) og den underfulde Nyhed, og de, som syntes at være dens Venner, skjenkede den, som Alt Andet, en flygtig Opmærksomhed, saa længe den var ny, men ginge snart igjen til den vante Underholdning paa Skuepladsen, i Digtet og Romanen.

Dersom en ond Dæmon vilde arbeide paa at fremme Mørkets Overherredømme, da kunde han af alle Midler neppe finde noget tjenligere end at ud-

*) En Hofpræst bad Luther lære sig, hvorledes han skulde prædike for Fyrsten, da svarede Luther: Alle deine Predigten sollen aufs einfältigste seyn, und siehe nicht auf den Fürsten, sondern auf die einfältigen, albern, groben und ungelehrten Leute, welches Tuchs auch der Fürst seyn wird. Wenn ich in meiner Predigt sollte Philippum Melanchthonem und andern Doctores ansehen, so machte ich nichts gutes; sondern ich predige aufs einfältigste den Ungelehrten, und es gefället allen. Kann ich den Griechisch, Hebräisch, das spare ich, wenn wir Gelehrten zu-

de Foragt for Bibel og offentlig Gudsdyr-
ſee Thi

Har Folket ingen ſaadan Kilde til Gudser-
ndelſe, ingen ſaadan Grundlov for Tro, Haab
Kjerlighed, intet ſaadant Værn for menneſkelige
ıdigtelſer, intet ſaadant Vidnesbyrd for det, der
Gud er aabenbaret, det der er og bliver gjen-
n alle Tider ſandt og gjeldende, da vandrer ſdet
er ſine Drømme og Lidenſkaber, efter Dognets
ıtryk og enhver mægtig Forførers Tilſkyndelſe,
har det intet Lys, ingen Stytte, intet Maal
a Livets Vei. —

Er den Dag ikke i Ære, der ſkal minde os
ı, at vi ikke ere beſtemte for Jordlivets Sysler

ſammen kommen, da machen wirs ſo krauſe, daß
ſich unſer Herr Gott drüber verwundert.

Et andet Sted ſiger han: Wenn ich auf die
Kanzel komme, ſo gedenke ich nur den Knechten
und Mägden zu predigen. Um D. Jonam oder
Philippum, oder um der ganzen Univerſitet wil-
len wollte ich nicht einmal auftreten, denn ſie
können ſonſt in der Schrift woll leſen. Wenn
man aber den Hochverſtändigen predigen will,
und eitel Rabinos und Meiſterſtücke heraus wer-
fen, ſo ſtehet das arme Volk gleich wie eine
Kuhe.

alene, men at vi have et høiere Kald, den Dag, der river os ud fra vor sædvanlige Ensformighed, og vækker Sands og Følelse for det Uendelige og Evige; er den ikke i Ære, ikke anseet, ikke udmærket, ikke anvendt anderledes end Ugens de øvrige sex Dage, eller bestemt som just særdeles passende til sandselig Nydelse og Adspredelse, skal den ikke vorde helliget Andagt, Selvprøvelse og sand Opbyggelse, da vil Menneskeheden og Borgersamfundet, hvad Erfaring allerede har lært, have de sørgeligste Følger af denne Ringeagt, da vil man see endnu mere, end hvad man allerede har seet, at Letsind, Frækhed, dyrisk Sandselighed og Ryggesløshed tager skrækkelig Overhaand.

Agter man ikke, hvad det er, at der kan prædikes for Folket, offentlig tales til en stor Mængde af alle Stænder, frimodigt og djervt og uden Skrømt, om Menneskets vigtigste Anliggender, om Sandheden af den meest omfattende og uberegnelige Indflydelse, at de meest yndede Fordomme saaledes kunne angribes, de herskende Laster revses, Agtelse for Religion, Oplysning og Sædelighed næres og bestyrkes, at Mennesket kan beskue sit Levnet, som i et Speil, at hans Samvittighed kan vækkes ved Tanken om Gud og Evighed, at Ret og Pligt og Dyd og Ære kan haandhæves mod

Forførelsens Spot og Lastens Lykke, at den Svage kan styrkes, den Vildfarende veiledes, den Bedrøvede trøstes, at der, imedens ellers Mod og Hjertet daglig saares ved den egennyttige, vilde, daarlige Tale, der næsten allevegne, hvor man vender sig, skurrer En imøde, kan være et Fristed fra Verdens Tummel, en Helligdom, hvor Mod og Hjertet kan qvæges som ved en Harmonie fra en høiere Verden — agter man ikke dette, føler man ei Trang til at gaae didhen, søger man ei ved sin hele Indflydelse og Exempel at føre andre med sig til Herrens Huus, tænker man ei paa, at det er Guds Ord, der skal være paa dit Hjerte, og du skal gjentage dem, og tale derom med dine Børn, naar du er i dit Huus, og naar du er paa Veien, og naar du lægger dig, og naar du opstaaer — da kan det ikke staae vel til med Kristendom og med alt Godt i Borgersamfundet.

Om vor Tidsalder ikke i denne Henseende har gjort sig skyldig i den straffværdigste Brøde, om Bibelen ikke er bleven ringeagtet, Søndagen vanhelliget, Kirkegang forsømt, er et Spørgsmaal, der ei behøver at besvares; da talrige Kiendsgierninger derom kunne vidne.

At man vilde besmykke sin Ringeagt for Kirken ved at ophøie Skolen, er ligeledes vitterligt,

og at man har begyndt at indsee sin Vildfarelse, ligesom Man indsaae i Frankrige, at det ikke var en Gudsdyrkelse i Aand og Sandhed at lade en Skuespillerinde figurere i Templet, som Fornuftens Gudinde, er aldeles unægteligt. Men det er lettere at nedbryde, end at opbygge. Lettere at mislede Folket, end igjen at bringe det paa rette Vei. Derfor tænker hver Sandhedens og Menneskehedens Ven med Bekymring paa: hvorledes skal sand og ægte religiøs Stemning blive almindelig? Hvorledes skal Folket igjen føres til Ærbødighed for Bibel og Gudsdyrkelse? Hvorledes skal det forekommes, at man ikke igjen, som saa ofte tilforn, gaaer fra en Yderlighed til en anden, atter undertvinger Fornuften, eller søger sin kjødelige Sikkerhed i den udvortes Gudsfrygt, atter tager sin Tilflugt til hykkelsk Andagt, til tom Ceremonietjeneste eller sværmende Mysticisme.

Den Evige har med lydelig Røst talet til os ved Tegn og underlige Gjerninger. Rigers og Nationers, Kongers og Fyrsters og de Vægtiges Skjebne have kraftigen vidnet for os, at kristelig Tro ei ustraffet kan ringeagtes, at Sandhed og Gudsfrygt ei ustraffet kan spottes og haanes. Gid vi maatte mærke paa Tidernes Tegn, høre Herrens Røst, og ei forhærde vort Hjerte.

Ægte religiøs Stemning er vor fælleds Trang det Eneste Fornødne. Ved den vil Byrder bæres, ab forvindes, Skade oprettes, alle Kræfter optis, Troskab mod Konge, Lydighed mod Lovene, erlighed til Brødrene, Agtelse for Dyd og gode æder fremmes og befordres.

O — at Lovgivere og Statsstyrere, Univerietets, Kirkens og Skolens Lærere, Huusfædre Huusmødre, alle Vise, Gode og Ædle, med ad og Daad, Tale og Skrift, Levnet og empel samdrægtigen vilde virke til disse store nne Øiemeed.

Til det kan og vil De, ædle Mand! virke, n De hidtil har meer end begyndt hæderligen, ed Deres Talent, Lærdom og Frimodighed vil ei virke forgjeves. Fra Deres Lærestoel stemme Folkets tilkommende Religionslærere, og ved res Skrifter udsaae De en god Sæd for Lærde Ulærde, der vil bære Frugt i sin Tid. Hæder Held med Dem og Deres Iver for Sandhedens, ligionens, Menneskehedens store Sag!

Forsmaae ikke en Broders ufremtede Bifald velmeente Opmuntring. Vi arbeide begge, er den Naadegave, os er given, i Herrens Gierig, og det er saa frydefuldt at see en trofast rede Medarbeider. Derfor rækker jeg dem min

Haand, og ſiger: gak freidigen frem paa Banen — Guds Naade, Samvittigheds Fred, de Retſkafnes Tak og Agtelſe ledſage Dem!

Deres o. ſ. v.

***, d. 6 April 1814.

Udgiverens Efterſkrift.

Maaſkee burde Udgiveren ligeſaalidet ladet Slutningen af ovenſtaaende Brev aftrykke, ſom han vovede at gjøre det ved Indledningen, der indeholdt endnu ſtærkere Bifaldsyttringer og en endnu mere ufortjent Lovtale over Udgiverens Smaabeſtræbelſer for Sandheds og Videnſkabeligheds Befordring iblandt hans Landsmænd. Men da Hr. Forfatteren ſelv ønſkede Slutningen aftrykt, og Udgiveren, ſandt at ſige, ei alene glæder ſig ved at modtage et ſaa trofaſt Haandtryk af en Mand, ſom den danſke Kirke regner iblandt ſine værdigſte Lærere; men ogſaa regner ſig det til en Ære at være det offentligen bekjendt: ſaa troede han, uden at anſees for ubeſkeden, at kunne beholde ovenſtaaende venſkabelige Yttringer. Iøvrigt vil min nye Correſpondent ſaavelſom andre Læſere maaſkee

ærke paa Fortsættelsen af mine Breve, at der st og her er et Spring i Tankegangen, hvilket er ranlediget derved, at jeg nu ei behøvede at lade trykke, hvad i dette Brev er omtalt; dog kunde g ikke ganske undgaae at berøre adskillige af de jenstande, som heri ere udførte.

V.

Breve fra Udgiveren til en Landsbypræst om adskillige Geistligheden vedkommende Anliggender.

(Fortsatte fra forrige Bind).

Tredie Brev.

(Præsten betragtet som Skolemand og Skolebestyrer).

Du meldte mig, bedste Ven, for nogen Tid siden, at Du havde begyndt at læse selv et Par Timer om Ugen i enhver af dine Skoler, og forlangte i den Anledning at høre mine Tanker angaaende det for nogle Aar siden saa omstridte Spørgsmaal: om Præsten burde forpligtes til at tage Deel i Skoleunderviisningen. Jeg vil i Dag ei alene opfylde dette dit Ønske, men endog lade min Pen udskeie

udenfor din Opfordrings Grændser til adskillige beslægtede Materier. Den gamle Invalid bliver snaksom, naar han hører tale om Krig og Vaabenbrag; ligedan gaaer det med den aftakkede Skolemand. Hvor maatte da ikke dit Spørgsmaal interessere mig, som ei ganske har taget Afsked med Skolen; thi foruden det at min nærværende Patronesse (alma mater) ei lader haant om dette Navn (naar man kun sætter Epithetet høi foran), saa har jeg, saa at sige, i mit Huus en dobbelt Skole: den ene for unge Studerende, som jeg forbereder til Universitetet; den anden for mine egne Børn, hvis Underviisning jeg hidindtil alene har besørget. Jeg fortsætter da saa meget heller de begyndte Aphorismer, som min brogede Tankekrands denne Gang skal slynge sig om de to herlige Navne (Skole og Kirke) der vække Tanken om Alt hvad der oplyser, forædler og opløfter Menneskets; og skal den tillige tjene til at vise det Forhold, hvori ogsaa vi To staae til hinanden, som een og den samme Aands Tjenere. Begge kunne vi uden Tvivl tilegne os et dobbelt Præstedømme; thi vi arbeide jo Begge baade for Kirken og for Skolen; kun med den Forskjel, at imedens jeg hverver og hielper til at danne Plantere til Herrens Vingaard, arbeider Du selv deri; ligesom paa den an-

den Side Høiskolens Lærestoel kræver min bedste Kraft, imedens Kirkens fordrer din. Dog — naar Du der har talt Herrens Ord til hans Menighed, og opmuntret eller advaret, huſvalet eller ſtraffet den (alt efter Sjelenes forſkjellige Trang og Vilkaar), da ſkuer Du med Faderblik fra Templets Forgaard ned paa de lave Skoler, der, udklækkede under Kirkens Vinger, endnu saa høiligen trænge til den kjerlige Moders Pleie. Man har oftere (og Du ſelv med, om jeg mindes ret) kaldet Kirken og Skolen Søſtre; Lignelſen er rigtig, naar man hæver Tanken til Alfaderen, hvis himmelſendte Døttre begge ere, ſkjenkede Jorden til Menneſkeſlægtens Oplysning og Saliggjørelſe. Men lægger man nøiere Mærke til begges Forplantelſe her paa Jorden, da kan Kirken med Føie kaldes Skolens Moder; thi alle vore Underviisningsanſtalter, høie og lave, almindelige og beſynderlige, ſkylde den chriſtelige Kirke deres Oprindelſe, Opblomſtring og Varighed. Var det end ingen Pave ſom anlagde vort Univerſitet, og ingen Biſp, ſom byggede din Skole: saa var det dog chriſtelig Aand, og Omſorg for Guds Ords Udbredelſe og Stadfæſtelſe, ſom beſjælede begge de kongelige Stiftere, Chriſtian I. og Fredrik IV. Dog derom behøver jeg ikke at tale med Dig, ſom erkjender Sandhe-

af Tyge Rothes Sætning, at ethvert For-
, som den nyere Tid har forud for den gamle,
middelbart eller umiddelbart udledes fra Chri-
ommen. Alligevel veed Du saa godt som jeg,
er endnu er kun altfor mange Mennesker til,
hvem man maatte ønske disse Ord dagligen
tagne; thi, ligesom den overgivne Yngling,
uppen af den alvorlige Hofmesters Skole, hø-
mangen Gang at spotte sin Lærer, forglem-
de at det er denne han skylder ethvert Aands-
in han nu hovmoder sig af: saaledes have vi
et ei alene tankeløse Daarer men endog philo-
ereh- Pædagoger at lade haant om alle kirke-
Indretninger, og raade til enten i det mindste
i saa Fald vare de bekiedne) at emancipere Sko-
fra Kirkens tunge Aag, eller vel endog (som i
kerig) erklære Kirken for overflødig, og ned-
e dens Altere, for deraf at tænde Oplysnin-
Fakkel. Vel havde da Chateaubriant, som
Vienvidne til disse en atheistisk Philosophies Be-
yggelighedet, Grund til at sige i sit Værk om
stendommens Aand: "Vi gjøre os til af Phi-
phie i dette Aarhundrede, men sandelig! den
indighed, hvormed vi behandle de christelige
retninger, er intet mindre end philosophisk *).

*) Se Theol. Bibl. 3 Bd. S. 44.

See vi derimod paa de mere moderate Reformatorer, da kan vel ikke nægtes, at deres Harme over Geistlighedens Ligegyldighed for Skolevæsenet mangen Gang var billig og kun altfor grundet; thi hvormangen Præst glemte ikke (nødig vil jeg tilføie: og glemmer endnu) at Skolen er Kirkens Plantebed, hvori det Frøe bør udsaaes, som siden, vandet og fredet i Kirkens Hauge, skal bære god Frugt for at tækkes Herren, naar han kommer for at beſee sin Viingaard og kræve Regnskab af Arbeiderne. Der var Tider (f. Ex. da Luther, og siden da Spener fremstod som den forladte Ungdoms Talsmænd) i hvilke Præsterne endog skammede sig ved de Unges Undervisning som noget der var langt under deres Værdighed; og dog kaldte de sig Disciple af den Mester, som sagde: "Lader smaa Børn komme til mig og forhindrer dem ikke, thi Guds Rige hører saadanne til."

Sandt er det endvidere (naar Talen er om Skolebestyrelse) at de øverste Geistlige mangen Gang ved andre Forretninger bleve afholdte fra at skjenke Skolevæsenet den Opmærksomhed, de som Scholarcher skyldte det. Men alle disse Jagttagelser kunde kun berettige Vedkommende til at reformere enten de Geistlige selv eller deres Administration; ei til at betage dem enten Opsyn

ver Skolerne, eller Andeel i Ungdommens Under-
iisning *). Thi baade er, og bliver til evig Tid,
undskab om Gud og hans Veie det ene Nø-
endige for Menneskene, følgelig det første og
igtigste, hvorom Alle bør underrettes (og til saa-
an Underviisning er dog vel Theologen fortrinli-
en skikket); dernæst kan det med Rimelighed an-
iges, at den Samvittighedsfuldhed, Kjerlighed,
g Alvorlighed, hvormed ogsaa den øvrige Under-

*) Lykkeligviis skede dette heller ikke hos os. I det Regieringen skjenkede det lærde Underviisnings-væsen den høie Opmærksomhed, at anordne for det et eget Collegium, vedbleve dog Biskop-perne tilligemed Stiftamtmændene at være de lærde Skolers Ephorer; og da Almueskolevæsenet fik nye Opsynsmænd i Amtsprovsterne, vedbleve disse (skjønbt det ei skal have manglet paa Forslag til det Modsatte) at være geistlige Mænd ja selv Præster. Saaledes har Geistligheden hos os beholdt Leilighed tilbage til at kunne ved Indsigt og Iver gavne Skolevæse-net, uden at kunne, ved Efterladenhed ganske fordærve det. Men spørger man om Theologer-nes Deeltagelse i selve Underviisningen, da er det bekiendt nok, at Lærerne ved de lærde Skoler vælges næsten bestandigen iblandt theologiske Candidater.

visning bør meddeles, og Opsynet derover føres almindeligere findes hos geistlige end hos verdslige Personer. Hine blive saavel ved deres borgerlige Kald forpligtede, som ved deres Studier foranledigede til ideligen at sysselsætte sig med Tanken om deres Medmenneskers Oplysning og Veiledning til Lykkalighed: disse derimod, som ere dybt indviklede i verdslige Sorger, kunne, om de end have Tilbøielighed til samme Idræt, dog kun anvende deres Fritimer og enkelte alvorlige Øieblikke derpaa. Man tænke sig en Amtsskoledirections tvende Medlemmer, Amtmanden og Amtsprovsten, ved Siden af hinanden i dette Forhold, begge lige driftige og samvittighedsfulde; og spørge sig da, af hvilken man, efter Begges hele Dannelse og Embedsstilling, er baade beføiet og berettiget til at vente sig det Meste med Hensyn til Skolevæsen og Oplysning? Svaret kan neppe være tvivlsomt, og det samme gjelder, hvis man istedetfor denne Administration sætter den endnu mere omfattende: Stiftsdirectionens tvende Lemmer, Stiftamtmanden og Biskoppen. Du veed, min Ven, at jeg hverken venter eller agter nogensinde at blive Biskop eller Amtsprovst; min Anbefaling af den geistlige Administration kan altsaa ikke antages for at være egennyttig; og det saa meget mindre, som

den staaer i Opposition med Tidsalderens herskende Mening, hvilken har villet, at Staternes Vel fordrede Geistlighedens høistmulige Indskrænkning saavel ihenseende til Indkomster som Embedsmyndighed. Lykkeligviis synes Statisterne *) at betænke sig nu, da de ere komne paa Halvveien; og at det var den høie Tid at standse, maae selv de tilstaae, som bedømme det hele Foretagendes Værd alene med Hensyn til Staten. Det er meer end hierarchisk Snak, det er et gammelt Sandsagn: at Kirken (nemlig den sande, usynlige christne Kirke) nok kan bestaae uden Statens Hjelp, men at Staten (vel at forstaae: den velordnede, cultiverede og sædelige Stat) ei kan bestaae uden Kirkens Bistand. Hvi vil man da stedse styrte sig fra den ene Yderlighed til den anden? Hvorfor ikke heller give Gud hvad Guds er, og Keiseren hvad Keiserens er? Man taler ideligen om Hierarchernes Ærgjerrighed, Overmod, Herske- og Vindesyge; aldrig om de gode Hyrders Mildhed, Ædelmodighed og Uegennyttighed. Man forarges (og

*) Jeg optager dette gamle danske Ord i sin egentlige Betydning, fordi det siger noget andet (og mindre) end Statsmænd, hvilket nu sædvanligen er traadt i dets Sted.

ikke uden Grund) over de catholske Præsters fyrstelige Indkomster; men man overseer de eiendommelige Virkninger af præstelig Tænkemaade, som en Ximenes og Andre lagde for Dagen, naar de anvendte disse Indkomster til Universiteters og Skolers og Vaisenhuses Anlæggelse, til Biblers Trykning, til Armeers Underholdning, naar Fædrenelandet var i Nød o. s. f. "Om jeg med denne Bemærkning tænker at kunne udslette de de mange Spor af geistligt Tyrannie og Overmod, som findes i Hierarchiets, især det paveliges, Aarbøger?„ — Nei, ingenlunde; men rigtig nok tænkte jeg mangen Gang, naar jeg læste om en Paves Udaad: kunde en geistlig Mand gjøre det, hvad vilde da ikke en verdslig Mand have gjort i hans Sted? Hvorledes vilde det f. Ex, have seet ud i Europa, hvis en Carl V. eller Philip II. havde faaet en saadan Enevoldsmagt i det 16de Aarhundrede, som Innocenz III. havde i Begyndelsen af det 13de? Mon hine saa ofte som denne vilde have tæmmet deres Despotie ved Tanken om det Regnskab, som ogsaa de skulde aflægge for deres Regimente? Mon deres Eneherredømme vilde saa ofte som dennes, have tjent til Rets og Retfærdigheds Haandhævelse? Eller var det ikke netop den, vistnok stolte, Usurpation, Paverne ideligen førte

i Munden (at de vare Christi Statholdere paa Jorden, at de regjerede i Guds Navn o. s. v.) som mangen Gang mindede dem om hvad de skyldte deres Undergivne? Jo, af en geistlig Mand maa man dog snareſt vente Kundskab om hvad der kræves af en christelig Regent. Denne Hædersitel udtrykker saa bestemt alle en god Fyrstes Pligter, at den, som stræber at fortjene samme, hverken behøver at bindes ved, eller — hvis allerede bunden — at frygte for nogen Capitulation. Derfor var det ogsaa, at de danske Rigsstænder i Aaret 1660, da de ved Souverainitetens Indførelse i Begyndelsen ønskede og ventede en Reces af Kong Frederik III., siden lode sig nøie med det Løfte, Kongen aflagde paa egne og Efterfølgeres Vegne: at ville føre et mildt og christeligt Regimente.

Men for at komme tilbage igjen til Landsbypræsten (som man let i Selskab med Pavet og Bisper kan forglemme), da er der Ingen som nægter ham Ret, eller rettere fritager ham for Forpligtelse, til at være Bestyrer af sit Sogns Skolen. Han skal jo selv fuldende Ungdommens Underviisning, optage Catechumenerne i Kirken, og efter Optagelsen indestaae for, at det ikke er uvidende eller raae eller usædelige Medlemmer, han har indviet i de Helliges Samfund (man tilgive mig

en Benævnelse, som rigtig nok længe har været gaaet af Moden, men dog er bibelsk og skikket til at minde de Christne om hvad de burde være). Men hvorledes kan Præsten det uden flittigt Tilsyn med Skoleunderviisnigen, eller — for at sige endnu mere — uden at være sin Sognungdoms øverste Opdrager?

Og her maa jeg da atter velsigne Faderen Luther i hans Grav, fordi han ikke alene paalagde Præsterne det første, men tillige satte dem istand til at vorde det sidste, ved nemlig at gjengive Geistligheden den dem af Paverne berøvede Ret: at gifte sig. Jeg har ved en anden Leilighed, som Du nok mindes, viist de velgjørende Følger heraf for den evangeliske Kirke *). At plaidere den samme Sag to Gange har jeg ikke Lyst til, ihvorvel jeg kan sige med Rousseau's savoyiske Vicar, at jeg stedse har agtet Ægtestanden som den første og den helligste af Naturens Indretninger. Her vil jeg indskrænke mig til den Bemærkning, at Præsten bliver en saameget fuldkomnere Opdrager for Sognets Ungdom, som han selv er god Fa-

*) I min Gjendrivelse af Feßlers Apologie for Geistlighedens Cælibat. Se Theol. Bibl. 3 Bd. S. 70. følg.

temand og kjerlig Fader. Thi er det ikke ogsaa i denne Henseende sandt, at det er fornemmelig ved sit Exempel Præsten skal lyse for Menigheden? Først naar Præsten selv kan fremvise velartede Børn, vil Almuen, der sjelden troer en Theorie uden Praxis, lægge ret Mærke til hans Forskrifter og Formaninger Børneopdragelsen angaaende. Dernæst vil Præsten ogsaa i Almindelighed befindes i samme Grad at tage sig af sit Sogns Ungdom, som han interesserer sig for sine egne Børns Opdragelse.

Til Raad og Exempel indskrænker sig, saaledes som Tingene nu staae, Præstens umiddelbare Indflydelse paa den egentlige Opdragelse af Sognets Ungdom; men saa sandt som al Underviisning kan og bør vise sin Frugt i Gjerningen, saa kan Præsten virke, skjøndt middelbart dog kraftigt, paa de Yngres Sæder igjennem Skolen, ligesom paa de Ældres fra Kirken. At han kan det, vidner dit og mange andre værdige Mænds Exempel; at han bør det, flyder af hans Embeds Natur. Alligevel gives der endnu mangen Candidat, som ikke tænker paa at erhverve sig den dertil fornødne Øvelse, i den Tid, da den saa let kan erholdes — i Candidataarene. Præste-Seminariet i Kjøbenhavn tilbyder den yderdende Catechet

ligesaavel som Homileten Veiledning til at studere sin Kunst; og den, som ikke har Leilighed til at indtræde i dette, finder dog allevegne Skoler og Børn, hvorpaa han kan øve sig; men just her gjælder det gamle: usus est magister optimus. Ogsaa træffer det sig ret heldigen saaledes, at de fleste theologiske Candidater, inden de befordres til geistligt Embede, give sig af med at underviise enten i Skoler eller i skikkelige Folks Huse. Den tænksomme Lærer vil ikke undlade her at indsamle Erfaringer, der i hans tilkommende Virkekreds ville blive ham høist gavnlige. Vel er der stor Forskjel paa Almueungdommens og studerende Ynglinges Underviisning, og vel jage mange Candidater saa begjerligen efter det sidste Slags at de endog lade haant om at bibringe Børn Kundskabernes Elementer (rimeligviis fordi de ikke betænke, hvor lærerig ogsaa den sidste Underviisning kunde blive dem); men derover maa man dog ikke overse, for det første at al Slags Underviisning har meget tilfælleds med hinanden, — især det, at den for at lykkes kræver Eftertanke og deraf flydende Methode —; for det andet bør alle Mennesker, af hvad Stand de end ere, naar de have lige Alder, bibringes Religionen og hvad der forresten maatte være almeennyttigt paa lige Maade. Selv

ndſelæreren kan derfor meget godt, naar han
vil, ogſaa oplære Bondens Søn. Dog —
har jo ſelv været Hofmeſter, og maa følgelig
have erfaret, hvor let det var at ſtudere Dig
i dine Sogneſkolers Trang, ved Hjelp af den
lſe, Du iforveien havde, ſkjøndt i et noget for-
igt Fag af Underviisningen. Nu er det rig-
ok ſaa, at jeg ogſaa har kjendt Præſter, ſom
deres Hofmeſterembede have erhvervet ſig gode
, uden at have fattet eller bekymret ſig om
Catechetik, Methode og deslige Rariteter var;
de ere ogſaa blevne haardt ſtraffede derfor.
diſſe Mænd var det iſær, ſom efter Semina-
es Oprettelſe ſaa tit havde den Krænkelſe at
ſeet over Hovedet af deres ſeminariſtiſkdan-
Skoleholdere, hvilke rigtig nok ei havde ſtu-
ſaa dybt ſom Præſten, men dog havde fattet
gt Greb (Begreb eller Haandgreb) ſom han en-
gjen-havde forglemt, eller aldrig lært. Dette
nu ikke være ſaaledes; thi ſaalidet ſom Diſci-
maa overgaae ſin Meſter: ſaalidet maa Sko-
deren kunne lære ſin Præſt noget, end ikke
eende til de ringeſte Ting f. Ex. Fremgangs-
den ved Læsning og Skrivning. Præſten kan
ke længere ſom fordum undſkylde ſin Uviden-
Skolefaget med Mangel paa Veiledning, da

han i Biskop Plums Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almue-Skoler har den fuldstændigste og fatteligste Anviisning baade til at blive bekjendt med sine Pligter, som Skolebestyrer, og til den rigtigste Maade at opfylde dem paa. Da denne efter Fortjeneste skatterede Bog nu ifølge kongelig Befaling er anskaffet for alle danske Skoler, og dens Indhold følgelig Skolelæreren bekjendt, saa maa Uresfølelse nu udrette hos den dorske Præst, hvad Pligtfølelse forlænge siden har udrettet hos den nidkjære — denne Bogs flittige Studium *); thi saa blottet for al honet Ambition kan jeg ikke tænke mig Nogen af den geistlige Stand, at han ei skulde rødme ved at staae tilbage for sin Skoleholder, naar han ved saa let Arbeide kan erhverve sig de til hans Control fornødne Indsigter. Og herved vil den magelige Præst, som ei gjør meer end nødvendigt er for at undgaae Irretesættelse af Biskop

*) Forudsætningen af denne Bogs almindelige Brug iblandt Geistligheden er det, som har bevæget Brevskriveren til enten ganske at forbigaae eller kun løseligen at berøre saa mange vigtige Gjenstande i Præstens Skolebestyrelse, hvorom han maaskee kunde have sagt noget anderledes men intet bedre end Plum.

og Cancellie, vel i Almindelighed lade sig nøie; men den samvittighedsfulde Hyrde vil lade haant om et Navn, der er opfundet som Surrogat for Samvittighed; han vil blive noget langt mere og ædlere end sine Skolelæreres Controlleur, han vil blive deres Veileder, og eo ipso deres Medlærer.

Men da jeg her er kommen til det af Dig i din pædagogiske Iver opkastede Spørgsmaal: om det ei var rigtigst at pdalægge alle Præster at læse visse Timer ugentlig i deres Skoler? og da Du til Gunst for din benægtende Mening beraaber dig paa Plums og Resewitzes Medhold: saa vil jeg først tage Hovedstedet om denne Sag i Plums Haandbog for mig, og efterat have commenteret derover tilføie mit eget videtur.

"Her forudsættes (siger Biskoppen i Anmærkningen til den 85 §. hvorfor handlet om Søndags-Prædikens Gjentagelse) at Præsten, som selv bedst maa kunne gjentage sin Prædiken med de Unge, frivillig bidrager Sit til Skole-Underviisningens Fremme, ikke alene ved at have Opsyn med den, og at danne Skolelæreren dertil saavidt mueligt, men endog ved selv at tage Deel deri. Dette forudsættes, fordi Børnenes Antal og Lærernes Beskaffenhed i de fleste Skoler

fordrer det, Præsternes Embeds-Forretninger ogsaa i Almindelighed tillade det, og det maae formodes, at ingen retskaffen Præst vil anse et saa nyttigt og for hans Kald saa passende Arbeide for en Byrde. Det er ogsaa bekiendt nok, at mange Præster virkelig underviise i Skolerne. For deres Skyld, som endnu behøve Opmuntring dertil, maa det staae her, hvad vor forrige Landsmand, Veteranen blandt vor Tids berømte Skolemænd, Resewitz, siger derom i et af sine nyeste Skrifter: "De allerfleste Skolelærere (selv de, som ere dannede paa Seminarierne, med mindre de have gode Hoveder, og ere forberedte med Flid) mangle Anlæg og Duelighed til at give en rigtig og tydelig Underviisning i det, som unge Mennesker fra 12 til 14 Aar behøve at vide. De have altfor liden Øvelse i Eftertanke; de kjende ikke nok de Tings Værd, som de skulle lære andre: de kjende altfor lidet sig selv, og Verden, og Menneskene. De ere derfor uskikkede til at oplyse deres Underviisning med passende og fattelige Exempler, og at anvende den rigtigt paa det menneskelige Liv. Men alt dette kan og bør man vente af Præsten. Han har anvendt sit hele Liv paa at forskaffe sig Indsigt i det, hvori han skal underviise andre, at lære at kjende Mennesket, som han skal underviise, at stu

dre den Maade, hvorpaa man bliver fattelig og rørende for den store Hob; og at gjøre sin Underviisning anvendelig paa Livet, og frugtbar for det menneskelige Hjerte. Han har altsaa, og bør have den Aandsdannelse, som fordres til Ungdommens Underviisning, og det udgjør en vigtig Deel af hans Embedspligter, at opdrage den Unge til Religion og Dyd. De fleste Præster paa Landet og i Kjøbstederne mangle heller ikke Tid til denne Underviisning. Disse burde paatage sig at underrette Børnene af deres Menighed, fra det 12te indtil Slutningen af det 14de Aar, et Par Eftermiddage om Ugen, Høsttiden undtagen. „ o. s. v.

Saa tydeligen som begge disse berømte Pædagogers Ønske gaaer ud paa, at Præsten maatte selv deltage i Skoleunderviisningen: saa lidet taler Loven af dem om et Lovbud, som skulde paalægge Præsten visse Timer Skolearbeide dagligen eller regentligen; men ved deres "bør„ forstaaes blot hvad Præstens Samvittighed kræver af ham i det tilfælde at han har Evne og Leilighed dertil. Saaledes blive vi uden Tvivl alle enige; thi saa vrig Du selv er for Skolens Bedste, og saa gjerne Du nu utvungen understøtter dine Skoleholdere: saa ubehagelig torde dog denne Forretning forekomme Dig, hvis den blev Dig foreskrevet som Pligt.

Lyrreligviis behøve vi nu ikke mere at befrygte et saadant Lovbud, da vor Regjering holdt det tilbage i de Aar, da man vurderede Præsten fast alene som Skolemand; og da virkeligen en saadan Lov blev given for nogle Egne af Tydskland. Det var ved denne Leilighed, at et Par af vore Præster erklærede sig offentligen mod slig Indretning *): den ene udførligere men mindre grundigt, den anden kortere men indskrænkende sig bestemt til Spørgsmaalet. Jeg tager da heller ikke i Betænkning at underskrive Resultatet af den Sidstes (Pastor Lassens) Betragtninger: "Ikke at bestemme eller fastsætte nogen vis Tid om Ugen, hvori Præsterne

*) Se Pastor T. M. B. Galskiot, om det Fornuftige og Rette (Forfatteren mener det Ufornuftige og Urette) i at paalægge Præsterne i Danmark 4 Timers ugentlig Læsning i Skolerne, i Fallesens theol. Maanedsskr. 1805. 1 B. S. 662 fg. jevnført med Udgiverens Anmærkninger og Forfatterens Svar (1805. 2det Bind. S. 154 fg.). Dernæst Pastor Rud. Fred. Lassens Afhandling: Hvorvidt Præsterne paa Landet, foruden det egentlige Opsyn med Skolerne, der er dem paalagt, visse fastsatte Timer egentlig kunne deeltage med Skolelærerne i Undervisningen i Skolen. Sammest. 1807. 2 Bd. S. 466. fg.

de arbeide med Skolelærerne i Skolerne, men
lade dette til enhver Religionslærers frie Vil-
Kræfter, Tid og Leilighed. Den retskafne
st vil ogsaa i Skolen arbeide med, naar han
og han seer at Nødvendigheden udfordrer det.
overvælde Religionslærerne med altfor mange,
i strengeste Forstand, efter Lovene, ikke egent-
vedkommende Forretninger, er sandelig ikke
[illegible] — Nei visseligen ikke! Derimod naar sam-
Forfatter tilføier, at Skolelærerne blive i vore
je saaledes oplærte, at de kunne præstere præ-
ida, og at Præsterne altsaa ikke behøve at være
s Medhjelpere: maa jeg med Resewitz erindre,
ette kun gjelder om Minoriteten af Skolelærer-
og at de fleste endnu kunne behøve en oplyst
sts Veiledning. Men da der nu ikke gives no-
enten nemmere eller sikkrere Maade at erhverve
en god Methode paa, end at bivaane en dyg-
Methodists Undervisning, saa mener jeg, at
esten — forudsat at han er en øvet Ungdomslæ-
— ikke bedre kan benytte sine Skolebesøg, end
minando at gjentage, udvide, befæste, og —
fornødent gjøres — tauft berigtige Skoleme-
ens daglige Undervisning. Undertiden maa
i vel ogsaa lade Læreren fortsætte Undervisnin-
i i sit Paahør, for at blive bekjendt saavel med

Fuldkommenhederne som Manglerne i hans Foredrag. At rette det sidste i Børnenes Nærværelse, vil den retsindige Opsynsmand vel vogte sig for; at gjøre Læreren under fire Øine opmærksom derpaa, er vel tilladeligt og billigt, men vil kun i faa Tilfælde befindes gavnligt, med mindre Præsten selv kan anstille en Undervisning, som er fri for disse Feil. Men skal Præsten ved sine Skolebesøg opnaae denne Hensigt, (paa een Gang at undervise, saa at sige, baade Skolemesteren og Børnene), saa følger, at Præsten ikke, som Resewitz antyder, kan oprette en egen Classe for sig af de mere vorne Børn. Dette kan heller ikke lade sig gjøre af den Grund, at Præsten umuligen kan bestemme en vis ufravigelig Eftermiddag, da han vil indfinde sig i enhver af Skolerne; ligesom dette just heller ikke er ønskeligt, naar vi betragte ham som Opsynsmand; thi jo mere uventet en Visitator kommer, desto fuldkomnere opnaaes Visitationens Øiemed. De Børn, som have udlært i Skolen, maae da ved Præstens Catechisation i Kirken være en fortrinlig Gjenstand for hans Opmærksomhed. Et andet Forslag, som man kunde gjøre til Fordeel for dem, var at de, een eller to Vintere førend de skulde confirmeres, toge Deel i den Undervisning, som Præsten giver Confirman-

ne; men det vil koste Tid og Møie at faae dette
rslag iværkſat paa Landet, hvor Børnene holdes
bage fra at gaae flere Aar til Læsning (ſom det
der) ligeſaa meget ved de formuendes Forældres
olyhed ſom ved de Fattiges Trang. Derimod
der Du viſt, min Ven, ligeſaavel ſom jeg,
bſtedpræſter, der med Held have iværkſat det.

Ved at nævne Kjøbſtedpræſter kommer jeg til
ænke paa den Classe af den danſke Geiſtlighed,
hvilken man med Grund kunde fordre en ſtadig
regelmæssig Deeltagelſe i Skoleunderviisningen,
mener de reſiderende Capellaner, der, naar de
tillige have en egen Landsbymenighed, af
Præſter have meeſt Tid tilovers fra de egentlige
ſtelige Forretninger. Erkjendelſen heraf frem-
te flere Gange det Forſlag: at Capellanierne
atte nedlægges til Fordeel for Skolevæſenet.
n danſke Regiering, ſtedſe omhyggelig for Ung-
mens Underviisning og beredvillig til at fanc-
tere alle tilladelige Midler til dens Forbedring,
disſe Forſlag Gehør, og det med den, ſom
ſynes, viſe Modification, at den Overlærer,
anſættes ved Kjøbſtedſkolen med det inddragne
pellanies Indkomſter, vedbliver at være geiſtlig
der Navn af Catechet. Manden vinder derved i
toritet, og Embedet vinder, fordi det med denne

Organisation søges af de dueligste theologiske Candidater. Kun havde jeg ønsket, at Catechseten var gaaet ind i alle den forrige Capellans Rettigheder, hvorved en ikke liden Capital var bleven vundet for Skolevæsenet. Capellanen havde f. Ex. tre Offerdage; Catecheten har kun een. Vel sandt, at det staaer enhver Menighed frit for at vederlægge ham Tabet; men vi leve ikke i Tider, da Ædelmodighed, især imod Geistlige, er stor, og da det kunde synes nødvendigt ved Anordninger at sætte Grændser derfor. Simplere forekommer det mig at have været, hvis man havde ladet Capellanen beholde alle de gamle uvisse Indkomster tillige, og kun forandret hans Forretninger, saaledes at Prædiken i Fremtiden for ham blev en Bisag, men Skoleunderviisningen Hovedsagen; og det forstaaer sig selv at Navnet da ogsaa passende forvandledes til Benævnelse af det, som nu blev hans vigtigste Embede. Dog — lader os ei, fordi maaskee ikke Alt stemmer overeens med vore, langtfra ikke ufeilbare, Ideer, forglemme den Taknemmelighed, vi skylde de ædle Mænd, som have tilraadet og iværksat saameget til Skolevæsenets Forbedring.

Idet jeg nu vender tilbage til dine Landsbyskoler, for at visitere dem, saa godt som det lader

sig gjøre af — en Professor, og — fra et Studere-kammer: tager jeg dine Timeplaner for mig, og seer deraf, at Du har optaget i det Væsentlige alle de Læregjenstande, som vor Plum i sin Haandbog har beskrevet. Jeg veed, at Intet hos dig bliver anlagt paa Pralerie; og at hvad der staaer i dit Schema, ikke staaer der for Biskops og Amts-provsts Skyld, men for Børnenes. Jeg vil da ogsaa tro, at Du ved dine dygtige Skolemesteres ufortrødne Flid og ved din egen nidkjære Deelta-gelse er istand til at faae de Stadige og Oplagte iblandt Skolebørnene lært, foruden Religion, Regning og Skrivning, det for dem anvendeligste af Naturhistorie, Fædrenelandets Love, Historie og Geographie; men jeg tør derfor endnu ikke gjøre det til almindelig Norm for alle vore Landsbyско-ler. Det var visselig heller ikke Biskop Plums Hen-sigt, da han afhandlede Læregjenstandene i sin An-visning; men deels tænkte han nærmest paa Bor-gerskoler, af hvilke mere i Almindelighed bør for-bres, deels maatte han, naar han gjorde udtrykke-ligen Anvendelse af sine Forskrifter paa Landsby-skolerne, rimeligviis have det høieste Maal for Øie; og i en Normalskole bør vistnok intet af det, han har foreskrevet, tilsidesættes. Jøvrigt har Du fuldkommen Ret i, at hiin Mangfoldighed

af Læregjenſtande ikke i ſig ſelv er ſaa frygtelig, ſom den lyder for lærde Øren, og Alt, hvad Almuen af hine Kundſkabsgrene behøver at vide, kan mageligt ſammentrænges i en liden Læſebog (ſom Ungdommen jo dog, foruden Religions-Lærebogen og Bibelhiſtorien, bør have). Desværre kan jeg endnu ikke nævne Dig nogen ſaadan Bog, aldeles indrettet overeensſtemmende med Almueungdommens Tarv. Funkes, ſom Du bruger, er nok ogſaa den bedſte vi eie, men den er baade egentligen ſkrevet for Borgerſkoler, og for koſtbar, til at komme i fattige Bønderbørns Hænder. Om jeg mindes ret, har Selſkabet for Norges Vel udſat en Præmie for en ſaadan Almueſkolebog; maaſkee tilfredsſtilles derved et længe følet Savn. Ellers ſynes mig at Du, eller en anden dansk Præſtemand let kunde afhjelpe denne Trang. Heldigſt vilde uden Tvivl Arbeidet vorde udført, naar Flere gjorde hver ſit Udkaſt, det Hele revideredes af en Commiſſion, og derefter udgaves under offentlig Autoritet, hvorved da ogſaa Priſen kunde blive anſat til en Bagatel. Du ſeer at jeg i dette Ønſke ganſke ſamtykker Profeſſor Gamborgs Forſlag i hosfølgende Afhandling, ſom han nyligen har udgivet til Beſvarelſe af det ved nysnævnte Norſke Selſkab udſatte Priisſpørgsmaal: Hvori bør Almue-

ungdommen underviſes i Skolerne? *). Men ſaa enig jeg for det meſte er med denne vor værdige Lærer, om hvad der bør læres i Almueſkolerne: ſaa uenig er jeg med ham om hvorledes det bør læres. Han vil nemlig at Alt ſkal læres ved mundtlig Fortælling af Læreren, og tror ſom Rousſeau, at Børnene ikke ſildig nok kunne lære at læſe, hvorfor han ogſaa ender ſin Skoleunderviisning (i Theorien) med det, hvormed Andre begynde deres — med at lære at læſe. Jeg vil ikke ſige, at hans Methode ſkulde være abſolut ubrugelig; under en duelig Lærer og med faa lærvillige Børn lod den ſig vel iværkſætte; men det tør jeg paaſtaae, at den i vore Almueſkoler, hvor en uvidenſkabelig Lærer (der ingen Meſter kan være i det livlige, fængslende, fortællende Foredrag) ſkal underviſe et heelt eller halvt hundrede raae Børn, kan dette Forſlag aldeles ikke anvendes: her maae Børnene tidligere, ſom hidindtil (dog ikke før det 6te Aar) lære at læſe, paa det at de ſiden ved Hjelp af Bogen kunne ſelv erſtatte det mundtlige Foredrags Utilſtrækkelighed. Men der gives mange Maader at lære Børn at ſtave og læſe paa. Hr. Profeſſor Gamborg ſynes alene at

*) Trykt i Kiøbenhavn 1814. S. 800.

have tænkt paa de gamle Fibler med ab, eb, ib, ligesom Rousseau vel ene havde de gamle elendige Pugeskoler for Øie, da han i Emil talte om de latterlige Indretninger, man kalder Skoler. Jeg har endnu aldrig brugt meer end et Par Dage til at lære mine Børn at kjende Bogstaver, og nogle faa Uger for at lære dem at stave med Færdighed, forstaaer sig: først udenad, og siden i Bogen. Heraf følger, at de strax efter at de have lært at kjende Bogstaver, kunne læse hele Ord i Bog, NB. Eenstavelsesordene i Peder Jensens A. B. C. — Naturligviis maa denne Kunst læres noget langsommere i en Skole, hvor Læreren kun kan anvende liden Tid paa hvert Barn; dog maa Du ogsaa have erfaret, hvormeget Stave- og Læse-Færdigheden fremskyndes ved at bruge den af Biskop Plum beskrevne og anbefalede Tavle. Dens Brug er da ogsaa det eneste mig bekjendte Middel, hvorved Skolelæreren kan udføre heldigen dette besværlige Arbeide, uden at tage altfor megen Tid bort fra de Børn, som ere komne videre. Den Skolemester, som ikke forstaaer denne Methode (hvilken dog Enhver af sin Præst kunde lære), han faaer vistnok enten tillade de større Børn paa visse Tider at hjelpe de mindre, eller opmuntre Mødrene til at komme ham til Hjelp, og selv lære de-

res Børn at ſtave og læſe i det mindſte korte Ord, inden de ſendes i Skolen. Det Sidſte have mange Pædagoger erklæret ſig imod, fordi Grunden dervved lægges til en ſlet Udtale, ſom Skolen ſiden vanſkeligen fortrænger; men da det dog var ſaare ønſkeligt, at Mødrene ei alene i dette, men i flere Stykker kom Skolen til Hjelp: bør vi vel, Enhver i ſin Kreds, arbeide paa Mødrenes Forædling, og ei mistvivle om at kunne bringe det dertil, at Mødrene, endog i Bondeſtanden, ſelv blive iſtand til at lære deres Børn at læſe. Du mindes, at den ædle Enthuſiaſt Peſtalozzi endog haabede af faae de ſweizerſke Mødre i den Grad bibragt ſin Methode, at de om tyve Aar ſkulde kunne oplære deres Børn derefter, og at han, naar nogen paaſtod det var umueligt, henviſte til de kirkelige Reformatorers Exempel, hvilke paa en Snees Aar havde bragt Bibelen i Almuens Hænder. Jeg vil, hvad Mueligheden af mit Forſlag angaaer, henviſe til en endnu ligere exiſterende Analogie; jeg mener Island, hvor Almuen alene ſkylder ſine Forældre den Færdighed, ſom den har baade i at læſe og ſkrive; thi, ſom Du veed, gives der ingen Almueſkoler paa Island. Sagen er da først at faae dannet en Generation af Forældre, ſom baade vil og kan ſelv oplære deres Børn. Hvis dette lod ſig gjøre ved ſkriftlig An-

viisning, da skulde vel en dansk Mand skjenke os et værdigt Sideskykke til Pestalozzis: Wie Gertrud ihre Kinder lehrt. Men der skal mere til; og da vi vel faae længe at vente, inden en saadan Slægt fremgaaer af vore endnu meget ufuldkomne Almueskoler: maae vi see os om efter andre Midler. Dette har jeg gjort; og jeg vil nu fremlægge dem til din Bedømmelse. Først maae vi søge at pirre og vække den vorne Almues Læselyst, ved at give den saavel den hellige Skrift, som andre nyttige og underholdende Bøger i Hænde (og hertil ere de mange Steder oprettede Almuebibliotheker, kun at deri ikke savnes Bibelen, et ypperligt Hjelpemiddel); thi derved faae Børnene baade Lyst til at læse, og Forældrene Interesse for at lære dem det, som netop Tilfældet er og gjennem Aarhundreder har været paa Island; for det andet synes det mig ikke urimeligt, at ligesom man har aabnet interimistiske Seminarier til de ældre Skolelæreres Oplærelse i en bedre Methode*), saaledes kunde en yndet Præst til visse Tider samle i sit Huus en Byes Mødre (i det mindste de yngre og mere begavede, dem f. Ex. som han selv havde confirmeret) og saavel tale med

*) Se det foregaaende Brev i theol. Bibl. 5te Bd. S. 361.

dem om andre en god Børneopdragelse vedkommende Ting, som ogsaa bibringe dem de almindeligste Haandgreb ved at lære Børnene at læse. Vi ville indskrænke vore Ønsker dertil for det første; i næste Generation, da de nu i Skolerne oplærte Drenge blive Fædre, torde vi maaskee haabe, at de ligesom de islandske Bønder lære deres Sønner at skrive, hvis — Noden skulde fordre det. "Men, vil Du maaskee indvende mig, den fordrer det ikke; og det lønner kun Møien slet at opfinde Surrogater, som ere overflødige." — Ja gid mit var det! Men Du veed selv, hvilke Hindringer Udflytningen lægger i Veien for Børnenes Skolegang *), især om Vinteren, som just er den Tid, da Bonden bedst kan undvære sine Børn, og som — føier jeg til, for ydermere at anbefale mit Forslag — frembyder Bonden de lange, for ham gemeenlig ørkesløse, Aftener, hvilke han, naar han først var gjennemtrængt af islandsk Aand, saa gavnligen kunde anvende til sin egen og sine Børns Aandsforædling.

*) Hvad her siges om de udflyttede Gaarde i Danmark, gjelder saa godt som om hele Norge, hvor derfor ogsaa paa mange Steder Noden har frembragt den samme Skik som paa Island.

Endnu maa jeg, inden jeg forlader denne Materie, bemærke, at den Lyst, jeg engang havde, til at forsøge paa et af mine Børn, om Stavningen vilde lettes ved at indføre Uniformitet i de danske Consonanters Benævnelse, og forandre Navnene Haa, Jod, Kaa, Ef, El, Em, En, Er og Es til He, Je, Ke, Fe, Le, Me, Ne, Re og Se, aldeles er forgaaet mig, siden jeg kæfte Amtsprovst Bøeghs skarpsindige og velgrundede Forsvar for de vedtagne Navne *). Det gaaer her som ofte: vi begynde at betragte en gammel Indretning fra en formeentlig skrøbelig Side, men opdage ved nøiere Undersøgelse, at under denne Skrøbelighed er skjult saa megen Kunst og Viisdom i Anlægget, at vi maa mistvivle om at kunne frembringe noget bedre Heelt. Skjøndt altsaa Franskmændene virkeligen have omdøbt alle deres Consonanter (hvilke nuomstunder sædvanligen nævnes med den bløde Schevalyd E eller Ø efter sig, saa som He istedetfor Asch, Sjø istedetfor Sjod **);

*) Om vore Bogstavers Navne, i Sjellandske Landemodes Videnskr. Forhandl. 1 Binds 2det Hæfte. S. 244 fg.

**) Se Capitain Lindenfels's Franske Sproglære — en Bog, som er udarbeidet med uendelig Flid

skjøndt det franske Academie forsikrer i sit Dictio-
naire, at denne Maade at udtale Bogstaverne paa
parer megen Umag saavel for Læreren som for Di-
cipelen, og skjøndt denne Oeconomie udgjør en
væsentlig Bestanddeel af den Olivierske, engang i
Tydskland saa meget beundrede, Methode: saa tør
eg dog, som sagt, ingenlunde tilraade dens Brug,
da de (i sig selv ikke betydelige) Fordele, den brin-
ger, rigeligen opveies af Mangler paa den anden
Side (ihensеende til de urigtige Begreber den op-
lækker om mange Lydes Oprindelse og Natur).

Om den Pestalozziske Methodes Værd og An-
vendelighed har jeg allerede paa Prent afgivet min
Mening *); den blev i Begyndelsen ligesaa ufor-
sjent opløftet over alt hvad hidindtil var kjendt,
som den nu af de Fleste (i det mindste blandt os)
ubilligen bliver tilsidesat og forglemt. Hvor man
kun har faa Børn at underviise, kan man meget
vel undvære den; men har man med talrige Clas-
ser at gjøre (som Tilfældet er i vore Almueskoler,
for hvilke den jo ogsaa egentligen af Opfinderen er

og Indsigt i Sprogets fineste Oeconomie, hvil-
ken jeg derfor vil anbefale alle Linguister til Selv-
studium.

*) Theol. Bibl. 2 Bind. S. 42—44 i Noten.

udtænkt) da vil dens Tabeller, rigtigen brugte, skaffe store Fordele især for Regnekunsten. Hertil kan den endog med Fordeel anvendes ved Privatunderviisning. Det har skadet dens Anvendelse meget, at dens enthusiastiske Lovtalere en Tidlang paastode, at der ingen partiel, men kun total Brug af Methoden lod sig tænke; ligesom det og bidrog meget til at miscreditere den i Hovedstaden, at Hr. Torlitz, til hvem Prøveskolen var betroet, tabte altforsnart sin Interesse for Methoden, og ikke tænkte paa at vise dens Anvendelse paa realiæ i Underviisningen. Ogsaa af den pestalozziske Skrivemethode troer jeg at noget kunde beholdes i vore Almueskoler, nemlig af Quadrarerne (hvori efter hiin Anviisning alle Bogstaver i Begyndelsen skulle skrives) de parallele Streger. Disse vilde jeg lade male hvide paa den sorte Skrivertavle (hvorpaa, ogsaa efter Biskop Plums Raad, Børnene i Førstningen maae skrive med fiint Kride) saaledes at baade de korte og de lange Bogstavers Høide blev betegnet f. Ex.:

hvorved naturligviis Stregernes Afstand maatte bestemmes efter det skjønneste Forhold imellem Bog-

vernes forskjellige Høide. Dog — hvad der af n hele Methode fortjener at beholdes og almin- ligen at indføres, vil nok en Plum, eller en trom i Tiden lære os, naar Alt er sigtet og vet. Jeg vil saa meget mindre dvæle længere ved, som jeg seer, at mit Brev allerede er blevet en lille Afhandling. Jeg maa derfor afbryde gjemme mine Betænkninger angaaende den uuslige pædagogiske Virksomhed til en anden ang.

Fjerde Brev.

præsten betragtet som Lærer hjemme i sit Huus. Første Synspunkt: som Lærer for sine egne og Andres studerende Sønner. Excurs om lærd Skoleunderviisning i Almindelighed).

Du tænker allerede paa, hvorledes Du i Ti- n skal faae din syvdarige Søn bedst og med indst Bekostning anbragt til Studeringer, og rger mig til den Ende, om jeg troer, at Du i nærværende Stilling er istand til selv at fuld- dé hans Skolestudier og demittere ham til Uni- rsitetet. At holde ham ser, syv Aar i en offent-

lig Skole, frygter Du at dit Kalds knappe Indkomster ei ville tillade; og Du vilde dog saa nødig, at Drengen med det herlige Nemme og den umættelige Læselyst skulde gaae tabt for Minerva. Du kan ikke forestille Dig, hvor det smertede mig, da jeg læste din Klage i denne Anledning over Næringssorgers Udbredelse ogsaa iblandt de yngre Præster. Sørgeligt, at disse nu mangen Gang neppe kunne underholde een Søn i Skolen eller ved Universitetet, imedens deres Formænd, uden Bekymring, kunde lade tre fire ja endnu flere studere. Havde de saakaldte Videnskabsmænd, Riegels og Consorter, som havde saa travlt med at faae de dovne og overflødige Præster satte paa knap Tæring, blot overveiet denne skadelige Følge deraf for Videnskabeligheden, vilde de dog vel, om de ellers følte noget for denne, have tilbageholdt deres Forslag. Men hvad er nu herved at gjøre? Gjort Gjerning staaer ikke til at ændre. Det nytter Dig ligesaa lidet at sukke over Tabet af dine Forgjængeres ubeskaarne Tiende, som mig at klage over Savnet af mine Formænds Corpus. Tak Du ovenikjøbet Gud og Kongen, at Du ikke (som f. Ex. min Ringhed) til Legemets fuldkomneste Spægelse er bleven sat paa en fast Løn af 600 Rd. (hvilket dog ogsaa flere

Gange er blevet foreslaaet med Præsterne). Men jo mindre det nytter at klage, desto vigtigere er det for os at overveie, hvorledes vor egen Trængsel saa lidet som mueligt skal komme til at sviie til Efterslægten; det er med andre Ord, hvorledes vi, tiltrods for vore udvortes slette Vilkaar, kunne faae givet vore Børn en god Opdragelse. Jeg udvider atter, som Du seer, den mig i dit Spørgsmaal forelagte Synskreds, saavel for at give mit Svar Anvendelse paa flere Tilfælde og derved, som jeg haaber, meer Interesse, som og fordi jeg formoder, at dine Døttre, naar de engang vore til, ville blive en ligesaa vigtig Gjenstand for din Faderomsorg, som din Søn er det allerede.

Ingen kan da (for at begynde med en Dig behagelig Bemærkning) fuldeligere end jeg paaskjønne den Fortjeneste, som den danske Geistlighed ligesiden Reformationen har indlagt sig af Staten saavel som af Kirken ved at skjenke begge mange og duelige Embedsmænd. Gjennemgaa Fædrenelandets politiske og kirkelige Historie i de tre sidste Aarhundreder; gjennemløb Worms Leriqon over lærde Mænd: og Du vil med Glæde erfare, at et overordentligt stort Antal af de fortjeneste Mænd saavel i Literaturen som i geistlige og verdslige Bestillinger har været Præstesønner. In-

tet Under, efterſom ingen Stand ſaa almindeligen ſom den geiſtlige lod ſaa godt ſom alle gode Hoveder, der fødtes i ſamme, opoffre ſig til Studeringer. Præſteſønnerne udgjorde derfor lige indtil de allernyeſte Tider Halvparten af de Studerende ved Kjøbenhavns Univerſitet. Noget har dette Forhold vel forandret ſig i vore Dage; imidlertid udgjør dog endnu Præſteſønnerne omtrent $\frac{1}{3}$ Part af ſamtlige Studerende *). Skal dette Forhold vedligeholde ſig (ſom man til Videnſkabernes Flor ligeſaa meget ſom til Kirkens Bedſte maa ønſke), da maa der fremfor Alting ſtandſes med Præſtekaldenes Beſkjærelſe; og dernæſt maa den videnſkabelige Aand, iſær hos de yngre Præſter (hvis Indkomſter i Almindelighed ere formindſkede) næres, og, om muligt, potenſeres. Ligeſom nu Ingen kan elſke den Perſon, han ikke har ſeet og omgaaets i nogen Tid, ſaaledes kan heller ikke Nogen elſke den Videnſkab, ſom han maaſkee engang har ſeet et Glimt af, men ikke ſiden fortſat Bekjendtſkabet med. Allerede af denne Grund ønſker jeg gjerne, at Præſten i nogle Aar vedbliver ſelv at beſtride, eller i det mindſte at deeltage i ſine Sønners lærde Dannelſe; thi derved faaer han en ud-

*) Se Beregningen i Theol. Bibl. 3 Bd. S. 342.

vortes Anledning til at fortsætte sit eget Studium af de gamle Sprog og hvad dermed staaer i Forbindelse. Han vedbliver saaledes at være, hvad jeg ønskede at kunne kalde enhver Theolog, Humanist, i det mindste i den Grad, at han ikke staaer i Fare for, som saa mangen Præst, at forglemme, tilligemed sit Hebraisk, først Græsken og siden Latinen. Det sidste kan nu rigtig nok (endog udvendig fra) forebygges paa flere Maader, hvortil jeg ogsaa regner det Middel, at vi Skribentere undertiden behandle interessante theologiske Gjenstande paa Latin (og det er een af flere Grunde, hvorfor jeg undertiden optager latinsk-skrevne Artikler i mit theologiske Bibliothek *), ligesom Du vil have fun-

*) Til Trøst for de Bibliothekets Læsere, som uden just at have glemt deres Latin, dog hellere læse Dansk, hvilket Partie Udgiveren (der ønsker at tjene Alle) ogsaa bør tage billigt Hensyn til, maa jeg ved denne Leilighed erindre, at de latinske Artikler dog stedse skulle, ligesom hidindtil, udgjøre Minoriteten af Bibliothekets Indhold, ligesom jeg til Beroligelse for de grundlærde Læsere forsikrer at jeg ei skal optage latinske Afhandlinger i Flæng, men kun saadanne, som foruden Indholdets Værd ogsaa have det: at være skrevne i en ret som just ikke altid classisk Latinitet.

det samme i det Sjellandske Landemodes Videnskabelige Forhandlinger). Men jeg kan dog ikke tænke mig noget virksommere Middel til at holde Præsten fast ved Videnskaberne end den Nødvendighed, som Tidernes Besværlighed medfører for Mange: at anføre selv deres Sønner til Videnskabelighed. Du, min Ven, behøvede vist ingen saadan Opfordring til at skjenke din Søn baade nu og naar han kommer videre, alle de Timer, som dit Embedes Bestyrelse levner Dig. Du har sagt mig engang, at dette var kun et Par Timer om Dagen; og Du bemærker, at disse ei ville være tilstrækkelige for din Christian, naar han faaer ret begyndt paa Latinen. Hertil svarer jeg, at dit Embede, selv saaledes bestyret som det bør og som det sikkert bliver af Dig, dog nok med Tiden, naar Du faaer mere Øvelse og især Prædikenernes Udarbejdelse vorder Dig lettere, vil overlade Dig til fri Raadighed meer end to Timer, naar vi regne de tidlige Sommermorgener og de lange Vinteraftener med; og endda kunne vi vel tage fra, hvad Du behøver til din Forfriskning. Men jeg vil for det første nøies med de to Timer daglig. Jeg sætter, at din Søn begynder at læse Latin, naar han er 9 Aar gammel, saa kan han endnu, siden Du har en brav Skole-

meſter, vedblive et Par Aar at beſøge hans Skole med Nytte nogle Timer hver Dag, og der lære Regning, Skrivning o. m. desl. Lægger Du nu et Par Timer til, saa har han al den Underviisning, han i den Alder behøver; naar han desuden bliver holdt til at arbeide paa sin egen Haand, hvilket da endnu meest maa bestaae i at lære sine Lectier. Jeg antager endvidere, at han i sit 12te Aar bliver færdig i den danske Skole, og at Skolemesteren (som jo ikke er Student) nu ikke kan hjelpe Dig længer med hans Underviisning: saa opstaaer rigtignok et Tidsrum af 2-3 Trængselsaar for Dig: jeg mener fra Drengens 12te til hans 15de Aar; thi naar han fyldet dette, bør han efter min Mening endeligen sættes i en offentlig Skole (og enhver Præst, som ikke har dine philologiske Kundskaber men derimod bedre Indkomster, vilde jeg raade, endog at gjøre det før). I hiin Mellemtid burde Drengen rigtig nok have i det mindste 4 Timers Underviisning daglig. Hvis din Kone læser Fransk og Tydsk, som jeg formoder, da vil hun nok bedst hjelpe Dig af din Forlegenhed, ved at give sin Førstefødte en daglig Lection deri; og saaledes kommer Du runder lig ud med dine tre Timer; ja selv uden det troe jeg at de kunne være tilstrækkelige, naar Drengen har Genie og Lyst til at arbeide. Jeg veed nemlig

af Erfaring, at et Par Timers Privatunderviis-ning af en svet Lærer kan bringe en velbegavet Di-scipel ligesaavidt som 6 Timers Læsning i en tal-rig Classe. Den unge C. som jeg iſjor demitterede til Universitetet med bedſte Characteer, havde hos mig al den Tid, han forberededes dertil, kun om-trent 8 Timer om Ugen og hos et Par andre Lærere tilſammen en halv Snees. Alligevel fuldendte han ſit Forberedelſescurſus paa 3 Aar. Og ham kunde jeg dog ikke ſtedſe have under mit Opſyn, ſaaledes ſom Du kan have din Søn. Derved har nemlig Du, eller rettere han den Fordeel, at han, ime-dens han arbeider paa ſin egen Haand (hvilket han naturligviis maa adſkillige Timer om Dagen) kan raadføre ſig med Dig om et enkelt vanſkeligt Sted, uden at dette, naar Du bliver vant dertil, vil forſtyrre Dig i dine egne Studeringer. Men hvor min Methode kan anvendes, der er den uden Tvivl den fortrinligſte endog med Henſyn til Di-ſcipelens videre Fremgang. Han er tidligen bleven vant til at tænke ſelv, ſøge ſelv, og hjelpe ſig paa mange Maader: han vil da og ſiden ſaameget let-tere kunne ſtudere frem paa egen Haand. Imedens de Ynglinge, ſom man hele Barndommen igjen-nem paa ſin philantropinſk har indgivet Alt med Skeer, veltygget og indſyltet, ſtaae forlægne og

raadvilde, saasnart de overlades til sig selv, vil din Søn, hvem Privatflid er bleven til en Vane, saasnart han kommer i Skolen, lette sine Lærere Arbeidet ved at gjennemgaae hjemme for sig selv alle ham foresatte Pensa. Han, som fra den tidlige Barndom af er bleven vant til skriftligen at opsætte sine Tanker, vil snart i allehaande Udarbeidelser overgaae dem blandt sine Meddisciples, som intet have skrevet uden efter Forskrift eller Dictater *).

Men naar Du nu ogsaa har bragt din Søn saa vidt, at han kun har et Par Forberedelsesaar tilbage, inden han skal gaae til Universitetet: da maa Du endelig gjøre Udvei til at underholde ham denne korte Tid i en af vore mange gode Latinskoler. "Mange?" vil Du maaskee spørge ifølge den Bemærkning, som Du forleden gjorde i dit Brev, at de lærde Rectores von altem Schrot und Korn begyndte at aftage i Danmark. Men indrømmer jeg Dig endog, at adskillige af Nutidens Rectorer tabe i Sammenligning med Fortidens ihensende til Grundighed og egentlig philolo-

*) Jeg maa saavel ved dette som de følgende Forslag bemærke, hvad dog ingen letteligt vilde overse, at jeg kun under de anførte Betingelser indestaaer for et godt Udfald af min Methode.

giſt Erudition: ſaa er det dog viſt at mange endnu driſtigen kunne fremſtille ſig til denne Sammenligning, og at de allerfleſte langt overgaae deres Formænd i en god Methode, ligeſom Ingen kan nægte, at Nutidens Underlærere (Adjuncterne) langt overtræffe Fortidens (Hørerne) ſaavel i Kundſkaber ſom i Humanitet. Men naar en lærd Skole er vel beſtyret og forſvarligen beſat med Lærere, da veed Du af egen Erfaring, hvor ſtore Fortrin den har fremfor den private Underviisning, iſær for ældre Diſcipler og gode Hoveder (de yngre og mindre begavede finkes i Almindelighed betydeligt ved det altfor ſtore Antal, ſom gemeenligen findes i de nederſte Claſſer). Hvad maaſkee Fremgangen taber i Hurtighed, det vinder den tilbage i Omfang og Mangfoldighed; men iſær maae vi lægge Mærke til de to uſkatteerlige Fortrin', at Kappelyſten vækkes ſnarere, og at en ſtatsborgerlig Opdragelſe ene der kan finde Sted. Men hvis den Studerende ei alene ſkal vorde Lærd, men tillige Borger, ſaa udgjør jo det ſidſte en væſentlig Deel af hans Dannelſe. Jeg veed meget vel, at vi i ſidſte Henſeende endnu ſtaae langt tilbage for de Gamle, ja ſelv for Englænderne; alligevel er dog ogſaa i denne Henſeende paa de ſidſte Tider gjort betydelige Skridt fremad hos os. Tælles end ikke ſaa mange Adelsmænd i

Kjøbenhavns som i Eatons Skole: saa seer man dog allerede nogle at besøge den. Og hvilket Skridt til Menneskerettighedernes Erkjendelse er det ikke, naar Børn af alle Stænder søge de samme Skoler. I disse gjelder ene Fortjeneſten: Miniſterens Søn maa der staae tilbage for Skomagerens eller Bondens, ihenseende til Plads, Ynde, og anden Belønning, hvis han staaer tilbage for ham i Flid og Sædelighed. Ynglingen lærer derved at skatte Dyd og Lærdom efter deres rette Værd, og overhovedet at bedømme de menneskelige Fortrin efter den sande Maaleſtok. Han faaer Høiagtelse for Retfærdighed, den første af alle statsborgerlige Dyder; han fatter dobbelt Kjerlighed til sit Fædreland, idet han baade selv høster Fordeel af dets kostbare Indretninger, og tillige seer Retfærdigheden deri haandhævet. Rigtig nok inddrikker han tillige et uudslukkeligt Had til Partiskhed, Tyranie og Despotisme; men denne Tænkemaade maae vi anseе for en nye Anbefaling ved den offentlige Opdragelse; thi enhver Regjering, som mener det vel med sig selv og Staten, bør jo netop ønske en saadan Tænkemaade udbredt hos Borgerne. Og nu endelig den store Fordeel, som jeg mindst kunde glemme i et Brev til Dig, min Ungdomsven, den, hvorom dette kjere Navn allerede har mindet Dig

ved at tilbagekalde i din Erindring vore lykkelige Skoleaar: at i Skolen, hvor Drenge og Ynglinge med de forskjelligste men og med de homogeneste Anlæg og Gemytter stode sammen, der, just der og vanskeligen noget andet Sted (neppe Universitetet undtaget) lægges Grunden til det sande, urokkelige, langt over Jord og Grav sig udstrækkende Venskab. Antydede jeg ovenfor en for det sandselige Menneske stundom følelig Uleilighed, som i vor urepublicanske Old muligen torde udspringe af de strænge Ligheds- og Retfærdigheds-Begreber, Ynglingen indsuger under en ædel Rectors Regimente, (hvilke dog saameget mindre kunne gjøre ham uretfærdig imod Monarchiet, som Regjeringsformen i vore Skoler igjen er bleven monarchisk *): da har jeg nu allerede udslettet den Frygt, som muligen deraf

*) Maaskee kunde man anføre det som et nyt Beviis paa at vor Tidsalder er intet mindre end republicansk, at den aristokratiske Regjeringsform, som for nogle Aar siden blev indført til Prøve ved nogle af vore fornemste Cathedralskoler (jeg mener de af samtlige Overlærere bestaaende Skoleraad ved Kjøbenhavns, Christianias og Odenses Skoler) ei in praxi er bleven befunden fortrinlig, men allerede igjen har maattet vige for den gamle monarchiske.

unde opstaae, ved at nævne Dig Lægemiddelet nød alskjøns Miskjendelse, Avind, Bagvaskelse g hvad Fortjenesternes Fiender videre hedde, ved t nævne Dig Venskabs styrkende, lægende og ve- erqvægende Balsom.

Desuden er det jo Ynglingens Bestemmelse at an skal prøve Verden; jo tidligere han da bliver ekjendt med den — naar det kun kan skee uden Tab or hans Uskyld og Blufærdighed — desto bedre vil an vide at finde sig deri. Men for den paa Lan- et fødte og opdragne Dreng, der som Yngling kal besøge vort i Hovedstaden beliggende Universi- et, kan jeg ikke tænke mig nogen passeligere Mel- emforfatning og Overgangsanstalt, end den, vore lærde Skoler i Provindsstæderne frembyde ham. Dog behøver den mindre satte og kyndige Discipel gsaa her (hvad der i Kjøbenhavn er dobbelt nød- endigt) en velvillig Leder og kyndig Opsynsmand uden for Skolen. Ved Hjelp af en saadan og i Til- id til den nu i vore Latinskoler saa høiligen forbe- rede Disciplin kan den samvittighedsfulde Fader ned saa megen Tryghed, som Tingenes Natur illader, overgive sin Søn til den offentlige Skole, vor fordum ei sjeldent de haabefuldeste Ynglinge esmittedes af Laster, som den heelt eller halvt er- vervede Lærdom ligesaa lidet kunde overvinde som

veie op imod. Naar jeg sammenligner den gode, anstændige ja tildeels slebne Tone, som nu herske i vore bedre Latinskoler, med den grove, bondeagtige ja mangengang usædelige, som fordum fandt Sted (endog under de strængere Rectores f. Ex. i vor egen Skole), da kan jeg ikke andet end prise den nu studerende Ungdom lykkelig, og harmes over de eensidige laudatores temporis acti se puero, som vove at nægte Oplysningsaarhundredets mangehaande velgjørende Virkninger.

Endelig maa jeg anføre endnu en (vel underordnet, men dog ikke uvigtig) Grund, som vil tvinge Dig til at sende din Søn nogen Tid før hans Dimission til en offentlig Skole — den til examen artium fornødne Indsigt i Mathematik, og en vis Færdighed i det tydske og franske Sprog. Din Mathematik har Du, som de fleste gamle academici for længe siden svedet ud (hvoraf dog ikke følger, at den ei meer skulde kunne indaandes paa ny igjennem Hjernens altid aabne Pori); og de levende Sprog veed jeg at Du, ganske fordybet i de gamle, stedse har dyrket kun til Huusbehov. Imidlertid er der da ogsaa ved den sidste Modification i Forordningen for examen artium (ifølge hvilken nu ei længer forlanges tydske og franske Stile, men blot Færdighed i at oversætte af disk

Sprog) skeet en betydelig Lettelse for Læreren i denne Henseende.

Disse den offentlige Undervisnings og Opdragelses Fortrin for den private ere da ogsaa af oplyste Mænd saa erkjendte, at de lærde Skoler kunne glæde sig igjen ved en betydelig Freqvenz, og at endog saadanne Fædre, som selv have Indsigt og Evne til at fuldende deres Sønners forberedende Dannelse, sende dem hellere i nogle Aar til de offentlige Skole hvilket jeg f. Ex. veed at din lærde Collega, Classikernes classiske Oversætter, Mag. R. M** har gjort.

Jeg har hidindtil alene opholdt mig ved det Tilfælde, hvori Du, min Ven, for Øieblikket befinder Dig; men sæt, at din Kone skjenker Dig flere Sønner (og hvorfor skulde ikke ogsaa Du, efter Ordsproget, blive rig paa Børn saavelsom paa Bøger); sæt endvidere, at Du vilde opoffre flere af dem til Studeringer: hvad blev der da af den ovenbeskrevne compendiøse Methode? — Visnok blev den uanvendelig, naar Du havde adskillige Sønner, som skulde studere paa een Gang; thi at have tre, fire muntre Drenge siddende omkring sig i Studerekamret, overladte en Tidlang til sig selv, vilde neppe i et af ti Tilfælde føre til noget heldigt Resultat: og dog skulde dine Formuesom-

stændigheder naturligviis mindre tillade Dig at holde tre Sønner end een fra Barndommen af i en offentlig Kjøbstedskole. Du veed hvad andre Præster pleie at gjøre i dette Tilfælde: nogle faa forvandle sig selv til Pædagoger og opoffre sig da enten udelukkende for deres egne (ogsaa undertiden for fremmede) Børns Dannelse, eller de drive den i Forening med deres øvrige Sysler; men de fleste vælge den anden Udvei, at holde Huuslærere, og det igjen enten for deres egne Sønner alene eller for nogle Pensionærer tillige. I begge Tilfælde bliver Præstegaarden forvandlet til en liden Opdragelsesanstalt; og en saadan, anlagt i Naturens Skjød og under Opsyn af en samvittighedsfuld Religionslærer, fremstiller for Indbildningskraften et saa henrykkende Billede, at Sagen selv vel fortjener en nøiere Overveielse. For at holde Dig først nogen Tid i den idealske Verden, vil jeg meddele Dig en poetisk Opdragelseslærers Ansyn af denne Sag. Saaledes skriver da den geniale Jean Paul i sin Levana oder Erziehungslehre (et Værk, hvorfra jeg oftere skal hente Blomster at bestrøe mine Breve med) 2tes Bändchen S. 15 fg.: "Fædrene indrømmer Staten eller Kunsten kun Mellemrimerne (nemlig til Børneopdragelsen), og det meer til Underviisning end til Opdragelse, to lykkelige

ebre undtagen. Den første er Adelsmanden paa
ndet, der hviler i et saa lykkeligt Centrum af
e Forhold, at han kan forvandle sit Slot til Phi-
ithropin for sine Børn, om ellers hans Efter-
ner ere ham kjerere end Kort, Hater og Forpagt-
igsafgifter. Den anden er den, som han kalder,
Landsbypræst: de sex Dages Fritid (?),
n landlige Indhegning mod Stædernes Brimmel,
n frie Luft, Embedet selv, som er en høiere Op-
igelsesanstalt, og endelig den syvende Dag, der
er Børnene den legemlige Fader paa en forkla-
de Høide som en aandelig og hellig Fader, og
ledes trykker Embedssegiget paa Ugens Lærdom-
— alt dette aabner for Præsten et Opdragelses-
illerum, hvori han endog kan inddrage fremmede
rn; hvorfor han ogsaa bedre forvandler sin Præ-
aard til et Opdragelseshuus, end Hofmester-
n til et Præstekald *). Jeg vilde langt heller
rlade min Søn til en Geistlig, end til en Hof-
ter, ogsaa allerede af den Aarsag, at hiin er
re, og staaer paa sine Fødder, ikke paa
kker.„

*) D. e. overgive til sin Hofmester ei alene sine Børns Opdragelse, men endog Omsorgen for sit Præstekald. Overs.

Det er behageligt, undertiden at dvæle ved Tanken om hvad der kunde være: det vorder gavnligt tillige, naar man derved begeistres til at realisere det Gode. Men spørge vi nu hvorledes Præsteinstituter virkeligen ere, da vilde man nok feile ligesaa meget ved at dømme efter din Erfaring, som efter Jean Pauls Skildring. Jeg veed, at Du som Flere, der have været saa uheldige at spilde nogle kostbare Ungdomsaar i en usamvittig Præsts Huus, er tilbøielig til at bryde Staven over disse Undervisningsanstalter i Almindelighed, men Du maa dog tilstaae, at det er saare usikkert at bygge en Inductionsskutning paa et Par Erfaringer. Du mindes hvor dyrt det er kommet Theologien at staae, at Augustinus byggede sin Theorie om Menneskets Natur, dets moralske Bedring og Naadegavernes uimodstaaelige Virkning paa sin egen Omvendelseshistorie. Jeg har ogsaa nogen Erfarenhed ihensende til hiin Opdragelses Frugter; og den siger mig, at om ikke Alt hvad der kommer fra Nazaret er godt, kommer dog ogsaa godt derfra. Naturligviis beroer her, som altid, det gode Udfald paa Lærerens Indsigter og Opdragerens Retsindighed, men ligesom det er en bekjendt Sag, at der altid iblandt Præsterne have været adskillige dygtige Philologer: saaledes

re ogsaa fra nogle Huse udgangne til Universitetet grundig-oplærte Candidater. Min Collega, Professor ***t; hvem Du kjender som en af vore første Stylister (baade i det latinske og danske Sprog) har lært denne Færdighed af sin Fader, som var Landsbypræst i Jylland, og den af vore theologiske Candidater, som for nærværende Tid skriver den meest classiske Latin, er netop af samme Herkomst. Derimod har jeg da ogsaa, imedens jeg var ved Skolen, modtaget mangt Subject, hvoraf der aldrig blev nogen ret dygtig Student, fordi de i Pension hos ulærde eller uvirksomme Præster havde hendrevet deres bedste Læreaar, og i dem ei alene intet lært, men, hvad der er værre, endog tabt deres Lærelyst og Læredygtighed. Men skjøndt vel desværre enkelte Personer af samme Tænkemaade endnu findes iblandt den danske Geistlighed, saa kan man dog ikke for deres Skyld raade Folk i Almindelighed fra at sætte deres Børn i Huset hos Præster som anlægge smaae Pensionsanstalter. Standen opvækker en gunstig Fordom for hvert dens Medlem; og upaatvivleligen ere Institute efter Regelen saa meget desto bedre for Sæderne, som de ere mindre; thi jo færre Kostgjængere, desto lettere er det for Pleieforældrene at studere Enhvers Characteer og Tilbøieligheder, at skaane de herlige in-

vididuelle Anlæg, og endelig at bevogte Sæderne; med eet Ord: desto meer kan Opdragelsen forene Familielivets velgjørende Indtryk med Skoledannelsens bekjendte Fordele. Men det forstaaer sig selv, at kun Præster, som forene Øvelse i at undervise med Lyst til Opdragelsesvæsenet og med Leilighed til at kunne, uden Affavn for deres Embede, anvende dagligen nogle Timer paa deres Disciple, bør anlægge deslige Institutter. Af saadanne vil der sikkert herefter ikke findes faa i Danmark, da det paa de sidste Tider er blevet saa sædvanligt, at theologiske Candidater arbeide nogle Aar ved de lærde Skoler, inden de blive Præster. Alligevel vil neppe den meest Øvede af disse alene kunne bestride flere Drenges fornødne Underviisning (thi af de sex Fridage, som Jean Paul indrømmer Landsbypræsten, beholder han, naar han med Nidkjerhed vil røgte sit Embede, neppe en heel tilovers); men der bliver da for ham den Udvei tilbage, at antage en duelig Student til Medlærer, og lønne ham med det Overskud, som Betalingen for Pensionairerne bør afgive, hvorved da Præsten erholder for sit Opsyn, sin Uleilighed og sin Deeltagelse i den daglige Underviisning, den vistnok tarvelige, men dog for ham vigtige Fordeel: at faae sine Sønner frit oplærte til Studeringer. Jeg har

ovt den Fornøielſe, at et Par agtværdige Mænd,
r henvendte ſig til mig om Raad, og ſom jeg,
rdt deres Stilling var omtrent den her antagne,
v dette ſom det meeſt paſſende, have fundet det
ibat i Udførelſen. Men naturligviis beroer her-
d ſaare meget paa Valget af Huuslæreren, hvil-
n bliver en vigtigere Perſon i ſamme Forhold,
m Præſten mindre beſatter ſig med Underviisnin-
n; og her maa jeg mistrøſte dem iblandt dine
re Embedsbrødre, ſom maatte finde mit Raad
lgeværdigt, med den ubehagelige Tidende: at
t formedelſt de theologiſke Candidaters ſaa ſtærkt
tagende Antal, Dag for Dag bliver vanſkeligere
finde duelige Subjecter, ſom ville paatage ſig
uuslærerpladſer, iſær hos Præſter, ſom ei kunne
drage til deres Befordring. Endog til Herre-
ænd og andre Lykkens Kjæledæger, ſom kunne
tale hvad der forlanges, er det mig mangen Gang
nſkeligt at finde unge Mænd, ſom jeg tør inde-
aae for. Den nærmeſte Virkning heraf er for det
lmindelige ſom for Videnſkabsmanden ret behage-
g; thi herved ville de offentlige Skoler i Fremti-
n erholde en ſtørre Frequenz, og de Forældre,
m hereſter faae en duelig Huuslærer, ville vide
dre end de fleſte fordum at ſætte Priis paa dette
lenodie. Men for den ubemidlede Præſt, ſom

gjerne vilde holde sine Sønner til Studeringer, n
det en saare ubehagelig Omstændighed. Dog mas
skee kunde ogsaa her, som næsten altid, være Rud
at finde for den Virksomme og Indsigtsfulde.

Men da mit Brev allerede har naaet en anseel
lig Længde, vil jeg her afbryde, hvorved jeg da
tillige faaer Leilighed til at sætte din Divinations
evne paa Prøve. Hvis Du gjætter paa det samme
Middel som jeg har i Tanker, vil jeg anseе det for
et godt omen. Lev imidlertid vel, bedste Ven, og
opgiv ikke Haabet om at skjenke vort Universitet
med Tiden en værdig Borger i din Førstefødte. Ing
gen har mere end jeg Grund til at advare imod
Mishaab. Min Fader, siddende som Du i et lidet
Kald, og ovenikjøbet forgjeldet, mistvivlede tid
ligen om nogensinde at see mig som Student; men
skjøndt han døde fra mig i den Alder, da min Lod
skulde afgjøres, sørgede dog en bedre og visere Fa
der for mig, saa at jeg nu ei alene ved Ord, men
ogsaa ved at henvise til min egen Skjæbne, kan
opmuntre de Forsagte og trøste de Faderløse. Dog
— denne Trøst skal din Søn ikke behøve: Gud vil
skjenke Dig mange Dage, og saaledes bevare ham
den kjerligste Fader, og mig den oprigtigste Ven.

Femte Brev.

(Fortsættelse. Andet Synspunkt: Præsten betragtet som Lærer for sine egne og Andres Døttre. Et curs om Pigeopdragelse i Almindelighed).

Nei, min Ven! Du traf ikke min Mening; og det gjør mig ondt for Raadets Skyld, da man jo deraf pleier at beviſe en Tings Rimelighed og Brugbarhed, at flere paa engang finde derpaa, eller dog, ved et givet Vink, lettelig ledes dertil. Imidlertid betager det mig ikke Modet; jeg er nu kommen i Aande med at gjøre Projecter, og Projectmagere ere et haardnakket Folkefærd, ſom man ei ſaa let (det har vort arme Danmark ſaa tit maattet bekjende) ſlipper af Halſen. At Du ikke gjættede min Mening, tilſkriver jeg altſaa enten din ſlette Gisningsevne, eller mit Vinks Utydelighed, men ingenlunde mit Forſlags Upaaſeligheb. Riglig nok undrer det mig, at Ingen før har fremſat min Idee, da den forekommer mig at være ſaa naturligen grundet i Tingenes Orden; men Sagen er, at Menneſkene i Almindelighed ikke raadſpørge Naturen eller Fornuften, men Moden eller Vedtægten om hvad de ſkulle gjøre.

Du vil ſnart opdage min Hemmelighed, naar jeg ſiger Dig, at iſtedetfor Landsbyefolk af Tone

stændigheder naturligviis mindre tillade Dig at holde tre Sønner end een fra Barndommen af i en offentlig Kjøbstedskole. Du veed hvad andre Præster pleie at gjøre i dette Tilfælde: nogle saa forvandle sig selv til Pædagoger og opoffre sig da enten udelukkende for deres egne (ogsaa undertiden for fremmede) Børns Dannelse, eller de drive den i Forening med deres øvrige Sysler; men de fleste vælge den anden Udvei, at holde Huuslærere, og det igjen enten for deres egne Sønner alene eller for nogle Pensionærer tillige. I begge Tilfælde bliver Præstegaarden forvandlet til en liden Opdragelsesanstalt; og en saadan, anlagt i Naturens Skjød og under Opsyn af en samvittighedsfuld Religionslærer, fremstiller for Indbildningskraften et saa henrykkende Billede, at Sagen selv vel fortjener en nøiere Overveielse. For at holde Dig først nogen Tid i den idealske Verden, vil jeg meddele Dig en poetisk Opdragelseslærers Ansyn af denne Sag. Saaledes skriver da den geniale Jean Paul i sin Levana oder Erziehungslehre (et Værk, hvorfra jeg oftere skal hente Blomster at bestrøe mine Breve med) 2tes Bändchen S. 15 fg.: "Fædrene indrømmer Staten eller Kunsten kun Mellemtimerne (nemlig til Børneopdragelsen), og det meer til Underviisning end til Opdragelse, to lykkelige

Fædre undtagen. Den første er Adelsmanden paa Landet, der hviler i et saa lykkeligt Centrum af alle Forhold, at han kan forvandle sit Slot til Philanthropin for sine Børn, om ellers hans Efterkommer ere ham kjærere end Kort, Hader og Forpagtningsafgifter. Den anden er den, som han kalder, en Landsbypræst: de sex Dages Fritid (?), den landlige Indhegning mod Stædernes Brimmel, den frie Luft, Embedet selv, som er en høiere Opdragelsesanstalt, og endelig den syvende Dag, der viser Børnene den legemlige Fader paa en forklarende Høide som en aandelig og hellig Fader, og saaledes trykker Embedssegiglet paa Ugens Lærdomme — alt dette aabner for Præsten et Opdragelses-Spillerum, hvori han endog kan indbrage fremmede Børn; hvorfor han ogsaa bedre forvandler sin Præstegaard til et Opdragelseshuus, end Hofmesterstuen til et Præstekald *). Jeg vilde langt heller overlade min Søn til en Geistlig, end til en Hofmester, ogsaa allerede af den Aarsag, at hiin er friere, og staaer paa sine Fødder, ikke paa Krykker.„

*) D. e. overgive til sin Hofmester ei alene sine Børns Opdragelse, men endog Omsorgen for sit Præstekald. Overs.

Det er behageligt, undertiden at dvæle ved Tanken om hvad der kunde være: det vorder gavnligt tillige, naar man derved begeistres til at realisere det Gode. Men spørge vi nu hvorledes Præsteinstituter virkeligen ere, da vilde man nok feile ligesaa meget ved at dømme efter din Erfaring, som efter Jean Pauls Skildring. Jeg veed, at Du som Flere, der have været saa uheldige at spilde nogle kostbare Ungdomsaar i en usamvittig Præsts Huus, er tilbøielig til at bryde Staven over disse Undervisningsanstalter i Almindelighed, men Du maa dog tilstaae, at det er saare usikkert at bygge en Inductionsslutning paa et Par Erfaringer. Du mindes hvor dyrt det er kommet Theologien at staae, at Augustinus byggede sin Theorie om Menneskets Natur, dets moralske Bedring og Naadegavernes uimodstaaelige Virkning paa sin egen Omvendelseshistorie. Jeg har ogsaa nogen Erfarenhed ihenseende til hiin Opdragelses Frugter; og den siger mig, at om ikke Alt hvad der kommer fra Nazaret er godt, kommer dog ogsaa godt derfra. Naturligviis beroer her, som altid, det gode Udfald paa Lærerens Indsigter og Opdragerens Retsindighed, men ligesom det er en bekjendt Sag, at der altid iblandt Præsterne have været adskillige dygtige Philologer: saaledes

ere ogsaa fra nogle Huse udgangne til Universitetet grundig-oplærte Candidater. Min Collega, Professor ***t; hvem Du kjender som en af vore første Stylister (baade i det latinske og danske Sprog) har lært denne Færdighed af sin Fader, som var Landsbypræst i Jylland, og den af vore theologiske Candidater, som for nærværende Tid skriver den meest classiske Latin, er netop af samme Herkomst. Derimod har jeg da ogsaa, imedens jeg var ved Skolen, modtaget mangt Subject, hvoraf der aldrig blev nogen ret dygtig Student, fordi de i Pension hos ulærde eller uvirksomme Præster havde hendrevet deres bedste Læreaar, og i dem ei alene intet lært, men, hvad der er værre, endog tabt deres Lærelyst og Læredygtighed. Men skjøndt vel desværre enkelte Personer af samme Tænkemaade endnu findes iblandt den danske Geistlighed, saa kan man dog ikke for deres Skyld raade Folk i Almindelighed fra at sætte deres Børn i Huset hos Præster som anlægge smaae Pensionsanstalter. Standen opvækker en gunstig Fordom for hvert dens Medlem; og upaatvivleligen ere Institutter efter Regelen saa meget desto bedre for Sæderne, som de ere mindre; thi jo færre Kostgjængere, desto lettere er det for Plieforældrene at studere Enhvers Characteer og Tilbøieligheder, at skaane de herlige in-

viduelle Anlæg, og endelig at bevogte Sæderne; med eet Ord: desto meer kan Opdragelsen forene Familielivets velgjørende Indtryk med Skoledannelsens bekjendte Fordele. Men det forstaaer sig selv, at kun Præster, som forene Øvelse i at undervise med Lyst til Opdragelsesvæsenet og med Leilighed til at kunne, uden Affavn for deres Embede, anvende dagligen nogle Timer paa deres Disciple, bør anlægge deslige Institutter. Af saadanne vil der sikkert hereefter ikke findes faa i Danmark, da det paa de sidste Tider er blevet saa sædvanligt, at theologiske Candidater arbeide nogle Aar ved de lærde Skoler, inden de blive Præster. Alligevel vil neppe den meest Øvede af disse alene kunne bestride flere Drenges fornødne Underviisning (thi af de ser Fridage, som Jean Paul indrømmer Landsbypræsten, beholder han, naar han med Nidkjerhed vil røgte sit Embede, neppe en heel tilovers); men der bliver da for ham den Udvei tilbage, at antage en duelig Student til Medlærer, og lønne ham med det Overskud, som Betalingen for Pensionairerne bør afgive, hvorved da Præsten erholder for sit Opsyn, sin Uleilighed og sin Deeltagelse i den daglige Underviisning, den vistnok tarvelige, men dog for ham vigtige Fordeel: at faae sine Sønner frit oplærte til Studeringer. Jeg har

vt den Fornøielse, at et Par agtværdige Mænd, er henvendte sig til mig om Raad, og som jeg, ndi deres Stilling var omtrent den her antagne, an dette som det meest passende, have fundet det ubat i Udførelsen. Men naturligviis beroer her- d saare meget paa Valget af Huuslæreren, hvil- en bliver en vigtigere Person i samme Forhold, m Præsten mindre befatter sig med Underviisnin- en; og her maa jeg mistrøste dem iblandt dine re Embedsbrødre, som maatte finde mit Raad geværdigt, med den ubehagelige Tidende: at formedelst de theologiske Candidaters saa stærkt agende Antal, Dag for Dag bliver vanskeligere finde duelige Subjecter, som ville paatage sig uuslærerpladser, især hos Præster, som ei kunne drage til deres Befordring. Endog til Herre- end og andre Lykkens Kjæledæger, som kunne tale hvad der forlanges, er det mig mangen Gang nskeligt at finde unge Mænd, som jeg tør inde- aae for. Den nærmeste Virkning heraf er for det mindelige som for Videnskabsmanden ret behage- g; thi herved ville de offentlige Skoler i Fremti- n erholde en større Frequenz, og de Forældre, m herefter faae en duelig Huuslærer, ville vide edre end de fleste fordum at sætte Priis paa dette lenodie. Men for den ubemidlede Præst, som

gjerne vilde holde sine Sønner til Studeringer, er det en saare ubehagelig Omstændighed. Dog maaskee kunde ogsaa her, som næsten altid, være Raad at finde for den Virksomme og Indsigtsfulde.

Men da mit Brev allerede har naaet en anseelig Længde, vil jeg her afbryde, hvorved jeg da tillige faaer Leilighed til at sætte din Divinationsevne paa Prøve. Hvis Du gjætter paa det samme Middel som jeg har i Tanker, vil jeg anse det for et godt omen. Lev imidlertid vel, bedste Ven, og opgiv ikke Haabet om at skjenke vort Universitet med Tiden en værdig Borger i din Førstefødte. Ingen har mere end jeg Grund til at advare imod Mishaab. Min Fader, siddende som Du i et lidet Kald, og ovenikjøbet forgjeldet, mistvivlede tidligen om nogensinde at see mig som Student; men skjøndt han døde fra mig i den Alder, da min Lod skulde afgjøres, sørgede dog en bedre og visere Fader for mig, saa at jeg nu ei alene ved Ord, men ogsaa ved at henvise til min egen Skjæbne, kan opmuntre de Forsagte og trøste de Faderløse. Dog — denne Trøst skal din Søn ikke behøve: Gud vil skjenke Dig mange Dage, og saaledes bevare ham den kjerligste Fader, og mig den oprigtigste Ven.

Femte Brev.

(Fortsættelse. Andet Synspunkt: Præsten betragtet som Lærer for sine egne og Andres Døttre. Et curs om Pigeopdragelse i Almindelighed).

Nei, min Ven! Du traf ikke min Mening; og det gjør mig ondt for Raadets Skyld, da man jo deraf pleier at bevise en Tings Rimelighed og Brugbarhed, at flere paa engang finde derpaa, eller dog, ved et givet Vink, lettelig ledes dertil. Imidlertid betager det mig ikke Modet; jeg er nu kommen i Aande med at gjøre Projecter, og Projectmagere ere et haardnakket Folkefærd, som man ei saa let (det har vort arme Danmark saa tit maattet bekjende) slipper af Halsen. At Du ikke gjættede min Mening, tilskriver jeg altsaa enten din slette Gisningsevne, eller mit Vinks Utydelighed, men ingenlunde mit Forslags Upasselighed. Riglig nok undrer det mig, at Ingen før har fremsat min Idee, da den forekommer mig at være saa naturligen grundet i Tingenes Orden; men Sagen er, at Menneskene i Almindelighed ikke raadspørge Naturen eller Fornuften, men Moden eller Vedtægten om hvad de skulle gjøre.

Du vil snart opdage min Hemmelighed, naar jeg siger Dig, at istedetfor Landsbyefolk af Tone

gjerne sende deres Døttre til Hovedstaden for at opdrages, vilde jeg, som boer i denne, sende mine, naar de ei vare saa lykkelige at have en Moder til deres Opdragerinde, — ud paa Landet. Og til hvem skulde jeg i saa Fald hellere betroe dem end til et Par ædle oplyste Præstefolk, i hvis Huus Dyd og Sædelighed maa have sit Fristed, saalænge et saadant undes dem paa Jorden, og hvis Bestemmelse det er at udtrykke i Livet et Billede af den himmelske Lære, Præsten forkynder Folket? Naturligviis vilde jeg, inden jeg betroede din Præstegaard en saadan Skat, først kjende din Kone ligesaa nøie og fordeelagtigen, som jeg kjender Dig, da hun her blev for mig den vigtigere Person. Thi hvo kan erstatte Datteren sin afdøde eller forladte Moder? det kan ikke engang den kjerligste Fader, det kan kun en qvindelig Engel i en Pleiemoders Skikkelse. Disse Engle ere sjeldne, men, Gud være lovet, de ere dog til; og de findes — det tilstaaer jeg Dig gjerne — ligesaavel i Stæderne som paa Landet. Alligevel ere alle Pædagoger enige om, at qvindelige Opdragelsesanstalter heller bør anlægges her end hisset, mindst i de store Stæder. I disse er nemlig Sædernes Fordærvelse langt større end paa Landet: og ved hvilke lufttrensende Midler skulde vel en Opdragerinde kunne

holde hiin pestsvangre Smitte udenfor sit Huus, naar alle Naboernes ere besængte dermed? Og hvad er der vel Hovedstaden eiendommeligt, som udfordres til Pigens Opdragelse, og som ikke en dannet Familie paa Landet kan yde hende? Hvad vedkomme Stadens Forlystelser eller Beskjæftigelser, hvad dens Academier og Klubber hende? "Drengene, siger Jean Poul saa sandt, Drengene opdrager en mangetonet Verden, Skoleclasserne, Universiteterne, Reiserne, Landsmandskaberne og Bibliothekerne: Pigerne danner Moderaanden*)." Hvor denne — kun oplyst og øm som dens Natur kræver det, — fører Forsædet, der vil den qvindelige Opdragelse lykkes bedre, end i det meest glimrende Kjøbstedinstitut, var det endog indfødte Franzaiser, ja — for at sige mere — var det endog en Henriette Rosenstand, som forestod det. Hun var jo dog ikke istand til at spærre Fristelserne Veien, eller betage dem deres Tillokkelse. Større qvindelige Pensionsanstalter bør derfor, hvis de skulle beholdes, anlægges enten paa Landet eller i smaae Provindsstæder, i Hovedstaden maa de være saa smaa som mueligt.

Dette var altid min Mening, og den har bekræftet sig ved den Erfaring, jeg har indsanket

*) Levana. 2 Bd. S. 27.

ved mit mangeaarige Ophold i Kjøbenhavn. Ogsaa finder jeg den stadfæstet hos den fine og vittige Fruentimmerkjender, Jean Poul. Den Afdeling af Levana, hvori han afhandler den qvindelige Opdragelse, er, saavidt jeg skjønner, den bedste Part af dette originale Værk. Jeg vil til Forsmag paa denne piqvante Ret (som vel neppe endnu har krydret nogen jydsk Pædagogs Bord) afskrive den 91de §. *), hvori Jean Poul bryder Staven over Pigeinstituter i Almindelighed:

"Pigernes Sædelighed er Sæd (o: Sædvane, Sitte), ikke Grundsætning. Drengen kunde man bedre ved det slette Exempel af drukne Zeloter, men Pigen kun ved et godt. Kun Drenge slippe ud fra Verdenslivets Augiasstal med en Smule Stallugt. Men hine ere spæde hvide Parisæbleblomster, Stueblomster, hvoraf man maa vifte Skimmelen ikke med Haanden, men med fine Pensler. De burde ligesom Oldtidens Præstinder, kun opdrages paa hellige Steder, og ikke engang høre, end sige see, det Raae, Usædelige, Voldsomme. Magdalena Pozzi sagde paa sin Sotteseng, hun vidste ikke engang hvad en Synd imod Kydskhed var: dette For-

*) Ordret oversat, forsaavidt som denne Skribents Stiil tillod det.

billede maa Opdragelsen i det mindste efterstræbe: Piger ligesom Perler og Paafugle, vurderer man ikke efter nogen anden Farve, end den hvideste. — En fordærvet Yngling kan lægge en herlig Bog af Haanden, gaae med fyrige Taarer op og ned i Værelset, og sige: jeg forandrer mig; og han kan — holde det. Rousseau foresatte sig engang, efterat have levet i 40 Aar i Ormetilstand, en Forvandling, i hvilken han forblev indtil Døden drog ham ud deraf ved en anden. Jeg har kun læst om faa Fruentimmer, at de have forandret sig paa anden Maade, end i det høieste ved en Mand, og hvad nogle Magdaleneklostre i store Magdalenestæder angaaer, da vil nok ingen giftelysten Mand derfra lade sig ved et Ægteskabs-Bureau forskrive sin Ægtemage, egentlig en brudt Brøk.„

"Jo renere Guldkarret er, desto lettere bøies det; det høiere qvindelige Værd kan lettere sættes til end det mandlige. Efter gammeltydsk Sædvane gaae ude paa Landet Sønnerne bag ved Faderen, men Døttrene foran Moderen paa Veien til Kirken; sandsynligviis fordi man mindre maa lade de sidste være af Minene„ —

"Naturen selv har omgivet disse let beskadelige Sjele med en medfødt Vagt, med Tale- og Høre-Delicatesse; Konen bruger ingen anden veltalende

Figur — hendes egen i det høieste undtaget — saa ofte som Accismus. Over denne Vagt holde man atter Vagt, og vælge efter dette Naturens Vink Veien til Dannelse. Mødre, Fædre, Mænd, og selv Ynglinge ere derfor for dem det bedre Selskab; Piger derimod forenede med jevnaldrende Piger, f. Ex. i Pensionsanstalter, bytte med hinanden mindre deres Fortrin end deres Svagheder, fra Pynte- Behage- og Dadlesygen ligetil Accismens Forglemmelse. Allerede ujevnaldrende Søstre skade hinanden, hvormeget mere jevnaldrende Legesøstre? Man høre blot i en qvindelig Opdragelsesanstalt de gjensidige Drillerier, naar en Yngling har været der inden eller udenfor Talegitteret. I det faderlige Huus blev der gjort mindre af et saadant Besøg, allerede af den Grund, at det aflagdes oftere, alvorligere og iblandt færre Medbeilerinder. Ja, hvad lod der sig ikke endnu sige om disse vilkaarlige Interimsklostre? Mænd ere skabte til Selskab, men Qvinden kun til den moderlige Eensomhed; en mandlig Pensionsanstalt kan jeg finde mig i, men ikke i en qvindelig, ligesom et Krigsskib fuldt af Qvinder, allerede ved Fordringen om Enighed, Punktlighed og Lydighed skulde være et spansk Luftkastel. Piger hænge ved et Hjerte, Drengen ved mange Hoveder; det høieste,

en Pige kunde gjenfinde i en Penſion, var en Moder; men endda ſkulde Faderen mangle.

"Endnu noget, ſom en Moder meget maa vogte ſig for, kan i qvindelige Opdragelſesanſtalter neppe undgaaes. Da nemlig en Lærefrue der herſker og taler (thi en Mand vilde tale anderledes) og de raae, hæftige og ſløve Pigeſjele der ere blandede med fine, blide og bevægelige: ſaa maae de ſlemme helbredes med mange Straffetaler, ſom blive til Gift for de ſkjønneſte. Min Mening er denne: intet afviſker det fine Aurikelpulver eller Blomſterſtøv ſaa haardt af Pigeſjelen, ſom hiin gammeljomfruelige Allarmblæſen imod vort Kjøn, hiin ſnerpeagtige Bjeffen imod et Kjøn, hvorfra dog enhver Pige maa gjøre tvende Undtagelſer, for ſin Fader og ſin Brudgom. Der gives en ond uaandig Blufærdighed, der ligner det Steenſlør, ſom paa en Blufærdighedens Billedſtøtte af A. Corradini, hænger plumpt, adſkilt og ſom et andet Legeme ned fra den. Over viſſe Afgrunde maae qvindelige Sjele, ligeſom Muuldyrene over de ſchweizerſke, ikke føres, derſom de ikke ſkulle falde. Viſſe Advarsler have ſamme Vægt ſom Tilſkyndelſer og Lokkemad. Glimre Forældrene med reent Exempel; ſaa behøve de ikke at forſtærke Blufærdigheden, denne hiin vingedækkende Pſyches Vinge,

med nye Dækker. Ved Lærdomme berøves Barnet i Begyndelsen den uskyldige Mangel paa Blufærdighed, siden sammes stille Tilværelse. „

Noget bedre end qvindelige Opdragelsesanstalter ere qvindelige Undervisningsinstituter. Ønske var det saavel i hiin som i denne og i enhver Østtreſtue, at man vilde begeistre til mere qvindelig Almeenaand, til mere Agtelse og Kjærlighed for Qvindens eget Kjøn, og vise det qvindelige Værd mere i Glandsen af det menneskelige. „ —

Du seer, at Jean Paul rigtigen har skjelnet imellem de blotte Undervisnings- og de fuldstændige Opdragelses-Anstalter. De første kunne vi, som Tingene nu staae, ingenlunde undvære, hverken i de store eller smaa Stæder, da der allevegne gives saa mange Forældre, der ikke selv kunne bibringe deres Børn de fornødne Kundskaber. Ogsaa er Faren for Pigernes Sædelighed langt mindre ved at besøge disse, end ved at indlemmes ganske i en Pensionsanstalt. Ihvorvel der neppe lader sig tænke nogen Classe af lutter uforderverede Pigebørn (thi de samles jo fra onde saavelsom gode Forældres Huse), saa kan dog den uskyldige Pige, som vi vide af mange Exempler, aldeles undgaae at smittes, naar Bestyrerinde saavelsom Lærere og Lærerinder vaage over god Orden og især forebygge al

Sladdren i Underviisningstimerne, og Forældrene dernæst selv ere opmærksomme paa det Selskab, deres Døttre have udenfor Skolen, ja selv paa Veien dertil og derfra *). Men i en talrig Kostskole er intet Opsyn tilstrækkeligt til at hæmme for slette Grundsætningers, Vaners og Tilbøieligheders videre Udbredelse, ligesom og allerede saamange jevnaarige Pigers Samliv (være de end alle ufordærvede) efter Jean Pauls Bemærkning og alle Tiders Erfaring, ei i sig selv er noget tjenligt Middel til den barnlige Uskylds Bevarelse.

Spørgsmaalet bliver altsaa ikke, om Pigeinstituter gjøre Nytte: Hvo vil vove at nægte det? — I Almindelighed er det kun de ædlere og mere dannede Qvinder, der anlægge saadanne, da det derimod en Tidlang mest var forulykkede Studenter, som i Kjøbenhavn anlagde Drengeinstituter. Ogsaa har Du vist, min Ven, saavelsom jeg kjendt mangen fra Hjertets og Forstandens Side lige fortræffelig Pige og Kone, som ene skyldte en Henriette Ro-

*) Brevskriveren gjør opmærksom herpaa, da han har kiendt Smaapiger paa 13-14 Aar, som havde deres Kjerester, der efter Aftale mødte til bestemt Klokkeslet for at følge dem til og fra Institutet.

ſenſtand, en Fru Abrahamſon, en Mad. Linde fik hele Dannelſe. Naar Mødrene ikke ſelv have Evne eller Villie til at opdrage deres Døttre, maae de takke Gud, ſom gav fremmede Mødre Hjerte til at række dem Haanden; og mangen Pige er alene bleven udreven af Laſternes Svælg ved at tages ud af Forældrenes Huus og betroes en fremmed Opdragerinde. Men vi kunne naturligviis i vor Theorie ikke gaae ud fra et ſaa unaturligt Forhold, ſom det der i ſlige Huſe finder Sted imellem Forældre og Børn; og følgelig kunne deslige Anomalier ei kuldkaſte vor Hovedſætning: at for Piger er den huuslige Opdragelſe (ja endog Underviisning) langt at foretrække for den offentlige, imedens det Modſatte gjælder, ſom jeg i mit foregaaende Brev har viiſt, om Drengene.

Men da der ikke deſtomindre, ſaalænge Jorden ſkal være befolket med Mennesker, vil findes adſkillige Mødre, ſom formedelſt deres egen Uſædelighed ikke bør, og andre, ſom formedelſt Uvidenhed eller Forvikling i verdslige Sysler ei kunne ſelv opdrage deres Døttre; og da endelig nogle Mødre døe tidligen bort fra deres ſpæde Børn: ſaa vil der ogſaa ſtedſe (ſelv naar Alt gik efter Pædagogens Ønſke) for diſſe tre Claſſer af forladte Pigebørn udfordres fremmed Hjelp. Denne kan nu

erholdes paa tvende Maader: enten ved at tage en Hovmesterinde til dem i Huset; og dette vilde nok den oplyste Fader, som selv kunde deeltage i sine Døttres Opdragelse, i de to sidste Tilfælde vælge: eller ved at sætte dem i en velbestyret Kostskole, hvilket i det første Tilfælde er den eneste Redning for Børnene. Tillad mig, min Ven, at sige et Par Ord om enhver af disse Udveie: er det end en liden Omvei for den, hvis Hu staaer til at hvile ud i din Præstegaard, skal jeg dog ogsaa ad denne krumme Gangstie ret godt finde Veien dertil.

Vi have begge været Hovmestere, altsaa uden Tvivl ogsaa begge været mistænkte for at have et godt Øie til Hovmesterinderne. Hvad mig angaaer, tilstaaer jeg gjerne endnu at have en vis Forkjerlighed for dem. Desto mere undrer det mig, at man endnu i saa faa Familier finder Huuslærerinder (ikke engang Navnet selv har faaet Borgerret endsige kunnet fortrænge det fremmede Française) imedens man saa almindeligen træffer paa Huuslærere. Hine burde dog, ifølge min Theorie om en hensigtsmæssig Opdragelse, hyppigere forekomme end disse. I Kjøbstederne sende fast alle Forældre deres Døttre i Skolerne, nogle faa lade dem undervise hjemme af Timelærere: paa Landet holde velhavende Familier helst en Huuslærer, ved hvis

Hjelp de troe bedst at kunne faae deres Børn af begge Kjøn oplærte. Jeg vilde derimod ønske det var Vedtægt: at sende Sønnerne i Skolen og holde Huuslærerinder til Døttrene. Thi dette synes mig baade overeensstemmende med begge Kjøns Bestemmelse, og vil lykkeligviis i de fleste Tilfælde ikke medføre synderlig større Bekostninger. En god Hovmesterinde kan haves for den halve Løn imod en god Hovmester (deels fordi Fruentimmerets Fornødenheder ere mindre kostbare end Mandfolkets, deels fordi Qvindernes Værd som Opdragerinder endnu langtfra ikke er paaskjønnet). Hvormangen velopdragen faderløs Pige anseer det ikke endog for en Velgjerning, naar en skikkelig Familie antager hende, selv paa den ringeste Løn, til sine Børn? — De mange gode Underviisningsanstalter for Pigebørn, som nu omtrent i en Generation have bestaaet i Danmark, have frembragt en Mængde dueligе Hovmesterinder af Middelstanden, hvilke, hvis mit Raad blev fulgt af mange Forældre, skulde erholde en for dem passende Virkekreds. At denne Indretning vilde vorde til Gavn for den opvorende qvindelige Slægt, skal jeg siden bevise: her ville vi først lægge Mærke til nogle velgjørende Følger deraf for den nærværende Generation. Mangen af Næringssorger dybt nedtrykt

Embedsmand skulde da faae den behagelige Udsigt, at den Capital, han har sat paa sine Døttres Dannelse, ligesaavel vilde bære (ogsaa jordiske) Renter, som den paa Sønnerne anvendte. Pigerne selv skulde vinde i Selvstændighed; og i Følelsen af deres sande Værd vove at afslaae enhver uværdig Haand, da de nu kun altfor ofte indgaae Ægteskab imod deres Tilbøielighed, blot for at sikre sig Underholdning efter Forældrenes Død. De skulde mindre frygte for Navnet gammel Jomfrue, naar dette kom til, formedelst Ideeassociationen med Opdragerinde, at betegne den høderværdigste Classe af Qvindekjønnet, den, som de svrige skylde deres Dannelse. Men jo almindeligere den Skik blev at holde Hovmesterinder, og jo mere disses gavnlige Indflydelse paa den qvindelige Opdragelse blev erkjendt, desto blidere vilde da ogsaa deres Kaar vorde, selv naar de som Jomfruer skulde opleve den saa frygtede Alderdom. De fleste maatte dog stode paa taknemmelige Mødre eller Døttre, som vilde anse det for Pligt at skjenke dem en anstændig og sorgfri Underholdning, naar Alderens Vægt gjorde dem uskikkede til videre Arbeide. Det smukke Kjøn føler i Almindelighed mere levende end vores hvad Taknemmelighed kræver; og den ædle Qvinde vil aldrig slaae Haanden af sin tro-

faste Ungdoms-Veilederinde. Lykkeligviis behøver jeg ikke her at bygge mit Haab enten paa blotte prioriske Grunde, eller paa eenslige Exempler; min Idee har været realiseret i det Store, i det mindste eet Sted i Verden, nemlig i Geneve. Der var det lige indtil den franske Revolution (og Alt kan denne vel ikke have forandret) ganske sædvanligt, baade at velhavende Familier holdt Hovmesterinder til deres Pigebørn, og at et af disse, ved sit Giftermaal, medtog den ældrende Bonne som et Lem af Familien, der stedse nød den høieste Agtelse. Ligesom Ammen i Patriarchernes Dage fulgte med sin Fosterdatter, saaledes ledsagede her den aandelige Amme sin Lærling fra det fædrelige Huus til Brudekammelen, og derfra som en forfaren Raadgiverinde lige til Graven. Dette er ikke det eneste Træk i den genfiske Republiks Malerie, som gjenkalder os Oldtidens ædle Enfoldighed i Sæder og Indretninger. Du mindes vel den herlige Skildring, som Rousseau har udkastet deraf saavel paa flere Steder som især i Brevet til D'Alembert (da denne i Encyclopædien havde ytret det Ønske, at der i Geneve maatte blive oprettet et Theater.) Langtfra at smigre sine Medborgere, betragter han stedse Tingene fra begge Sider. Saaledes efterat have viist den gavnlige Indflydelse

at det havde paa Mændenes Samtaler, at Fruentimmerne ei gierne deeltoge deri *), og efterat have lovet Landlivets gavnlige Indflydelse paa Børnens Dannelse **), kommer han til at tale om

*) I den Forudsætning at mine fleste Læsere forstaae Fransk og følgelig helst høre den energiske Genferborger selv tale, vil jeg afskrive hans egne Ord: "Nos cercles conservent encore parmi nous quelque image des moeurs antiques. Les hommes entr'eux, dispensés de rabaisser leurs idées à la portée des femmes et d'habiller galamment la raison, peuvent se livrer à des discours graves et serieux sans crainte du ridicule. On ose parler de patrie et de vertu sans passer pour rabâcheur; on ose être soi-même sans s'asservir aux maximes d'une caillete. Si le tour de la conservation devient moins poli, les raisons prennent plus de poids; on ne se paie pas de plaisanterie, ni de gentillesse. On ne se tire point d'affaire par de bons mots. On ne se ménage point dans la dispute: chacun, se sentant attaque de toutes les forces de son adversaire, est obligé d'employer toutes les siennes pour se défendre; c'est ainsi que l'esprit acquiert de la justesse et de la vigueur." V. J. J. Rousseau à Mr. D'Alembert sur son Article Géneve. Amst. 1758. p. 196.

**) "La maniere de vivre, plus conforme aux inclinations de l'homme, est aussi mieux assortie à son tempérament. On ne reste point toute la

Ulejligheberne af Fruentimmerets affondrede Liv og fortrolige Circler. Han nægter ikke, at allehaande Hiſtorier om Fraværende der blive gjentagne, og at Satiren faaer frit Spillerum; men han paaſtager tillige, "at Genferinderne have en ſand Afſkye for Bagtalelſe, og at man aldrig hørte dem fremſætte Beſkyldninger mod nogen, ſom de anſaae for falſke, imedens Fruentimmerne i andre Lande lige ſtrafværdige ved deres Taushed og deres Tale, ſkjule af Frygt for Gjengjeldelſe det Onde, ſom de vide, og bekjendtgjøre af Hevngjerrighed det, ſom de have opfundet. — — Og hvormegen offentlig Forargelſe afværger ikke Frygten for disſe ſtrænge

journée établi sur une chaise. On se livre à des jeux d'exercice, on va, on vient, plusieurs cercles se tiennent à la campagne, d'autres s'y rendent. On a des jardins pour la promenade, des cours spatieuses pour s'exercer, un grand lac pour nager, tout le pays ouvert pour la chasse; et il ne faut pas croire que cette chasse se fasse aussi commodèment qu'aux environs de Paris où l'on trouve le gibier sous ses pieds et où l'on tire à cheval. Enfin ces honnêtes et innocentes institutions rassemblent tout ce qui peut contribuer à former dans les mêmes hommes des amis, des citoyens, des soldats, et par conseqüent tout ce qui convient le mieux à un peuple libre." ibid. pag. 197—198.

Jagttagerinder? De forrette paa en vis Maade i vor By Censorembedet. Det var paa denne Maade at Borgerne i Roms skjønne Tider, i det den ene bevogtede den anden, anklagede hinanden offentligen af Nidkjerhed for Retfærdigheden; men da Rom blev fordærvet og da der ikke var andet at gjøre for de gode Sæder end at skjule de slette, saa blev Hadet til Lasterne, som river Maasken af dem, selv udgivet for en saadan. Istedetfor nidkjere Borgere kom nedrige Angivere, og istedetfor at fordum de Gode anklagede de Onde, saa bleve de nu anklagede af dem. Himlen skee Tak, vi ere langt borte fra denne sørgelige Tid. Vi ere endnu ikke bragte saavidt, at vi skulde skjule os for vore egne Øine, paa det at vi ikke skulde gyse over os selv.„

Dog — hvi afskriver jeg Rousseau for at overbevise Dig om den gavnlige Indflydelse af en streng qvindelig Opdragelse paa det Heles Velfærd? Du har jo aldrig tvivlet derom; og for at indvie Dig i hiin mærkværdige Republiks selskabelige Liv, der afgiver saa lærerige Resultater ogsaa for Opdrageren, kunde jeg langt nemmere henvise Dig til vor genialske Landsmandinde's, Frue Brunns, Skildring deraf i hendes Reisebeskrivelse. Du vil deraf med Glæde erfare, at den høieste intellectuelle og selskabelige Dannelse fandtes der endnu i

de nyere Tider forenet med en Jevnhed og Reenhed i Sæder, som man er vant til at foreſtille ſig aldeles uforenelig med Cultur. Det vilde være eensidigt at forklare dette Særſyn *alene* af Qvindernes omhyggeligere, gudfrygtigere og huusligere Opdragelſe (da Enhver let indſeer, hvormeget den republicanſke Tarvelighed og den calvinſke Kirketugt bidrog dertil); men at den *huuslige Opdragelſe* dog virkede kraftigen, tilligemed den *kirkelige og borgerlige*, vil Ingen kunne nægte; og i dette finder jeg paa een Gang Undſkyldning for denne lange Excurs, og Opfordring til os alle, at træde i Genfernes Fodſpor,

Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

"Men — vil Du maaſkee indvende — ſaa yperlig denne Indretning i ſig ſelv kan være, ſaa er det dog kun rige Forældre, ſom kunne anvende ſaa meget paa deres Døttres Opdragelſe; de øvrige maae være glade, naar de blot ſee ſig iſtand til at ſammenſkrabe Skolelønnen, der allerede er dyr nok." — Juſt fordi den er dyr, ſvarer jeg, og efter Tidernes Medfør nødvendigen maa være det, juſt derfor troer jeg, at den Familie, ſom har 3-4 Døtre at lade oplære, omtrent ligeſaa let kunde holde en Lærerinde i Huſet, iſær naar man vil medregne den koſtbare Tidsinformation, ſom ſielden ganſke

falder bort, ſkjøndt Børnene gaae i et Inſtitut. Men de Familier, ſom kun have et Par Døttre, kunde jo lade en anden Families jevnaldrende Pigebørn, for en billig Betaling deeltage i den Underviisning, ſom gaves hjemme i deres Huus. I enhver Kjøbſted vil altid findes nogle venſkabelige Familier, ſom ſaaledes kunde forene ſig til fælleds Bedſte. Naturligviis kan det ſamme ogſaa, med lige Beſparelſe, finde Sted, hvor man holder Time-Lærere eller Lærerinder (og i ſaa Fald kunde Underviisningsſtedet vexle, hvis flere Mødre vilde ſkifteviis føre Opſynet); men jeg foretrækker dog, ceteris paribus, den ſtadige Underviisning af Huſets egne Medlemmer. Det forſtaaer ſig ſelv, at Forſamlingsſtedet da bliver i det Huus, hvor Lærerinden er; baade vil Ideen vel gaae ud fra dette, og Familien der ogſaa i Almindelighed intereſſere ſig meeſt for Sagen. Men naar man nu endog, ſom man bør, lønner Medhjelperinden anſtændigt og regner en paſſende Godtgjørelſe for hendes Underholdning, kan dog Betalingen pro quota (det lille Societet beregnet til omtrent 6 Medlemmer) ikke blive meget høiere end Skolepengene ere: og hvormeget var der ikke i flere Henſeender vundet, iſær med Hensyn til Sædelighedens Beſtryggelſe?

Du seer heraf, min Ven, hvad Middel jeg vilde foreslaae Dig til dine Døttres Opdragelse, dersom Du var Kjøbstedpræst; og nu, da Du, til min store Sorg, boer ved Vesterhavets Kyst, raader jeg Dig — det samme, forstaaer sig: mutatis mutandis. Efter denne Erklæring vil Du snart opdage, at hvad jeg paa min lange Udvandring har hovmestreret Dig for om Hovmesterinden, ikke var Dig saa ganske uvedkommende, endsige at jeg skulde reent have forglemt mit Thema, som jeg lagde til Grund: "Hvorfra nemlig den vel virksomme og oplyste, men uformuende Landsbypræst skulde tage Penge til at holde sine Sønner frem til Studeringer for, naar han ei længere kunde beholde dem hjemme, og især hvis han tillige havde Døtre, som han ogsaa burde anvende noget paa?" — Er han kun saa lykkelig at have en øm, dannet og retsindig Dannequinde til Hustru, da ligger mit Svar i de anstillede Betragtninger. Han kan da, istedetfor et Drengeinstitut (hvilket paa Landet aldrig bør drives videre end til Forberedelse) anlægge en Kostskole *) for nogle faa Pigebørn (af omtrent lige Alder og Opdragelse med hans egne)

*) Jeg foreslaaer at bruge dette gode danske Ord istedetfor det franskdanske: Pensionsanstalt.

og indløse for dem hartad det samme som han skal betale for sine Sønner. Det Arbeide, Præsten derved paatager sig, kan han, uden at forsømme sit Embede, bequemt overkomme. Tilegner han sig endog, foruden sit Hovedfag Religionen, Undervisningen i Modersmaalet, Historie og Geographie, Naturhistorie, Skrivning og Regning, vil han dog mageligt kunne absolvere sine partes paa 2 til 3 Timer dagligen. Derimod er det et Spørgsmaal, om hans Kone kan overkomme sin Andeel? Dette vil nok bero paa, deels om hun har en stor Huusholdning, deels om hun har mange smaae Børn at passe? Er hun i et af disse Tilfælde, kan hun vistnok neppe paatage sig at være tillige Lærerinde for sine egne og fremmede Pigebørn. Hende giver jeg da det Raad at antage en brav Hovmesterinde til Hjelp. Overhovedet kunde man inddele Præstekonerne, med Hensyn til deres pædagogiske Dueligbed, i tre Classer. Nogle have faaet den gammeldags Landsbyopdragelse, og ere følgelig skrappe Huusholdersker. De forstaae fra Grunden af alt hvad der forefalder i Landhuusholdningen ligefra Tillavningen af Øst og Smør indtil Anretningen af det lækreste Visitatsgilde. De føre si alene det nøiagtigste Opsyn med Tjenestefolkene, men deeltage endog gjerne i alle-

qvindelige Forretninger, selv de sværeste som Vask, Slagtning o. a. desl. Men saasom deres Opdragelse var ganske stilet paa at bibringe dem denne Praxis, er deres Aand i Almindelighed meget forsømt, og selv Forstanden sjelden uddyrket: de have lært at regne netop til Huusbehov (hvorvel nogle blive ved den daglige Øvelse Mestere i Hovedregning) og at skrive, om just ikke de vedtagne Bogstaver, saa dog nogle Kragetæer, der nogenlunde kunne indtage hines Plads. Orthographie var i deres Skole et uhørt Navn: hvad Under da at de skrive deres Modersmaal som — Kong Frederik II. af Preussen skrev sit? Disse gode Huusmødre have vel mangen Gang Hjerte, men sjelden Forstand nok til at opdrage unge Piger: de gjøre heller ingen Fordring derpaa; men ere meget vel tilfredse med, at deres Mand for det Overskud, deres Vindskibelighed afgiver, sender de kjere Pigebørn til Hovedstaden for der "at lære Nettiteter", eller, hvad jeg hellere vilde anbefale, tager en dannet Havmesterinde i Huset. I vor Barndom var, som Du erindrer, denne Classe af Pastorinder endnu meget talrig; men i de seneve Tider, da Pigeopdragelsen saa meget (i visse Maader altfor meget) har forfinet sig, da de fleste Landsbypræster selv ere mindre Ladefogder end videnskabelige Landmænd (fol-

lig heller ikke fordre at deres Koner skulle være leierske ellen blotte Huusholderske), da endelig Individaternes Forlovelser med Kjøbenhavnske Piger ere blevne hyppigere end fordum *), saa har nne Classe meget formindsket sig, og maa nu vel art alene søges hos Forpagtere og Parcellister, r ogsaa ere saare vel tjente med disse brave Mad- ødre. Aldeles modsat dem er den anden Classe staaende af saadanne Koner, som have, meest i

*) Dette Factum vil neppe Nogen benægte; Grunden dertil maa søges deels deri, at den nordende Landsbypræst nu sædvanligen seer mere paa at faae en behagelig Selskaberinde end en dygtig Huusholderske i sin Kone, deels deri at de fleste Landsbykald nu ere blevne kongelige, og følgelig ei give Anledning til Speculationsægteskaber, hvilke fordum vare saa almindelige. Mindes jeg ret, da giftede vel hverandren ung Landsbypræst sig i gamle Dage, enten med vedkommende Herremands Française, Kammerjomfrue o. s. v. eller med en af Antecessors Familie, snart Datteren (for at bevæge den kiere Svigerfader til Afstaaelse af Kaldet) snart med Enken (hvilket ikke sjeldent var en hemmelig Betingelse, naar en medlidende Patron kaldte). Alle disse Misbrug falde bort, naar Kaldsretten kommer, som den bør, ene i Kongens Haand.

Hovedstaden, saaet en sand eller overfladisk Aands-dannelse, men liden eller ingen Indsigt og Øvelse i Landhuusholdningen. Om de Letsindige iblandt disse vil jeg ikke tale; de fortjene i ingen Henseende at komme i Betragtning. De kjende ingen god Side ved Landlivet, uden den, at for dets Producter kan erholdes Pynt, smuk Equipage, og, hvis Manden har samme honette Ambition som de, en liden Rang. Vinteren paa Landet er dem utaalelig; og Sommeren selv ei nær saa behagelig som de havde ventet; thi fra den venlige Dagligstue er der jo ingen Udsigt til Østergade, den grønsrige Vang er ikke de elysæiske Marker, den nærliggende Lund ikke Jægersborg-Dyrehauge, og i den huuslige Præstegaards Hauge er ingen Cavalergang. Jean Paul sagde ovenfor, at en Kone kunde forbedres ved en Mand; den Præst, som har valgt sig en saadan Hustru, arbeide da ufortrødent paa hendes Forbedring: det vil maaskee lykkes ham, især ved at nære hendes moderlige Kjerlighed; men en god Opdragerinde bliver hun dog neppe nogensinde. Vi ville derfor forlade hende og betragte denne Classes ædlere Repræsentantere. En stor Landhuusholdning ønske disse sig heller ikke, fordi de ikke ere den vorne. Vil derfor deres Mand ikke, hvad de helst ønske, bortforpagte

den ſtørſte Deel af ſin Avling, da formaae de ham dog lettelig til at holde en Huusholderſke, til hvem de kunne betroe det ſpecielle og beſværlige Tilſyn: i begge Tilfælde have de Tid tilovers, ſom de kunne anvende paa deres Børns Opdragelſe. Og hvad Syſſel ſkulde vel være dem kjærere end at danne unge Piger efter deres eget Mønſter, kun med det Tillæg, at de, ſom fuldelig erkjende Huusholdningskunſtens Vigtighed for ethvert Fruentimmer, ville benytte deres gunſtige Stilling til at lade deres Lærlinge indvies i dens Myſterier. Saavidt jeg veed, er din Kone i det Tilfælde: Du behøver altſaa allermindſt at være bekymret for dine Døttres Dannelſe; med mindre at din Kone, fra den Tid af hun ſaa uventet blev Herſkerinde i en jydſk Præſtegaard, ſkulde ſaaledes have overgivet ſig til de landlige Sysler, at hun ei faaer Tid nok tilovers til ſine Døttres Underviisning. I ſaa Fald gaaer hun over til den tredie Claſſe, hvilken jeg lader indbefatte dem, ſom forene Kjøbſtedſæder med Landsbyfærdigheder, Aandsdannelſe med Hjertets Eenfoldighed, kort: den behagelige Selſkaberindes Egenſkaber med den dygtige Huusmoders. Naturligviis vilde jeg helſt overgive mine Døttre i en ſaadan Præſtindes Hænder, om end hendes Fritimer fra det practiſke Livs Sysler ſkulde blive for

saa til at hun (i Forening med sin troe Hyrde) kunde bestride den hele Underviisning. Ogsaa her vilde jeg da gjerne anbringe en af mine yngre Lærerinder, og det saameget hellere, som denne, ved Samvirkning med en saadan Bestyrerinde, maatte selv kunne lære meget, og saaledes uddanne sig til en fuldkommen Hovmesterinde.

Saaledes har jeg henplantet mit Opdragelsesklover i Præstegaardens Lye, Spørgsmaal er nu: hvilke Frugter kunne vi vente deraf? — Sagtens ikke saa pragtfulde Blomster, som dem, vore Institutter i Hovedstaden udzire sig med: dog maaskee en ligesaa saftig og kjernefuld Frugt. Rigtignok skal Landsbypræsten ikke kunne opregne tre fire levende Sprog, en halv Snees Videnskaber og næsten ligesaa mange skjønne Kunster, der læres i hans beskedne Familiekreds; men dette Praalerie med Kundskaber, som ovenikjøbet enten slet ikke læres, eller dog kun overfladisk, savner jeg gjerne i det Huus, hvori jeg agter at sætte mine Døtre, hvis Valgsprog skal være, ihvorvel de forresten ikke skulle kiære et latinsk Ord: non videri sed esse. Det er et skrækkeligt letsindigt Spil, mange Institutter en Tidlang have drevet med eenfoldige Forældres Forsængelighed ved at love dem al Verdens Viisdom proppet i de kjære Børn, ret som om de

elle baade kunde ſluge denne og være tjente herved. Jeg har læſt trykte Planer fra en meget navnkundig Penſionsanſtalt (for Drenge), hvor Underviſningsgjenſtandene helsb ſig til omtrent 50; og man ſeer Pigeſkoler prale i Adresſeaviſen med faſt ligeſaamange Rubriker. Hvad vil Enden blive paa dette Uvæſen, naar ikke alvorlige Mænd ved Raad og Myndighed ſætte Grændſer derfor? Det er ikke nok, at den kloge Fader holder ſine Børn tilbage fra deslige Pralanſtalter, ſaalænge der imod Een, ſom agter paa det gamle Ordſprog: "De tomme Vogne buldre meeſt, og de grunde Vande ſkryde meeſt," er ti Daarer, ſom falde i Snaren. Derfor have disſe Drivehuſe ſaalænge kunnet beſtaae; og derfor findes hos ſaa mange unge Menneſker i vore Dage den beſynderligſte Tomhed ſkjult under et overfladiſt Polyhiſtorie. Den er vel baade hyppigſt og anſtødeligſt hos Ynglinge; men at denne Underviisningsmaade ikke mindre ſkader anvendt paa det andet Kjøn, derom burde Rousſeau's bekjendte Ord minde Vedkommende. Jeg vil afſkrive dem, da Du maaſkee ikke eier Emil, og da de tillige ſaa beqvemt kunne indlede det, jeg endnu har at ſige om dine Døttres Opdragelſe.

"At dyrke Mandkjønnets Egenſkaber hos Fruentimmeret og tilſideſætte dem, der ere hendes

Kjøn naturlige, det er vienſynligen af arbeide til hendes Skade: ogſaa indſee de liſtige af Kjønnet det altfor vel tik at lade ſig narre. Men endſkjøndt de ved deres Beſtræbelſer for at tilegne ſig vore Fortrin ikke tabe deres egne af Sigte, bliver dog Følgen deraf den, at de, formedelſt disſe Egenſkabers Ufordrageligheb med hinanden, ikke blive iſtand til at føre ſig dem rigtigen til Nytte, og at de ikke blive det, der ſtod i deres Magt at blive, heller ikke ere iſtand til at hæve ſig til os, og følgelig derved tabe deres halve Værd. Tro mig, kjønſomme Moder! ſøg ikke ved at omſtabe din Datter til en formelig Mand at gjøre Naturen til Løgner, men gjør en retſkaffen Qvinde af hende, og vær forvisſet om, at baade hun og vi ville finde os bedre tjente dermed.„

"Følger der nu heraf, at Fruentimmeret ſkal opdrages i Uvidenhed om alle Ting, og være indſkrænket alene til det blotte Husvæſens Forretninger? Skal Manden gjøre ſin Selſkaberinde til ſin Tjeneſtepige? Skal han hos hende berøve ſig Selſkabets ſtørſte Ynde? Skal han, for desbedre at undertvinge hende, hindre hende i at opnaae Følelſe og Kundſkab? Skal han gjøre hende til en virkelig Maſkine? Nei, det behøver han uden Tvivl ikke. Det har Naturen, der gav Fruentimmeret ſin

behagelig og fiin en Aand, ikke foreskrevet; tvertimod vil den, at de skulle tænke, at de skulle dømme, at de skulle elske, at de skulle kjende, at de skulle dyrke deres Aand, ligesom de skulle danne deres Legeme: dette er de Vaaben, den giver dem for at holde sig skadesløse for den Styrke, de mangle, og til at styre vores. De bør lære mange Ting, men dog ikkun saadanne, som det sømmer dem at kunne *).

Hvad der neppe sømmer Qvinden er at være lærd; thi dette kan umuligen bestaae med hendes Bestemmelse som Hustrue og Moder. Derimod er der vistnok meget, som baade klæder og pryder hende, uden at det derfor kan gjøres til en væsentlig Bestanddeel af den almindelige Underviisning. Hertil hører f. Ex. Færdighed i de levende Sprog og i nogle skjønne Kunster, især Malerie og Musik. Hvad og hvormeget en Pige heraf bør lære, beroer deels paa hendes Naturgaver, deels paa den Plads, hun er bestemt til at indtage i det borgerlige Selskab. At den adelige Dame, som skal vise sig ved Hoffet, eller i andre glimrende Circler, hvor Samtalen føres paa Fransk eller Tysk, maa

*) Se Emil, 4de Bog, i Campes Revisionsværk, oversat af J. Werfel, 17de Deel S. 122—125.

kunne tale disse Sprog, er en billig Fordring. Men spørger jeg min Skomager eller Skræder, hvorfor hans Døttre skulde lære disse Sprog, vil han formodentlig svare: fordi det nu engang er Skik og Brug, og fordi hans Døttre dog pel ikke skulle staae tilbage for Sprkhøkerens, som gaae i samme Institut; og endelig fordi det er urimeligt ikke at tage Alting med, da Skolelønnen omtrent bliver den samme. — Her seer Du Grunden til det Sprograserie, som paa de sidste Tider har besat Forældrene endog af den lavere Borgerstand her i Byen. Og vil Du vide Virkningen deraf; da hør hvad Erfarenheden lærer. Meer end eengang har jeg, og Kjøbenhavns Præster sikkert utallige Gange, truffet paa Piger, som i mange Aar havde besøgt hine Godtkjøbs-Institutter og der lært baade Fransk og Tysk (det vil sige: nogle hundrede Gloser deraf udenad) hvilke, naar de forlade Skolen og skulle confirmeres, ei kunne læse reent inden i en let dansk Bog. Hvor maatte man da ikke ønske, at den paa de fremmede Sprog saa unyttigen bortødslede Tid havde været anvendt paa Modersmaalet, og igjennem det paa Forstandens Uddannelse! Hvor lidet vinder dog denne ved at lære selv taaleligen et fremmed Sprog, naar den ikke har Evne og Lyst til at benytte de deri indsluttede Skatte!

g hvor overflødigt for Mødre af Middelstanden at
rstaae mere end Modersmaalet tilgavns! Rigtig
k kan Forraadet af danske Romaner snart udtøm-
s; men saa meget desto bedre. Des snarere vil
, læselystne Qvindesjel komme til Nydelsen af
re høiere og ædlere Digterværker, samt til den
idere Næring, som saa mange andre originale,
for det smukke Kjøn passende Skrifter indeholde.
gen, som kjender den danske Literaturs nærvæ-
de Omfang, skal, endog til en høiere og fleer-
gere Dannelse, end Fruentimmerets sædvanli-
er, kunne klage over Mangel paa Hjelpemid-

Dette indsee da og de Fornuftige, hvorfor
aa f. Ex. i den Opdragelsesanstalt for fattige
ibedsmænds Døttre, som nyligen, for det Wer-
ske Legats Regning *) er blevet oprettet paa
deriksberg, hvorken Tysk eller Fransk læres,
a derimod vel Modersmaalet og de øvrige Pigen
idværlige Kundskaber og Færdigheder.

*) Her kunde det dog ikke ansees for hensigtstridigt, om Underviisning i de fremmede Sprog blev indført, i Betragtning af at mange af de unge Piger, som i Tiden skulle søge deres Brød ved at tjene, derved bleve desto mere skikkede til at underviise Børn.

Hvilke disse ere, veed Enhver: Læregjenstandene har jeg desuden alt nævnet. Hvo som vil kjende Grundene til dette Valg, og Ordenen, hvori de bør følge paa hinanden, vil finde derom tilstrækkelig Underretning i Niemeyers Haandbog for Opdragere og i Campes faderlige Raad til sin Datter, hvilke Skrifter begge haves paa Dansk. At udarbeide egne Lærebøger for Pigeborn i Religion, Naturhistorie, Naturlære, Historie og Geographie er ikke nødvendigt, ihvorvel det vel i flogle af disse Videnskaber saasom Naturhistorie kunde iværksættes med hensigtsmæssigt Udvalg af det som var anvendeligst for Fruentimmer. Ogsaa ønskede jeg nok en historisk Læsebog for Fædrelandets Døttre, hvor en speciel moralsk Tendents var ligesaa tilladelig som forenelig med Videnskabens Værdighed.

Men er Forstanden og Hjertet først dannet ved disse Indsigter, og Leiligheden tillader at føie noget til: da aabne man den talentfulde og videlystne Piger nye Kundskabskilder, ved at undervise hende i eet, to, eller i enkelte (dog meget sjeldne) Tilfælde, tre udenlandske Sprog. At lære et fremmed Sprog er endog til grundig Indsigt i Modersmaalet saare gavnligt; og laber man det blive derved, som de fleste Middelstandsfolk burde, da kan

Valget af dette ene Sprog ei være tvivlsomt; thi hvad enten man seer paa Sprogenes Slægtskab, eller Nationernes Samqvem eller Literaturens Omfang og Vigtighed, bliver det tyske Sprog for os det vigtigste, ligesom det lykkeligviis ogsaa er det letteste. Den tyske Grammatik er i mange Flectioner bestemtere end den danske, og derved vel skikket til at gjøre Lærlingene bekjendte med visse grammaticalske Forhold, hvilket det danske ei saa tydeligen viser. Næstefter det tyske indtager unægteligen det franske Sprog sin Plads; og de Pigebørn, som have Tid og Lyst til at lære det, ville vist ligesaavidt deri som i det tyske savne Veiledning i den landlige Cirkel, som jeg har tænkt mig og ovenfor beskrevet. I al Fald kunde man ved Valget af Lærerinden see paa, at hun havde de fornødne Sprogkundskaber, hvilke, naar man kun ikke udstrækker dem til Færdighed i at tale og skrive Sprogene correct, just ikke ere sjeldne.

Om de qvindelige Haandarbeider, der udgjøre saa vigtig en Deel af Pigens Sysler, vil jeg ikke tale; thi hvor skulde de vel snarere have hjemme, eller kunne drives behageligere end i Præstegaardens Eensomhed? Men da eet af disse Arbeider, nemlig Broderingen, fordrer nogen Øvelse i Tegning, saa erindres jeg derved om at tilføie

et Par Ord om de skjønne Kunster, hvilket jeg saameget mindre kan undlade, som jeg nok forudseer, at det vistnok er fra denne Side Du vil angribe mit Forslag.

Jeg maa da atter her begynde med at klage over Misbrug af en i sig selv saa ædel Sysel. Ligesom den lavere Middelstand i Hovedstaden er plaget af en baarlig Iver for de levende Sprog: saaledes er den høiere Middelstand og en stor Deel af Adelen indtaget af en overdreven Nidkjærhed for at fremme de skjønne Kunsters Udbredelse iblandt det smukke Kjøn. Strakte denne sig ikke videre, end fordum, nemlig til Tegning, Selskabsdands og Sang eller Claveerspil for dem, som havde Anlæg dertil: hvo maatte da ikke billige denne Kjærlighed? Men til fuldendt Dannelse regnes nu i Kjøbenhavn, at Pigen skal have lært alle de nyeste Theaterpas, kunne male og være Virtuos i det mindste paa eet Instrument; ja skal hun ansees for udmærket, maa hun kunne componere Smaaballetter og selv sætte Musik dertil, levere Oliemalerier til Udstillingen paa Charlottenborg og spille Elskerinderoller i en fransk Comedie paa hendes Moders Fødselsdag. Levede Rousseau op paa ny og saae denne Mængde af Kunstnerinder, som han da vilde vove at gjentage hvad han skrev i det

vedkommende Brev til D'Alembert: "Fruentimmerne elske i Almindelighed ingen Kunst, forstaae sig paa ingen, og have intet Genie. De kunne være heldige i Smaa-Arbeider, som ikke fordrer andet end Aandslethed, Smag, Ynde, undertiden ogsaa Philosophie og Raisonement. De kunne erhverve sig Videnskab, Lærdom, Talenter og alt, hvad der erhverves ved Arbeide. Men hiin himmelske Ild, som opvarmer og omfatter Sjelen, hiint Genie, som fortærer og opsluger, hiin brændende Veltalenhed, hine høie Træk, som forplante deres Henrykkelse lige til Hjerternes Inderste, ville Fruentimmernes Skrifter altid mangle: de ere alle kolde og smukke ligesom de selv o. s. v. *).

Om Rousseau har Ret i at frakjende Fruentimmeret i Almindelighed Genie til de skjønne Kunster, før jeg, som selv er saa lidet fortrolig med samme, ikke afgjøre; men i den Forstand, hvori han aabenbar tager Ordet, nemlig om det sande, skabende Kunstgenie, forekommer han mig at have Ret; i det mindste fremviser Historien ingen Kunstnerinde af Rang med en Rafael, Correggio, Michel Angelo o. s. fr. ihvor mange Damer der end have dyrket Malerkunsten. Men Ovid-

*) Se anf. Sted S. 193 i Noten.

dens Bestemmelse er det jo ei heller at gjøre Epoche i Kunsten, saa lidet som i Videnskaben: hun skal blot benytte sine Evner til at forædle og forskjønne sit eget Liv, sin Mands og sine Børns. Dertil er det blotte Talent tilstrækkeligt; og dette have Qvinderne i det mindste ligesaa almindeligen som Mændene. Saaledes bliver da ogsaa her mit Resultat det samme, som den udødelige Genferborgers, der skildrer sin Emils Sophie med disse Træk: "Hendes Opdragelse er hverken glimrende eller forsømt; hun har Smag uden Studering; Talenter uden Kunst; Dømmekraft uden (lærde) Kundskaber" *).

Ogsaa Sophie var, som Du mindes, opdragen i sine Forældres Huus paa Landet; hvis Du da ikke forlanger at dine Døttre skulle vorde fuldkommnere end hun, behøver Du ikke at være forlægen i din Præstegaard for Mestere til at underviise dem i de skjønne Kunster. Vi ville høre, hvorledes Sophie havde faaet sin Kunstdannelse: "Sophie har naturlige Talenter; hun føler dem, og hun har ikke tilsidesat dem; men da hun ikke har havt Leilighed til at anvende megen Kunst paa deres Udvikling, saa har hun ladet sig nøie med at øve sin behagelige Stemme i at synge rigtigen og med Smag, sine

*) Emil. 4 Bog S. 308 dansk Overs.

smaa Fødder i at gaae let, utvungent og med Ynde, og sit Legeme i at gjøre en Compliment i alle Slags Stillinger uden Tvang og uden Forlegenhed. Iøvrigt har hun ikke havt anden Syngemester end sin Fader, ikke anden Lærerinde i Dands end sin Moder, og en Organist i Nabolauget har givet hende nogen Undervisning i at accompagnere paa Klaveret, hvilket hun selv siden har øvet sig mere i. I Førstningen tænkte hun ikkun paa at vise sin Haand med Fordeel paa de sorte Tangenter; siden fandt hun, at Claviſtmballets stærke og tørre Lyd gjorde Stemmens Tone endnu sødere; lidt efter lidt fik hun Følelse for Harmonie, og endeligen som hun blev større, begyndte hun at føle Skjønhederne i Udtrykket, og at elske Muſiken for dens egen Skyld. Men det er snarere en naturlig Smag end et erhvervet Talent; thi hun kan ikke læse nogen Arie efter Noder *). „ — Du, min Ven, synger selv godt, og vil altsaa let kunne give dine Døttre den Smule Veiledning, som de med deres gode Stemme behøve. Men hvad den anden, af Rousseau forbigaaede, skjøndt i mine Tanker snareſt nødvendige Færdighed angaaer, nemlig Frihaandstegning, da veed jeg at din Kone har bragt

*) Anf. Sted S. 247—250.

det temmelig vidt deri. Jeg siger: snareſt nødvendige; og Naturen modſætter ſig ikke mine Ønſker. Agte vi nemlig paa dens Vink, da finde vi, at alle Mennesker have nogen medfødt Sands for de synlige Tings Harmonie, men ikke alle for de hørlige Tings d. e. Tonernes. Ethvert Barn kan derfor lære at tegne, og bør lære det, saa ofte Leiligheden gives, fordi Øiet derved øves, ſkjærpes og vænnes til allevegne at søge og glædes ved Orden, Symmetrie og Skjønhed. Denne Kunſt fordrer desuden saa ubetydeligt og lidet kostbart Apparat, at den ogsaa derved anbefaler ſig til almindelig Udøvelſe. Derimod medfører Inſtrumentalmuſikens Studium baade flere Vanſkeligheder og større Bekostninger. Et godt Fortepiano beløber ſig til en liden Capital; og hvor sga ere de Mennesker, som have sandt muſikalſk Talent: om Genie vil jeg ikke engang tale, da det ei udfordres til at blive en heldig Dilettant. At de Piger som i Hovedſtaden lære at ſpille paa Claveer, kan kun een antages at opnaae saadan Fuldkommenhed, at de anvendte Omkostninger blive erſtattede. De øvrige bringe det, fordi de mangle enten Lyſt eller Anlæg, kun saavidt, at de kunne ſpille nogle saa lette Stykker, hvoraf de selv snart kjedes, og derfor lade de i Almindelighed Claveret staae urørt, saa-

snart de blive gifte. Hvor urimeligt altsaa at regne Claveerspil iblandt et velopdraget Fruentimmers nødtergivelige Fuldkommenheder; og hvor let kan Landsbyemanden berolige sig, hvis der ikke i hans Huus eller Omegn skulde gives Leilighed for hans Døttre at lære denne skjønne Kunst. Uagtet jeg er saa lykkelig at boe midt iblandt Hovedstadens ypperste Mestere, ville dog mine Pigebørn neppe komme til at benytte sammes Anviisning, eftersom de synes at mangle musikalsk Talent, og jeg Intet lader dem lære invita Minerva.

Men see vi ved dette Spørgsmaal, som vilje altid bør, hen til Fruentimmerets moralske Dannelse, og spørge, hvad Indflydelse har denne eller hiin Færdighed derpaa: da ville vi finde, at Polyhistorie og Polytechnie altid skade Characteren, fordi de gjøre den Halvlærde forfængelig og stolt; imedens grundig Videnskab og sandt Kunstnerværd sædvanligen er forbundet med elskværdig Beskedenhed; thi den der har en Kunst eller en Videnskab inde, veed hvormeget der endnu mangler ham, imedens den halvt dannede troer at have udtømt Visdommens Hav, fordi han ikke kjender dets Dybde. Vil man derfor arbeide lykkeligen imod Forfængeligheden, det smukke Kjøns Skjødesynd, da maa man for Alting give den unge Piges Sjel

samme Hytte. Jeg veed meget vel, at Hværksætelsen ikke gaaer saa let fra Haanden, som Ordene flyde fra min Pen ud paa Papiret. Vanskligheder vil Du ogsaa finde her at bekjæmpe; men dertil er jo Menneskет sat i Verden, at han skal beherske de udvortes Hindringer, eller for at tale med Horats: subjicere sibi res, non se rebus. Jeg har derfor ei villet dvæle ved Smaahindringer, som kunde modsætte sig min Plans Udførelse. Du og enhver anden, for hvis Stilling og Evner den passer, vil bedst selv udfinde Forebyggelsesmidler derimod. Saaledes er det f. Ex. vel faldet mig ind, at de idelige Forespørgseler som Bonden har at gjøre Fader om allehaande Ting, mangen Gang forstyrrer Landsbypræsten i stadigt Arbeide; jeg veed ogsaa, at mange andre Smaating, som Kjøbstedfolk sjelden tænke paa, kunne virke uforeelagtigen tilbage paa en landlig Opdragelsesanstalt; og for at vise Dig, at jeg ikke ganske har overseet disse, vil jeg til Exempel berøre Landalmuens drævende og høist ubehagelige Udtale. Hvor nødigen vilde jeg, at dannede Folks Børn skulde optage denne! Den er mig i det mindste saa modbydelig, at jeg skulde have ondt ved at finde endog den smukkeste Pige elskværdig, naar hun talede rav jydsk eller hvilkensomhelst anden Bondedialekt.

Maaskee kommer det af den Grund, som Jean Paul berører, naar han siger: "Pøbeludtale erindrer altid lidet om Pøbelstanden, fordi i det Hele Udtalen stedse bliver bedre, jo høiere man kommer op." Men hvormeget lettere er det ikke at afværge disse Smaaulemper, end at afværge de langt større som Hovedstadens eiendommelige Aand og Tone medfører?

Til Slutning maa jeg endnu tilføie, at som jeg haaber ethvert Project, om hvis Iværksættelighed grundet Tvivl kan næres, saa vilde jeg heller ikke have sammenskrevet dette lange Sendebrev, hvis ikke i det mindste et Par Erfaringer havde overtydet mig om mit Forslags Gavnlighed. Men to af de elskværdigste og saavel fra Forstandens som Hjertets Side agtværdigste Piger, jeg har kjendt, vare netop opdragne i en Landsbypræstegaard under en saadan Pastorinde, som jeg anseer din Eliza for at være. Forelæg hende derfor mit Forslag; og det vil glæde mig dobbelt, hvis hun deri paa een Gang finder baade en Hyldest for sit Kjøn og et Hengivenhedsbeviis for hendes egen Person. Men vil hun endog bære mig med Navn af en uegennyttig Talsmand, vil jeg dog oprigtigen tilstaae, at Ædelmodigheden ikke var saa stor; thi berører ikke Mændenes Held og Forædling især paa Qvin-

bernes Værd? Vi kunde derfor, selv naar vi vilde være Egoister, aldrig bedre fremme vort eget Bedste, end ved at arbeide paa det smukke Kjøns Forædling. Har derfor end Schiller i sit berømte Digt draget Parallelen imellem de tvende Kjøn med vel megen Forkjerlighed for Qvinderne, skal dette dog ikke afholde mig fra at istemme hans herlige Sang, og er det saaledes ikke blot for at sætte en Purpurklud til Fligen af en Vadmelskjortel, at jeg ender med en dansk Oversættelse af disse deilige Vers.

Qvindernes Værd.

Qvinderne ærer! de flætte og knytte
Himmelske Roser om jordiske Hytte,
Flætte os Elskovs lykkalige Baand.
Kydsk de i Graziers Trylleløer skue
Skjønnere Følelsers evige Lue,
Nære den agtsomt med hellige Haand.
Evig ud af Sandheds Stranker
Svæver Mandens vilde Ild,
Og hans Aand ustadig vanker
Om for Lidenskabers Spil.
Aldrig bli'er hans Hjerte stilled,
Gridsk han speider Fremtids Sol:
Ristløs ham hans drømte Billed
Driver om fra Pol til Pol.

Men med de fængslende Blikke snart drage
Qvinderne trykkede Flygtning tilbage,
Pegende venligt paa Rutidens Buur.
De er i Mødres beskedene Bolig
Blevne med ærbare Sæder fortrolig',
Døttre saa troe af den fromme Natur.
Fiendtlig Id blev Manden givet;
Sig Desporens Magt bevidst
Gaaer han vildt frem gjennem Livet,
Uden Ophold, uden Rist:
Gjenforstyrrer, hvad han skabte,
Ender sine Ønskers Krig
Altorig: Hydret lig, som tabte
Hov'det, der fornyer sig.
Qvinden, tilfreds med de stillere Dyder,
Gjerne hvert Øiebliks Blomster afbryder,
Nærer det troligt med elskende Flid.
Frtere selv paa sin indskrænkte Throne,
Rig're end han i hver Videnskabs Zone,
I Digtnings-Sphæren, uendelig vid.
Stolt, sig selv hvad det begjerte,
Kjender Mandens kolde Bryst,
Hjert'lig trykket mod et Hjerte,
Ikke Elskovs Guder-Lyst:
Kjender ei blint Sjele-Bytte,
Smelter ei i Taarer hen;
Haarde Sandser ei beskytte
Ham, i Kamp han hærdes end.

Men, som æoliſke Harpe man hører
Zittre, ſaaſnart kun en Zephyr den rører;
Saaledes Qvindens ømt følende Sjel,
Naar blot et Billed af Sorg hende truer,
Bølger den elſkende Varm og da luer
Viet i Perler af himmelſke Væld.
Udi Mandens Herredømme
Gjælder Styrkens ſtolte Ret.
Perſeren ſit Land maa romme;
Schyters Sværd jo æſter det.
Raae og vilde Laſter byde
Andre Trods med fjendtlig Hu,
Og hvor nys Chariten ſlyede,
Herſker Eris's Stemme nu.
Qvinden med blidt overtalende Bønner
Sædernes Scepter frembær og forſkjønner,
Tvedragten ſlukker, ſom raſende lød;
Lærer de Kræfter, ſom fjendtlig ſig hade,
Sig i elſkværdige Former at lade
Fatte; forener, hvad Skjæbnen forbød.

(Brevene fortſættes i næſte Bind).

VI.

Om den Schellingſke Religionslære,

af

Dr. Vogel.

(Overſat af Gablers Journal für auserleſene theol. Literatur 5r Bd. 1810 med nogle Forkortelſer og Anmærkninger ved Udgiveren *)).

Philoſophiens Hiſtorie fra den Tid af, da Kants Fornuftkritik udkom, løber fort ved den Traad, ſom blev anlagt af denne. Fichte var en Kantianer, enig med Kant om den Grundſætning, at vore Foreſtillinger fremgaae rene fra os ſelv. Men

*) Skjøndt den ſchellingſke Religionsphiloſophie ikke har gjort Lykke eller ikke engang megen Opſigt

ikke uden Grund stødte han sig over, at Objecterne dog maae gjøre et af os uafhængigt Indtryk paa os, ethvert sit særegne, fra alle øvrige forskjelligt, hvis ellers en Forestilling om denne skal tilveiebringes hos os. Han bortskaffede altsaa Tingene for sig (Noumenerne) tilligemed deres egenmægtige Indtryk, og lod vore Forestillinger opstaae eene fra os selv, ved vor productive Indbildningskraft, men som ved denne Operation er bestemt (fixeret) ved Fornuften (det absolute Jeg).

Hans Mening kunde ikke behage dem, som bleve de Udsagn troe, hvilke en egen Tvangsfølelse anmelder som den almindelige Fornufts Udsagn.

her i Danmark — takket være de danske Lærdes sunde Dømmekraft og ubestikkelige Ærbødighed for den sande Religions Grundlærdomme —: saa er den dog et saa mærkværdigt Phænomen, at en Journal, som vil gjøre sine Læsere bekjendte med Tidsalderens Bestræbelser i Religionsvidenskaben, ei kan undlade at lægge Mærke dertil. Undertegnede, som ikke selv er indviet nok i hiin Philosophies Mysterier til at kunne paa egen Haand give en baade kort og træffende Fremstilling af dens fornemste Dogmer, troer at have betalt sin Gjeld til sine philosopherende Læsere ved nærværende Oversættelse. Udg.

Men det var at vente, at de, som ikke agtede disse Udsagn meer end Fichte selv, vilde bekjende sig til hans System; naar de som han antoge det for afgjort, at vore Forestillinger komme fra os selv. Dette System bragte jo, foruden den større Consequenz, som det havde forud for det Kantiske, den philosopherende Fornuft endnu en høist betydelig Gevinst, hvilken det Kantiske System ligesaa lidet som de ældre havde kunnet forskaffe den, en total Enhed i Kundskaber. Alt er, efter det Fichteske System, Eet, Fornuften; og Alt fremgaaer af dette Eene men er kun deri, ikke udenfor.

Ogsaa Schelling var ganske hentraadt paa Fichtes Standpunkt. Man betragtede ham som en af de mægtigste Støtter for det Fichteske System; Fichte selv erkjendte ham derfor. Men uventet forlod denne bestemte Tænker den beboede Bygning for at opføre en nye paa en anden Grundvold; og han er nu, som vi vide, bleven en erklæret Modstander af Fichte, hvem han bestylder for at ville ved upassende Tilbygninger, som han har taget fra den nye Bygning, skjule de Huller, som Schelling har paaviist i den gamle Bolig.

Denne Adskillelse opvakte Forundring. De Grunde, som formene den, der troer paa den almindelige Menneskefornuft, at antage det Fichteske

Systems, kunde ikke bortvende Schelling fra samme; thi ogsaa ham var, ligesom Fichte, Fornuften Ett og Alt, og den er ham det endnu. Men han har ikke ladet os i Uvished om hans Grunde; han har fritaget os fra den Møie at opsøge dem i hans Systems Afvigelser fra det Fichteske. I det han i Begyndelsen af sin Darlegung des wahren Verhältnisses der Naturphilosophie zu der verbesserten Fichteschen Lehre sammentrænger i faa Sætninger, hvad han i den sidste finder uantageligt, lægger han tydeligt nok for Dagen, hvorfor han forkaster den.

Med Fornøielse finde vi iblandt hans Grunde en, som ogsaa Menneskeforstanden gjør gjældende imod Fichte, nemlig den Fichteske Akosmismus. Det øvrige, som Schelling forkaster, er, "at Fichte har lært og paastaaet, at en Erkjendelse af det Absolute er for Mennesket evigt umuelig; kun om vor Viden kunne vi vide; kun fra denne som vores kunne vi gaae ud; og i samme maa vi forblive; — — Basis for al Realitet, for al Erkjendelse er Menneskets personlige Frihed; det Guddommelige kan kun troes, ikke erkjendes; ogsaa denne Troe er blot af moralsk Natur, og hvis den indeholder meer end der kan uddrages af Moralbegrebet, er den urimelig, afgudisk.„

Radicalfeilen ved den Fichteske Philosophie finder Schelling deri, at den, ligesom de foregaaende, gaaer ud fra det relative, hvorfra den ikke kunde komme videre end til Eenheden for det relative (substanzielle) Jeg. Ingen Philosophie kan fra det Relative af komme til den absolute Eenhed; og efter Schelling, ligesom efter Fichte selv, er ingen Philosophie den sande, naar den ei fører til denne. Derved blive vi strax hensatte paa Schellings Standpunkt. Skal der gives en sand Philosophie, saa maa denne begynde med den umiddelbare Anskuelse af det Absolute, og ende med at fremstille det Relative i det Absolute; thi det Relative tør ikke forlade det Absolute, naar den absolute Eenhed skal bevares, uden hvilken der ingen Redning gives for Philosophien.

Umiddelbart skal det Absolute anskues: aabenbar en vanskelig Opgave, naar den ei vilkaarligen skal løses. Imidlertid skjønnes let, at det Absolute maa være Eet. Let lader det sig ogsaa bestemme, at dette ene maa være Tænkning; thi Tænkning bliver jo, uagtet al Mangfoldighed i det Tænkte, kun Eet. Vanskeligheden er, at dette Ene ogsaa skal være Alt, og at en uendelig Mangfoldighed skal indeholdes i det Ene. At denne skal indeholdes i det Ene, følger ikke af Begrebet, ligger

ikke i Anſkuelſen af det Ene; ligeſom det aldrig kan forklares, hvorledes noget Mangfoldigt kan udſpinde ſig af Eenheden, hvorom det er overflødigt at føie noget til det, ſom Jacobi har ſagt derom i det Reinholdſke Magazin. Imidlertid bør man vel uden Betænkning ſætte det Mangfoldige i det Ene, ja det maa ſættes deri, da det nu engang er til, og maa være i Eet, hvis en Eenhed ſkal være i det. Derved bliver det uklart, at det Abſolute dog ikke ſaa ganſke lader ſig anſkue, at man dog først maa ſtige op fra det Relative for at hæve ſig til Anſkuelſe af det Abſolute.

Men nok, det Mangfoldige exiſterer, og det maa udgjøre Eet med den uendelige Tænken. Det kan altſaa ikke være andet end det i den uendelige Tænken Tænkte. Men da det Abſolute maa udgjøre Eet med Tænkningen, ſaa kan det ikke være et fra Tænkningen forſkjelligt ligeevigt Stof (Materie); og det kan ligeſaa lidet være noget ved Tænkekraften først Frembragt, noget Udtænkt eller noget Skabt.

Hvorledes udgjør da det Tænkte Eet med Tænkningen? — Her nægter Sproget Begrebet ſin Hjelp. Derom lader ſig intet videre ſige end: det Mangfoldige er Formen for Væſenet, hvilket, ſom vi vide, er Tænkningen, og Formen udgjør alde-

les eet med Væsenet. "Hvo som fandt Udtrykket for en Virksomhed, der er rolig som den dybeste Ro, og for en Rolighed, der er saa virksom som den høieste Virksomhed, skulde nogenlunde i Begreber nærme sig det Fuldkomneste Natur *)." Nærmest komme vi vel Tænkningens og det Tænktes Eenhed i det Absolute, naar vi betragte Tænkningen som Forbillede og det Tænkte som Modbilledet (Copien) hvori Forbilledet afspeiler sig **). Forbillede og Copie ere Eet, ligesom omtrent mit Syn skulde være Eet med Billedet i Speilet, dersom Billedet ikke frembragtes ved Lysstraalerne og det dem modtagende og tilbagestødende Speil. Ligesom da Syn og Billede skulde være Eet, og Billedet kun Synets Form, saaledes er omtrent i det Absolute Tænkning og det Tænkte Eet, det Tænkte blot Tænkningens Form.

Saaledes maa det være, hvis Verden skal være Eet med Gud, hvis Alt skal være Eet i det Absolute; det flyder af det Absolutes umiddelbare Anskuelse. Just derfor skulde Schelling ikke først have forsøgt endnu et Beviis derpaa, hvilket ydermere

*) Se Schellings Bruno S. 175 f. og Philos. und Religion S. 26.

**) Philos. u. Rel. S. 28. Bruno S. 42. fg.

ikke er lykket ham. Den absolute Tænknings Afspeiling i et Mangfoldigt, som er et andet Absolut *), skal være nødvendigt, paa det at det Absolute kan erkjende sig selv. — Alt i dette Beviis er ubeviist; ubeviist, at det Absolute maa erkjende sig selv; i sammes Begreb ligger det ikke: ubeviist at det skulde være nødvendigt til Selverkjendelse, at afspeile sig i noget andet; ubeviist, at dette Andet, hvis det er nødvendigt til Selverkjendelse, dog tillige kan udgjøre Eet med Selverkjendelsen, og altsaa i Grunden ikke være noget andet. Men denne Tvivl om Bevisets Rigtighed medfører ikke nødvendigen Mistillid til det Beviste. I den umiddelbare Anskuelse af det Absolute erkjende vi, efter Schelling, Eenheden af Alt med det absolute Ene, Eenheden af det Tænkte ved Tænkning, ligesom Eenheden af Formen med Væsenet. Vi følge ham videre.

Da det Mangfoldige kun er det af den uendelige Tænkning Tænkte, saa er for de Individuer, hvori det Mangfoldige opløser sig, Udtrykket Ideer det meest passende **), naar vi kun ikke forglemme, at disse Ideer ere udtænkte, men eri-

*) Philos. u. Rel. S. 28.

**) Philos. u. Rel. S. 27, 34.

ſtere tilligemed Tænkningen, ligeſom den evige Form for alle Ideers Idee *). I enhver af disse Ideer indvikler ſig det Abſolute; enhver er et ſandt Aftryk (Copie) deraf **); og disse Ideers Alt (Universum) er Universum af det Abſolutes Copier, hvilket afſpeiler ſig i dem i uendelig mangfoldige Former og Gradationer, ſaaledes at Tænkningen prædominerer i disse, Exiſtenzen (das Seyn) i hiint, og i andre ſtaae Exiſtenz og Tænkning i Ligevægt ***).

Men det Abſolutes Ideer ere ikke blotte Accidenzer derved. Det Abſolute meddeler dem ſin Selvſtændighed. Derved bliver enhver Idee productiv paa ſamme Maade, og de Ideer, ſom fremgaae af disse Ideer, forholde ſig til disse, ligeſom disse forholde ſig til Grundeenheden †), men denne Produceren er i Virkeligheden ikke ſucceſſiv i Tiden, ſom det ſynes; men alle Ideer ere paa een Gang og evig i det Abſolute. Ogſaa de af ſelv-

*) Bruno S. 53.

**) Phil. u. Rel. S. 28.

***) Kleins Beyträge zum Studium der Philoſ. als einer Wiſſenſchaft des All. Würzburg. 1805. S. 350. fg.

†) Philoſ. u. Rel. S. 29.

ſtændige Ideer producerede ſelvſtændige Ideer ere umiddelbart i det Abſolute, dets ſelvſtændig-vorde ne Copier *).

Denne Ideernes Forſigbeſtaaen o: den af det Abſolute modtagne Selvſtændighed, udtrykker ſig i ſin høieſte Potenz ſom Jeghed. Men ethvert Jeg, ſom overhovedet enhver Idee af det Abſolute, er dog kun ſelvſtændig i det Abſolute, ſom reflecterer ſig i enhver Idee. Dens Forhold til det Abſolute er Nødvendighedens **).

Men Jeggets Selvſtændighed fører det med ſig, at Jegget tillægger ſig en fri Beſtaaen for ſig ſelv, og adſondrer ſig derved fra det Abſolute, eller affalder fra det. Dette Jeggets Frafald er ligeſaa evigt, ſom dets Abſoluthed ſelv. Grunden til dets Muelighed ligger i Friheden, og for ſaavidt i det Abſolutes Form, og altſaa i det Abſolute; men Grunden til dets Virkelighed ligger i det Frafaldne ſelv ***).

Af dette Frafald fremgaaer vore Foreſtillinger om Verden og om vort Forhold til den: den almindelige Menneſkeforſtands Foreſtillinger, den for-

*) Bruno S. 59.

**) Sammeſteds S. 41. 29. 37.

***) Sammeſteds S. 37 f.

kantiske ja selv den kantiske Philosophies. Thi ogsaa den kantiske Philosophie betragter baade det forestillende Jeg og de forestillende Objecter som Ting i sig, ihvorvel den ikke lader nogen anden Kundskab gjelde om dem som muelig, uden forsaavidt som de vise sig for det forestillende Jeg.

Fra disse Forestillinger gaaer Forstanden ud i Tænkningen, og overskrider dem ikke. Til Grund for alle dens Domme om Tingene ligger den Forudsætning, at de ere ganske selvstændige, og ikke blotte selvstændigvordne Ideer af det Absolute.

Heraf forklares den Schellingske Skoles foragtelige Domme om Forstanden i Modsætning med Fornuften. Derfor er Forstanden (efter Klein S. 231.) "ingen reel Kundskabsevne, og kan følgelig ingen Relation have til Fornuften som Kilden til al Evidenz; den er derfor ligesaa lidet underordnet Fornuften, som Fornuften den, fordi den med Hensyn til reen Erkjendelse er = o. „ — Langt billigere dømmer Schelling selv om Forstanden. "Menneskет, siger han, er ikke sammensat af to saa disparate Halvparter, at, hvis den ene, Fornuften, skal erholde Himmerige, den anden, Forstanden, skulde korsfæstes og dødes. Forstanden er ogsaa Fornuft og intet andet. — Alle Forstandens Vildfarelser udspringe af en Dom om Tingene, sete i

deres Ikketotalitet. Viis den dem i Totalitetem og ogsaa den vil begribe og erkjende sin Vildfarelse. Ligesom den ihenseende til optiske Bedragerier endelig giver efter for Fornusten og viger, ligeban ihenseende til de høiere, aandige Bedragerier. — Den sande Forstand kommer allerede ved sig selv til Fornusten, og udøver den i det mindste paa en negativ Maade, som vi see paa de ægte Naturforskere. — Vi haabe derfor, at dette (Naturphilosophiens) Anskyn af Verden endnu med Tiden skal blive aabenbaret ogsaa for Forstanden, og Naturen kunne vise sig i sin fuldkomne Glorie, hvilken nu skjules for den ved den Væv, hvormed Forstanden har omspundet den og sig selv tillige *).

Den hele synlige Verden, saaledes som Forstanden, der endnu ikke er bragt til Fornuft, forestiller sig den, er altsaa i Sandhed Intet. Tiden er intet; Rummet er intet; Materien er intet. "Som et blot Idol (simulacrum) for Sjelen, er den i sig selv og uafhængig af denne et fuldkomment Intet **)."

*) Darlegung des wahren Verhältnißes der Naturphilosophie. Tübingen 1808, S. 33-36.

**) Phil. u. Rel. S. 45. fg.

Men eftersom Jegget i Gjerningen kun existerer i det Absolute: saa er ogsaa dets Forsoning ved det Absolute ligesaa evigt som dets Frafald; den ligger i dets Væsen, ligesom Frafaldet i dets Selvstændighedsform.

Det tilsyneladende Jeg bliver i Tiden forsonet med det Absolute, idet det erkjender sin Identitet med samme, indseer det ugrundede i den tilsyneladende Verden, og anskuer Alt, overensstemmende med Sandheden, som Eet i det Absolute. "Ved at aflægge Selvheden og vende tilbage i dens ideale Eenhed naaer Sjelen igjen did, at den kan anskue det Guddommelige og producere det Absolute *)."

Saalænge Mennesket befinder sig under Frafaldet handler det enten efter sandselige Tilbøielig-

*) Philos. u. Rel. S. 44. Naar dette overfættes af Skolens i det daglige Livs Sprog, indeholder det følgende Sætning: Mennesket kan ved at give Slip paa sin Forstand, forfalde til den Indbildning, at hele Verden er et tomt Skyggebillede, men at han selv, som indseer dette, er en Gud, udsonet med sig selv, følgelig langt ophøiet over de andre usle Mennesker, der indbilde sig at Verden er forskjellig fra Gud og skabt af ham." Udg.

heder eller efter Forstandens Begreber. Men alle disse forudsætte den forkeerte Forestilling om Menneskets og de omgivende Objecters fuldkomne Uafhængighed. Menneskет indbilder sig da, ifølge denne sin Uafhængighed, at være fri. Men i Grunden staaer han under den empiriske Nødvendighed, hvilken han selv underkaster Alt, da han sætter Alt i et gjensidigt Causalitetsforhold. Hans hele Handlemaade er altsaa urigtig, hvad enten han nu følger blot sine Tilbøieligheder eller sin feilgjorte Forstandslove. Men han handler urigtigt uden sin Brøde; thi hans Handlemaade bliver nødvendig ved Frafaldet; han er i ethvert Øieblik, som han maa være, og er, efter sit Væsen, som en Idee af det Absolute, fuldkommen *).

Kilden til al sand sædelig Handling er Fornuften, det Absolute, Gud. Det med Gud forsonede Menneske handler guddommeligt formedelst sit Væsens indvortes Nødvendighed, ikke efter almindelige Begreber og udvortes Nødvendighed. "For

*) Klein anf. St. S. 371. 379. f. 392. Bruno S. 12. f. — Med andre Ord: "den største Synder er saa fuldkommen som han kan og skal være; det er Gud som synder i ham: han kan altsaa være angerløs." Hvilken Gudsbespottelse!

Udg.

ham gives der intet Bud mere om at være god; det Godes Lov er hans Naturs Lov. Hos ham gaaer Viden ikke forud for Handlen; først i det han handler, veed han, at han handler ret. Bestemmelsen i hans Villie, at gjøre det Rette i alle Tilfælde, hvorved det aldeles ikke meer beroer paa ham at gjøre Ret eller Uret, dette er Sædelighed *). Til enhver Tid er det for ethvert Fornuftvæsen muligt, at blive sædeligt og derved blive til Eet med Gud. Falsk er Foreſtillingen om en successiv og uendelig Fremskriden i moralsk Fuldkommenhed; den er en Følge af det Differenz-Forhold, hvori den til Tingenes Realitet bundne Forstand sætter Menneſket med Gud **).

"Sædelighed og Salighed forholde sig kun som to forskjellige Ansyn af een og den samme Enhed. Sjelen er kun i Sandhed sædelig, naar Sædelighed for den er den absolute Salighed. Ligesom det: at være eller føle sig ulykkelig, er den sande Usædelighed selv, saaledes er Salighed ikke et Accidens ved Dyden, men er Dyden selv. ***)."

*) Altsaa Sædelighed uden Frihed! Hvilken fordærvelig Sædelære. Udg.

**) Klein anf. St. S. 369. 374. 381. fg.

***) Philoſ. u. Rel. S. 61. fg.

Den Virkning, som Friheden for udvortes Nødvendighed har paa vor Characteer, er ubetinget Tillid til den guddommelige Nødvendighed, som styrer alle Begivenheder, og Løsrivelse fra alle jordiske Ønsker og Begjerligheder. — Kun det sandselige Menneske sørger over Tabet af timeligt Gode; i den Fornuftiges Øine vare de aldrig noget Realt *).„

"Dyret handler vistnok ogsaa blot efter sit Væsens indvortes Nødvendighed, og derfor synes dets instinktmæssige Handlen at være Menneskets sædelige Handlen aldeles lig; men hos Dyret er den absolute Substanz endnu ikke kommen til Selverkjendelse; kun hos Mennesket handler den med Bevidsthed, og veed af sine Handlinger.„ Det udgjør ogsaa Forskjellen mellem det gode og onde Menneske: den absolute Substanz handler i begge; men den Gode veed af sine Handlinger af og i Gud, den Onde ikke **).

Ligesom den usædelige Handlen (Opførsel) ingen Brøde er, saaledes er den sædelige heller ikke nogen Fortjeneste; thi den flyder af den indvortes

*) Klein S. 388.

**) Sammesteds S. 378.

Nødvendighed *). Men en Forskjel mellem begges Værd er unægtelig. "Ligesom iblandt Naturtingene, den ene meer, den anden mindre, aabenbarer sit Væsens Guddommelighed, og den ene Tings større Grad af Realitet og Fuldkommenhed just bestaaer deri, at den fremstiller det guddommelige Væsen i sig fuldkomnere, end en anden Ting paa et lavere Trin: saaledes forholder det sig ogsaa med Menneskene; ethvert Menneske, endog det sletteste, udtrykker en vis Perfection i sig; men da en saadan Person mere er et lidende Redskab for den i ham blindt virkende Substanz, end at han med Bevidsthed skulde udøve det Rette, som det sande Gudmenneske: saa er han ogsaa uendelig ringere end dette; og naar vi maae agte dette, saa maae vi foragte hiint **).

Men dette kan ikke paadrage ham nogen Straf, thi hos ham er ingen Skyld; og ligesaa lidet kan der tilkomme den Gode nogen Løn, thi han har ingen Fortjeneste. "Den Ondes Straf er hans fra Gud fjerne Standpunkt; den Godes eneste Løn er hans Andeel i det Guddommelige; det guddom-

*) Tydeligere kan umueligen nogen Philosophie vedgaae en umoralsk Tendenz. Udg.

**) Sammesteds S. 393.

lige Liv er sig selv allerede en Løn, ligesom det svage og forgjængelige Liv allerede er sig selv en Straf *).„

Overhovedet er en personlig, individuel Udødelighed med den frie Selvstændighed, som Forstanden saa uforstandigen anmasser sig, ikke at vente; den skulde jo blot være et i det Uendelige fortsat Frafald fra det Absolute. Der maa efter denne jordiske Tilstand endnu paafølge andre; "Sjelen maa i den Grad, i hvilken den er beheftet med Selvhed, paa nye komme til at anskue sig i et Skinbillede (et Legeme); den maa enten i høiere Sphærer begynde et andet, Materien mindre underordnet Liv, eller blive nedstyrtet til endnu dybere Steder: men hvis den i den foregaaende Tilstand ganske har løst sig fra Idolet, og har afsondret fra sig Alt, hvad der blot har Hensyn paa Legemet, saa vender den umiddelbart tilbage til Ideernes Slægt, og lever reent for sig selv, evig i den intellectuelle Verden **).„

Det Endeliges Overtrædelse til det Uendelige udgjør det Characteristiske hos Christendommen; derved avler Christendommen ogsaa Skjønhed, og

*) Sammesteds S. 395.

**) Philos. u. Rel. S. 72.

der herſker Kjerlighed i Chriſtendommen. Derved er den Hedenſkabet modſat. I dette bliver det Uendelige fremſtillet ſom Natur i det Endelige; det beroer, formedelſt det endelige Princips Haandhævelſe imod det uendelige, paa Høihed, og i det herſker Tapperhed. Det Ideelle og det Symbolſke i den græſke Mythologie kunde kun aabenbare ſig i Myſterier; i Chriſtendommen bliver det erkjendt ſom det eneſte Reelle. Det eneſte Symbol i Chriſtendommen er Kirken, hvilken conſtituerer ſig ſom Guds ſynlige Legeme. Dens aandige Væſen aabenbarer ſig ved dens Stræben efter Univerſalitet, ifølge hvilken den ſøger, at optage alt i eet Legeme *).

Denne Religionslære er aabenbar pantheiſtiſk. Naar Indbegrebet af alle Ideer, ſaaledes ſom de ere i det Abſolute, udgjør Univerſum: ſaa er Gud ikke et perſonligt, fra Univerſum, ſom ſin Skabning, forſkjelligt Væſen; han udgjør da Eet med ſamme. Juſt derfor kalder denne Lære ſig jo ogſaa Identitetslæren. Alt hvad der ſynes at være udenfor det Abſolute, udenfor Gud, er tomt Skin, er Intet. Det er derfor beſynderligt, at Schelling

*) Klein anf. St. S. 403. 405-408.

protesterer saa hæftigt imod denne Benævnelse af hans Religionslære.

Unægteligen har dog den Schellingske Pantheismus store Fortrin for den beslægtede Fichteske. (Dette viser nu Forfatteren, idet han tillige indrømmer den Schellingske Philosophie Consequents, Dybsindighed og tillige — hvad dog ikke saa almindeligt kan bekræftes — det store temporære Værd, at have gjenopreist den dybt sjunkne Religiositet *).

*) Udgiveren henviser dem, som maatte være af Dr. Vogels Mening i saa Henseende, til Krauses Modbemærkninger i Königsberger Archiv für Philosophie, Theologie ꝛc. 2tes Stück. 1811: Ueber den Einfluß der Schellingischen Philosophie auf die Beförderung der Religiosität. Krause finder i den Schellingske Religionslære saa lidet Oplostende, saa lidet Opbyggeligt, saa lidet der kan begeistre til Guds Tilbedelse, at han tvertimod paastaaer: "det uværdige Spil, som den driver med dens Speculationer om Gud og det Guddommelige, den for tænkende Gudsdyrkere saa utilfredsstillende og undertiden latterlige Mythologie, hvortil den forvandler næsten hele Religionen, de trostesløse og al Menneskets sædelige Værdighed tilintetgjørende Resultater, til hvilke dens Fremstilling af Forholdet imellem Mennesket og det, den kalder Gud, le-

Ikke deſtomindre maa Forf. dog forkaſte det Schellingſke Syſtem, fordi det ikke kan beſtaae med det høieſte Criterium for Sandhed, hvilket han fremſtiller ſaaledes:

"Alle Kundſkaber maae, hvis de ſkulle være ſande, lade ſig henføre ttl visſe Grundſætninger, ſom ei videre kunne beviſes, og ſom vi ved Hjelp af en egen Tvangsfølelſe erkjende for Grundudſagn af den almindelige Fornuft (o: den ſunde Menneſkeforſtand). Hvad der ſtrider imod disſe Udſagn, er falſk. Thi vi maae, om vi ellers ville være conſeqvente, overgive os til en total Skepticismus, maae ſelv omtvivle

der; endelig den uforſvarlige og Bibelen modſigende Anvendelſe, ſom den gior af ſine Grundſætninger paa de chriſtelige Dogmer, alt dette maa endnu mere ſvække Agtelſen for Religion og Chriſtendom, næſten ganſke fortrænge den ſande Troe paa Gud af dens Tilhængeres Gemytter, og berøve ſelv deres naturligfromme Sands al Virkſomhed og Indflydelſe paa Livet, men indbyde den af Naturen Letſindige endnu mere i Sikkerhed og Uvirkſomhed, og i Særdeleshed forſyne Jeſu Evangeliums Modſtandere med nyt frugtbart Stof til meget ſkinbarlige Spotterier." Udg.

enhver Gjenſtands Exiſtents udenfor os, der-ſom vi ikke ville troe, at de ei videre bevisligeDomme, hvilke Tvangsfølelsen ledsager, ereUdſagn af den almindelige Fornuft, og juſt der-for ſande.„

Dette Princip forkaſtes ganske af det Schelling-ſke Syſtem, hvilket erklærer Menneſkeforſtandensudſagn for Følger af dens forkeerte Foreſtillinger om Verden og vort Forhold til den, ſom vi oven-for have ſagt. Man er følgelig ikke berettiget tilat forkaſte dette Syſtem blot ved at modſætte ſam-me hiint Princip. Vi maae derfor underſøge, omdet Schellingſke Princip kan forſvares. Dette ly-der ſaaledes: "Den umiddelbare Anſkuenaf det Abſolute, ved hvilken det Abſolutes Forhold til alt Relativt fremſtiller ſig for os, erumiddelbar vis.„

Men denne Anſkuen er dog ikke andet end en umiddelbar Tænken af det Abſolute, hvilketikke i nogen Anſkuelſe er os givet. Men hvorledeser ved umiddelbar Tænken en Kundſkab om det Ab-ſolute muelig, naar vi ikke i egentlig Forſtandkunne anſkue det, naar vi ikke engang tør ſammen-ligne det med det Relative, for, enten via causa-litatis, eller negationis og eminentiæ, at findenegative eller poſitive Beſtemmelſer derved? Hvad

forvisser os da om, at vor umiddelbare Tænken af det Absolute ikke er en blot vilkaarlig Tænken, en blot Menen?

Skulde vi altsaa kunne forvisse os om, at denne Tænkning fortjener at kaldes en Anskuen, at den er en virkelig Erkjenden af det Absolute: saa maa udenfor den umiddelbare Tænken Et eller Andet være til, som giver os Vished om denne Tænkens Sandhed. Altsaa kan den umiddelbare Anskuen af det Absolute ikke være Systemets høieste Princip, hvis dette ikke skal svæve i Luften. Først af det andet, virkelig høieste Princips Vished afhænger Sandheden af den prætenderede Anskuelse og alle dennes Følger. At vor Tvangsfølelse ikke er dette høiere og allerhøieste Princip vide vi allerede. Hvad kan det da være?

Hr. Professor Klein, som ingen retfærdig Bedømmer kan nægte en høi Grad af Skarpsindighed, hvis Fremstillelse af Hovedmomenterne af Videnskaben om Alt Schelling selv anbefaler, som har det almindelige Vidnesbyrd for sig, vel at have forstaaet sin Mester og rigtig at have gjennemskuet dennes System, har ikke ladet os i Uvished herom. Han har i denne Fremstillelse og endnu meer i de foranstaaende Bidrag til Philosophiens Studium, med stor Udførlighed opstillet og bevist det høiere

Princip, som ogsaa han erkjender for nødvendigt. Det er intet andet end dette: Kun den umiddelbare Anskuen af det Absolute bringer fuldkommen Eenhed i al Viden og i alle Gjenstande af denne Viden. Derfor er Sandheden af den umiddelbare Anskuen af det Absolute vis, fordi vi i den intet anskue uden Universets Eenhed.

Men er da dette høiere Princip saa umiddelbar vist, at det ikke behøver noget høiere til sin Stadfæstelse? — Bliver ikke vrede, I Skabere og Venner af Identitets-Systemet, naar vi bekjende for Eder, at vi aldeles ikke begribe, hvorfra det monne erholde sin Vished! —

Sandt er det, Fornuften stræber efter Eenhed i Erkjendelsen. Tiltroer I Eder at erklære denne Fornuftens naturlige Stræben for et ubedrageligt Bevis paa, at total Eenhed maa kunne bringes i al Erkjendelse. Staaer Eders Søgen Eder inde for Finden? og borger Eder selv Finden for Sandheden? Er det absolut umueligt, at et Princip, som forener al Erkjendelse, dog ei kunde være en falsk Hypothese?

Men dette er dog ikke Alt, hvad der gjør os dette Princips Sandhed uvis. I Eders Princip ligger ogsaa endnu den Paastand, at kun da bliver

en fuldkommen Eenhed mueligt, naar alle Erkjendelsens Gjenstande ere Eet. Paa Eders Ord maatte vi troe, hvad Selverfaringen ikke siger os, hvad den endog modsiger, at Fornuftens Stræben efter Eenhed gaaer derpaa ud, at alle dens Erkjendelses Gjenstande kun skulde være een Gjenstand, og den selv Eet med denne Gjenstand? Nei, I maa først bevise, at dens Stræben efter at bringe Eenhed i Causal- og Final-Forbindelse i en Flerhed af de under de mueligst faa Arter bragte Gjenstande, ikke er en Stræben af Fornuften; at Eders Fornuft alene er Fornuft; at vor Fornuft, der slet ikke erkjender en Eenhed uden Aarsag og Hiemed for den, hvorefter den stræber, er ingen Fornuft. Hvorledes I ville bringe dette Beviis i Stand, da I selv have fraſagt Eder Beraabelsen paa en Tvangsfølelse, derefter ere vi meget nysgjerrige.

I kunne ikke skaffe dette Beviis. Derfor ville vi heller ikke bebyrde Eder med det Spørgsmaal, om der da af Fornuftens Stræben efter Eenhed i alle Ting følger, at denne Eenhed maa være tilstede, at der ikke kan gives nogen Pluralismus, eller ikke engang Dualismus i Universet af de uendelig mange forekommende Ting. I siger vel, at en Philosophie, der ikke forener alle Ting, er ingen Philosophie; men beviser, at en Philosophie, der

forener alle Ting maa indeholde Sandhed! Naar vi, underkastende os Eders Magtfuldkommenhed, opgave vor Sprogbrug og ikke mere kaldte noget Philosophie, uden det, der anseer Alt for Eet, saa vare vi dog derfor ikke nødte til ogsaa at indrømme, at Philosophie og Sandhed ere Eet.

Forgjæves foreviser I os altsaa Eders System, hvilket rigtignok er Philosophie efter Eders og vort Begreb. Vi erkjende, det er en Kunstbygning af Mesterhaand, men derfor erkjende vi endnu ikke, at det er Sandhedens Sæde. Antager blot som mueligt, at Alt ikke var Eet, og siger, om det ikke var mueligt at opføre en saadan Kunstbygning i den falske Forudsætning, at Alt maatte være Eet.

Paa dette usikkre, virkelig grund- og bundløse Princip støtter sig dog allene Eders Fordømmelsesudsagn imod Menneskeforstanden. Kun derfor ere dens Forestillinger og Domme forkeerte, fordi den ingensteds finder den Al-Eenhed, som ingensteds er at finde uden i en vilkaarlig Idee. Den har i det mindste, ifølge dette, ligesaa megen Ret til efter sit Princip at erklære Eders Lære for vrang og urigtig, som I dens efter Eders.

Ogsaa vil den aldrig undlade at erklære den Tidløshed, som I forkynde, i Eders saavelsom i

det Kantiske System for aldeles bagvendt. Standhaftig vil den paastaae imod Eder den bestandige Fremskriden i moralsk Fuldkommenhed, som i Erkjendelse. Aldrig vil den holde op at troe, at I i Gjerning og Sandhed have været Børn, førend I bleve Mænd, Tilhedere af den sunde Menneskeforstand, førend I bleve Kantianere, og Kantianere, førend I bleve Identitets Philosopher, og at Eders Identitets System ligesaa vel efterhaanden har grundet sig I Eder, som det efterhaanden har berigtiget og fuldstændiggjort sig i Eders Skrifter. Aldrig vil den lade sig overtale til at troe, at Skabelse, Affald og Forsoning tillige kunne være til fra Evighed, og at I efter dette Liv begynde et høiere Liv, og endelig umiddelbar kunne vende tilbage til Ideernes Slægt: Den vil staae fast derpaa, at en saadan Fremgang, Affald og Forsoning uden for al Tid modsiger sig selv; og at altsaa begge saavelsom Alt, hvad der i Eders System hænger sammen dermed, falder tilbage til Intet og selv tilintetgjør Eders System.

Thi det kunne I dog ikke afstride den sunde Menneskeforstand, (det ville I ogsaa ikke, skjøndt nogle lade, som de vilde) at det, som modsiger sig selv, er Intet; I lade det gamle principium contradictionis gjelde — dette evige princi-

pium. Naar nogen Sandhed er evig, saa er det den, som er udtalt i dette Princip, og naar den ikke var Sandhed, hvorledes kunde da Ebers Syſtem være ſandt? Kun ſandt og tillige ikke ſandt kunde det være. Nei, det Schellingſke Syſtem agter dette Princip ligeſom overhovedet Logikens Lære. Det er ikke ſaa ſlemt meent, naar Hr. Klein i en noget ubetænkſom Iver erklærer, at "for hine, ſom antage Logiken og den relative Tænken for det høieſte Criterium paa al Sandhed, maa Videnſkaben om det Abſolute ſyntes et Væv af tomme Modſigelser; at Videnſkaben om det Abſolute ſtaaer høiere end Logiken *)." Den Schellingſke Skolt og Klein ſelv beviſer jo efter Logikens Regler og forſvarer ſig imod Bebreidelſen for Modſigelſe **). Ogſaa har jo Schelling beſtemt nok forklaret ſig over Forſtandens Rettigheder. "Naar den ſande Forſtand ved ſig ſelv allerede kommer til Fornuft, ſaa kan den ikke komme til den ved Domme, ſom modſige ſig ſelv. Syſtemet maa altſaa opgive enhver Sætning, fra hvilken det ikke kan afvende Modſigelſe mod andre Sætninger i Syſtemet, og

*) S. 231.

**) Se Anti-Sexus, Heidelb. 1807. S. 52. fg. og ſmlgn. S. 38. fg.

maa opgive ſig ſelv, naar det ikke kan afvende denne fra en Sætning, hvormed det ſtaaer og falder.

Men en ſaadan Sætning er den, at det Abſolute meddeler ſine Ideer ſin Selvſtændighed. Denne ſtaaer i directe Modſigelſe med den almindelige Identitet, ſaa kunſtigt denne Modſigelſe ogſaa ſkjules.

Hvad er Jegget? En Idee af det Abſolute. Naar det er det, ſaa er det et Accidens ved den eneſte Subſtanz og Identiteten af Univerſet er ſikret. Med al Ideernes Uendelighed efter Tallet bliver det Eet, ligeſom Jegget med alle ſine Ideers Talløshed bliver Eet. Men ligeſom disſe Accidenzer blive Subſtanzer, ſaaledes ophører Identiteten og en Duplicitet i Indbegrebet af disſe Subſtanzer og af det Abſolute indtræder ligeſom en Multiplicitet af Subſtanzerne indbyrdes. Skjøndt ogſaa i disſe Subſtanzer er Intet, ſom det Abſolute ikke har meddeelt dem, ſaa ere de dog ikke mere Accidenzer af det Abſolute og det Abſolute er endnu mindre en Accidenz af dem; det ſtaaer ſom Subſtanz ligeover for disſe Subſtanzer. Identitets-Syſtemet bliver til Emanationsſyſtemet; og hvad der er udflydt af Kilden og ved Udflydningen har fjernet ſig fra den, er ikke mere Eet med Kilden. Med-

delelsen af Selvstændighed er en Skabelse, og Skabning og Skaber er ikke Eet, men To.

Men der er dog efter Systemet selv i Jegget noget, som ikke er i det Absolute, noget, som er Aarsag til, at Ideerne affalde fra det Absolute, stille sig som frie selvstændige Væsener ligeover for det. Denne frie Selvstændighed erholde de jo, efter Systemet, ikke af det Absolute; de give sig den altsaa selv, og de maae give sig den ved noget, som de ikke have af det Absolute, som er i dem forskjelligt fra det Absolute. Og dette Noget kan ikke være et Intet. Naar ogsaa den frie Selvstændighed var en blot tilsyneladende, et Intet, saa maatte dog det, der bestemte Jegget til at tilegne sig den, som altsaa bevirkede Tilegnelsen, være noget; og dette Noget kunde ikke hidrøre fra det Absolute.

Dette tilstaaer ogsaa Systemet, det bestemmer endog, hvorvidt Grunden til Frafald ligger i det Absolute og hvorvidt den allene ligger i det sig selvstændig fattende Jeg. "Grunden til Frafaldet, siger Schelling *), ligger ikke i det Absolute, den ligger i det Reale, Anskuede selv, hvilket ganske er at betragte som noget Selvstændigt, Frit. Grunden til Frafaldets Mulighed ligger i Frihe-

*) Phil. u. Rel. S. 38.

den, i Formen og derved i det Absolutes; men Grunden til Virkeligheden ene i det Afsaldne selv, som just desaarsag ved og for sig selv producerer det sandselige Tings Intet.

Systemet maa nu see til, om det formaar at hæve den Modsigelse, i hvilken denne Bestemmelse staaer med den saa ofte gjentagne Paastand, at i det Absolute ere Mulighed og Virkelighed ikke adskilte, men alt muligt er ogsaa virkeligt *). Vi holde os til hiin Bestemmelse og slutte deraf, at Jegget bliver ved sin Substanzialisering ved det Absolute ikke en blot Accidenz af samme; men bliver i Kraft af Noget, som ikke er i det Absolute, en egen sand, egentlig Substanz, og at det Absolute er en egen Substanz, i hvilken Alt det, som er i hiin, indeholdes. Men hvorfra Jegget faaer dette Noget, eller hvorledes det kommer til at gjøre sig det selv, det overlader vi Systemet at forklare paa sin Viis; hvorledes vi efter vor Maade forklare det, er for længe siden bekjendt.

Men naar Jegget er en anden Substanz end det Absolute, saa kan ogsaa Selvstændigheden, som det tiltager sig, ikke kaldes et Frafald fra det Absolute, og en sand reel Forsoning med det Absolute

*) Se f. Ex. Bruno S. 59, 65 fg.

er ikke anderledes mulig end ved en real Ophævelse af Jeggets Substantialitet ved en tilintetgjørende Død, som Systemet kalder Tilbagevendelse i Ideernes Slægt. Men da er den efter Systemets Princippet ganske umulig; thi naar der ingen Tid er, saa er der ingen Tilintetgjørelse og ingen Tilbagevendelse mulig, ligesaalidt som en Gjennemvandring af høiere Sphærer og bedre Stjerner. Saalænge Jegget lever, kan det saa lidet miste sin Selvstændighed, som det kan miste sit Liv; bortse kan det fra den i sit Væsen grundede Forskjellighed fra det Absolute, bortgive samme kan det slet ikke.

Det kan altsaa heller ikke være udødeligt uden Personlighed. Naar dets Idee i det Absolute er evig og naar Meddelelsen af Selvstændighed er lige evig, saa er ogsaa det Noget evigt som er det eiendommeligt. Det Absolute kan ikke betage det dette Noget, det har jo ikke givet det det; og kunde det endog fratage det samme, saa var jo derved Dualiteten af det Absolute og Jegget endnu stærkere udtalt. Virkelig maa det Noget, som gjør Jegget til et Selv, efter Systemets Grundsætninger ogsaa være ligesaa evigt uden Begyndelse som det Absolute; det maa ogsaa være absolut. Og saaledes fører Systemet os tilbage til det evige Stof, som den evige Idee ordnede og gav Liv.

Med den Sætning, at det Absolute meddeler Ideerne sin Selvstændighed, forbinder Systemet den, at det Absolute afspeiler sig i enhver af disse selvstændig blevne Ideer. Men ogsaa denne Sætning staaer i Modsigelse med den Tilstaaelse, at der gives ikketænkende og bevidstløse Ting *). Vi forstaae meget vel, at i den blot legemlige Ting dog er et Udtryk af Begrebet, at ogsaa paa den kan kjendes, at den er Ideen, eller som vi pleie at sige, Værket af en Fornuft. Et saadant Udtryk af Begrebet finde vi i alle menneskelige Kunstværker, i enhver Stol, og ethvert Bord, enhver er umiddelbar Udtrykket af et Begreb hos Kunstneren, middelbar af en Idee hos det Absolute. Men derfor er det ikke Speilet, Gjenbilledet af det Absolute. Det Absolute er jo en Tænken; det er dets Væsen; men deraf kan det Ikketænkende ikke være et Speil, et Gjenbillede. Ligesaa lidt kan det være det Bevidstløse, thi ved Selverkjendelsen erholder jo det Absolutes Væsen sin Form. Systemet maa altsaa

*) Bruno S. 128; "Om den blot legemlige Ting vide vi vel, at der hos den kun findes et dødt Aftryk af Begrebet, men det levende Begreb findes udenfor den i det Uendelige: og at det kun har et udvortes Liv i det Absolute."

enten lade den Sætning fare, at der gives ikke-tænkende og bevidstløse Ting; det maa vindicere enhver legemlig Ting, ogsaa Stolen og Bordet, et levende Begreb, eller det maa opgive Udtrykkene: Speil og Gjenbillede. Uden Tvivl beslutter det sig til det første, thi de af os dadlede Udtryk synes at være Systemet saa uundværlige, at det med dem maatte opgive sig selv.

Lettere kan det give Slip paa den ubetingede Tiltroe til den alle Begivenheder regierende guddommelige Nødvendighed, hvilket modsiger den Paastand, at Begivenhederne kun ere Tilsyneladelser i Tiden, det er Intet; og som vel desuden er Systemet selv ganske fremmed.

Disse Modsigelser, og fremfor Alt de radicale iblandt dem, maae I hæve, I Opfindere og Bekjendere af Systemet, førend vi kunne finde os bevægede til at bringe Systemet til Offer Troen paa den almindelige Menneskefornufts Udsagn! Kunde det lykkes Eder, (ihvorvel det aldeles ikke kan lykkes, saa vist som disse Modsigelser ere sande, ikke blot tilsyneladende) saa vilde maaskee Eenheden i Eders System og Bortryddelsen af de Vanskeligheder og Ubegribeligheder, — som vi indrømme at finde Sted i Troen paa Menneskefornuften, skjøndt vi ikke agte dem, — friste os til at opgive vor Troe

paa sammes theoretiske Udsagn — naar vi torde. Men vi maatte da ogsaa nægte den uindskrænkede Troe paa dens practiske Udsagn, og det tør vi ikke; at udrydde den, var os desuden umueligt.

Men forstaae os rigtigt, eller rettere, overbevise Eder om, at vi ikke have forstaaet Eder urigtigt. Vi vide vel, hvorvidt I ere enige med os. Vi beskylde Eder ikke for at have opstillet en umoralsk Lovgivning og have trædt det hellige under Fødder; det var en Daddel, som vi alhrig vilde tilgive os selv *).

Kilden til al sand sædelig Handlen er for Eder Gud, og det er den ogsaa for os. I ivrer imoden, fra Troen paa Gud adskilte, Troe paa en absolut lovgivende Fornuft, og vi give Eder Bifald, vi erkjende det for en af Eders Philosophies store Fortjenester. Vi gjøre den det ikke stridigt, ihvorvel vi, vante til et roligt Omsyn, erindre, at ogsaa den finder Guds Lovgivning i sig, der allene erkjender Fornuften, ikke Gud for Lovgiveren. Gud giver sine Love ved Fornuften; i den maa Mennesket finde dem, om han endog ikke spørger, hvo-

*) Adskillige have dog fremført og i sin Samvittighed troet at finde Tilgivelse for denne Daddel.

Ud g.

der har givet den dem. Han handler ogsaa overensstemmende med Guds Lovgivning, naar han følger den indvortes og udvortes; hans Handlemaade er ikke umoralsk, naar han adlyder Fornuftens Love af Agtelse for Fornuften. Det er et Udsagn, hvis Haardhed undskyldes, men ikke retfærdiggjøres ved det religiøse Sindelag der taler af det; "at enhver er ond, der intet veed af Guds Virken i ham, der ikke erkjender sig som guddommeligt Væsen; at vi ophøre at handle rigtigt, saasnart vi handle efter almindelige Begreber og lader os bestemme ved Nøget, det være en sandselig Tilbøielighed eller et formelt-sædeligt Bud." Men idet vi her beskylde Eder for Ubilligbed, paastaae ogsaa vi overeensstemmende med Eder, at Fornuften, at Gud ved Fornuften nøder Mennesket til at spørge sig, hvorfra hans Fornuft faaer dens Love, og til at erkjende, at det er Gud, som giver Fornuften, og ved Fornuften Mennesket dem.

Vi bifalde Eder fremdeles dert, og vi erkjende ogsaa dette for en af Eders store Fortjenester, at I fremstille os i al sin Herlighed det sande Ideal af moralsk Fuldkommenhed, hvorefter vi skulle stræbe, hvilket af Kant blev os rykket for langt fra Øinene, som uopnaaeligt. Det er saaledes, som I siger: Det endelige Maal af vor Kamp med Sandselighe-

den er ikke det, som ligger os nærmest, at hindre Sandseligheden med de Begjeringer, den frembringer; at den ikke skal afholde os fra Guds Lovs Fuldbringelse, ikke henrive os til deres Overtrædelse; men det er upaatvivlelig det høiere, at gjøre Guds Lovgivning til eneste Princip og til eneste Drift for vor Handlen, at gjøre Alt i Sandhed og af Kjerlighed, at finde vor Salighed i Sandhed og Kjerlighed. Kun det dadle vi, kun derover kunne vi, alt efterſom vi ere ſtemte, ikke holde os fra Smil eller Uvillie, at I ville forviſe Selverkjendelſen udaf vor Forſtand og Ydmygheden udaf vort Hjerte, at I ſtiller Eder an, ſom om Enhver til enhver Tid kunde realiſere dette Ideal i ſig, ſom om det maatte realiſeres i os ved Troen paa Eders Syſtem, ſom om det allerede var realiſeret i Eder. Vi kjende os bedre; vi vide, dybt føle vi dit, hvor ſvage Væſener vi ere, der vel have Villien, men ikke finde Fuldbringelſen i ſig. Intet andet end Rodomontade er den Forſikring, ſaaledes at være forſonet med Gud at intet Ugudeligt meer er tilſtede, at man handler guddommeligt af Væſenets indre Nødvendighed; og undſtaaelig bliver denne, naar den udtaler ſig ſaa trodſigt, ſom i Kleins Fremſtilling af Hovedmomenterne af Videnſkaben om Alt S. 381 fg., eller i Buchners

første Grundsætninger af Sædelæren S. 38 fg. 53 fg. Vi maae misbillige det, naar I vise en saa uindskrænket Troe til Eders Guddommelighed, at I forkaste al eftertænkende Hensyn paa Guds Love og stedse paastaae at handle ret, saa ofte I gjøre, hvad en Stemme i Eders Indre indgiver Eder, hvilken I uprøvet holde for Guds Stemme. Ogsaa vi erkjende Benaadelsesretten, som den ædle Jacobi har gjort gjeldende; men just i det vi erkjende den, bekjende vi, at den Dydige meget ofte behøver Benaadelse, naar han, uden omhyggeligt Overlæg, overlader sig til sin moralske Følelse i at handle.

Men det er ogsaa lutter Misbrug, I gjøre af Eders Principer; de have ikke deres Grund i Systemet, men i en polemisk Ensidighed. Hvad der forpligter os til at forkaste Systemet, det er Fornægtelsen af den menneskelige Villies Frihed, thi denne Fornægtelse ligger i dets Principer. Mennesket kan ikke have frit Valg imellem Godt og Ondt, imellem Guddommeligt og Ugudeligt, naar det ikke er andet end en Idee, som kun er tilstaaet saa megen Selvstændighed, som den behøver for at leve, tænke, handle og af Nødvendighed at falde fra Gud. En saadan Idee kan kun ved Gud igjen forsones med Gud, hvis Idee den

er. Dyns Frafald nedsænker den i Intet, og af Intet kan kun det, som allene er Noget, Universet, igjen uddrage den. Alt dette er i Ordenen. Buchaners Erkjendelse af Villiens Frihed er et sandt Frafald fra hans System, og han kan paa ingen anden Maade forsone sig med dette, uden, naar han beslutter sig til at drive et saadant Spil med Ordet: Frihed, som andre Systemsforvandte.

Meget indlysende er det os, at den virkelig Guddommelige, den Hellige, som J blot kalde dydig, vel kan undvære Villiens Frihed til sin Dyd. Naar han erkjender det Gode, vil og udøver det af sit inderste Væsen, saa kan Spørgsmaalet, om han ogsaa kunde erkjende, ville og gjøre anderledes, rigtig nok være ham meget ligegyldigt; nok, han er fri i Gud, fri for al udvortes Tvang og derfor kan han meget gjerne opoffre Indeterminismens Frihed. Ogsaa vi sige: det virker Gud, det virker hans Aand i os, og tage derved ikke Hensyn til vor Selvstændighed; kun blive vi os herved bevidst at vi ogsaa havde kunnet modstaae Guds Indvirkninger, og at vi da havde været strafværdige.

Men efter Eders System falder al Strafværdighed, al Imputabilitet bort og det gjør det fordærveligt for Moraliteten. Moralen som Videnskab kunde bestaae med det, hvis J ikke vilde holde.

faſt ved, at Menneſket har at handle ikke efter almindelige Love, men ſaaledes ſom Aanden hver Gang indgiver ham. Syſtemet forbyder ikke at fatte Guds Lovgivning i Ord og at beſtemme, hvorledes det guddommelige Menneſke i ethvert Tilfælde handler. Og hvem det kun er at gjøre om denne Lovgivnings ſyſtematiſke Fremſtilling, uden Hensyn paa Menneſkets Beſkaffenhed, for hvem Lovene ere givne, han kan, ſom Schleiermacher, ganſke bortviſe Eleutherologien af Moralen. Men hvo der kjender Menneſket i dets almindelige Frafald, hvem endnu ingen ere forekomne, ſom have været ganſke forſonede med Gud, ſom kun have levet i Gud og Gud i dem, han befrygter ikke allene, han veed viſt, at Eders Tvangslære er farlig for Menneſkenes Moralitet, og for de Fleſte fordærvelig. Siger ikke: hvad ligger der Magt paa den allerede fordærvede Mængde, ſom kun ved Frygt og Haab kun ſom ved Haarene kan trækkes til at handle ret? — Vi ville ikke engang indlade os i Striden, faa viſt vi end vilde ſeire i den, om ikke den ved Frygt og Haab bevirkede Legalitet kunde hæve Menneſket til Moralitet, ved Betvingelſen af Begjerligheder og Lidenſkaber og ved den nu følte ſalige Harmonie i hans hele Væſen: kun de endnu uforderverede Mennesker ville vi foreſtille Eder, hos

hvilke Troen paa almindelig Skyldløshed og Fortjenstløshed beskylder Samvittigheden, Guds Stemme for Løgn. Hvorledes kan det Guddommelige, som aabenbarer sig os ved Samvittigheden, bemestre sig Gemyttet, naar Mistillid til dens Udsagn har bemægtiget sig Forstanden, eller — hvis I hellere ville — Fornuften?

Vist nok er det intet Særegent, som her lægges Eders System til Last. Determinismen og Fatalisme har det tilfælleds med andre Systemer, og det er roesværdigt, at det ikke søger at skjule samme, som mange af disse. Men det Stemme er det egent, at det er det Uregjerlige, al Tvang Modstræbende, det heftigen Begjerligheder, Lunet og Meninger Følgende behjelpeligt i den falske Tro, at denne Tvangsløshed, denne Opsættelse imod Fornuftens bydende Udsagn, just er det Guddommelige i det, som viser Forstandens Forkeerthed til rette, og at den handler i Gud, naar den handler som dens ugudelige Overmod driver den.

Ogsaa derved bliver Nødvendighedslæren i Eders System værre end i andre, at I ikke engang lade Menneskene det Haab, som den tidligere Determinismus vidste at lade dem beholde, det

Haab, uimodstaaelig at fremledes til høiere Fuldkommenhed og passende Lykkalighed i Evigheden. I lære derimod Tilintetgjørelse; og omendskjøndt I ikke burde lære denne, eftersom I forvise Tiden af Eders System, saa kunne I dog ligesaa lidet lade en Fremskriden gjælde; I dove jo ikke engang at forjætte en vedvarende Personlighed?

VII.

Literatur.

Ved

Udgiveren.

A. Dansk Literatur for Theologer Aar 1813.

a) Theologiske Skrifter.

Hvorfor kaldes vi Lutheraner? Prædiken paa Allehelgens Dag, ved N. F. S. Grundtvig, Kapellan i Udby. 72 Sk. D. C. hos Schubothe.

Kort Udsigt over Bibelhistorien, udarbeidet med Hensyn til de laveste Klasser i de lærde Skoler, ved S. B. Hersleb. 2 Rdlr. D. C. hos Brummer.

A Dissertation on Hans Mikkelsons (or the first Danish) translation of the new Testament: in which, besides historical notices respecting the circumstances, connected with its publication it is shewn to have been made not from the Vulgata, as has hitherto been beileved, but from the Latin version of Erasmus, and the earlier editions of Luthers Testament, by Ebenezer Henderson. 16 Sk. Rbp. hos Rangel, Peder Hvidtfeldsstræde No. 78.

Kritik over den Kingoske Kirkepsalmebog, anstillet med Hensyn paa dens Beskaffenhed og Virkning, for at afgjøre, hvorvidt den kan ansees som en medvirkende Aarsag til den liden Hengivenhed for Gudstjenesten, der findes i mange Landsbymenigheder, af J. Steenberg. 16 Sk. Rbp. hos Gall,

Hvorledes vi skulle betragte Tiderne vi leve i. En Prædiken af Provst Gutfeld. 8 Sk. Rbp. hos Hegelund.

Theologisk Bibliothek, af J. Møller, 4de Bind 8 Mk. 8 Sk. Rbp. 5te Bind 3 Rbdlr. hos A. Seidelin.

Prædikener holdne i Frue Kirke, af Stiftsprovst Prof. H. G. Clausen. 2 Bd. (anden Udgave)

4 Rbd. 3 Mk. Skp. 6 Rbd. Skp. hos Gyldendals.

Hvad skal jeg gjøre for at arve det evige Liv? En Prædiken af N. F. S. Grundtvig. 16 Rbsk. hos Schubothe.

Hvorledes vi skulle betragte Tiderne vi leve i og deres Tilbragelser. Gemaksprædiken af Provst Gutfeldt. 8 Rbsk. hos Hegelund.

De fide Eusebii Cæsareensis in rebus Christianorum enarrandis. Dissertatio inauguralis aut. J. Möller. (Er ikke kommet i Boghandelen, men indrykket i Theol. Bibliothek 4de Bind).

De Catholicis qvas dicunt epistolis et specialiter de epistola Jacobi ejusque autore una cum interpretatione quorundam capitis primi commatum. Dissert. inaugur. aut M Sommer. 4to. (Er ikke kommet i Boghandelen).

Münschers Lærebog i den kristelige Dogmehistorie, oversat og med nogle Tillæg forøget af Prof. J. Møller. 14 Rbmk. hos A. Seidelin.

Hervisning i Religionen for Ungdommen med Hensyn til den anordnede Lærebog af A. K. Holm, Præst ved Holmens Menighed. Andet forøgede Oplag. 2 Rbd. hos Hegelund.

Prædiken holden ved Landemodet i Mariboe Dom-

Kirke af Provst D. Grundtvig. 20 Rbsk. hos Schubothe.

De commodis nonnullis, quæ ex Islamismo ad rempublicam Christianorum redundarunt, aut. Jano Möller. (Et Program som ei er kommet særskilt i Boghandelen, men indrykket i Theol. Bibl. 5te Bind).

β) Andre Præsten vedkommende Skrifter.

Historie af Danmark ved P. Fr. Suhm, 11 Tome fra A. 1286 til 1319. Trykp. 12 Rdl. Skrivp. 16 Rdlr. D. C. hos Schulz.

Clio. Bidrag til Læsning for den fædrenelandske Histories Yndere af J. K. Høst. 2 Rd. 5 Mk. hos Schubothe.

Prof. Begtrups Beskrivelse over Agerdyrkningens og Landvæsenets Tilstand i Danmark. 7de og sidste Deel. 1½ Rbdlr. Trykp. 2 Rbd. Skrivp. hos A. Soldin.

Nogle Grundregler ved den tidligste Opdragelse, uddragne af en Moders Tanker og Erfaringer og udgivne ved Cand. Theol. L. Holst. 12 Rsk. hos Thoring og Colding.

Prof. F. Høegh Guldbergs danske Plautus. 2 Deel. 14 Mk. Rbp. for Subskribenterne, for Andre

16 Mk. hos A. Seidelin. 3die Deel. 39 Mk. 4de Deel.

Latinſk Læſebog for Begyndere, ved Overlærer J. J. Stephanſen. 20 Rbſk. hos A. Seidelin.

Authentiſk Efterretning om Kapitelstarterne for Sjellands Stift fra 1751 til 1812. 16 Rbſk. paa Biſkoppens Contoir. Til Fordeel for Stiftets Skolelærer-Enkekaſſe.

Hiſtorie af Ditmarſkerkrigen Aar 1500 og Ditmarſkens Erobring under Kong Frederik II., med en hiſtoriſk Udſigt over Ditmarſkerfolkets Vilkaar og Skjebne i ældre Tider, af Secr. C. Molbech. 7 Mk. 8 Sk. Rb. hos A. Seidelin.

Entwurf einer Geſchichte der däniſchen Monarchie unter der Regierung Chriſtians VII., von J. K. Høſt. 1 Th. 15 Mk. Rb. hos Brummer.

Ueber den Urſprung und Verfall der isländiſchen Hiſtoriographie, nebſt einem Anhange über die Nationalität der altnordiſchen Gedichte, von Profeſſor P. E. Müller, aus dem Däniſch. überſetzt von Prof. Sander. 3 Mk. Rb. hos Brummer.

Kurze Darſtellung des politiſchen Verhaltens Dänemarks in den letztern Jahren, von H. Behrman. 7 Rbm. hos Schubothe.

Samme Skrift paa Danſk. 5 Rbmk. Sammeſteds.

Haandbog i Landhusholdningen til Brug for de danske Landmænd, af Amsberg. 3 Rbmk. hos Brummer (ogsaa paa Fransk).

Hortus regius botanicus hafniensis. Part. prima. 4 Rbd. hos Prof. Horneman og Gartner Holbøl ved den botaniske Have.

Fremstilling af Forholdet mellem de danske Stater og Kongeriget Sverrig fra Fredsslutningen 1809 indtil nu. 20 Rbsk. hos Schulz.

En Svenskers Sendebrev til Hr. A. W. Schegel, Genie-Mand i Hs. Kgl. Høihed Kronprindsen af Sverrigs Sold. Oversat af det Franske ved Prof. T. C. Bruun. 70 Rbsk. hos Brummer (ogsaa paa Fransk og Tysk).

Parabler af F. A. Krummacher, oversat af M. Møller. 2den Deel. 8 Rbsk. hos Bonnier.

Prof. Vedel-Simonsens Udsigt over Nationalhistorien. De to første Dele i 4 Hæfter koster Subscribenterne omtrent 9 Rbmk. St. Annepladsen No. 57.

Borgruinerne af Samme. 1 Hæfte (indeholdende Beskrivelse over Næsbyhoved og Orkel med 2 Kobbere) 4 Rbmk. 2 Hæfte 5 Rbmk. hos Brummer.

Haandbog i den danske Landvæsensret af Etatsraad J. Mandix. 2den omarbeidede Udgave 5 Rbd. hos Gyldendals.

Den danske Hof- og Stats-Calender. 3 Rbd. store Kjøbmagergade No. 6.

Historisk Ordbog af Prof. O. Wolff. 6te Bd. Fa—Gz. 2 Rbd. Trykp. 3 Rbd. Skrivp. 7de Bind 4 Rbd. hos Cohen.

Dansk Haand-Ordbog til Retskrivnings og Sprogrigtigheds Fremme med Grundtræk af den danske Retskrivningslære, af Secretair C. Molbech. 4 Rbd. 64 Sk. hos Brummer.

P. Foersoms Læsebog for Døttreskoler. 1ste Deel for nederste Classe. 48 Rbsk. hos Brummer.

Julii Cæsaris Commentarii, edid. B. Thorlacius. 7 Rmk. hos Brünnich.

Landshusholdningsselskabets Skrifter, ny Samling. 3 Deels 2 Hæfte. 8 Rbmk. Tkp. 2 Rbd. Skp. hos Gyldendals.

Procne. En Samling af Digte ved B. S. Ingemann. 4 Rbd. 24 Sk. Trykp. 5 Rbdlr. 28 Sk. Skp. hos B. Brünnich.

Betragtninger over Dannersprogets Retskrivning og Toneklang af Prof. F. Høegh-Guldberg. 3die aldeles omarbeidede Oplag. 1 Rbdl. hos Schultz.

Kortfattet Veiledning til Begreber om Dannersprogets Retskrivning og Toneklang indrettet til Skoleunderviisnings Foredrag, af Professor

Fr. Hoegh-Guldberg. 2 Rbmk. 8 Sk. hos Schulz.

Dagbog fra det 16, 17 og 18de Aarhundrede, fordum sammenskreven af Præsterne Favstrup og Arelson. Udgivet med Tillæg af J. Becher, ref. Capellan. 7 Rbmk. hos Gall.

Til Fædrenelandet om dets Tarv og Farer, ved Pastor Grundtvig. 3 Rbmk. hos Hoeckes Enke.

Almindelig Logik af Dr. N. Treschow. 3 Rbdlr. 32 Sk. hos Brummer.

Leirekonningen Friedleif Frode hin Fredegodes Søn, en nordisk Fortælling af M. Lindhardt. 4 Rbm. hos Brummer og Gall.

Om Dyrkningsmaaden af Asparges ved Th. Troiel, 1 Rbmk. hos Gyldendals.

Hugo von Rheinberg, original Tragoedie af Prof. Oehlenschläger. 15 Rbmk. Trykp. 20 Rbmk. Skp. Bredgaden No. 190.

Digtninger af Samme. 2den Deel, ogsaa under Titel: Fortællinger. 4 Rbd. Sammesteds.

Ludlams Hule, lyrisk Skuespil i 5 Akter af Samme. 14 Rbmk. Sammesteds.

Norske Kongers Historie. 4de Deel paa Islandsk, Dansk og Latinsk, indeholdende Kong Sverres og hans tre Efterfølgeres Historie, udgiven af Professorerne B. Thorlacius og

Werlauff. 8 Rbdlr. S. V. hos Schubothe og Gyldendals.

Knigge om Omgang med Mennesker. Oversat af Hasse. 4de Oplag, gjennemseet af Professor Rahbek. 5 Rbd, hos Schulz.

De første Grunde af den rene Mathematik, af Etatsraad Bugge. 1ste Deel. 3 Rbdlr. 3 Mk. hos Poulsen.

Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Curav. M. B. Thorlacius. 3 Rbd. hos B. Brünnich.

Polyhymnia, Euterpe og Theone, eller theoretisk Sammenligning af Musik, Rhetorik og Declameerkunst, ved Prof. L. C. Sander, 7 Rbd. 3 Mk. Skp. 6 Rbdl. Trykp. hos A. Seidelin. (Et for Præsten, som Taler, vigtigt Værk).

Svada, theoretisk og practisk Veiledning til Betoningskonsten, af Prof. L. C. Sander. 3 Rbd. hos Gall. (Er et Udtog af det foregaaende Værk med nogle tilføiede Øvelsesstykker).

Marionettheater af J. L. Heiberg. 3 Rbd. 2 Mk. hos Brummer.

Fyens Vilkaar i Grevens Feide, med et Kort, ved Prof. Vedel-Simonsen. 4 Rbmk. hos Schubothe og paa St. Anneplads No. 57.

Desuden ere følgende Journaler her at mærke.

Athene. Et Maanedsskrift, 1ste Bind udgivet af Prof. Nyrup. hos Gyldendals.

Journal til Fordeel for Blinde. 2 Binds 1 Hæfte. 3 Rbm. for Subscribentere.

Efterretning fra Selskabet for indenlandsk Kunstflid. 5te Hæfte med Kobber. 1 Rbmk. 10 Sk. hos A. Seidelin.

Dansk Literatur-Tidende, redigeret af Prof. P. E. Müller, for Aaret 1813. hos A. Seidelin.

Journal for udenlandsk Literatur, udgivet af Professorerne Schlegel, P. E. Müller, Engelstoft, Ørsted, J. W. Horneman, J. Møller. 3 Hæfter for 1813. hos A. Seidelin.

Universitets- od Skole-Annaler, udgivet af Justitsraad Professor Engelstoft, Aargangen 1813 (kun bestaaende af 2 Hæfter) hos A. Seidelin.

Det skandinaviske Literaturselsk-Skabsrifter 9 Aargang d: 1813, tilligemaade eet Bind bestaaende af 2 Hæfter. hos A. Seidelin.

B. Nyeste udenlandsk theologisk Literatur.

Versuch einer pragmatisch erzählten Geschichte Jesus von seiner Geburt an bis zur öffentlichen Ausbreitung seiner Lehre, von E. A. Opitz. Zerbst 1812. (Den vanskelige Opgave er vel ei fuldkommen løst, men enkelte Dele i dette Forsøg ere heldigen udarbeidede).

Das Christenthum in seiner erhabenen Würde, von G. K. Horst. Frankf. 1812.

Die pädagogische Bestimmung des Geistlichen als Wesen seines Berufs. Ein Handbuch für angehende Theologen, Erzieher und Prediger, von L. Thilo. Frankf. a. d. Oder. (Et fortræffeligt Værk hvoraf Præsten baade kan blive bekjendt med Omfanget af sin Virksomhed som Folkeopdrager, og hente Begeistring for dette sit Kald).

Dr. Franz Volkmar Reinhard nach seinem Leben und Wirken dargestellt von K. H. L. Politz. Erste Abtheilung. Biographie. Leipz. 1813. (Vil uden Tvivl, fuldendt, blive et værdigt Sidestykke til Nosselts Biographie af Niemeier).

Briefe über den Rationalismus. 1813. (indeholder mange vigtige Undersøgelser om Fornuftreligionens Forhold til den aabenbarede).

Proben einer neuen Ueberſetzung der Pſalmen und des Jeſaias, von Dr. Th. C. Piper. Greifw. 1811.

Henr. Middeldorpf Commentatio de institutis literariis in Hispania, quæ Arabes auctores habuerunt. Götting. 1811.

Catalogus codicum Copticorum manuscriptorum qui in Museo Borgiano Velitris asservantur, Auctore Georg. Zoega, Dano. Romæ 1810. (Vor lærde Landsmands ſidſte Værk, ſrſt udgivet efter hans Død).

D. Joh. F. Schleusneri Opuscula critica ad versiones græcas Veteris Test. pertinentia. Lips. 1812. (En Samling af Forfs. indholdsrige Programmer).

D. Dan. Fr. Schülz Diss. critica de Evangeliis quæ ante evangelia canonica in usu ecclesiæ christianæ fuisse dicuntur. Pars I et II. Königsberg 1812. (Forf. er imod et Urevangelium, har derimod med megen Lærdom paa ny beviiſt vore 4 canoniſke Evangeliers Originalitet).

D. G. Mart. Leb. de Wette Commentatio de morte Jesu Christi expiatoria. Berlin 1813. (En lærd og frimodig Underſøgelſe).

rundriß der theologiſchen Encyclopädie zum Gebrauche bey Vorleſungen. Von Dr. G. A. Planck. Göttingen 1813.

hiſtoriſch-kritiſche Einleitung in ſämmtliche kanoniſche und apokryphiſche Schriften des alten und neuen Teſtaments, von D. L. Bertholdt. Erlangen. 1r Theil 1812. 2r Theil 1813. (I disse tvende Dele er den almindelige Indledning til alle bibelſke Skrifter fuldendt — og det under Ening, hvilket er en ganſke ny Orden; den tredie Deel ſkal indeholde den ſpecielle Indledning. Værket er isvrigt den lærde Forf. værdigt).

History of the Reformation in Scotland. By G. Cook. D. D. 3 Voll. 1811.

Course of Lectures, containing a Description and systematic Arrangement of the several Branches of Divinity. By Herbert Marsh. D. D. 1811. (Forfs Navn lover meget; Bogen ſelv er endnu ikke kommen til Kjøbenhavn).

Neuer Verſuch die Entſtehung der drei erſten Evangelien zu erklären. Von Pfarrer A. Graz. Ogſaa under Titel: Alois Graz kritiſche Schriften. 1 Hefte. Tübingen 1812. (Forf. antager tvende Hovedkilder for de trende Evangelier, nemlig et aramæiſk Urevangelium, brugt af

Matthæus, ældre og kortere; samt et græsk Urevangelium, brugt af Marcus og Lucas, allerede noget forøget).

E. F. C. Rosenmülleri Scholia in Vetus Testamentum. Partis septimæ Prophetas minores continentis volumen IIdum. 1813, (indeholder Amos, Obadias og Jonas).

Memoire sur l'état actuel des Samaritains. Par M. Silvestre de Sacy. 1812.

Af Journaler ere især følgende at mærke:

Archiv für alte und neue Kirchengeschichte, herausgegeben von K. F. Stäudlin u. H. G. Tzschirner. 1 Bds. 1 St. 1813. (Denne Journal har ogsaa Medarbeidere i Danmark, heri findes alt et Bidrag af Biskop Münter).

Af Journal für Prediger er udkommet 1813 i Halle andet Stykke af 58 Bind (hvilket er 38te Bd. af Neue Journ. für Prediger.)

Tzschirners, G. H., Memorabilien für das Studium und die Amtsführung des Predigers, 3 Bds 1 Stück.

J. F. C. Löfflers Magazin für Prediger. VII Bds 1s Stück. 1813.

VIII.

Necrolog.

Ved

Udgiveren.

1) Johan Jacob Griesbach.

Den 24de Marts 1812 døde i Jena Dr. Johan Jacob Griesbach, Hertugl. Sachs. Weimar. Geheime-Kirkeraad, første Professor i Theologien, samt Medlem af adskillige lærde Selskaber. Han var født den 4de Januar 1745 i Butzbach i Hessen, hvor hans Fader, Conrad Caspar, var Præst, men faa Uger efter denne Søns Fødsel blev han kaldet som Præst til Frankfurt am Mayn, og i A. 1767 blev han Consistorialraad. Han havde i A. 1743 giftet sig med Johanne Dorothea Rambach, en Datter

theket; og gjorde det behageligste Bekjendtskab med et stort Antal berømte Lærde. I Junii 1770 reiste han til Frankrig, hvor han blev til October, besøgte det Kongl. Bibliothek, St. Germain's, Ste Genevieve's og St. Victors, og nød mange lærde Mænds Omgang. Men hvad der forskaffede ham den høieste Fornøielse paa denne Reise igjennem England og Frankrig, var den Lykke at faae den fortræffelige Schnurrer, nu det Tübingske Universitets Canzler, til Reisefælle, med hvem han knyttede det inderligste Venskabs Baand. Ogsaa forenedes han saavel i England som i Frankrig med den ved Lærdom og ædel Character allerede den gang udmærkede Bruns, hvem han iligemaade agtede og elskede høit. I A. 1771 kom han tilbage til Halle, og erhvervede sig Ret til at holde Forelæsninger ved sin Disputats de Origenianis quatuor Evangeliorum codicibus, hvilken han forsvarede med sin Respondent, den siden berømte Fr. Andr. Stroth. Hans exegetiske og andre Forelæsninger fik strax i Begyndelsen stort Bifald, og dette formerede sig endnu, da han i Begyndelsen af A. 1773 blev udnævnt til overordentlig Professor i Theologien. I de to følgende Aar besørgede han sin kritiske Udgave af det N. T. og i A. 1775 blev han kaldet til tredie ordentlig Professor

i Theologien ved Universitetet i Jena, og han drog derhen i November, ihvor nødig han skilte sig fra Halle, sine forrige Lærere, og især sine academiske Venner, Professorerne Vogel og Schütz, med hvis anden Søster han kort i Forveien havde indgaaet Ægteskab. Han tiltraadte sit Embede i Jena med en Tale, hvortil han indbød ved et Program: de historiæ ecclesiasticæ nostri seculi usibus sapienter accommodatæ. Kort efter tog han den theologiske Doctorværdighed, og forsvarede til den Ende det i sit Slags mesterlige Skrift: Curarum in historiam textus epistolarum Paulinarum P. I, til hvis Fortsættelse han aldrig siden fik den fornødne Tid. Thi en stor Deel af hans Tid medtoge hans Forelæsninger, af hvilke han sædvanligen holdt tre om Dagen, og hvoraf den ene var indviet til det N. Ts Exegese, den anden til Kirkehistorien, og den tredie vexelvis Indledningen til det N. T., Hermeneutiken og den populære Dogmatik. Hans Foredrag kunde ansees som et Mønster, og udmærkede sig ved Hensigtsmæssighed, Klarhed, Præcision, Fynd og Anstand. Dertilmed udsatte han enten aldrig eller høist sjeldent sine Collegier, og da kun i yderste Nødsfald, eftersom han havde Magt nok over sig selv til at fortsætte dem selv under Smerter og andre legemlige Besvær-

ligheder. Derfor blev Tilhørernes Bifald, som han aldrig behøvede at tilliste sig, ham bestandig tro. Til sine Forelæsninger benyttede han uafladeligen de bedste nyere Skrifter, udgav tillige sine Symbolae criticae og nogle andre Skrifter, skrev de sædvanlige Programmer, og anvendte megen Flid paa de nye Udgaver af sit N. T. som han ogsaa havde den Fornøielse at see mangfoldiggjort ved den ædelmodige Boghandler Göschen i en Prægtudgave og zirlig Haandudgave. Til Allg. Deutsche Bibliothek og Allg. Lit. Zeitung (hvilken han ogsaa som Medarbeider understøttede ved sit Raad) har han leveret et Antal af fortræffelige Recensioner i Bibelkritik, Exegese og Kirkehistorie. I dem var Frimodighed, Beskedenhed, Aabenhed og Mildhed i Dadel altid forenet med Retfærdighed i at erkjende de nye Skrifters Fortjenester. Som Theolog havde han Rang med sin Tidsalders meest oplyste, klogeste og humaneste. Men hvad der maa anseés for en Sjeldenhed hos en lærd Theolog og især en Kritiker, det var Griesbachs praktiske Forretningsaand. Uden her at omtale hans oftere førte Prorectorat, hans Sæde i det mindre Concilium, og den Omstændighed, at han som Professor primarius (hvilken Plads han meget tidlig fik) havde det første Votum i alle academiske Forhand-

linger, bleve fra Tid til Tid mange Forretninger ham overdragne, som ellers sjelden en Professor i Theologien anmodes om at besørge, men som han besørgede alt med største Troskab, Indsigt og Klogskab. Til Fordeel for Universitetet førte han Opsynet over endeel af de academiske Godsers Huusholdning og Regnskabsvæsen, havde en rum Tid Andeel i Fattigvæsenets Bestyrelse, ogsaa havde han en Tidlang at gjøre med Byens Kjæmnervæsen. Som Universitetets Deputerede havde han Medopsyn over Skattevæsenet, bivaanede Landdagene og udstedte de sædvanlige Skrifter, i hvilke selv de øvrige Stænder beundrede Grundigheden, Ordenen og Forslagenes Brugbarhed. Af den Kgl. Enkekasse i Berlin, hvilken han kort efter sit Ægteskab tiltraadte som Medlem, erhvervede han sig den Fortjeneste at vise i en Afhandling, som blev trykt uden hans Navn, at Directionen maatte foretage en væsentlig Reform i Anlægget, om ellers Anstalten skulde bestaae, og hans Erindringer bleve virkelig fulgte. Under saa mangfoldige og mødsommelige Arbeider søgte Griesbach ingen anden Forfriskning, end i Musiken, som han i Begyndelsen selv øvede, da han havde god Færdighed i at spille paa Claveer, men som han siden, da han heller ikke havde mere Tid dertil, blot nød ved at

beſøge Concerter, endvidere forfriſkede han ſig i udſøgte Selſkaber, og ved Læsning ſaavel af de gamle Klaſſikere, ſom af de fortræffelige nyere, iſær tydſke Digtere og endelig ved at beſtyre Anlæggene og Plantningerne i hans Hauge, hvor han ogſaa pleiede at boe Sommeren igjennem.

Hans Character var compositum jus fasque animo, og incoctum generoso pectus honesto; og ſaa ſtrænge Fordringer han gjorde til ſig ſelv, ſaa billig var han i at bedømme andre. Derhos var han langt fra Intolerance og Pedanterie, og hans Omgang, med al dens Værdighed, anbefalede ſig ved Munterhed og Urbanitet. Han havde til Venner og Beundrere ei alene ſin Tids berømteſte Theologer, men Lærde af alle Faculteter i og udenfor Jena; han ſtod i Brevveksling med mange, og blev beſøgt af enhver anſeelig Mand, ſom reiſte igjennem Jena. Iſær kunde han glæde ſig ved at have Omgang og Venſkab med mange af Tydſklands førſte Skribenter i den ſkjønne Literatur. Vi ville blot her nævne Göthe *), Wieland, Schiller,

*) Göthe taler ogſaa i ſit Levnet om Griesbach, ſom en kjer Ungdomsven. Han fortæller at Griesbach ſom en fædelig og udmærket flittig Yngling blev fremſtillet ham til Mønſter.

Udgiv.

Voß, Herder, Weisse, Göckingk, Bertuch og Blumauer. Selv nogle preussiske Officerer, som før den sidste Krig kom i Qvarteer hos ham, indgik Venskab med ham. Men han besad ogsaa alle de Dyder, hvorved man erhverver og bevarer sig Venner. For saare mange Studerende har han ei alene været Lærer, men ogsaa nyttig ved Opsyn, Omgang, Befordring og Velgjørenhed.

Universitetet i Jena havde den Lykke at beholde denne fortræffelige Mand lige til Enden af hans fortjenstfulde Liv, skjøndt han havde meget fordeelagtige Tilbud fra Göttingen, Halle, Leipzig og andre Steder; ja selv for kort Tid siden ønskede et vist nylig oprettet Universitet at forbinde ham med sig. Han modtog derfor ogsaa fra Universitetets høie Patroner, især fra det Hertugl. Weimarske Huus udmærkede Beviser paa Tilfredshed, saavelsom de fornemste Mænds og Collegiers Agtelse. Dernæst saae han sig belønnet ved at have fundet i sin Hustrue en Veninde, som i et 37aarigt Ægteskab var hans troe Ledsagerinde og Pleierinde, som bidrog meget til en længere Vedligeholdelse af hans Liv, der ofte anfægtedes af chroniske Upasseligheder, og som endelig paa det lykkeligste harmonerede med hans ædle Character. (Af Jen. Lit. Zeit. 1812. No. 93).

2. Joseph Priestley.

Englænderen Joseph Priestley, hvis vigtige Opdagelser i Physiken især ville bringe hans Navn til Efterkommerne, er bekjendt i den theologiske Verden saavel ved mange didhørende Skrifter, som ved sin Skjæbne og Forfølgelse. Det fortjener derfor her at anføres, at han selv har beskrevet sit Levnet i Memoires of Dr. Joseph Priestley to the year 1795, writhen by Himself with a Continuation to the time of his decease by his son Joseph Priestley and observations on his writings by Thomas Cooper, President Judge of the 4th. district of Pennsylvania and the Rev. William Christie 1806. Han var en Dugmagers Søn, født 1733 i Fieldhead, nærved Leeds i Yorkshire. Han nød en saadan Opdragelse, som en ung Mand, der er bestemt til Præst for en Disenter-Menighed, pleier at faae. Han fik ogsaa et saadant Embede ved en liden Menighed i Needham Market i Suffolk med en ringe Løn af 30 Pund St. Da han snart blev berygtet for sin Hetsvedorie, kunde han ikke forsøge sine Indkomster som Skolelærer. Det lykkedes han bedre dermed i Warrington, hvor han betydeligen udvidede sine Kundskaber, og gjorde sin Lykke ved at ægte en fortræffelig Hustrue. Fra

Warrington begav han ſig til Leeds. Efter Anbefaling af hans Ven Dr. Price blev han Selſkabsven hos Greven af Shelburne, der ſiden fik Navn af Lord Lansdowne, med Løn af 250 Pund Sterling og Alting frit. Med denne Lord reiſte han 1774 til Paris, hvor efter hans Fortælling, alle de Philoſopher, ſom han blev bekjendt med, vare Vantroe og erklærede Atheiſter. Diſſe forſikkrede ham, at han var den eneſte af alle dem bekjendte fornuftige Mennesker, ſom var Chriſten. Da han havde lært at kjende dem nærmere, fandt han, at de havde gjort ſig meget falſke Begreber om Chriſtendommen. Det ſamme var Tilfældet med mange af dem der beſøgte Lorden. Prieſtley lod ſig dog ikke bevæge til Frafald fra Chriſtendommen, men ſkrev til deres Underretning Breve til en philoſophiſk Vantroende. Omgangen med de Store var ikke efter hans Smag og deres Ledemaade ſyntes ham ikke misundelsesværdig. Det mangler dem paa nødvendig Beſkjæftigelſe, ligeſom paa Dyd og Lykſalighed, ja ſelv den ſande Høflighed er hos dem ikke ſaa almindelig, ſom hos Folk af Middelſtanden. — Lykkelige Aar tilbragte Prieſtley i Birmingham, indtil han, forfulgt formedelſt ſine ſocinianſke Skrifter, i en Opſtand, ſom den orthodoxe Pøbel opvakte imod ham, miſtede ſit Bibliothek, ſine Ma-

nuſkripter og en ſtor Deel af ſin Formue, og ingenlunde ſik tilſtrækkelig Erſtatning for dette Tab. Af Forbittrelſe over ſlig Mishandling der gik ſaa vidt, at han neppe troede ſig ſikker i London, og af Frygt for, at en ſaa udraabt Kjetters Sønner vanſkeligen vilde finde deres Udkomme i England, beſluttede han at gaae til America, hvor han blev modtagen af tvende Brødre. Selv paa Reiſen derhen hvilede ikke hans Pen; og ſelv i America udgav han Skrifter og endte den chriſtelige Kirkes Hiſtorie. Hans Autobiographie ender med d. 24 Marts 1795; men han levede til den 6 Febr. 1804. Sønnen har forfat Faderens Levnetsbeſkrivelſe, og gjendrevet med Kjendsgjerninger det i England udbredte Rygte, at man ikke havde ladet hans Lærdom vederfares Ret i America. Saa meget er ivrigt viſt, at han ikke har forſkaffet den af ham ſaa ivrigt forſvarede unitariſke Lære mange Tilhængere, idet hans Menighed i Nordhumberland aldrig beſtod af mere end 30 Perſoner.

IX.

Blandede Efterretninger, henhørende til Kirke- og Skolevæsenets Historie.

Ved Udgiveren.

Beretning om den Pestalozziske Opdragelsesanstalt i Yverdon, aflagt til den Helvetiske Republiks Landsmann og Deputerede af en til dette Hiemed udnævnt Commission.

Forerindring af Udgiveren.

Da jeg i Slutningen af mit tredie Brev til Landsbypræsten (ovenfor S. 193) ønskede, at en af vore med den Pestalozziske Methode fortrolige Pædago-

ger vilde underrette Almeenheden om, hvad der af hiin Underviisningsmaade fortjente at beholdes og almindelig benyttes, havde jeg endnu ikke læst den Bog, hvori dette Ønske allerede er paa det fuldstændigste opfyldt. Af Aviserne vidste jeg vel, at den helvetiske Landdag havde ubnævnt en Commission til at undersøge og give Beretning om Pestalozzis Institut; men Udfaldet deraf erfoer jeg først ved at læse Bogen: Bericht über die Pestalozzische Erziehungsanstalt zu Yverdon, an Seine Exc. den Herrn Landamman und die Hohe Tagsatzung der Schweizerischen Eydgenossenschaft. Gedruckt auf Befehl der Tagsatzung. Bern, bey L. A. Haller. 1810. 218 S. 8vo. Man finder heri, foruden Beretningen selv, der forekommer mig at være ligesaa upartisk og sanddrue, som lærerig og udførlig, en historisk Efterretning om Anledningen til denne Commission. Pestalozzi ubbad sig i en Skrivelse, dateret d. 20 Juni 1809, at den schweizerske Landdag (Tagsatzung) vilde værdige hans Underviisningsanstalt i Yverdon, som nu havde opnaaet en høi Grad af Udhannelse, en besynderlig officiel Opmærksomhed, Understøttelse af noget somhelst Slags, forlangte han ikke, men blot en Prøvelse af hans Institut og Methode ved sagkyn-

dige Mænd. Landdagen besluttede ved 16 Stemmer at opfylde Pestalozzis Begjæring, og opsøgte til dette vigtige Hverv trende Mænd, "som maatte forene med grundig Kundskab om Undervisningstheorierne reen Sands for Menneskebestemmelse og for Religion og Moral som nødvendige Betingelser for sand Oplysning." Valget faldt paa Hr. Abel Merian, Medlem af det lille Raad i Canton Basel, Pater Gregor Girard, fra Franziskaner-Klosteret i Freyburg og Hr. Friederich Trechsel, Professor i Mathematiken i Bern, hvilke Mænd ved den aflagte Beretning, som er underskrevet Bern d. 12 Mai 1810, fuldeligen havde retfærdiggjort Landdagens Valg; thi mere tilfredsstillende kan ikke lettelig nogen Commission opfylde sin Bestemmelse. Og hvor glædeligt for Oplysningens Venner, at see en Rapport, som er udarbeidet i den libreraleste Aand og efter de meest oplyste Grundsætninger, underskrevet af en Franziskaner-Abbed. Stigt beroliger dog en Stund, og formindsker Ængstelsen over at see Inquisition og Jesuitismus leve op paa ny. Lykkeligt det Kloster, der har en Forstander, som Pater Girard, og lykkeligt det Land, der paa een Gang har en saa ædel og genialsk Reformator, som Pe-

ſtalozzi, og tre ſaa oplyſte og upartiſke Bedømmere ſom Merian, Girard og Trechſel!

Men ſiden nu denne Beretning vel kan anſees for at have afſagt Dommen i ſverſte Inſtanz over den Peſtalozziſke Methodes Værd og Anvendelighed, (i det mindſte efter dens nærværende Udviklingsgrad) og ſiden denne Undervisningsmaade ogſaa i vort Fædreneland har vakt fortjent Opmærkſomhed: ſaa troer jeg at burde indrykke i theologiſk Bibliothek (ſiden vi ikke meve have nogen ſæregen pædagogiſk Journal) et temmelig fuldſtændigt Udtog af et for alle Opdragere og Lærere ſaa vigtigt Actſtykke.

Beretningens første Deel.

Beſkrivelſe af Anſtalten i Yverdon.

Den fremhyber ved første Øiekaſt noget Stort, ſom vækker Opmærkſomhed og Deeltagelſe, ligeſom ogſaa ſtrax visſe Egenheder og Befyndtrligheder derved ere paafaldende. Dens Sæde er et faſt Slot, ſom engang bød krigerſk Anfald Trods, men ſom nu er bleven en lærvillig Ungdoms og tilkommende Læreres fredelige Bolig. Rundt omkring herſker det franſke Sprog; men ved Indtrædelſen i ſamme fornemmer man ganſke andre Lyde. En tydſk Co-

lonte fremtræder her omgivet af det franske Arbeet, ligesom en Ø omflydt af Havet.

Men seer man ikke paa Sproget, da finder man her Europa i det Smaa. Iblandt meer end 250 Mennesker, som høre til Anstalten, ere mindste Parten Indfødte. Russer, Franskmænd, Tydskere, Hollændere, Italienere, Spanier sidde ved Sveizerens Bord, og lære ved hans Side. Ligesom disse forskjellige Folkeslags Sæder og Meninger her sammensmelte uden Frastød, saaledes berøre iligemaade de forskjellige christelige Troessamfund her hinanden og leve tilsammen i hjertelig Samdrægtighed.

Anstalten indskrænker ikke sin Iver blot til yngre Disciple. Ved Siden af Børneskolen bestaaer en Læreanstalt for Børne, hvori Lærere og Lærerinder for Ungdommen blive dannede. Saaledes deler Institutet sig i tvende Hoved-Afdelinger: Børneskolen og Anstalten for Lærere. I Spidsen for begge staaer en talrig Direction, som særskilt beskrives.

Første Afsnit.

Børneskolen.

Denne bestaaer atter af to Afdelinger: Drengeskolen og Pigeskolen. Men da den sidste kun taller

saa Lærlinge, kommer den ikke i fortrinlig Betragtning.

Drengeskolen bestaaer deels af egentlige Opdraglinge, som boe paa Slottet og der faae Pleie, deels af saadanne, som blot ere Disciple. Af Kostgjængere var der 137 i Novbr. 1809. 28 Disciple, af hvilke nogle fik halv Kost, forøgede Opdraglingenes Antal til 165. Iblandt alle disse befandt sig kun 78 Soehjere.

Neppe vil man noget andet Sted finde en saa almindelig og vedholdende Virksomhed. Fra Kl. 6 om Morgenen indtil Kl. 8 eller 9 om Aftenen er Alt fuldt af Liv, Alt i Bevægelse: i bestandig Afvexling hører man Lærernes og Disciplenes Stemme. For Øieblikket synes Tummel og Forvirring at herske; imidlertid gaaer dog Alting regelmæssigen til og uden Tidsspilde. Af Dagens 15 Timer indtage Læretimerne de 10; de 5 øvrige ere bestemte til Bøn, Maaltider, Forfriskning og Legemets Pleie. Om Søndagen holdes ingen Læretimer. Onsdags-Eftermiddag begynde de senere, og paa de varme Sommerdage ophøre de allerede Kl. 6. Men for ei at udstykke Fremstillingen, ville vi ei gjennemgaae Undervisningen efter Timeordenen, men hellere efter dens forskjellige Fag, uden dog at forglemme, at ved Opdragelsen den ene Deel griber

ind i den anden, og at alle sammenknyttes ved et indvortes Baand.

Første Kapitel.

Den legemlige Opdragelse.

Anstaltens Valgsprog er mens sana in corpore sano: følgelig er Reenlighed ihenseende til Legeme, Linned, Klæder og Værelser en Gjenstand for besynderlig Opmærksomhed. Børnene nyde den frie Luft, deres Spiser ere nærerige, men simple og sunde.

Man søger at hærde Drengen, uden at udsætte ham for Fare. Han gaaer for det meste med blottet Hoved og aaben Hals. Hverken Hede eller Kulde eller Fugtighed afholder fra at gaae ud og øve Legemet i den frie Luft. Undertiden forlænges Spadseregangen til Smaavandringer, og saaledes vænnes Legemet ved gjentagen Udmattelse til Udholdenhed og Utrætteligheed.

Anstalten har udfundet en ganske egen Elementar-Gymnastik efter Regler. Den begynder med Hovedet, hvilket man lader Drengen bevæge i forskjellige Retninger; siden kommer Raden til Armene, til Fødderne og tilsidst til hele Legemet. Den væsentlige Opgave er her: at skride frem fra

de simpleste Bevægelser til de meest sammensatte og ingen at forbigaae.

Ogsaa Vaabensvelser ere indførte. Det lidet Mandskab udmærker sig ved en skjøn Holdning, naar det drager ud med Tromme og Musik, skjøndt uden Uniform. Deres Fane bærer Standens *) Farve, og Pestalozzis Navn til Indskrift. Rustningen bliver særskilt betalt af Forældrene. Ligeledes forholder det sig med Undervisningen i Dandse- og Fægtekunsten, hvilken vel kan erholdes i Institutet, men kun efter besynderlig Begjering.

Andet Kapitel.

Om Aandsdannelsen.

I denne Henseende har Anstalten et dobbelt Øiemeed: for det første bestræber den sig for at bibringe Lærlingen de Kundskaber, som ere passende for hans Alder; og for det andet, at udvikle og forhøie hans Evner: det sidste er endog dens fornemste Øiemed. Følgelig maae vi betragte Undervisningen og Øvelserne fra et dobbelt Standpunkt. Vi ville begynde med Sprogene.

*) Formodentlig: Rigsstandens, hvortil Overdommeren hører. Udg.

Modersmaalet.

Dette bliver drevet med fortrinlig Iver: det tydske Sprog for de tydske, og det franske for de franske Lærlinger.

Anstalten betragter og behandler Sproget som Tankernes Tegn, eller "som det altomfattende Udtryk af hvad der ligger i Menneskets, i Skabningen, og i deres gjensidige Forhold. Saaledes lærer man Tingene tilligemed Ordene, og hvad der danner Sproget, danner tillige Disciplenes Begreber, Følelse og Smag. Vi ville see, hvorledes man søger at opnaae dette Maal.

Det tydske Sprog.

Denne Undervisning har tre Grader. Først bliver Sproget lært alene ved Øvelse; siden gaaer man over til den egentlige Sproglære, og endelig følger Stilen og Kundskab om de fornemste Skribenter.

Første Cursus. Efter Vejledningen i Pestalozzis Buch der Mütter, hvoraf man dog blot har beholdt Ideen, blive først Barnets Sandser henledede til alt, hvad der befinder sig i dets Kreds; siden henvender man dets Opmærksomhed paa dets Indvortes, dets eget Gemyt, og sammes Virksomhed ɔc. ɔc. og lader det bemærke alt, samt paa-

sende benævne alt, hvad det har iagttaget. Til de anskuelige Forestillinger og deres Betegnelse ved Ord kjede sig lidt efter lidt almindelige Begreber tilligemed de dem af Sprogbrugen tilbeelte Tegn. Ved disse første Sprogøvelser nøies man ikke med, i det Enkelte at paavise adsprødte Gjenstande, men sammenligner dem, bemærker deres Forhold, og udtrykker alt dette ved Sproget.

Saaledes fremkommer Sætningen, den sammenhængende Tale. Det hele er beregnet paa at danne denne naturlige Rettalenhed, bel endnu uden Regel og Grundsætninger, men formedelst en Øvelse, som baner Grundsætningerne Veien, og letter Reglerne.

Vi ville blot anføre et Par Exempler:

Læreren spørger: Wer — ist weiß?

Lærlingen svarer:

Der Schnee ist weiß.

Die Milch ist weiß, und das Papier ist weiß.

Læreren opgiver de Ord;

Der (die, das) ist ein — — des oder der.

Lærlingen svarer:

Der Zweig ist ein Theil des Astes.

Die Feder ist ein Werkzeug des Schreibers.

Das Haus ist eine Wohnung des Menschen.

Tilligemed disse Øvelser, hvilke foretages med høi Stemme, er indført for Begyndere Tillichs Læsebog (Der erste Unterricht von M. E. Tillich. 1803.) hvormed man blandt andet ogsaa har den Hensigt, at forberede Undervisningen i Grammatiken. Dette sindrige Værk fremstiller uformærkt til Sammenligning Talens forskjellige Dele; de afledte Ord fremtræde ved Siden af Stammeordene; endnu forekomme ingen grammaticalske Udtryk, men Taledelenes Forskiel og Væsen bliver draget frem og gjort følelig. Saaledes bliver Øie og Øre fortroligt ogsaa med Endelserne, og Sjelen lærer, uden at være sig det egentlig bevidst, at kjende Ordenes Værd tilligemed deres Brug.

Det andet Cursus beskjæftiger sig med Sprogkarem. De første Øvelser angaae Ordenes og Ordføiningens Analyse. I hine indeholdes Ordgranskningen, som i det tydske Sprog frembyder en saa vid Mark. Ordføiningens Sønderlemmelse viser Tankegangen og Dommens indvortes Sammenhæng. De gamle Benævnelser Verbum, Substantiv o. s. v. beholdes. Til Grund lægges her Læsebøger som Wilmsens Kinderfreund, Gellerts Oder o. s. v.

Derpaa følge Begyndelsesgrundene i Prosodien; den indbefattet Stavelsernes Længde, Ver-

sefødderne, Rhythmus, Versearterne og Rimet. De forskjellige Versefødder blive kaldte efter en eller anden udmærket Digter; saaledes hører man her f. Ex. Ossian, Klopstock, Hölty, nævnede som pedes i Hexametret.

Accenten er den tredie Gjenstand for dette Cursus. Her meddeles Forskrifter om Stemmens Opløftelse og Nedladelse, om den Grad af Eftertryk, som bør lægges paa visse Ord eller Stavelser.

I det tredie Cursus bliver Lærlingen ført ind i den tydske Literaturs Forgaard. Ved de Mønstre, som forelægges ham, blive ogsaa historiske Bemærkninger meddeelte; de smukkeste Steder blive analyserede, og tilsidst faaer han Materier opgivne, som han selv maa udarbeide.

Det franske Sprog.

Dette bliver, som de franske Lærlinges Modersmaal lært i samme Hensigt, og, forsaavidt dets forskjellige Genius tillader det, paa samme Maade. Men Mangelen paa indfødte franske Lærere har hidindtil hindret Udviklingen af denne Undervisningsgreen.

Geometrie.

Anstaltens forrige Geometrie er bleven ganske omarbeidet af Joseph Schmid, som først var Disci-

pel og siden blev Lærer i Institutet. Denne vigtige Forandring var allerede tidligere bebudet (i Pestalozzis Wochenschrift. 2r Bd. 1tes Hefft. S. 28) med den Tilsætning: "den nye Bane fører til Resultater, som ikke kunne bestaae med den forrige Methode.„ Forfatteren udtrykker sig endnu stærkere i sit siden udkomne Skrift, idet han yttrer, at det første Arbeide i mange Henseender har været overfladisk og ufuldstændigt *).

Hans Geometrie, som for nærværende Tid er antaget af Anstalten, grunder sig paa en Adskillelse som hidindtil ikke bestemt var iværksat. Den be-

*) Det Værk, som her sigtes til, Die Elemente der Form und Gröſſe (gewöhnlich Geometrie genannt) nach Pestalozzis Grundsätzen, bearbeitet von Joseph Schmid. 2 Theile. Bern 1809, gjorde megen Opsigt i Tydskland, deels ved Forfs deri beviste mathematiske Genie, deels ved hans ensidige Domme om Geometriens sædvanlige Behandling f. Ex. at den var hidtil kun et Virvar, et Flikværk, den tjente ikke til Dannelsesmiddel for den menneskelige Natur o. s. v. deels ved de store Forjettelser han knyttede til sin Methodes Antagelse (nemlig Menneskeslægtens totale Forædling og Lykſaliggiørelse) jevnf. en Recension i Guts Muths Neue Bibl. für Pädagogik. 1810.

gonder med Formerne eller de geometriske Figurer, hvilke man lader Disciplene opfinde, fremstille og analysere, og gaaer først siden over til Størrelsen og Formens Maalforhold.

Formlære. Punktet, den lige Linie, den krumme Linie ere her Elementerne. Man lader Barnet fremfor Atting udfinde Forholdene, som kunne have Sted imellem tvende eller flere adskilte lige Linier; saaledes lærer det at fatte Retningens Forhold, lærer at skjelne mellem ligeløbende Linier, uligeløbende og saadanne, som løbe i een Retning. Denne hele Undervisningsgreen er indrettet efter

3r Bd. S. 321 følg. — Men endnu mere Opmærksomhed tildrog sig et mindre Skrift, som Hr. Schmid udgav næste Aar, under Titel: Erfahrungen und Ansichten über Erziehung, Institute und Schulen, hvori han (efterat have forladt Pestalozzi) ivrer imod Opdragelses-Institutter i Almindelighed og det pestalozziske i Særdeleshed. Dog lader han Pestalozzis Hensigt og ædle Sindelaug vederfares Ret. Men han paastaaer, at i Pestalozzis Methode er endnu intet modent til indføres uden Sang, Mathematik og Tegning (NB. de to sidstnævnte Grene ere bragte til Modenhed ved Schmid selv; thi han har ogsaa udgivet Elemente des Zeichnens nach Pestalozzischen Grund-

den Grundsætning: at Barnet selvstændig maa udfinde de geometriske Sandheder ved Lærerens Haand. Læreren spørger f. Ex. hvor mange Linier udfordres der for at faae paa een Gang ligeløbende, uligeløbende og Linier i een Retning? Disciplen finder let, at dertil udfordres i det mindste fire Linier.

Naar paa denne Maade de uforenede Linier ere gjennemgaaede, saa lader man Disciplen foretage det samme med de forenede. Først Antallet og Maaden af deres Forening, siden Resultaterne deraf. De didhenhørende Øvelser gaae meget i Detail, og udtømmer i en vis Grad alle muelige Com-

sætzen), og i Opdragelsen er endnu endnu intet fundet uden at anvende Kjerlighed istedetfor Stokken. "En almeengyldig, sand og gjennemgribende Opdragelses- og Underviisningsmethode fremgaaer kun af vor Tilværelses sande Forfatning." — "Der gives tre Perioder i Opdragelsen, — dette er Schmids Grundidee — den første ledes ved Kjerlighed og Instinct, og i den maae Forældrene være Lærere — fra Fødselen til det 12, 13, 14de Aar. Den anden Periode er for den egentlige Skoleunderviisning, fra 12—14de Aar indtil det 20, 21 eller 22de. Den tredie Periode ledes ved det frie Liv, hvis Lærer er egen Selvstændighed, og denne gaaer fra det 20—22de Aar hele Livet igjennem. Udg.

binationer. Saaledes bliver f. Ex. ved Liniernes og Foreningspunkternes Antal Vinklernes bestemt, eller omvendt ved Vinklernes og Foreningspunkternes Antal Liniernes. Læreren spørger f. Ex. hvormange Vinkler kan man frembringe med to Linier? Disciplen finder 1 eller 2 eller 4, og saaledes vedbliver man at spørge med 3, 4, 5 og flere Linier.

Derpaa adskilles de forskiellige Slags Vinkler fra hverandre. Læreren spørger: Hvad for Vinkler kan man gjøre med to Linier? Svar: Rette, spidse og stumpe, og det a) enten en ret, eller spids eller stump; b) to rette, eller en spids og en stump; c) fire rette; d) to spidse og to stumpe.

Efter samme Methode gjennemgaaes ogsaa den krumme Linie, først for sig selv siden i Forening med den lige Linie; iligemaade Fladen, først den lige, siden den krumme (Kugelfladen), og endelig denne forenet med hiin. For at gjøre Figurerne mere anskuelige for Disciplene, fremvises Modeller af Træ.

Læren om Størrelser er det, som man sædvanlig kalder reen Geometrie, saa at man ved Størrelse maa tænke sig geometriske Størrelser (Linier, Vinkler, Flader, og Legemer). I Begyndelsen lader man Børnene atter gjennemgaae Forholdene med uforenede Linier; lige- og ulige-lange

Linier blive sammenlignede med hinanden, og med deres Sum, ligemaade Dele af Linier, dog ikke saameget for at øve Diemaalet og befordre Indsigt i Talforholdene, som til Øvelse i logisk-mathematiske Slutninger: endnu vigtigere ere de Sammenligninger, som fremkomme af Liniernes Forbindelse til Vinkler. Her forekommer de bekjendte Sætninger: to Nabovinkler paa een Linie udgjøre altid tilsammen to rette: Vinklerne omkring et Punkt ere tilsammen lig 4 rette; hvoraf udledes Slutninger, som f. Ex. af 6 ligestore Vinkler omkring et Punkt udgjør enhver $\frac{2}{3}$ af en ret.

Paa samme Maade betragtes den krumme Linie, i Henseende til Lighed og Ulighed, samt Afstand fra Middelpunktet o. s. v.

Regnekunsten

har i Institutet undergaaet en stor Forandring; og flere foreslaae den.

Alle Forretninger med Tal, saa sagde man til Commissarierne, kunne henføres 1) til deres Dannelse, og 2) til deres Sammenligning, saavel den indvortes som udvortes. Ethvert Tal kan nedsættes til Nul, ja endog under Nul, hvoraf Tallenes negative Forhold flyder. Disse ere de almindelige

Synspunkter, hvorpaa denne Green af Undervisningen hviler.

Den deler sig i tre paa hinanden følgende Grader: Hovedregningen, Talregningen og Bogstavregningen eller Algebra.

Hovedregning. Discipelen begynder med Tallenes udvortes Dannelse; han forener Tal, og adskiller dem, d. e. han adderer og subtraherer. Paa sin Tavle tegner han sig Enheden ved een Streg, to Enheder ved to Streger, og saa videre indtil ti. Derpaa nævner Læreren et Antal af denne Række f. Ex. 7, og opfordrer Discipelen til at sammentælle dette Tal paa saa mange Maader som mueligt af Stregerne paa Tavlen. Ligemaade opfordres Discipelen til at sønderlemme det samme Tal. Spørgsmaal: paa hvormange Maader kan Du oplose eller sønderlemme Tallet 7? Discipelen betragter sin Tavle og svarer, naar jeg bortstryger 6 og 1, 5 og 2, 4 og 3 o. s. v. Man erkjender her tydelig den Hensigt, at give Discipelen en fuldstændig og tydelig Forestilling om ethvert Tal og dets Dele. Forskjellen mellem Instituters gamle Læremaade og den nye bestaaer deri, at Discipelen nu selv fremstiller den Tabel over Enheberne, som man før forelagde ham, og at Kundskaberne nu mere blive ved Spørgsmaal udviklede af

hans egen Forstand, end ham umiddelbar medhelte. Paa den udvortes Taldannelse følger den indvortes, det vil sige i vort sædvanlige Sprog: Børnene lære at multiplicere og dividere. Læreren spørger: Naar I gjentage 2 saa mange Gange som Enheden indholdes deri, hvilket Tal faae I da? Derpaa spørger han igjen omvendt: Hvormange Gange finde I 2 i 4, o. s. v. Ved Svaret har Barnet sine Streger for Øiet, og regner efter dem indtil ogsaa dette Ledebaand bliver undværligt for dets Sjel.

Herpaa følger Tallenes Sammenligning, først den udvortes; Læreren spørger, hvilke Tal ere større end 1? Hvormeget er 2 eller 3 eller 4 større end 1? Derpaa bliver et Tal sammenlignet med to andre saaledes: 4 er 3 større end 1, og 3 mindre end 7 o. s. v. Paa denne Maade indledes det arithmetiske Forhold, og det geometriske bliver ligedan bragt til Bevidsthed.

Brøkerne blive behandlede paa samme Viis. Delene sammenlignes med det Hele, og indbyrdes imellem sig selv. Fordum lærtes Brøkforholdene paa Brøktabellerne; nu skeer det ved lige Linier, hvilke deles i Halvparter, Trediedele o. s. v.

Cifferregning. Efter denne Forbindelse, hvorved Disciplen blev fortrolig med Tallene og deres Forhold, forelægger man ham Tegnene paa

samme, Ciffrene. De forrige Øvelser begynde nu paa ny; man sætter Tallene tilligemed de dertil svarende Stroger. Paa Tællingen følge Arithmetikens 4 Grundoperationer, først med hele Tal, siden med Brøker.

Til at udbrage Qvadrat- og Kubik-Rødder bruges geometriske Qvadrater og Rødder.

Algebra. Ogsaa her gaaer en Hovedregning forud, hvilken skal forberede Forstanden til at løse algebraiske Opgaver.

Uden Tegn og Formelsprog sammenligner man først en eneste ubekjendt Størrelse med bekjendte, og udfører denne Sammenligning igiennem alle mulige Forhold: siden forøges Antallet af de ubekjendte Størrelser. — Efter denne Regning i Hovedet følge de algebraiske Tegn og Bogstavregningen. Først Ligninger med een, dernæst med flere ubekjendte Størrelser, saaledes at Lærlingen lidt efter lidt ved Hjelp af det algebraiske Tegnsprog opløser alle de Opgaver, som han forhen havde opløst ved Regning i Hovedet.

Jordbeskrivelse.

Institutets Oversyn i dette Fag omfatter den hele Jord, alle dens Dele og Phænomener i alle deres Forhold. Fire Lærecursus følge paa hinanden.

Elementar-Geographie. Denne bliver umiddelbar knyttet til Børnenes første Indtryk og Begreber. Skuepladsen er det Sted hvorpaa Lærer og Disciple befinde sig — Yverdon. Fra dette virkelig fordeelagtige Standpunkt leder man Børnenes Blik hen paa Omgivelserne, lader dem bemærke Sletten, Høiene, Bjergene og Bjergkjæderne, de store og smaae Dale og Bjergkløfterne; allevegne gjør man derhos Sammenligning, man opløser, betegner med Navn og viser tilbage til geometriske Grundsætninger. Har man gjennemgaaet Landet, saa bliver Vandet betragtet i Modsætning med det faste Land, i dets hvilende Tilstand i Sumper, Damme og Søer, men i Bevægelse udi Kilder, Bække, Floder og Strømme; derpaa blive begge Dele, Land og Vand, betragtede paa een Gang i deres gjensidige Forhold, og Begreberne om Strandbred, Ø, Halvø, Bugt, Havbugt o. s. v. givne saavidt muligt ved selve Localet. Derfra gaaer man over til Luftkredsen, til Lyset, til Varmen; til de Phænomener, som ledsage disse Ting, og til de Virkninger, som de frembringe. Paa Naturens tre Riger kaster man et hurtigt Blik, og iagttager hos Mennesket de Naturforskjelligheder, som monne forekomme i Egnen.

Dette er de første Begyndelsesgrunde af den naturlige Geographie.

For at bane Veien for den politiske og borgerlige Geographie, gaaer man ud fra Opdraglingens Bopæl og huuslige Selskab til Landsbyen, til Kjøbstaden, dens Gebeet og Grændser. For at indlede den mathematiske Jordbeskrivelse, gjør man opmærksom paa Horizonten, de 4 Verdens Kanter, Middagslinien o. s. m. Man lærer Barnet at orientere sig, og at angive et Steds Beliggenhed.

Mod Slutningen af denne første Undervisning lader man forfærdige en Afridsning af Egnen, for at bibringe Disciplene et Begreb om de geographiske Kaart, der siden blive dem forelagte. Dette Arbeide gjør Discipelen, efterat han allerede har erhvervet sig nogen Færdighed i at tegne.

Almindelig Geographie. I dette Cursus følges samme Gang som i det første; kun bliver her Alting betragtet i det Store, hvad hisset blev bemærket i det Smaa. Yverdon er nu ikke mere Standpunktet; Tilskuerne hensættes i en Afstand fra Jorden, som er stor nok til at lade samme vise sig for ham som en Kugle, der dreier sig om sin Axel, og som ved denne Bevægelse viser ham lidt efter lidt alle Punkterne paa dens Overflade.

Strax ved Indgangen til dette andet Cursus oreviſes Sphæer og Verdenskaarter. Man lader Diſcipelen betragte Landene, Havene, Forholdene ſf deres Størrelſe og Indflætning. Han opdager e fem Verdensparter med deres Ver, de fem ſtore have med deres tilgrændſende Kyſter. Paa Lanet forfølger hans iagttagende Blik Bjergkjederne Stedladſet for Jordbygningen; derpaa gaaer han ver til Hovedfordybningerne, Bækkenerne af første nden og tredie Claſſe. Disſe vigtige Underſøgelr udfordre flere Maaneder.

Derpaa vender man tilbage til almindelige betragtninger over Overfladens Natur, og først ver Landets, hvor der handles om Produkterne f de tre Naturriger og om Menneſket, ſom nyder isſes Gaver. Fra Landet henvendes Blikket mod avet, deels Afdelinger og Fordybninger. Tildſt meddeles omſtændeligere Oplysninger om den athematiſke Geographie, om Polerne, Æqvator, onerne, Længde og Brede o. d.

Herved bliver hidindtil Underviisningen ſtaaen, men man fortalte Commisſarerne, at dette var m de første Udkaſt til et i Fødſelen værende Værk. vende nye Cursus ſkulde endnu følge: den ſpeelle Geographie, ſom behandler Jordklodens ørre Afdelinger, under alle ovenanførte Synſ-

punkter; og den meeſt ſpecielle, ſom ſkal indlade ſig i dette Fags hele Detail, og fuldende den geographiſke Underviisning.

Foruden Jordglobus og Verdenskaartet betjener Inſtitutet ſig af ſtore Kaart: Landkaart med Bjergkjeder og deres Grene o. ſ. v. Søkaart med Havet, Floderne og deres Bækkener.

Over Europa have vi ſeet de 6 Ritterſke Kaart; de øvrige indeholde ingen Navne. Diſciplene maa kunne diſſe udenad, og erindre ſig diſſe ved Synet af Stederne. Det er ikke nok at han nævner denne eller hiin Bjergkjede, dette eller hiint Bækken; han maa kunne topographiſk beſkrive dem, kunne orientere ſig allevegne, og paaviſe hvor Gjenſtandene ſtøde til hverandre. Det er derfor ikke underligt, at Underviisningen paa Land- og Søkaart varer nogle Maaneder.

Hiſtorie.

Underviisningen heri beſtaaer af tvende Curſus, hvoraf det første indeholder de nødvendige Præliminarkundſkaber, og tjener det følgende til Indledning.

Første Curſus. Det enslige Menneſke, Stammen, Folkeſlaget betragtes lidt efter lidt ſom virk-

ſomt, og ſom frembydende værdigt Stof for Jagttageren og Hiſtorieſkriveren.

Derpaa bliver Jorden ſelv taget i Betragtning ſom Skuepladſen for Hiſtorien og iſær for de menneſkelige Handlinger. Den ſelv fremtræder efter dens Revolutioner, Bevægelſer og Forandringer, ſom have saa megen Indflydelſe paa Menneſkehedens Anliggender. Derpaa følger et Blik paa Tiden, denne ſtore Maaleſtok for hvad der ſkeer, og paa Rummet. Man forklarer Nødvendigheden af at gribe en vis Standpunkt, at begynde etſteds, at inddele Tiden og faſtſætte Epocher. Endelig angives Hiſtoriens Documenter i Almindelighed.

Andet Curſus. Efter Indledningen fremlægger man for Diſciplen, ved Hiſtorien ſelv, Schlözzers ſynchroniſtiſk-chronologiſke Tabeller. De ere afdeelte i Perioder, hvoraf enhver udmærker ſig ved egen Farve. Lyſe Farver betegne de glimrende Tidsrum, mørke Farver de mørke, til ſtor Lettelſe for den ſvage Fatte-Evne *). Læreren vogter ſig

*) Udgiveren behøver neppe at gjøre den ſagkyndige Læſer opmærkſom paa, at dette pædagogiſke Hjelpemiddel ſaa lidet ſom de fleſte andre, er noget Nyt eller den peſtalozziſke Methode Eiendommeligt.

for at belæsse Barnets Hukommelse med Navne og Aarstal, og vælger Kjendsgjerningerne med omhyggeligt Hensyn til sit moralske Siemed. Den historiske Underviisning bør bibringe Barnet høi Agtelse for Menneskeheden, og Interesse for den store Familie, som han skylder saameget. Lærlingen skal lære at erkjende Forsynets Veie i Menneskeslægtens Skjæbne, og dannes til Hengivenhed i dets Styrelse. Saaledes faae Historiens Begivenheder Sammenhæng og Kundskaben derom videnskabelig Fasthed. Iøvrigt blive Disciplene opfordrede til at gjøre Regnskab for hvad der er forebraget; de faae ingen Lærebog i Haanden. Deres Tabeller, deres Opmærksomhed og Pen ere deres eneste Hjelpemidler.

Naturhistorie.

Underviisningen heri indledes langt borte fra. Den begynder med de første Sprogøvelser, og lidt efter lidt samles nogle Materialier for samme. Man fremviser ingen udenlandske Producter, ingen Tegninger. Naturen selv, Samlinger af Insekter, Mineralier og Planter ere Texten til denne første Underviisning. Den meddeles i Samtaler paa Spadseretoure, eller ved andre passende Anledninger, og den slutter sig tildeels til andre Fag. Saa-

ledes betjener man sig f. Ex. i Læsetimerne og til den grammaticalske Underviisning af Wilmsens Kindersreund, der, som bekjendt, indeholder et Udtog af Naturhistorien, en liden Afhandling om Menneskets tilligemed en kort Sundhedslære. Fremfor Alt benytter man Naturens rørende Skuespil, for at opløfte de unge Gemytter til deres Skaber.

Endelig bliver der endnu i den sjette Klasse givet en sammenhængende methodisk Underviisning i Naturhistorien, hvor i Modsætning med det fotegaaende en videnskabelig Orden følges, idet man nedstiger fra det Almindelige til det Enkelte. De europæiske, især fædrenelandske, Naturfrembringelser erholde en fortrinlig Opmærksomhed. Man lader Disciplene selv affatte Beskrivelser: klassiske Bøger have de ikke i Haanden.

Saavidt Gjenstandene, der umiddelbart angaae Forstandens Dannelse.

(Fortsættelsen følger).

Rettelser.

I fjerde Bind.

S. 7. Linie 5: vilde, læs: vil da
— 18. sidste Linie: paaligger, læs: paalægger
— 78. kunde der bemærkes, at en kort Biographie om Savonarola allerede haves paa Dansk i berømte Lærdes Levnetsbeskrivelser, samlede af H. J. Birch. 1 Bds 1 Saml. Kbh. 1775.

I femte Bind.
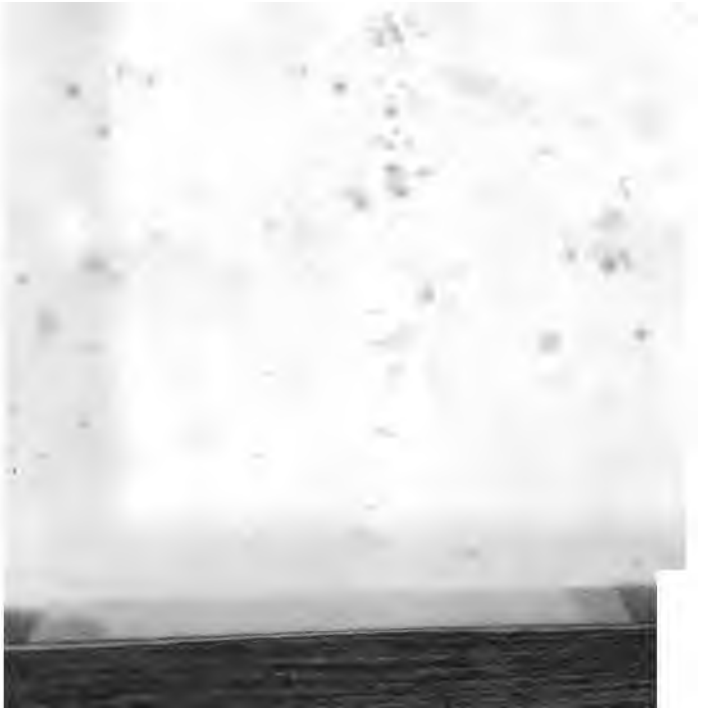
S. 264 nederste Linie: aliis, læs: ab iis
— 266. Lin. 12. potus, læs: potus prohibitus
— 280. i Noten maae Navnene Tennemann og Tiedemann ombyttes.